

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ІННОВАЦІЙНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

IV Міжнародної науково-практичної конференції

*28–29 лютого 2020 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2020

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
І66

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

І66 Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика :
Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 лютого
2020 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр
прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти»,
2020. – 220 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2020
© Інститут інноваційної освіти, 2020
© Друк ФОП Москвін А.А., 2020

Підписано до друку 06.03.2020. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 12,79.

Зам. № 0603/20-4. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Copy Art».

69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567; п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Л.В. Ансєєва,

викладач вищої кваліфікаційної категорії
Прилуцького агротехнічного коледжу

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК» НА ЗАНЯТТЯХ ХІМІЇ

На сучасному етапі розвитку суспільства все очевиднішим стає значення природничих наук для реалізації концепції сталого розвитку. Не випадково в різних країнах світу пильна увага приділяється вдосконаленню системи природничої освіти, в тому числі й хімічної. Реформування системи освіти при цьому передбачає її відкритість і варіативність, різноманіття форм і методів організації навчальної діяльності, тобто диференціацію навчання.

Хімія, будучи природничим предметом, має величезний потенціал навчання і розвитку. Без знання і розуміння хімічної форми руху матерії неможливо уявити собі сучасну наукову картину світу. Адже світ, що нас оточує – це, перш за все, світ речовин, які є основою живої і неживої природи [1].

Компетентнісний підхід у навчанні передбачає інтеграцію ресурсів змісту курсу хімії та інших предметів на основі провідних соціально й особистісно значущих ідей, що втілюються в сучасній освіті: уміння вчитися, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська відповідальність, ініціативність і підприємливість.

Однією із наскрізних змістових ліній, що реалізує ці ідеї є «Екологічна безпека та сталий розвиток», яка націлена на формування в студентів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь [2]. Вона реалізується практично на кожному занятті, адже вивчаючи будь-яку тему, говоримо про природні, синтетичні, штучні речовини, які є в природі, виробляються хімічними підприємствами і за певних обставин можуть надходити в довкілля, шкодити йому. Наведу кілька прикладів.

Так розглядаючи тему «Оксиди неметалічних елементів, їх уміст в атмосфері» (11 кл.), мова йде про Карбон (IV) оксид, який є однією з причин

виникнення явища парникового ефекту. При вивченні теми «Кислоти. Особливості взаємодії металів з нітратною і концентрованою сульфатною кислотами» (11 кл.), піднімаються питання кислотних дощів та їх впливу на навколишнє середовище, здоров'я людини.

Тема «Мінеральні добрива. Поняття про кислотні та лужні ґрунти», розкриває проблеми кислих ґрунтів, нітратів в харчових продуктах, надмірного накопичення добрив у ґрунті, сільськогосподарській продукції, довкіллі.

Вивчаючи тему «Синтетичні високомолекулярні речовини. Полімери» (10 кл.), розглядаються питання використання полімерних матеріалів та їх вплив на здоров'я людини та довкілля, а також утилізації полімерів і пластмас в контексті сталого розвитку суспільства.

Тема «Методи одержання алканів, етену, етину, бензену. Застосування вуглеводнів» (10 кл.) розкриває екологічні наслідки порушення технологій добування і застосування вуглеводнів та їхніх похідних.

Одним із методів формування екологічної культури під час вивчення хімії є використання завдань хіміко-екологічного змісту, тобто теоретичних запитань, розрахункових та експериментальних задач, тестів в яких розкривається зв'язок певного хімічного явища з екологією. Добираючи завдання хіміко-екологічного змісту, необхідно дотримуватись певних вимог, згідно з якими вони мають: 1) бути пов'язані з програмним навчальним матеріалом з хімії; 2) відображати сучасний стан екологічних проблем і шлях їх розв'язання із застосуванням хімічних методів; 3) містити доступний фактичний та цифровий матеріал, зручний для проведення обчислень; 4) формувати пізнавальний інтерес до екологічних проблем [3]. Наведу приклади завдань хіміко-екологічного змісту.

Теоретичні запитання. 1. На яких властивостях озону базується його застосування під час очищення стічних вод? Відповідь мотивуйте.

2. Які реакції відбуваються при внесенні в кислі ґрунти: а) фосфоритного борошна; б) доломітового борошна; в) вапняку? Чи у всіх випадках знижується кислотність ґрунту?

Розрахункові задачі. 1. В радіусі 5 км навколо хімічного заводу відчувається легкий запах гідроген сульфідіду. Аналіз проб повітря, відібраних з гвинтокрила, показав, що газ розповсюджений на висоті до 2 км. Концентрація гідроген сульфідіду у повітрі цієї зони складає 1/20 ГДК, що дорівнює 0,01 мл/л. Яку масу сульфатної кислоти можна одержати із гідроген сульфідіду, якби вдалось його повністю вилучити з повітря?

2. ГДК фенолу у водоймі становить 0,001 мг/л. Обчисліть, у скільки разів концентрація фенолу буде перевищувати гранично допустиму, якщо у водойму 104 м^3 зі стічними водами коксохімічного заводу потрапив фенол масою 47 кг.

Експериментальні задачі. 1. Дослідним шляхом доведіть наявність у природній воді сульфатів та карбонатів.

2. Дослідіть, як впливають умови зберігання на вміст вітаміну С у картоплі.

В навчальній програмі з хімії особлива увага приділяється проектам, орієнтовні теми яких (для вибору) наведено в окремій рубриці програми.

Студенти мають можливість розглянути проблеми:

- ✓ Смог як хімічне явище.
- ✓ Вплив на довкілля вуглеводнів та їхніх похідних.
- ✓ Екологічна безпечність застосування і одержання фенолу.
- ✓ Біодизельне пальне.
- ✓ Рециклінг як єдиний цивілізований спосіб утилізації твердих побутових відходів.
- ✓ Виготовлення виробів із пластикових пляшок.
- ✓ Раціональне використання добрив та проблема охорони довкілля.
- ✓ Запобігання негативному впливові нітратів на організм людини.
- ✓ Кислотні дощі.
- ✓ Вирішення проблеми утилізації різних видів електричних ламп.
- ✓ Переробка побутових відходів в Україні та розвинених країнах світу тощо.

Результатом реалізації змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» є не лише обізнаність студента із екологічними проблемами, пов'язаними із дотриманням чистоти навколишнього середовища, процесами горіння і дихання, кислотними дощами, стійкими органічними забруднювачами, а й усвідомлення можливості розв'язування цих проблем засобами хімії. Студент цінує природні ресурси, від яких залежить його здоров'я, добробут, сталий розвиток країни; усвідомлює необхідність збереження чистоти довкілля, бере участь у відповідних заходах, екологічно виважено поводить себе у довкіллі.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua>
2. Величко Л. Наскрізнi змістові лінії в курсі хімії основної школи//Біологія і хімія в рідній школі. – 2018. – №2.
3. Ерыгин Д.П. Задачи с экологическим содержанием в курсе органической химии / Д.П. Ерыгин, Н.А. Фоминых // Химия в шк. – 1992. – №5.

О.М. Березенко,

викладач-методист, спеціаліст вищої категорії, викладач хорових дисциплін
Гадяцького коледжу культури і мистецтв ім. І.П. Котляревського

ОЛЕКСАНДР КОШИЦЬ – ЧАРОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

«Моє життя – це моя пісня, моя пісня – це моє життя».

О. Кошиць

Анотація. У статті здійснюється огляд життєвого та творчого шляху О. Кошиця, належна увага приділяється народній пісні, що пережила віки і є основою української культури.

Ключові слова: народна пісня, українська культура, музичний фольклор, музична мова, хорова обробка.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування національної системи освіти важливе значення має застосування в навчально-виховному процесі всіх найкращих здобутків вітчизняної музики, спадщини її провідних творців. Особливої уваги заслуговують митці, метою яких було не лише написання музичних творів, але й пропаганда українського музичного мистецтва на світових теренах.

Найбільш поширеним жанром українського музичного мистецтва є українська народна пісня для якої характерна проста виразна мелодія, образно-емоційний зміст, ідейне спрямування. Українська пісня стала великим надбанням нашого народу, і тому її дослідження є актуальним і своєчасним.

Стан дослідження. У перших роках ХХ ст. плеяда молодих українських композиторів розпочала пошуки нових шляхів опрацювання народної пісні. Завдяки таланту М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка українська пісня піднялася до небачених висот. Серед цих постатей – ім'я славетного українського композитора, хорового диригента, фундатора вітчизняної хорової школи, етнографа та музично-громадського діяча Олександра Антоновича Кошиця, що упродовж десятків років було під суворою заборонаю.

Вивчення творчості композитора розпочалося ще за його життя. Зараз настає час нового осмислення творчого доробку славетного митця, усвідомлення значущості його музики для сучасної української культури. І тому мета дослідження – розкрити значення народної пісні в творчості О. Кошиця та показати його внесок у розвиток українського хорового мистецтва.

Виклад нового матеріалу. Аналізуючи творчість Олександра Кошиця, потрібно пам'ятати, що дитинство митця пройшло в селі Тарасівка

Звенигородського повіту Київської губернії. «Це та земля, – писав пізніше О. Кошиць у своїх спогадах, – де лунають найкращі у світі пісні, де чутно найчистішу мову...» [3, с. 30]. Змалку його оточувала українська народна пісня. Навчаючись в Богуславській бурсі, у молодого музиканта сформувалися відчуття національної гордості, у Київській духовній академії (1901), відбулося знайомство з мистецтвом. Разом з М. Лисенком організував хор музичного товариства «Боян», працював диригентом і хормейстером українського театру М. Садовського (1912) та Київської опери (1916). Був учасником трьох музично-етнографічних експедицій на Кубань, де зібрав понад 500 козацьких та інших народних пісень.

О. Кошиць був високоосвіченою, ерудованою людиною, блискучим знавцем та інтерпретатором народної пісні. Найбільшу його популярність здобули чудові обробки українських народних пісень «На вулиці скрипка грає», «Вийди, Грицю, на вулицю», «Ой ходить сон» та інші, що стали окрасою репертуару багатьох професійних і аматорських хорових колективів. Музичні критики підкреслювали, як блискуче володів Кошиць технікою хорового звучання. Прекрасно обізнаний з особливостями і можливостями людського голосу, він майстерно застосовував їх у своїх обробках українських пісень. Важко уявити його творчий доробок без цього жанру. Про ті почуття, що виникали в нього під час слухання рідних мелодій митець писав: «Якась урочистість, якась взнесеність відчувалася в голосах, якийсь особливий сум у співі...» [4, с. 96]. Його партитури вимагали від виконавців відповідного володіння співочою технологією.

Праця майстра на музичному терені стала для України міжнародною візитівкою. У січні 1919 року уряд Української народної республіки запропонував О. Кошицю створити Українську республіканську капелу і виїхати з нею у гастрольне турне до Західної Європи. Створена ним Українська республіканська хорова капела (1919 р.) відрізнялася красою і багатством голосів, особливо басів. Виступи хору під керівництвом Кошиця змусили американців звернути увагу на розвиток акапельного співу, якого раніше там майже не існувало. Слухачів Європи та Америки підкорили глибокі й потужні пісенні образи, краса українських мелодій. Європа і Америка відкрили для себе справжню українську культуру.

Завдяки нашому співвітчизнику О. Кошицю український «Щедрик» Миколи Леонтовича потрапив за кордон і набув світової популярності. Тріумфальні виступи хорової капели зробили більше, ніж офіційна дипломатія. Унікальність хору Кошиця в тому, що це були не найкращі голоси, а природні. З допомогою української пісні світ дізнався про такий народ і державу, як Україна. Та на жаль повернутися на Україну О. Кошиць не зміг – на заваді стала нова влада.

Своїм генієм та щирим українським серцем він глибоко відчував правдивість фольклору і надзвичайну красу мелодійності українських пісень.

У його композиціях «темброва та динамічна драматургія завжди виходила на перший план у порівнянні з іншими засобами музичної виразності...» [1, с. 17]. Справою свого життя він вважав збереження хорової культури, розвиток пісенного мистецтва та рідної мови. Органічний зв'язок зі своїм народом, з рідною землею вплинув і на композиторську діяльність О. Кошиця. Глибоко розуміючи душу свого народу, Маєстро досконало розвинув її невичерпні музичні багатства.

Пам'ять про відомого українця зберіглася не лише завдяки книгам, виданням, хору, музичним обробкам. У Канаді Кошицю встановлено бюст, у США – пам'ятник. За радянських часів ім'я талановитого українця не згадували, але з набуттям Україною Незалежності його ім'я і творчість повертаються до рідного краю. У 2000р. для увічнення пам'яті диригента в селі Тарасівка (Черкаська обл.) відкрито меморіальну стелу.

Висновки. Незважаючи на те, що О. Кошиць знаходився далеко за межами України, він записував українські мелодії в емігрантському середовищі та продовжував активну диригентсько-хорову діяльність, знайомлячи світ з культурно-мистецькими скарбами України. «Олександр Кошиць уперше показав народам світу красу, велич і багатство українських народних пісень у класичних обробках вітчизняних композиторів – як найвище художньо-естетичне досягнення нашого народу» [2, с. 8].

Неоціненна класична спадщина митця забезпечила йому гідне місце в історії української музики. Народна пісня – це справжній скарб українського народу, яким ми пишаємося, вивчаємо і передаємо наступним поколінням. У наш час питання дослідження, збереження та популяризації української пісні стає особливо актуальним. І нині, коли нашому народові повертаються замовчувані раніше імена діячів національної культури, пам'ять серця зобов'язує нас пошанувати цього великого, незабутнього і талановитого майстра. «...все моє життя було лише одною мрією: показати красу народної душі в його пісні...» [6, с. 63].

Список використаних джерел

1. Кошиць О. Спогади / О. Кошиць. – Т. I. – Вінніпег, 1947. – С. 30.
2. Королюк Н. Корифеї української хорової культури ХХ ст. / Н. Королюк. – Київ: Музична Україна., 1994. – 288 с.
3. Булат Т.П. О.А. Кошиць і народна пісня / Т.П. Булат // Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 2. – С. 96.
4. Головащенко М. Феномен Олександра Кошиця / Михайло Головащенко. – Київ: Музична Україна, 2007. – 588 с.
5. Савчук Г. Славетні імена: до 130-річчя від дня народження О. Кошиця / Г. Савчук // Мистецтво та освіта. – 2005. – №4. – С. 61–63.
6. Кошиць О. З піснею через світ: подорож до української республіканської капели / Олександр Кошиць; передм. М. Головащенко. – Київ: Рада, 1998. – 326 с.

Ю.О. Блудова,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Прогресивні зміни в соціокультурному розвитку сучасного суспільства нерозривно пов'язані з процесом вдосконалення людської особистості, її критичного мислення, що стає одним з найнеобхідніших і перспективних видів розумової діяльності людей в умовах динамічних економічних, соціальних і культурних трансформацій суспільства.

Означені прогресивні зміни в соціокультурному розвитку сучасного суспільства нерозривно пов'язані з процесом вдосконалення людської особистості, її критичного мислення, що стає одним з найнеобхідніших і перспективних видів розумової діяльності людей в умовах динамічних економічних, соціальних і культурних трансформацій суспільства. У зв'язку з цим перед початковою освітою ставиться завдання розвитку критичного мислення школярів у освітньому процесі [1, с. 37–44].

Вирішення даного завдання вимагає, перш за все, перегляду напрямків професійної підготовки студентів закладу вищої педагогічної освіти. При цьому необхідно враховувати той факт, що сьогодні відбувається зміна акцентів з отримання освіти «на все життя» на вдосконалення освіти «через все життя», який передбачає особливу динамічність і відповідність постійно змінюваних реалій педагогічної дійсності: велика свобода, критичність, самостійність і творчість в подальшому професійному становленні. У контексті підготовки вчителя в системі вищої професійної освіти виникає необхідність формування у майбутнього вчителя, з одного боку, умінь критично мислити самому, а з іншого – навчити даному процесу школярів.

У змісті цілей технології критичного мислення закладено формування ключових компетентностей. Основною метою технології розвитку критичного мислення: мотивація до навчання, розширення знань і розвиток інтелектуальних вмінь, розвиток рефлексивного вміння.

Основні напрямки формування розумової діяльності в технології розвитку критичного мислення: зацікавити, спонукати до діяльності, створити умови для узагальнення, навчити добувати інформацію, сприяти розвитку критичного мислення, навчити самоаналізу.

Методика розвитку критичного мислення включає три стадії, або фази: виклик – осмислення – рефлексія [2; 6].

Перша стадія (фаза) – виклику (*evocation*), на якій ставиться завдання не лише активізувати, зацікавити учня, мотивувати його на подальшу роботу, а й «викликати» вже наявні знання, або створити асоціації з даного питання, що саме по собі стане серйозним активізуючим і мотивуючим фактором для подальшої роботи. Найважливішими функціями цієї фази є:

- інформаційна. Виклик вже наявних в учнів знань, досвіду по темі. Часто в учнів немає первинних знань з досліджуваного питання, тоді на стадії виклику «працюють» прийоми постановки питань до вивчення нового матеріалу, можливий варіант «виклику знань» за допомогою асоціацій, припущень;

- мотиваційна. Надаючи «свій досвід», ми чекаємо його підтвердження і розширення, задаючи «свої питання» хочемо отримати на них відповіді, «свої питання» завжди цікавіші для учнів;

- цілепокладання. Технологія розвитку критичного мислення – єдина технологія, яка допомагає від декларації самостійної постановки мети перейти до навчання цьому вмінню. Озвучуючи свої питання (запити) до досліджуваного питання, систематизуючи знання на стадії виклику, учень вибирає напрями вивчення теми, визначає свою мету;

- систематизація. Ця функція виконується, якщо на стадії виклику вчитель допомагає учням систематизувати знання до вивчення матеріалу.

Отже, на стадії виклику народжується початкове знання: актуалізується досвід, формулюються питання, на які учневі хочеться отримати відповідь – тобто інформація, яку необхідно перевірити, доповнити, вивчити [6].

Друга стадія (фаза) – Стадія осмислення – реалізація сенсу (*realization*) – на цій стадії йде безпосередня робота з інформацією (текстом, відеофільмом, лекцією вчителя тощо). Причому прийоми і методи технології розвитку критичного мислення дозволяють зберегти активність учня, зробити читання або слухання осмисленим. Вона передбачає збереження інтересу до теми в процесі роботи, активні методи сприйняття інформації, нанизування «нового» знання на «старе», зіставлення «того, що було» і «того, що стало».

Таким чином, основними функціями смисловий стадії залишаються:

- інформаційна (отримання нових знань);
- мотиваційна, причому, важливо зберегти інтерес до теми, не «забути» про поставлені учнем на стадії виклику цілях, питаннях;
- цілепокладання [4].

Третя стадія (фаза) – стадія рефлексії (*reflection*) (роздуми), на цій стадії інформація аналізується, інтерпретується, творчо переробляється. На цій стадії вчителю важливо організувати обговорення вивченого таким чином, щоб учень зміг оцінити і продемонструвати, як змінилося його знання від стадії виклику до стадії рефлексії. Не менш важливим є і усвідомлення свого «розумового шляху», дій учня, оцінки своєї роботи в команді, свого

розуміння пройденого, всього того, що ми визначаємо як інструменти, які допоможуть учневі надалі, навчать його вчитися і без допомоги вчителя [5].

Таким чином, стадія рефлексії характеризується наступними завданнями:

- цілісне осмислення, привласнення і узагальнення отриманої інформації;

- вироблення власного ставлення до досліджуваного матеріалу, виявлення ще непізнаного (новий виклик);

- аналіз власного розумового шляху і власних дій в процесі уроку;

- аналіз освітнього процесу в цілому

Технологія являє собою цілісну систему, яка формує навички роботи з текстом. Робота, побудована в режимі даної технології, дозволяє знайти свій власний маршрут як при вивченні окремих тем, так і для вирішення завдання освіти в цілому. Таким чином, вирішується завдання самореалізації і подальшого самоосвіти.

Необхідно щодня розвивати в учнів базові навички, необхідні для критичного мислення: спостережливість; схильність до інтерпретації, аналізу, виведення висновків; властивість давати оцінки (ідеям, предметам, явищам тощо). Також важливо стимулювати та схвально оцінювати всі прояви критичного мислення учнів [3].

Сучасний етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Це вимагає підвищення професійної майстерності вчителя, дозброєння його новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів, спрямувати його на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями/

Список використаних джерел

1. Белкіна О.В. Критичне мислення учнів початкових класів / О.В. Белкіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. – № 5. – С. 37–44.
2. Блум Б. Таксономія образовательных целей: сфера познания. [Електронний ресурс] / Режим доступа: [http://en.wikipedia.org/wiki/Bloom's Taxonomy](http://en.wikipedia.org/wiki/Bloom's_Taxonomy).
3. Вукіна Н.В. Критичне мислення: як цього навчати / Н.В. Вукіна, Н.П. Дементієвська – Х. : Основа, 2007. – 108 с
4. Терно С.О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти / С. Терно. – Запоріжжя. : Просвіта, 2009. – 274 с
5. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. / Наук. ред., передм. О.І.Пометун. – К.: Плеяди, 2006. – 220 с.
6. Тягло О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства / О. Тягло // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 28. – С. 7–10.

В.В. Горлач,

старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного університету

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ВМІНЬ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

В педагогічних дослідженнях немає однозначності щодо визначення критеріїв та показників ефективності результатів педагогічного процесу. Цьому питанню в своїх працях приділяли увагу В. Беліков [2], В. Беспалько [3], П. Гальперін [4], В. Загвязинський [5], І. Подласий [6] та інші науковці. В нашому дослідженні ми спираємось на визначення поняття «критерій» В. Загвязинського, який трактував критерій як узагальнений показник розвитку процесу, успішності діяльності, за яким виконується оцінка педагогічних явищ чи процесів [5]. Критерії повинні бути науково обґрунтованими і достатніми для визначення якості і ступеня сформованості того чи іншого вміння. Критерії повинні вимірюватися певними показниками, які можна формалізувати [3]. З огляду на зазначене вище і у відповідності до поставлених завдань критеріями вимірювання ефективності проведеного нами педагогічного експерименту з формування вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців визначаємо наступні: *інформаційний, діяльнісний, особистісний*.

Для адекватної оцінки рівня сформованості визначених нами критеріїв вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування необхідно виокремити в кожному з них певні показники. Під показником ми розуміємо характеристику об'єкта чи процесу, яка якісно описує певну його властивість [1, с. 101–102]. *Інформаційний* критерій визначає рівень кроскультурної обізнаності, або орієнтовної основи діяльності (за І.Я. Лернером), майбутніх фахівців сфери обслуговування за такими показниками: 1) знання про особливості і характерні риси світових культурних спільнот; 2) знання про основні прийоми вербальної, невербальної та паравербальної комунікації; 3) знання іноземної мови на достатньому для здійснення міжкультурної комунікації рівні; 4) знання про поведінкові і психологічні особливості, зумовлені належністю до певної культури; 5) знання основних прийомів, стилів і стратегій поведінки щодо встановлення контакту, врегулювання конфліктів, досягнення консенсусу в кроскультурному середовищі; 6) розуміння механізму розвитку особистісних якостей, що сприяють кроскультурній адаптації.

Діяльнісний критерій визначає рівень кроскультурної взаємодії, або досвіду здійснення вже відомих способів кроскультурної комунікації та досвіду творчої діяльності щодо міжкультурного спілкування (за

І.Я. Лернером), за такими показниками: 1) вміння ідентифікувати і аналізувати факти культурних відмінностей, 2) володіння прийомами інтерпретації і обміну вербальної, невербальної та паравербальної інформації під час кроскультурної комунікації; 3) здатність використовувати іноземну мову для результативного міжкультурного спілкування; 4) вміння обирати і застосовувати адекватні ситуації міжкультурного спілкування прийоми, стилі і стратегії поведінки; 5) здатність адаптувати свою поведінку до поведінкових норм, цінностей і традицій іншої культури.

Особистісний критерій демонструє рівень розвитку особистісних якостей, або досвіду емоційно-ціннісного відношення (за І.Я. Лернером), за такими показниками: 1) культурна ідентифікація, 2) позитивна мотивація, 3) толерантність, 4) емпатія, 5) адаптивність, 6) децентрація.

Кількісне вираження того чи іншого показника дозволяє визначити рівень сформованості вмінь кроскультурної комунікації у майбутніх фахівців сфери обслуговування взагалі і за певним критерієм зокрема.

Високий рівень сформованості вмінь кроскультурної комунікації майбутніх фахівців сфери обслуговування характеризується наявністю системи знань з особливостей існування полікультурного світу, основних стратегій і прийомів кроскультурної комунікації за допомогою вербальних, невербальних і паравербальних засобів, досконалим володінням іноземною мовою. На високому рівні майбутній фахівець сфери обслуговування усвідомлює необхідність володіння вміннями кроскультурної комунікації для подальшої професійної діяльності, здатен толерантно і з повагою сприймати прояви культурних відмінностей, налагоджувати ефективну взаємодію, залагоджувати конфліктні ситуації і знаходити консенсус в ситуаціях кроскультурної взаємодії.

Середній рівень сформованості вмінь кроскультурної комунікації майбутніх фахівців сфери обслуговування виявляється у студентів, які в цілому мають знання щодо існування міжкультурних відмінностей, розуміють необхідність враховувати їх в подальшій професійній діяльності, здебільшого доречно використовують адекватні комунікативні стратегії вербальної і невербальної поведінки, проявляють толерантність і емпатію до представників інших культур. На середньому рівні студент достатньо володіє іноземною мовою для здійснення кроскультурної комунікації, але в проблемних ситуаціях може допускати помилки, які суттєво не впливають на результативність міжкультурної інтеракції і не блокують її.

На *низькому* рівні сформованості вмінь кроскультурної комунікації майбутніх фахівців сфери обслуговування студенти мають фрагментарні знання про особливості взаємодії в кроскультурному середовищі, в них відсутня мотивація до спілкування з представниками інших культур, виникають помилки щодо вибору адекватних прийомів і стратегій міжкультурної поведінки під час вербальної і невербальної комунікації.

Студенти з низьким рівнем сформованості вмінь кроскультурної комунікації володіють обмеженим обсягом іншомовних засобів для встановлення контакту і вирішення проблемних ситуацій, відчують певні труднощі під час спілкування з представниками іншомовної культури. Їм притаманне індиферентне ставлення до таких особистісних якостей, як толерантність, емпатія, децентрація тощо.

Список використаних джерел

1. Баскаков А.М., Соколова Ю.Г. Спутник исследователя по педагогике. Челябинск: Полиграф-Мастер, 2008. 600 с.
2. Беликов В.А. Формирование у учащихся понятия «система познавательной деятельности». *Совершенствование процесса формирования научных понятий: тезисы докладов*. Челябинск, 1986. С. 26-27.
3. Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний. *Советская педагогика*. 1968. № 4. С. 52-70.
4. Гальперин П.Я. Психология как объективная наука: избр. психолог. труды / ред. А.И. Подольского. М.: МОДЭК, 1998. 480 с.
5. Загвязинский В.И. Идея, замысел и гипотеза педагогического исследования. *Педагогика*. 1997. № 2. С. 9-14.
6. Подласый И.П. Педагогика: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Просвещение; Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. 630 с.

О.А. Горобець,

викладач природничих дисциплін,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії
ВКНЗ «Коростишівський педагогічний коледж імені І.Я. Франка»
Житомирської обласної ради, м. Коростишів

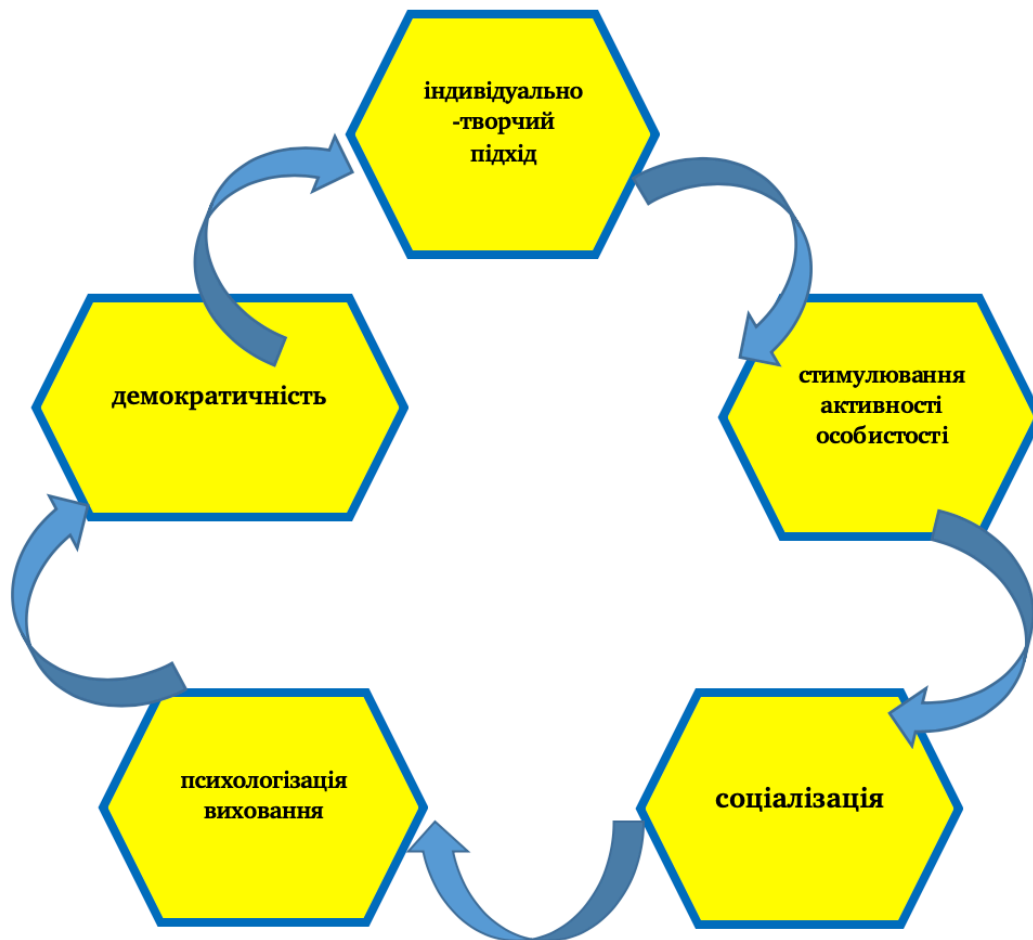
ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Знання без виховання – меч у руках божевільного!
Д. Менделєєв

Соціально-економічна та політична реальність в українському суспільстві, інтеграція держави в Європейський простір передбачає реформування вищої освіти, яка має сприяти підготовці майбутнього фахівця до успішної реалізації особистісного росту нації. У сучасних соціально-політичних умовах продуктивною у цьому плані є реалізація особистісно орієнтованого підходу до виховання, який орієнтується на повагу до унікальності та гідності індивіда, розвиток та саморозвиток його природних задатків та здібностей, створення атмосфери захищеності та підтримки [4].

Інноваційний підхід до навчально-виховного процесу, спрямований на особистісний розвиток майбутніх фахівців, їхню здатність оволодівати новим досвідом на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку. Перевага надається активним формам і методам навчання та виховання (тренінги, проектна діяльність, дискусія, діалог, ділова гра тощо) [3].

Мета інноваційного виховання спрямована на розвиток особистості студента, становлення світогляду, формування життєвих цінностей, розвиток здоров'язберезливої компетентності, зацікавленості кожної особистості у виявленні свого життєвого досвіду, прояву своєї індивідуальності. Таким чином забезпечується компетентнісний підхід до виховання особистості, для реалізації якого необхідні такі умови як демократичність, індивідуально-творчий підхід, стимулювання активності особистості тощо.

Складовими виховних технологій є форми організації діяльності та методи, як засоби впливу на учнівську молодь, серед яких пріоритетна роль належить активним методам, що базуються на демократичному стилі взаємодії.

“Інтерактив” (від “interact”, у якому “inter” означає “взаємний, а “act” – “діяти”) – це означає взаємодіяти, тобто перебувати в режимі бесіди або діалогу.

Завдяки інтерактивній взаємодії учасників навчально-виховного процесу, спостерігається максимальне залучення учнів (студентів) до спільної діяльності та рівноправного спілкування. Результатом такої взаємодії є вплив на світогляд, свідомість учнів, їх почуття та волю, при тому, що вчитель не нав'язує свої думки та переконань.

Щоб забезпечити ефективний навчально-виховний процес, вчителю (викладачу) необхідно володіти знаннями психологічних особливостей учнів (студентів), вміти встановити контакт із кожним учнем, створити атмосферу співпраці та довіри, володіти методикою організації і проведення інтерактивного навчання та виховання. Достатньо ефективною інтерактивною формою роботи з підлітками та молоддю є тренінг (швидке реагування).

Тренінг – це форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і викладачем. Тренінг дозволяє вирішувати широке коло завдань: від формування знань, умінь та навичок до вироблення різних моделей поведінки, визначати найефективнішу з них, а потім – переносити її у реальний світ.

На тренінгах доцільно використовувати різноманітні історії, притчі, легенди, казки, які поєднують в собі мудрість і простоту, вчать думати, знаходити вирішення проблеми, розвивають, виховують, відкривають нові життєві орієнтири, направляють на правильний шлях.

Наприклад, притчі можна використовувати з метою морального та естетичного виховання. Студенти активно включаються в обговорення, висловлюють свою точку зору, вчать думати та приймати зважені рішення.

Історії, зображені у притчах, краще сприймаються та запам'ятовуються, вони допомагають зрозуміти те, що важко пояснити словами, найефективніше використовувати притчі для впливу на рівні цінностей, переконань і морального вибору.

Наприклад, притча «Рай і пекло» змушує задуматися про ставлення людей один до одного, проаналізувати свої вчинки та зробити висновки щодо власних дій та стосунків.

Одного разу людині пощастило побачити Бога. Намагаючись дізнатися найважливіше, чоловік попросив: «Господи, я б хотів побачити Рай і Пекло».

Господь узяв людину за руку і підвів його до двох дверей. Відкривши одну, вони побачили великий круглий стіл з величезною чашею в центрі. Чаша була наповнена їжею, яка пахла настільки апетитно, що змушувала рот наповнюватися слиною.

Навколо столу сиділи люди – здавалося, що вони були знеситені, хворі або вмирили від голоду. У кожного до руки була прикріплена ложка з довгою-довгезелезний ручкою. Вони легко могли дістати їжу, але не могли піднести ложку до рота. Їх нещастя просто вражало.

– Щойно ти бачив Пекло, – сказав Господь.

Вони підійшли до других дверей. Відкривши їх, вони побачили такий же круглий величезний стіл, таку ж велику чашу, наповнену смачною їжею. І навіть у людей навколо столу були точно такі ж ложки. Але всі виглядали задоволеними, ситими і щасливими.

– Я не розумію, – сказав чоловік.

...як ви гадаєте, що відповів Господь?

– Це просто, – відповів Господь. – Ці люди навчилися годувати одне одного. Ті ж думають тільки про себе. Пекло і Рай влаштовані однаково. Різниця – всередині нас [1].

Рольова гра у ході тренінгу – дозволяє у неформальній атмосфері та без попередньої підготовки розіграти сценки або ситуації. Учні уявляють себе вигаданими персонажами, які відтворюють реальні життєві історії та ситуації.

Рольова гра є досить ефективним методом апробації нових моделей поведінки. Вона дає змогу «приміряти» їх на себе у безпечних умовах та сформувані уявлення про те, як можна розв'язати подібну ситуацію в реальному житті [2].

Будь-яка гра – це новий досвід, котрий, у свою чергу, стає джерелом нових знань, нових бажань, нових дій і нових ідей.

Через гру людина накопичує найкращий свій досвід, бо грати – це те ж саме, що й експериментувати.

Наприклад, усі знають, що таке булінг (це цькування однієї дитини іншою, агресивне переслідування). Як запобігти таким проявам агресії?

Навчити учня (студента) протистояти таким діям можна за допомогою рольової гри під час проведення тренінгу, коли пропонуються різні моделі поведінки та обирається найефективніший варіант вирішення проблеми.

Особливе місце у системі виховної роботи займає проектна діяльність. Як свідчить практика, пошукова діяльність спонукає учнів до творчої роботи, до вчинків, що зумовлюють високий рівень морально-етичної поведінки особистості.

Цікавим було виконання студентами моєї групи проекту «Моральний вчинок». Студенти долучилися до волонтерської роботи, познайомилися та взяли «інтерв'ю» у священника церкви Святого Пантелеймона Отця Віталія, який усі пожертви, що приносять до церкви віддає людям та передає волонтерам.

Працюючи над проектом «Усе починається з родини» («Пізнай себе, свій рід, свій народ»), я намагаюсь виховувати шанобливе ставлення до сім'ї, родини, національних звичаїв та традицій. У ході роботи над проектом, студенти готували та демонстрували презентації про свою родину, своє село, родинні традиції та звичаї.

Студенти нашої групи підготували та провели «Родинне свято» для батьків. Сценарій розробляли завзято, задіяні були всі студенти групи, хтось

співав, хтось читав вірші, хтось розповідав гуморески, хтось показував сценку. Батьки були задоволені та розчулені.

Враховуючи екологічні проблеми нашого міста, задля виховання ціннісного ставлення до природи, студенти групи розробляли проект «Чисте довкілля». Під час роботи над проектом, було проведено екскурсії вздовж течії річки Тетерів та Левчі. Розроблено презентації та пропозиції щодо покращення екологічного стану цих річок.

Запровадження інноваційних педагогічних технологій у вищих навчальних закладах дозволяє поліпшити підготовку студентів до здійснення особистісно орієнтованого виховання учнівської молоді, оскільки розвиває у них інтерес до науково-дослідницької діяльності, звичку до самостійної навчально-пізнавальної роботи, формує потребу в творчому підході до розв'язання професійних завдань [4].

Список використаних джерел

1. "СОМА" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coma.in.ua/5426>.
2. Огляд інтерактивних методів – Вчимося жити разом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/19/67>.
3. Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 14–47.
4. Лазаренко К.П., Білера Н.В., Нікуліна Г.Л. Застосування інноваційних технологій для підготовки майбутнього фахівця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/21637/1/Elita_2015_44_Lazarenko_Zastosuvannia.pdf

А.А. Данильчук,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Рівненського державного гуманітарного університету
науковий керівник: **Г.О. Тупальська,**
викладач кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРО ІМЕННИК УЧНІВ 1 ТА 2 КЛАСУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Іменник — найбагатша з лексичного погляду частина мови серед інших, які існують у сучасній граматиці. Здобуті знання про іменник стають основою для вивчення інших частин мови, зокрема прикметника і дієслова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення іменника в початковій школі привертала увагу багатьох дослідників. Цю

проблему досліджували М.А. Білецька, М.С. Вашуленко, Г.І. Борець, О.Н. Хорошковська, а також такі видатні педагоги, як В.О. Сухомлинський, Д.М. Богоявленський та багато інших.

Метою статті є аналіз методики застосування дидактичних вправ, спрямованих на формування поняття про іменник в учнів 1-2 класів в умовах НУШ.

Основний зміст статті. Основні завдання вивчення іменника в початковій школі:

- формування лексико-граматичного поняття «іменник»;
- оволодіння вмінням розрізняти за питаннями назви істот і назви неістот; формування вміння писати з великої букви власні іменники;
- ознайомлення з родом іменників;
- формування вміння змінювати іменники за числами, відмінками;
- засвоєння правопису відмінкових закінчень іменників;
- збагачення словникового запасу учнів;
- формування вмінь використовувати іменники у мовленні з рахуванням їх функціонального призначення.

Перше ознайомлення зі словами-назвами предметів відбувається в період навчання грамоти (1 клас). На уроках читання і письма вчитель організовує діяльність першокласників, спрямовану на розрізнення предметів і слів як назв цих предметів, на впізнавання слів — назв предметів у мовленні, на формування вмінь ставити до слів питання хто? що?, класифікувати слова на групи з урахуванням їх значення. З перших уроків учитель, використовуючи іграшки, предмети, предметні та сюжетні малюнки, тексти, пропонує учням запитання. Ефективним щодо цього є використання загадок, робота з якими стимулює відповіді першокласників на питання хто? що?, сприяє розрізненню предмета і слова, що його називає. Виконуються пропедевтичні вправи на змінювання числа іменників за зразком «один — багато».

У 2 класі проводиться робота над лексичним значенням іменників та їхніми граматичними ознаками (відповідає на питання хто? що?, називає предмет). Школярі вчать розрізняти іменники, які відповідають на питання хто? і що? [3, с. 2–3].

Аналіз малюнків, поданих у підручнику, допомагає учням зробити висновок, що назви людей і тварин відповідають на питання *хто?*, а назви всіх інших предметів відповідають на питання *що?*.

Розглянемо детальніше, декілька методик, які вчителі використовують на уроках 1–2 класів для актуалізації, ознайомлення та закріплення знань з темою «Іменник».

Методика «Шість цеглинок з LEGO».

Гра «Знайди іменник».

Завдання: показати правильну відповідь (колір цеглинки).

Гра для швидкої перевірки на підсумковому уроці або на початку уроку під час актуалізації знань. Остання картка для творчих учнів. Діти мають обрати творчу команду, яка на мультимедійній дошці за допомогою маркера напише слова для свого завдання, яке потім виконає клас.

На екрані зображені кольорові цеглинки зі словами, (кожний колір – інше слово) учні знаходять потрібне слово, співвідносять з кольором цеглинки LEGO та показують її.

За допомогою таких завдань діти не лише формують навички мовної та мовленнєвої роботи, але й розвивають увагу, логічне і критичне мислення.

Гра «Заховані іменники».

Опис: вчитель дає учням картки на яких зображено: певний малюнок, завдання, місце для відповідей. Також учень може оцінити свою роботу самостійно.

Завдання: відшукати на малюнку слова – назви предметів (іменники), визнач їх рід та запиши у відповідну колонку.

Така гра розвиває у дітей навички мовної та мовленнєвої діяльності, самостійність та самооцінювання.

Педагогічна технологія навчання читання та письма «Щоденні п'ять» [2, с. 86–87].

Письмо для себе. Кожен учень чи учениця самостійно обирають тему та розкривають її письмово, у вільній формі. Вчитель в свою чергу дає завдання, наприклад: підкреслити іменники; вжити як найбільше іменників тощо. Учні перших класів, які ще не вміють писати – малюють.

Робота зі словами. Діти виконують різні вправи зі словами. Так вони поповнюють активний словник.

Слухання. Учні слухають самостійно текст та працюють над усвідомленням почутого. Завдання можуть бути такого типу: знайдіть і назвіть в тексті іменники які відповідають на питання *хто?* або *що?*.

«Щоденні п'ять» дозволяють учням початкових класів щодня практикувати читання та письмо під час різних уроків. Завдяки цьому збільшується обсяг і час читання, діти більшість часу працюють самостійно, учні щодня можуть самостійно обирати, це сприяє їх внутрішній мотивації.

Мозкова атака [2, с. 77–78].

Крок 1. Учитель оголошує тему або називає поняття, яке буде розглядатися.

Крок 2. Учитель записує тему посередині класної дошки або учні в групах, парах чи самостійно записують тему посередині аркуша паперу. *Наприклад: Іменник.*

Крок 3. Учні пригадують все що знають з теми. Учитель не оцінює думки.

Крок 4. Учні називають, що вони знають з теми. Вчитель записує усі думки учнів на дошці, не коментуючи їх та не оцінюючи.

Крок 5. Учитель з учнями детальніше розглядають подану інформацію. Напроти неї записує знак питання.

Наприклад: Слова – назви людей і тварин відповідають на питання хто? Слова – назв інших предметів, відповідають на питання що? Загальні назви пишуться з малої літери. Власні назви пишемо з великої літери. Імена, по – батькові та прізвища людей пишемо з великої букви... Слова – іменники можуть називати один предмет та багато предметів [1, с. 46–62].

На цьому мозкову атаку можна завершити, оскільки завдання щодо актуалізації знань учнів з теми виконане, і можна продовжити класифікацією інформації.

Крок 6. Згрупуйте записану інформацію за певною ознакою.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М.С. Українська мова та читання: підр. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. С. 46–62.
2. Нова українська школа: поради для вчителя. Під заг. ред. Бібік Н.М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2017. С. 76–87.
3. «Початкова школа». Науково – методичний журнал №12. С. 2–3.

А.А. Дмухар,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Рівненського державного гуманітарного університету

науковий керівник: **А.В. Гамза,**

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ «ТЕКСТ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Коли йдеться про гармонійне виховання особистості, насамперед мають на увазі музичну освіту людини, вміння розумітися у мистецтві, знання іноземних мов, фізичний розвиток тощо. Але дуже рідко доводиться чути, що важко назвати людину досконалою без умінь вправно володіти рідною мовою. Але ж саме мова – це те, що виявляє саму сутність людини, і тому мовне виховання має бути першоелементом у цілісній системі розвитку особистості [1, с. 12].

Виховувати мовленнєву культуру потрібно розпочинати з раннього дитинства, і чи не найважливіша роль у цьому належить найближчому оточенню дитини – сім'ї та вчителю початкової школи. Це середовище, в

якому юній особистості передається виховний соціальний досвід народу, багатство духовної культури, національна ментальність. Відомо, що до п'яти років дитина оволодіває 60% загального лексичного запасу, який забезпечує можливість спілкування, щоб потім розвиватись і вдосконалюватись під активним впливом соціальних факторів [2, с. 143].

Комунікативна компетентність посідає особливе місце серед творчих проявів учнів початкових класів. Вона вимагає роботи таких складових літературно-творчих здібностей, як сприймання, мислення, творча уява та мовлення.

Розвиток мовлення в учнів відбувається, насамперед, у процесі їх спілкування з оточуючими людьми, тобто він залежить від того, наскільки добре учні оволоділи комунікативною компетентністю, яка включає в себе вміння розмовляти, грамотно писати, належне активне володіння мовними навичками й уміннями в комунікації. Найефективніше формують ці якості різноманітні тексти, що використовуються на уроках української мови.

Формування в учнів комунікативних умінь, що полягає у здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати й розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати й відстоювати свою думку, висловлювати власні міркування, погляди в усній і письмовій формах, є одним із найважливіших завдань удосконалення якості української освіти [6, с. 3–4].

Сучасний стан проблеми формування комунікативних умінь представлений теоретичними доробками В. Бадер, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Дубовик, Л. Дяченко, А. Зиммельдінової, Г. Коваль, Т. Ладиженської, М. Наумчук, М. Петнилюк, О. Петрик, К. Пономарьової, Т. Рамзаєвої, А. Сухіної та іншими.

Текст як лінгвістичне, соціокультурне, когнітивне та креативне явище досліджували Д. Баранник, І. Гальперін, О. Зарецька, Н. Зарубіна, М. Зубрицька, Л. Мацько, О. Москальська, О. Новиков, Л. Орлова, О. Пономарів та ін. До тексту як одного з найефективніших видів дидактичного матеріалу на уроках мови зверталися О. Біляєв, Л. Бондарчук, Н. Грипас, М. Крупа, В. Мельничайко, А. Нікітіна, М. Пентиліук, А.В. Гамза та ін.

М. Вашуленко розглядає комунікативний характер навчання рідної мови в початкових класах і рекомендує так навчати дітей, щоб вони одержували більше можливостей для оволодіння мовою в природних умовах, у ході педагогічно організованої мовленнєвої діяльності на уроці [4, с. 338].

Текст визначається як максимальна одиниця мови найвищого рівня мовної системи, як продукт та одиниця мовлення. Через текст виховується чуття слова, здатність сприймати його семантичне поле, у тексті відчутні всі асоціативні зв'язки, що виникають між словами [3, с. 23–25].

У процесі формування комунікативних умінь, використовуються тексти, опрацювання яких формує в учнів уміння слухати і розуміти, сприймати й аналізувати, виділяти головне. Учні вчаться створювати свої тексти: описувати, розкриваючи істотні ознаки предмета, явища, події; розповідати так, щоб адресат одержав чітке уявлення про мету і зміст пропонованого тексту. У результаті такої роботи можуть бути створені тексти різних типів — розповіді, описи, міркування.

Аналізуючи текст, створений учнем, необхідно звертати пильну увагу на всі можливі аспекти, зокрема на структуру тексту й відповідність його темі, на задум і засоби його втілення, на мову – фонетичний, лінгвістичний, синтаксичний рівні, образність як емоційне тло тощо. При цьому вчитель, не обов'язково називаючи прізвище, має порівнювати зразки творів різних учнів, пропонувати класові визначити, який зразок є кращим і чому. Якщо аналіз творчих робіт застосовується вчителем постійно і методично виважено, то учні щоразу з нетерпінням чекатимуть на творчі роботи, де можна застосувати набуті знання й виявляти себе в змаганні – хто зможе краще на цей раз.

Джерелом поповнення словника учнів є навколишнє середовище, в якому вони перебувають: мова батьків, учителів, товаришів, мова творів художньої літератури, кінофільмів, радіо і телепередач та ін. Проте відомо, що з побутового мовлення друзів, товаришів, дорослих учні засвоюють часом діалектизми, жаргонізми, просторічні слова. Навіть з мови художньої літератури, теле- і радіопередач учні інколи можуть засвоїти слова, недоречні в дитячому побуті. Тому позитивним і надійним джерелом збагачення словника учнів повинна стати цілеспрямована робота вчителя, в арсеналі якого є твори художньої літератури, тексти підручників [5, с. 14–15].

Практика викладання мови в освітньому закладі доводить, що мова, підпорядкована теоретичним положенням підручника, перетворюється для учня в мовний матеріал, утрачаючи свіжість і барвистість. Учитель має можливість виправити таке становище використання різноманітних текстів.

Отже, основне завдання вчителя, при вивченні з учнями розділу «Текст», навчити їх виділяти частини тексту, головну думку; навчити підбирати заголовки до тексту; подати матеріал зрозуміло і цікаво; мотивувати учнів до читання та складання нових текстів. Вміння працювати з текстом, складати та аналізувати його є дуже важливим, адже завдяки цьому вмінню, учні вчаться складати правильні висловлювання для вираження власних думок, та давати зв'язні відповіді на запитання.

Список використаних джерел

1. Антоненко – Давидович Б.Д. Як ми говоримо. Київ, 1994. 312 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 344 с.

3. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів. *Початкова школа*. 2015. № 2. С. 23-28.
4. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі. – Київ, 2010. С. 336-341
5. Головка І.М. Формування вмінь і навичок молодших школярів складати твори-міркування. *Початкова школа*. 1999. №8. С. 14-20.
6. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» від 21 лютого 2018 р. №87.

O. Holub, O. Drogoman, O. Sushko,

Teachers of English,
Cherkasy Commercial Technical School

APPLICATION OF GAME TECHNOLOGY LEARNING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Modern pedagogical technologies, such as the use of game methods, information technology and Internet resources help to realize personally oriented approach in learning, provide individualization and differentiation of learning, and contribute students' plunging in the conditioned cultural environment of a country. The concept of "game technology" contains various methods and techniques for organizing the educational process in the form of games. Unlike games in general, the educational game has a significant difference - a clearly fixed a goal of learning and its corresponding result.

Advantages of using game technologies in teaching different disciplines are seen in: 1) involvement of students in intensive activity; 2) a significant enhancement of their educational motivation, which allows them to concentrate more and put more effort into the educational activity carried out through game technologies, and also, without distraction, to engage in this activity longer; 3) increasing the successful achievement possibility of the studying purpose by the learners. By positively influencing the student's learning behavior as a subject of learning by stimulating the learning activity of the student, stimulating the learning activity of the subject, the use of game technologies significantly improves learning outcomes.

Game technology can be considered as a systematic means of organizing training sent to optimal construction of the educational process and the realization of its tasks. This method is based on a personally-oriented and activity-based approaches, which provides for the intensification of cognitive activity, generalization of knowledge and skills for their use in non-standard conditions.

Psychological mechanisms of game activity are based on the fundamental needs of the individual in self-expression, self-affirmation, self-determination, self-

regulation, self-realization. Playing activities have great motivational potential for the development of foreign language activities. According to the theory of game activity (L.S. Vygotsky, D.B. Elkonin, F.A. Sokhin and others) game – is the only type of activity, the reason of which is inherent in itself.

Game activity as a means of teaching has the following characteristics: motivation, ease and individual student's activity. Game in the educational process of future foreign language teachers performs the functions of the development in the motivational sphere, thinking, free behavior, acts as a means of cognition, has a beneficial effect on the formation of cognitive processes.

The pedagogical and didactic value of the game is that it allows students to open themselves, to learn to take an active position, to feel themselves in situations close to future professional activity. The most common and most popular type of foreign language learning activity is a role game. The effectiveness of role game as a mean of teaching depends on the engagement into a number of rules: the presence of an imaginary situation, the students' awareness of the game result, the presence of friendly competition, interest and involvement of all participants in the group; focus on language using rather than grammatical and lexical aspects; using, repetition and the consolidation of the learning material. Role play stimulates students' thinking, increases their motivation to learn language and culture; is an effective tool for learning a foreign language, encompassing various types of speech (listening, speaking, reading, writing).

The educational-speaking game situation encourages one to speak and act in accordance with the rules of the game, enhances and reinforces the interest in learning a foreign language. The purpose of any role game in the process of learning a foreign language is to concentrate students' attention on communicative use of linguistic units, with the situation of role interaction serving as an impetus for spontaneous speech to solve certain communicative problems.

Modeling of a speech-language game begins with the formulation of a communicative task. Communication tasks according to their functions in communication can be divided into informative, regulatory and evaluative. Depending on the form of speech, they may be directed to description, narrative or reasoning.

The teacher formulates communicative tasks in such a way as to provide not only the activity but also the interaction of students, that is, to simulate the conditions of future professional communication. In this case, the expression of one student should act as an impetus for the speech activity of others. Tasks are an integral part of the communicative methodology of teaching foreign languages in general and are based on modeling in the audience of situations of foreign language communication, in which each of the communicators acts in his proposed role and solves certain extra-lingual communication problems, based on his or her own goals, situations, intentions and intentions of other communicators, the relationships between them, and the roles that other communication actors

perform. Roles, situations of communication are determined by the teacher, and the role behavior and the corresponding foreign language communication is realized by the participants of the game independently in work.

None of the game activities are performed spontaneously, but always according to the plan of the teacher or compiler of the educational materials. Each is carried out according to certain rules, which are embodied in the instructions to the game educational task, and each has a specific educational goal, which is always (in terms of the language course of the institution of higher education) focused on achieving a specific professional goal.

References

1. Makarova K.G. Viktoristannia igrovih tehnologiy v protsesi formuvannia kultury dilovogo spilkuvannia maibutnih perekladachiv / K.G. Makarova // Visnik Dnipropetrovskogo universitetu im. Alfreda Nobelia. Seriya «Pedagogika i psiholohiia». Pedagogichni nauky. – 2015. – №1 (9). – pp. 253-256.
2. Polonska T.K. Sutnist igrovih tehnologii u navchanni inozemnih mov uchniv pochatkovoyi shkoly na kompetentnisnyh zasadah / T.K. Polonska // Problemy suchasnogo pidruchnyka: zb. nauk. prats / [red. kol. ; golov. red. – O.M. Topuzov]. – K. : Ped. dumka, 2018. – Vol. 20. – pp. 317-327.
3. Tarnopilskyi O.B. Heymifikatsiia v navchanni inozemnyh mov u vishchii shkoli / O.B. Tarnopolskyi, S.P. Kozhushko, M.R. Kabanova // Inozemni movy. – 2018. – №3. – pp. 15-22.
4. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/en/iii-international-scientific-and-practical-internet-conference-foreign-language-in-professional-training-of-specialists-issues-and-strategies/section-2/8869-vykorystannya-ihrovykh-tekhnologiy-navchannya-inozemnykh-mov-dlya-pidvyshchennya-efektyvnosti-navchalnoho-protsesu>.

УДК 37.036:372.4

Л.П. Дубровська,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито сутність естетичного виховання здобувачів початкової освіти, висвітлено різні підходи до їх визначення. Показано процес художньо-естетичного виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, здобувач початкової освіти, молодший школяр, образотворче мистецтво, особистість, творчість.

Соціальне оновлення в Україні передбачає активізацію духовного потенціалу народу та спонукає систему освіти шукати інноваційні підходи до процесу розвитку естетичної культури особистості, зокрема в загальноосвітніх навчальних закладах.

Організація освітньої діяльності в початкових класах закладів загальної середньої освіти у 2019-2020 навчальному році здійснюється відповідно до законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Указу Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015 “Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки”, Концепції Нової української школи (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року”; <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>), Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 р. (у 1-2 класах), Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011р. (у 3-4 класах).

Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов’язковим для всіх закладів освіти. Освітні програми повинні передбачати освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти.

Метою даної статті є доведення необхідності естетичного виховання здобувачів початкової освіти у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Аналіз досліджень та публікацій. Пріоритетом державної політики у галузі освіти та виховання підростаючого покоління є формування інтелектуально розвиненої особистості, яка здатна на осмислене визначення можливостей і життєвих цілей, наближення освіти до особистісних та суспільних потреб, естетизації життя суспільства [1, с. 57].

Проблеми естетичного виховання досліджували: Бачинський П.П., Бех І.Д., Виготський Л.С., Джола Д.М., Зязюн І.А., Макаренко А.С., Охріменко І.В., Поліщук В.М., Сухомлинський В.О., Щербо А.Б. та ін. Вони акцентували увагу на тому, що естетична діяльність самих дітей – це той матеріал, на який потрібно спиратися, навчаючи естетично сприймати та оцінювати світ.

Як зазначає Охріменко І.В., однією із важливих умов багатства естетичних потреб, почуттів, переживань є глибокий інтелектуальний розвиток людини. Естетичне виховання як неперервний процес повинен здійснюватися насамперед у діяльності, у різнобічній соціальній творчості. Необхідно не тільки навчити кожну людину естетично-чуттєво реагувати на оточуючий світ, але й збудити потребу його перетворення без нанесення

йому шкоди, згідно з естетичними нормами й ідеалами; постійно прагнути до високої професійної майстерності, розвиватися інтелектуально [5, с. 20–21].

Видатний педагог Сухомлинський В.О. вважав, що в гармонійному поєднанні краси, яка оточує людину, і краси самої душі людини провідна роль належить красі людських стосунків [7, с. 127]. Дитина ще не сприймає цієї краси розумом, але вона відчуває її серцем, краса для неї у справедливості. На думку Сухомлинського В.О., переживання несправедливості притуплює чуттєвість, а це є необхідною передумовою високої естетичної культури. Не відчуваючи краси в людях, дитина не прагне до ідеалу людяності й у своїй поведінці.

Буров О.І. розглядає естетичне виховання як “...цілеспрямований, організований процес формування у школярів естетичного ставлення, естетичної потреби до творчої естетичної діяльності” [2, с. 17].

Дослідники теорії та методики естетичного виховання Джола Д.М. і Щербо А.Б. вважають, що сутність естетичного виховання – це цілеспрямоване формування й розвиток ставлення людини до світу з потребою в удосконаленні, залучення її до споживання та створення цінностей художньої культури суспільства [3, с. 17].

Виклад основного матеріалу. Естетичне виховання дітей початкових класів має особливе значення для формування в них почуття прекрасного. Основними завданнями естетичного виховання вважаємо:

- систематичний розвиток естетичного сприйняття естетичних почуттів і уявлень дітей. Усі види мистецтва, краса природи побуту сприяють розвитку естетично забарвленого сприйняття. Воно завжди породжує естетичні переживання – емоційну чутливість, радість, хвилювання, захоплення, зацікавленість тощо;

- залучення дітей до діяльності в галузі мистецтва, виховання в них потреб і звичок вносити елементи прекрасного в побут, природу, взаємовідносини;

- закладання початкових основ естетичного смаку;

- розвиток художніх та творчих здібностей дітей. Діяльність молодших школярів пов’язана з мистецтвом, повинна бути невимушеною, насиченою радісним сприйняттям, творчою уявою, ініціативою. Чим більше естетично розвинена дитина, тим більше вона проявляє свої художні вміння та навички, цікавішою є її творча діяльність.

У молодшому шкільному віці відбувається накопичення, засвоєння основних знань про навколишній світ, людей, людську діяльність та культуру. У цей період формуються елементи знань, уявлень про естетичні та художні явища. Накопичені враження та естетичні переживання віддзеркалюються у художній творчій діяльності дітей, сприяють інтелектуальному розвитку, закладають творчий потенціал. Молодший

шкільний вік вирізняє гостра потреба у самовираженні. Організація творчої діяльності у процесі естетичного виховання забезпечує становлення таких важливих психологічних процесів, як уява, образне і просторове мислення сприяє розвитку художньо-мистецьких здібностей учнів. Художньо-естетична діяльність, сприяюча реалізації основних потреб молодших школярів, може бути виділена як самостійна, а не похідна від пізнавальної, трудової діяльності та спілкування [6, с. 7–11].

Естетичне виховання у школі стосується всієї системи навчально-виховної роботи. Лише такий навчальний процес, який приносить учневі емоційне та естетичне задоволення може бути успішним та забезпечити високий рівень досягнень учнів у навчанні та вихованні.

Нова українська школа приділяє вагомому увагу розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – якостей особистості, необхідних їй упродовж життя, якостей, що активно розвиваються у процесі різних видів мистецької діяльності – спів, малювання, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, інсценізація, активне сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину. У Державному стандарті початкової освіти та типових освітніх програмах зроблено вагомий акцент на формування в межах цієї освітньої галузі таких мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному збагаченню емоційного досвіду [4, с. 4].

Упродовж навчання у початковій школі у дітей мають системно формуватися виконавські уміння та навички, характерні для кожного окремого виду художньої діяльності: опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); формування вокальних та хорових навичок (з музичного мистецтва); набуття елементарних акторських та хореографічних умінь під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор, рухів під музику тощо.

Водночас, у контексті інтегрованого навчання відбувається формування полі художніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, рух, жест, малюнок, “оживлення” творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики тощо). Формування кожного із вищезазначених мистецьких умінь потребує особливого фахового педагогічного підходу.

У Методичних рекомендаціях Міністерства освіти акцентується значна увага на реалізацію компетентнісного підходу. Формування ключових компетентностей має відбуватися системно і природно упродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно. Вчитель повинен навчати виявляти шану до народних традицій, мистецтва рідного краю, водночас і толерантного ставлення до мистецтва різних народів (культурна компетентність).

Учням молодшого шкільного віку властиві образність мислення, відсутність стереотипів та естетичне сприйняття, що свідчить про високий потенціал творчих здібностей цієї вікової категорії. Вчитель планує такі форми роботи з молодшими школярами, які б забезпечили комплексний системний підхід до впливу на особистість. Особлива роль в естетичному вихованні належить народному мистецтву, промислам і ремеслам, якими так щедро багата українська земля, особливо Прикарпаття.

Дитину необхідно навчити співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашанні середовища, де живе та навчається; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; бажання ділитися своїми творчими ідеями та впроваджувати їх.

Одним із важливих компонентів навчально-виховної роботи в школі є навчання образотворчому мистецтву, адже воно є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління. Мистецтво – це злиття думок і почуттів, воно діє на емоційну сферу людини, а тому є могутнім засобом її духовного виховання. На яких враженнях та переживаннях виховується дитина, такою вона і стає (доброю чи злою, корисливою чи жертвовною, жорстокою чи гуманною). Співпереживання та співчуття – це праця душі, а її потрібно виховувати.

Важливо навчати молодших школярів, як мінімум, доводити до досконалості будь-яку репродуктивну діяльність, тобто відтворювати чи повторювати красиво те, що створено, задумано іншими (вчителем, поетом, композитором, однокласниками та ін.), і, як максимум, – створювати щось своє, нове, втілювати у ньому своє уявлення про красу світу.

Найбільша складність у естетичному вихованні школярів засобами живопису полягає в тому, щоб подолати його статичність, “оживити” образ, перетворити художнє полотно на своєрідну художню розповідь. Доцільно більше працювати над розвитком естетичного прагнення, адже його наявність є важливою вимогою довершеного, найбільш виразного виконання, творчої самореалізації особистості учня.

Дух змагання збуджує школярів емоційно. Значну роль відіграє знання того, що робота буде публічно оцінюватися, що вона цікава для вчителів, батьків, знайомих. Дитина повинна бачити певну мету, заради якої вона працюватиме, віддаючи всі сили. Формувати естетичні критерії оцінки треба так, щоб набуті знання ставали особистим надбанням і могли забезпечити емоційне естетичне ставлення до явищ дійсності та мистецтва.

Отже, враховуючи складний характер відношень, що становлять красу, і тих внутрішніх духовних процесів, з якими пов'язано їх відображення, доходимо висновку, що загальні завдання естетичного виховання можна успішно розв'язати тільки на основі вивчення індивідуальних особливостей школярів, при наявності вміння вчителя аналізувати результати своєї

роботи, бачити досягнутий рівень естетичного розвитку, правильно організувати всю систему виховних впливів.

Список використаних джерел

1. Бачинський П.П. Пошуки шляхів утілення концепції гуманізації освіти // *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С. 57–63.
2. Буров О.І. Естетика: проблеми та суперечки. Москва: Мистецтво, 1975. 176 с.
3. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 390 с.
4. Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі у 2019/2020 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 01.07.2019 р. № 1/11-5966). URL: <https://osvitoria.media/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykkladannya-v-pochatkovij-shkoli-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення 20.02.2020 р.)
5. Охріменко І.В. Формувати сучасне мислення учнів // *ПостМетодика*. 1996. № 2. С. 20–21.
6. Поліщук В.М. Поведінкові прояви у дітей перед шкільного і раннього шкільного віку // *Початкова школа*. 1996. № 12. С. 7–11.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Радянська школа, 1973. Т. 3. 464 с.

І.А. Дуляк,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Рівненського державного гуманітарного університету

науковий керівник: **А.В. Гамза,**

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

СИСТЕМА РОБОТИ НАД ЗАСВОЄННЯМ ГРАМАТИЧНОГО ПОНЯТТЯ «ДІЄСЛОВО» УЧНІЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ТЕКСТОТВОРЕННЯ

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [1, с. 1].

Необхідною умовою формування соціальної активної і духовно особистості є оволодіння мовою як засобом спілкування. Останнім часом все більшої актуальності набуває дослідження граматичного поняття дієслово та процес текстотворення. Це пов'язано з тим, що у сучасній українській мові дієслово є однією з найпоширеніших груп слів, що описують різні процеси, які молодші школярі можуть спостерігати в навколишньому середовищі, відношення між особами, і зокрема їхню діяльність.

Вивчення дієслова спрямоване на поглиблення уявлень молодших школярів про граматичне і лексичне значення слова, про специфіку української мови у напрямку словозміни та словоутворення, про їх синтаксичну роль у мовленні.

Опрацювання дієслова відкриває значні перспективи для розуміння граматичної будови мови учнями початкових класів, засвоєння та використання ними навичок правильного вживання дієслівних форм, для освоєння їх зв'язку з іншими словами [2, с. 218].

Питаннями вивчення дієслова займалися: В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Будною В. Городівський, М. Кубинський, К. Лапада, Г. Фомичова, О. Шашкова. І. Гальович, А. Каніщенко.

Проблему текстотворення в контексті мовленнєвого розвитку розглянуто в працях дослідників початкової та середньої освіти З. Бакум, Н. Бібік, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Глазова, Н. Голуб, Н. Грона, С. Дубовик, В. Каліш, О. Караман, О. Копусь, К. Климова, О. Кучерук, Т. Ладиженська, М. Львов, Т. Маркотенко, С. Омельчук, М. Пентилюк, Н. Сіранчук, Н. Скрипченко, В. Собко, С. Соловейчик, В. Статівка, І. Хом'як, О. Хорошковська, С. Яворська, А. Гамза та ін.

Серед умінь, якими повинні оволодіти учні, найважче опановуються вміння добирати матеріал для продукування текстів, вміння використовувати мовні засоби відповідно до літературних норм і мети висловлювання, тобто вміння правильно і зрозуміло висловлювати свої думки. Текстотвірні вміння – це такий вид мовленнєвих умінь, що ґрунтується на засвоєних знаннях, сформованих навичках і забезпечує ефективну текстотвірну діяльність [1, с. 3].

Для сучасного світу характерне невідпинне зростання обсягу інформації, окремим різновидом якої є текстова інформація. Навчити кожну особистість орієнтуватися у безмежному світі текстової інформації, ефективно використовувати тексти різних стилів, типів і жанрів – вагоме й актуальне завдання сучасної школи. Водночас важливим є формування в учнів умінь текстотворення, що, нашу думку, доцільно здійснювати, починаючи з початкової школи. До того ж А. Гамза рекомендує здійснювати таку діяльність на засадах текстоцентричного підходу, серйозно враховуючи сутність і характеристики тексту, специфіку сприймання й опрацювання текстів молодшими школярами [4].

У процесі формування текстотворчих умінь молодших школярів передбачає використання належних методів й прийомів навчання, які дієво впливають на самостійне складання текстів різних стилів та типів мовлення.

Отже, для формування соціальної активної і духовно особистості є оволодіння мовою як засобом спілкування. Важливими є вміння вдосконалювати власний текст, доповнювати художні образи за допомогою різних мовних засобів, зокрема дієслів, які підсилюють, увиразнюють

створені словесні образи додатковими ознаками та емоційно-експресивними відтінками.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». Київ : Міленіум, 2001. С. 11–35.
2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
3. Божко О.П. Текстотвірні вміння й навички як основа формування текстотвірної компетентності учнів. Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Миколаїв, 2016. С. 1–4.
4. Гамза А.В. Методичні основи формування текстотворчих умінь у процесі вивчення дієслова як складова розвитку зв'язного мовлення молодшого школяра. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. Вип. 2 (57). С. 132–137.

УДК 378.014.09

Н.О. Конончук,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МООС В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються масові відкриті он-лайн курси (МООС-Massive open online courses), як одна з форм онлайн-навчання, яка може залучити в навчальний процес велику кількість студентів. У роботі розглянуто основні характеристики МООС, а саме ті, що відрізняють дану форму навчання від традиційної, а також умови виникнення та широкої популярності даної технології. У даній статті розглядається досвід реалізації МООС у навчальному процесі закладів вищої освіти. Методом даного дослідження є теоретичний аналіз наукової літератури, а також аналіз статистичних даних, які надаються з МООС платформ.

Ключові слова: МООС, дистанційна освіта, онлайн-курси.

У сучасному глобальному суспільстві спостерігаються тенденції до зникнення меж між традиційною та дистанційною освітою тощо.

Постановка проблеми. Сучасні учні та студенти належать до «мережевого покоління», тобто використання електронних підручників, курсів, тестів тощо не виходить за рамки їх звичного життя. У зв'язку з стрімким розвитком технологій інформаційні освітні технології, також розвиваються швидкими темпами, зокрема, дистанційна та онлайн-освіта.

Дистанційна освіта є альтернативною формою освіти, що дозволяє вирішити важливу проблему сучасності – швидкий доступ до знань.

Особливості методики використання МООС-технологій у процесі навчання студентів ЗВО різних предметів ще вивчені недостатньо, окремі методичні аспекти потребують розробки. У зв'язку з цим МООС-технології застосовуються в педагогічній практиці фрагментарно, тому їх використання у ЗВО потребує додаткових досліджень. У даній роботі розглядаються основні характеристики МООС-технологій та особливості їх використання у навчальному процесі ЗВО.

Стан дослідження. Теоретичні та практичні аспекти розвитку МООС як технологій навчання у ЗВО розкрито у працях зарубіжних та українських вчених, таких як Каліб Філіпс, Ісаак Питман, Ч. Тусен, Г. Ланченштейдт, Анна Еліот Тікнор, Айзек Питман, Себастьян Тран, Пітер Норвіг, Іван Примаченко, Ілля Філіпов, Артем Ільчук, Ольга Філіпова, Олексій Молчановський та ін.

Незважаючи на ці дослідження, багато аспектів їх використання у навчальному процесі ЗВО це не розглянуто, оскільки МООС технології постійно змінюються та розвиваються.

Мета статті. Ознайомлення з характеристиками та особливостями МООС технологій у процесі навчання студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи наукові дослідження та публікації, можна дійти висновку, що в навчальному процесі студентів все частіше зустрічається використання МООС технологій, але при цьому в багатьох студентів, які починають працювати такими технологіями вперше, виникають типові запитання:

1. Що ж таке МООС?

Поняття МООС ще не сформувалося повністю і постійно розвивається.

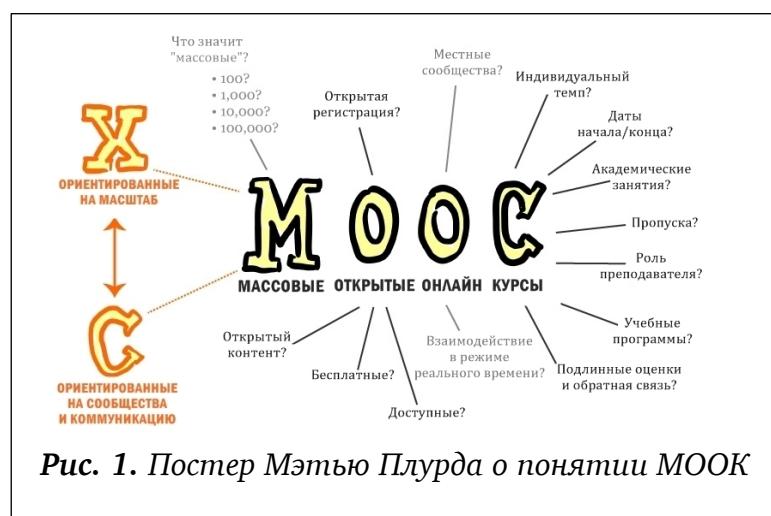

Рис. 1. Постер Мэтью Плурда о понятии МООК

Характеристики МООС можна розглянути у постері експерта педагога-технолога в галузі розробки МООС Метью Плурда (Mathieu Plourde) з Делаверського університету (США), який наводиться нижче (Рис. 1) [3].

Він дуже точно ілюструє всі ключові моменти, пов'язані з особливостями

організації МООК і принципів, на основі яких відбувається їх проектування. На сьогодні існує велика кількість видів і типів масових відкритих онлайн

курсів в залежності від обраних педагогічних концепцій або освітніх технологій, які формують їх зміст.

Детально розшифровуючи аббревіатуру MOOK (MOOC) дійшли висновку, що *перша літера «М»* описує таку характеристику як масовість, маючи на увазі, в першу чергу, кількість тих, хто навчається на курсі. Тут немає однозначності, оскільки зрозуміло, що при дистанційному або онлайн навчанні передбачається значне охоплення аудиторії студентів, тому і курс розраховується на те, що учнів буде багато.

Літера «О» в аббревіатурі означає «відкритий» («open»). В даному випадку робиться акцент на самому розумінні цього терміна і показуються ключові сторони відкритості: вільна (відкрита) реєстрація на курс, вільний (відкритий) контент, який доступний всім зареєстрованим на курс без обмежень, безкоштовність як один з параметрів відкритості, доступний як за вартістю, так і за досягненнями навчальних результатів. Слід сказати, що слово «відкритий» в аббревіатурі грає роль реалізації принципів концепції вільного програмного забезпечення або відкритої ліцензії на його використання, а також реалізації відповідної бізнес-моделі. Таку бізнес-модель можна назвати «Freemium» (поєднання двох слів «Free», тобто «Вільний (безкоштовний)» і «Premium», тобто «Покращений (вищої якості)»). Причому запропонована безкоштовна версія продукту користується великою популярністю або володіє стійким набором стандартних функцій, а доповнення лише її вдосконалять або підвищують ступінь її функціональності [3].

Третя літера «О» розшифровується як «онлайн» («online»). Це одна з важливих особливостей реалізації MOOK, що розкриває технічну специфіку їх організації: трансляція курсу ведеться через Інтернет, що дозволяє здійснювати мережну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу і поширювати контент в будь-якому зручному для користувачів місці та з урахуванням зручного для нього часу.

Четверта літера «С» відповідає за змістовну сторону, що означає «курс» («course»).

Отже, **МООС** – це курс, побудований на основі сучасних педагогічних концепцій і технологій, безкоштовний (але веде до можливої додаткової платної функції або функціональності), реалізовується за допомогою онлайн або за допомогою сучасних мережових інформаційних технологій для великої кількості користувачів [1].

2. Яка особливість використання МООС у процесі навчання студентів?

Для відповіді на дане запитання необхідно розглянути особливості МООС-технологій у процесі навчання студентів ЗВО.

До основних особливостей використання МООС технологій у процесі навчання студентів належать:

1. *Різноманітність курсів і програм.* Дистанційна освіта пропонує великий вибір онлайн-курсів. Сьогодні кожен студент може знайти будь-який потрібний йому курс, починаючи від сільського господарства, закінчуючи медициною.

2. *Невисокі витрати на навчання.* Онлайн-програми - більш доступний варіант навчання, тому що оплата за них значно менша. Таким чином зникає необхідність відвідувати навчальні заклади, витрачати на навчальні матеріали. Все це доступно завдяки онлайн режиму. Крім цього, багато міжнародних університетів вже приймають кредити на здобуття освіти за допомогою МООС.

3. *Комфортні умови навчання.* Лекційний та інший матеріал надається студенту в електронному вигляді, який виконується й надсилається назад що виключає необхідність відвідування навчального закладу. Крім того завдання можуть виконуватися в будь-який зручний час.

4. *Тісний контакт з викладачами, спілкування в відкритих дискусіях на сайті, і широкі можливості для концентрації.* Це скоріше перевага для сором'язливих і боязких студентів, оскільки їм пропонується можливість взяти участь в опитуваннях, пропозиціях, обговореннях, брати участь у дискусіях, консультуватися в онлайн-режимі, тощо. Також деякі студенти стверджують, що у процесі навчання за допомогою МООС простіше зосередитися, тому що не доводиться відволікатися на інших студентів. Ще один позитивний момент - співпраця, тобто студенти беруть участь в обговореннях, обмінюються ідеями, тим самим починають ділитися своїми знаннями й досвідом [2].

5. *Додаткова освіта.* Студенти можуть одночасно працювати і вчитися завдяки МООС, поглиблювати свої знання, що в подальшому впливає на їх професійний розвиток.

6. *Підвищення кваліфікації.* Існують широкі можливості для підвищення кваліфікації вже наявної професії або для отримання додаткових глибших знань, без відриву від роботи.

7. *Відсутність обмежень на використання МООС.* Все, що потрібно для реєстрації – мережі Інтернет. Також відсутні обмеження на вік, освіту тощо.

Очевидно, що всі зазначенні переваги використання МООС-технологій дозволяють студентам значно підвищити рівень предметної компетентності з певних дисципліни, реалізуючи нові форми і методи неформальної освіти.

Висновки. МООК-технології дають можливість відкрити для себе нові галузі знань, підготуватися до іспитів, пройти курс перепідготовки, підвищити власну кваліфікацію тощо. Вони однаково цікаві школярам, студентам, викладачам, професіоналам і всім, хто займається самоосвітою. Таким чином, сучасні технології дозволяють стати слухачем лекцій викладачів Стенфорда, Гарварду, Массачутського інституту технологій,

Університету Джона Хопкінса, Університетів Мельбурна і Торонто і багатьох інших відомих університетів.

Список використаних джерел

1. Бебнев А.Е. Массовые онлайн курсы как новая инновационная тенденция образовательной сферы [Електронний ресурс] / А.Е. Бебнев // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6. – Режим доступа: www.science-education.ru/113-11491.
2. Петькова Ю.Р. История развития дистанционного образования. положительные и отрицательные стороны MOOC // Успехи современного естествознания. – 2015. – № 3. – С. 199-204; URL: <http://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=34763>.
3. Шаповалов А.С. От «E-LEARNING» К «E-LEARNING 2.0» и «MASSIVE OPEN ONLINE COURSES»: Развитие онлайн-обучения. // Международный журнал экспериментального образования – 2014. – № 7 – С. 52–55. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.rae.ru/>.

С.І. Лябик,

вчитель-методист Хмельницького ліцею II-III ст.
Хмельницької обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У вітчизняній дидактиці за останні роки посилився інтерес щодо використання ігрових технологій у навчальному процесі навчальних закладів освіти.

Як показує досвід, традиційні методи не сприяють розвитку інтересу до мотивації навчання. Через стереотипність та одноманітність учні втрачають інтерес до навчального матеріалу, а нерідко – і до всього процесу навчання в цілому.

Уникнути такої ситуації допомагає включення у навчальний процес ігрових методів. Відомо, що ігровий метод використовують у зв'язку з необхідністю вирішувати практичні завдання оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. Цей метод представлений у підручниках Г.В. Рогової, Г.А. Китайгородської, О.І. Вишневського, Є.І. Пассова. Оскільки сьогодні в процесі вивчення іноземних мов посідає чільне місце комунікативно-прагматичний напрям, то ігровий метод навчання набуває все більшого значення для реалізації дидактичних цілей.

Навчальні ігри іноземною мовою у навчальних закладах мають не лише ігрову, але й навчальну основу. Вони створюють сприятливі умови для розвитку творчих здібностей ліцеїстів, стимулюють ініціативність, кмітливість і винахідливість в оцінці ситуацій і прийнятті рішень.

Науковці вважають, що використання в процесі навчання навчальних ігор тільки тоді дасть користь і буде ефективним, якщо вони будуть постійними, послідовними і розташовуватимуться у певному порядку, тобто організовані в систему (Є.Г. Боровиков, Л.І. Девіна, Т.М. Фролова).

Система ігор підпорядковується цілям навчання та виховання. Кожний тип гри являє собою компонент системи. Реалізація системи навчальних ігор спирається на теорію використання ігор, починається з “принципу” від простого до складного.

У дисертаційних дослідженнях, присвячених вивченню і застосуванню ігрових методів у процесі навчання професійному спілкуванню іноземною мовою (Є.С. Аргустранянц, Н.Г. Баришнікова, І.В. Драгомирецький, Є.Г. Кашина та ін.), для позначення навчальних ігор використовуються найрізноманітніші назви – рольові ігри, професійно-ділові ігри, змагальні, ситуативні тощо.

Строкатість термінів свідчить про неоднозначність розуміння цього складного явища, автори висловлюють різні погляди на організацію і способи проведення ігор.

На початковому етапі учням доцільно вводити тренувальні ігри. Вони поділяються на мовні, граматичні, лексичні та ін. Цінність цих ігор полягає у тому, що вони готують ліцеїстів до переходу до більш складних рольових ігор.

Після тренувальних ігор учні можуть переходити на більш високий рівень – рівень ігрових етюдів – опосередкованих фрагментів майбутніх рольових ігор різних типів. Етюд притаманні всі елементи гри: тема, мета, сценарій, ролі, проблемність та ін. Але на відміну від гри в ньому спрощена рольова структура. Це немов би самостійно існуюча навчально-рольова ситуація. Етюд є фрагментом майбутньої рольової гри, завдання якого спрямовано на використання комунікативних навичок, на розвиток мисленнєвої діяльності.

В старших класах доцільно вводити вже більш складні рольові ігри. На останньому етапі навчання ліцеїсти вже мають уяву про свою майбутню професійну діяльність. Це можуть бути ситуативні рольові ігри, професійні, змагальні. Ситуативні ігри можуть містити від трьох до п'яти ситуацій. Ігри цього типу базуються на комплексі комунікативно-рольових вправ. Такі ігри забезпечують розвиток комунікативних вмінь в процесі роботи з документацією, анкетами та ін. Вони готують старшокласників до більш складних рольових ігор. Ігри цього типу більш ускладнені. Вони орієнтовані на досягнення певних результатів майбутньої професійної діяльності, яка імітується. Ігри цього типу сприяють розвитку мислення, мовленнєвих умінь і навичок.

Після ускладнених рольових ігор можна вводити змагальні ігри. Ці ігри забезпечують високий рівень комунікації в процесі виконання на їх основі

складних творчих завдань, розв'язання проблемних ситуацій тощо. На уроках організовують круглі столи, диспути типу КВК.

Всі питання обговорюються німецькою мовою, що сприяє досягненню навчальних цілей. Отже, всі типи навчальних ігор, що поступово ускладнюються, утворюють систему, всі компоненти якої тісно взаємозв'язані один з одним. Ігри різного типу відрізняються за обсягом, складністю моделювання, технологією, тривалістю, конкретними цілями.

Список використаних джерел

1. Артемьева О.А. Обучение иностранному языку нетрадиционными игровыми методами. *Инновации в образовании*. 2002 № 1. С. 96-99.
2. Зайцев Л.Г. Проблемы игрового имитационного моделирования экономических систем : автореф. дис. ... д-ра экон. наук. М., 1989. 32с.
3. Макрідіна Л. Сучасні технології навчання (формування творчої особистості). *Рідна школа*. 1997. № 6. С. 46-49.
4. Сиротенко Г.О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання. Харків : Основа, 2003. – 80 с.

О.І. Малаш,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Рівненського державного гуманітарного університету
науковий керівник: **Г.О. Тупальська,**
викладач кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ФУНКЦІЇ ГРИ В ЖИТТІ ДИТИНИ

Гра – це природна для дитини і гуманна форма навчання. Навчаючи за допомогою гри, ми вчимо дітей не так, як нам, дорослим, зручно дати навчальний матеріал, а як дітям зручно і природно його взяти.

Вивчення нового матеріалу на уроках диктує доцільність використання ігрових технологій, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів і приводять до більш осмисленого засвоєння знань. Застосування ігор підвищує міцність і якість засвоєння знань учнів, якщо ігри відбираються і конструюються у відповідності до змісту виучуваної теми, з цілями і завданнями уроків, використовуються в поєднанні з іншими формами, методами і прийомами, ефективними при вивченні нового матеріалу, чітко організовуються, відповідають інтересам і пізнавальним можливостям учнів.

В житті дитини гра виконує такі найважливіші функції:

- мотиваційну (створює мотив діяльності, який значущий для гравця і дозволяє включитися в діяльність з перших хвилин);

- освітню (в період підготовки до рольової гри і в ході її гравець отримує раніше незнайому інформацію, знання, які закріплюються значно швидше за рахунок практичного використання в ігровому процесі);

- виховну (розвиває в учасниках вміння шанобливо ставитися до цінностей оточуючих, коректно відстоюючи власні погляди; прищеплює культуру поведінки);

– розвиваючу (розвиває швидкість реакції, гнучкість розуму і поведінки, увагу, пам'ять, творчі здібності, організаторські якості, акторські навички, критичне мислення учнів);

– комунікативну (розвиває навички культури спілкування, вчить поведінки в соціумі, стимулює вміння зав'язувати контакт, будувати і підтримувати комунікацію);

– розважальну (основна функція гри – розважити, доставити задоволення, надихнути, розбудити інтерес);

– експериментальну (дозволяє безболісно експериментувати, здійснювати випробування власних можливостей, сприяючи виробленню власної позиції і системи поглядів);

– компенсаторну (компенсує потребу в прояві дорослості, самостійності, включаючи учасників в соціально значущі відносини);

– терапевтичну (сприяє вмінню гасити конфлікти, знімає агресивність, стреси, змушує відволіктися від негативних емоцій, подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності);

– самореалізації в грі;

– діагностичну: виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри;

– корекційну: внесення позитивних змін в структуру особистісних показників;

– міжнаціональної комунікації: засвоєння єдиних для всіх людей соціокультурних цінностей;

– соціалізації: включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського гуртожитку;

– релаксаційну (знімає емоційну напругу, викликане навантаженням на нервову систему, зокрема, при інтенсивному навчанні).

Гра дарує щохвилинну радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. І скрізь, де є гра, панує здоров'я, радість дитячого життя.

Гру називають джерелом радості, королевою дитинства і восьмим чудом світу. Гра є неминучим супутником дитини. Гра – це самостійна діяльність,

в якій діти вперше вступають у спілкування з ровесниками, їх об'єднує єдина мета, спільні зусилля її досягнення, спільні інтереси і переживання.

Видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський промовив фразу, яка стала основою всього того, що містить у собі гра. Він ніби закликав: «Навчайте граючись, а граючись навчайте». Ось такий простий вираз, а містить у собі неабияку таємницю.

Список використаних джерел

1. Дунгаджич А. Елементи гри на уроках української мови в початкових класах. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної [Текст] : [зб. наук. праць]*. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л. : [Львів. нац. ун-т ім. І. Франка], 2012. Вип. 7. С. 64–70.
2. Захарчук З.О. Роль дидактичної гри в процесі навчання грамоти : Навч. посібник. Рівне : РДГУ, 2006. 60 с.
3. Павлюк Т.В. Використання дидактичних ігор на уроці української мови в початкових класах (на матеріалі вивчення іменника). *Професійний розвиток педагога [Текст] : матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. «Сучасний вчитель почат. кл.: традиції та інновації», 23-24 груд. 2014 р. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, [Каф. педагогіки почат. освіти] ; [програм. ком.: Р.М. Постолюк, Р.В. Павелків, Т.І. Поніманська та ін.]*. Рівне : Вид. О. Зень, 2014. С. 154-155.
4. Шафранська, О. Дидактичні ігри на уроках української мови в 2 класі. *Початкова школа*. 2005. №2. С. 6-8.

О.П. Мартинюк,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Рівненського державного гуманітарного університету

науковий керівник: **А.В. Гамза,**

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії і методик початкової освіти

Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Сучасний період розвитку загальної середньої освіти характеризується глибокими і різнобічними пошуками шляхів удосконалення початкової освіти. Пріоритетними напрямками її реформування є досягнення якісного нового рівня у вивченні базових навчальних предметів, у тому числі природознавства, яке включає систему інтегрованих знань з різних природничих наук про об'єкти і явища живої і неживої природи та взаємозв'язки і залежності між ними, на доступному рівні відображає цілісну науково-природничу картину світу і місце в ній людини. Його зміст, як

зазначено в положенні Концепції розвитку загальної середньої освіти, закладає підвалини формування наукового світогляду, стилю мислення, розвитку екологічного мислення [5].

Теорія й практика навчання учнів початкових класів доводить, що основним фактором розвитку учня є його практична діяльність. Ефективність процесу навчання базується не тільки на тому, щоб дати школярам глибокі й міцні знання, але й в організації самостійного їх набуття, творчого підходу до навчання й практичного застосування знань, формування умінь.

Означене питання стало важливим аспектом для дидактів, психологів і методистів (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Л.В. Занков, А.Н. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн). Вченими О.Я. Гердом, Б.Є. Райковим, М.М. Скаткиним, К.П. Ягодівським, доведено, що знання про природу повинні засвоюватись різними методами та засобами природничих наук, тобто практичними методами навчання, спостереженням і дослідженнями. Вони дають можливість учням найбільш повно пізнати природні закономірності, побачити взаємозв'язки між компонентами природи, сприяють розвитку самостійності й активізації розумової діяльності.

О.Я. Герд зазначив, що предметність – це здатність відображати об'єкти та явища реального світу не у вигляді набору не зв'язаних один з одним відчуттів, а у формі окремих предметів. При предметному відображенні дійсності різні за якостями відчуття поєднуються, і об'єкт відтворюється у багатстві його властивостей. А, уміння – це готовність суб'єкта на основі засвоєних знань і навичок виконувати діяльність, що складається з визначеної послідовності розумових і практичних дій [4, с. 83].

Предметні уміння — це застосовувати знання про об'єкти природи, їх взаємозв'язки й залежності; використовувати спеціальні методи пізнання природи (виконувати спостереження, проводити дослідження, практичні роботи); виконувати всі етапи пізнання об'єктів природи [4, с. 83].

В шкільній практиці поширені різноманітні методи й засоби, що сприяють активізації та формуванню предметних умінь учнів. Заслужують на увагу ті з них, які допомагають розвитку умінь систематизувати знання, самостійно їх набувати, використовувати на практиці.

Ефективність впровадження «Екологічної стежинки» сприяє дослідницькій роботі учнів, під час якої вони розширюють свій екологічний світогляд, оволодівають методами дослідження природи, нагромаджують певний досвід та формують предметні уміння. Не можна лишати поза увагою прищеплення учням навичок естетичного сприймання природи, формування гуманістичних ідеалів [3, с. 20].

Особливість процесу навчання і виховання на екологічних стежках полягає в тому, що він будується на основі не сухого дидактично повчального, а невимушеного засвоєння інформації, норм поведінки в

природному оточенні в процесі безпосереднього зіткнення учня з природою. Досягається це шляхом органічного поєднання відпочинку і пізнання під час руху по маршруту. Тільки відпочиваючи на природі можна побачити її багатогранну красу.

Створення екологічної стежки — це одна з творчих форм роботи в системі екологічної освіти і виховання. Екологічна стежка, якщо її правильно організувати, дозволить дітям розкривати свої творчі здібності, поєднувати розумову і фізичну працю з вивчення та оцінки стану, охорони навколишнього природного середовища, що дасть можливість застосувати знання дітей почерпнуті з школи на практиці.

Самостійна дослідницька робота учнів по вивченню тих чи інших об'єктів живої природи зміцнить взаємозв'язок інтелектуального і емоційного стану у школярів. І як підсумок – розвиток впевненості в необхідності берегти природу і примножувати її багатства, з опорою не тільки на знання, отримані з книг, але і з урахуванням особистого досвіду. У процесі спілкування з природою у дитини виробляються навички правильної поведінки, розумного, свідомого ставлення до природи [2. с. 79].

Екологічна стежка — це навчально-просвітницький «кабінет» в природних умовах. Цим і визначається її протяжність, вибір маршруту, склад екскурсійних об'єктів. Маршрут стежки повинен охоплювати не тільки унікальні, а й типові об'єкти місцевої природи, характерні форми рельєфу. Як зорового образу можуть використовуватися елементи антропогенного ландшафту: дороги, лінії електропередач, сільськогосподарські угіддя [1, с. 51].

Отже, дуже складно передбачити, у якому світі житимуть сьогоднішні школярі, адже він так швидко змінюється. Проте із впевненістю можна сказати, що їм потрібно буде вміти працювати над формуванням практичних умінь., співпрацювати та постійно вчитися. Уміння вчитися – це саме та навичка, яка стає у пригоді кожній людині. Адже у світі, який швидко змінюється, потрібно не відставати, а значить, уміти самостійно вчитися та розвивати себе та свої практичні вміння. Саме тому навчання у НУШ побудоване на дослідженнях з використанням різних екологічних проєктів («Екологічна стежинка» тощо): дитина самостійно шукає відповіді на запитання, осмислює вивчене, а вчитель їй допомагає їй у цьому.

Список використаних джерел

1. Байбара Т.М. Методика вивчення природознавства в початкових класах. Київ : Веселка, 2018. 158 с.
2. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ : Віпом, 2017. 97 с.
3. Варакута О.М. Формування природничих понять в учнів початкових класів. Київ : Либідь, 2014. С. 20-23.

4. Нікітіна О.О. З історії розвитку проблеми формування загальнонавчальних умінь і навичок школярів(2 клас). *Наукове періодичне видання. Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2015. Вип. 1 (254). С. 83-87.
5. Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа) : Постанова Колегії МОН України, Президії АПН України № 12/5-2 від 22.11.01 року.

О.А. Михайленко,

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри іноземних мов
факультетів психології та соціології Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ ЗООНІМОМ

Впродовж багатьох років фразеологія залишається у центрі уваги багатьох дослідників. Фразеологічний фонд англійської мови налічує велику кількість виразів, які люди вважали вдалими, влучними і красивими. Так і виник особливий шар мови – фразеологія, сукупність усталених виразів, що мають самостійне значення.

Багато фразеологізмів утворилося на основі спостережень за явищами повсякденного життя, природи, а також за поведінкою, зовнішнім виглядом, життям тварин. Саме це пояснює наявність у мові великої кількості фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом. Проте особливістю фразеологізмів є те, що не завжди можна визначити значення фразеологізму, опираючись на значення його компонентів, що свідчить про необхідність досліджувати та вивчати фразеологічні одиниці з різних точок зору.

Вивчення людського фактору – закономірний процес антропологізації сучасної науки, одним із актуальних завдань якої є визначення основних засад моделювання світу і з'ясування такого стрижневого поняття, як картина світу.

За останні роки відбулися значні зміни, пов'язані з переходом до антропоцентричної парадигми. Мова почала вивчатися в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням і духовно-практичною діяльністю, що призвело до швидкого розвитку тих областей гуманітарних досліджень, в основі яких лежить триєдність «людина-мова-культура».

Людина при такому підході розглядається не лише як носій мови, але й як представник національної культури, що володіє певним менталітетом, суб'єкт, що пізнає й оцінює навколишній світ [1, с. 193]. У цьому значенні можна говорити про «лінгвістичний антропоцентризм», коли мова розглядається як частина діяльності людини. Це означає, що першорядне значення набуває вивчення проблеми мовних засобів, їх організації в мові і їх інтерпретації в процесі сприйняття. Мова розглядається вченими сьогодні

як шлях, по якому людина проникає не тільки в сучасну ментальність націй, але й у погляди прадавніх людей на світ, суспільство й самих себе. Особливу цінність у цьому плані представляють як фразеологізми, так і паремії-прислів'я та приказки. Б.А. Ларін справедливо зауважив, що «фразеологізми завжди побічно відображають погляди народу, суспільний лад, ідеологію своєї епохи» [3, с. 37]. Саме в мові, у її лексичному і фразеологічному фонді знаходить вираження національний характер, психічний стан народу, його історія й культура.

Значний внесок у дослідженні різних аспектів фразеологічної номінації зробила В.М. Телія, яка зосередила увагу на вивченні лінгвокультурологічних аспектів фразеологізмів. В.М. Телія досліджує мовні сутності з позиції рефлексії носія мови. Ця концепція близька до позиції Л. Вежбицької, яка розробляє напрямок ментальної лінгвістики.

На сьогодні досить актуальним представляється аналіз фразеологізмів, до складу яких входять зооніми. Людина, будучи невід'ємною частиною світу природи, найтіснішим способом взаємодіє з навколишньою фауною. У перших писемних джерелах будь-якого народу є згадки про тих чи інших представників тваринного світу, метафоричні порівняння героїв етносу з різними тваринами. Назви тварин часто пов'язані з народною й міфічною символікою. Коріння цього явища ідуть далеко в глиб віків, коли племена поклонялися зображенням тварин-тотемів. У більш пізній період окремі тварини стали уособленням якостей, якими людина хотіла б оволодіти або навпаки, від яких прагнула позбутися.

Особливості тваринного світу створюють наочну модель, елементи якої нагадують життя людського суспільства. Основою використання назв тварин у переносних значеннях є їхні різні властивості: зовнішній вигляд, характерні звички тощо.

Поступаючись тваринам у силі, спритності й швидкості, людина могла вижити тільки за рахунок своєї інтелектуальної переваги. Їй необхідно було не тільки самій знати звички диких тварин, але й передавати ці знання наступним поколінням, тому фразеологічні одиниці, до складу яких входять назви представників фауни, належать до одних із найуніверсальніших, найдавніших і розповсюдженіших, і, отже, саме в них найкраще відображаються погляди, традиції та звичаї того чи іншого народу. «Зооніми є особливими одиницями дискурсу й належать до тих його складових, національно-культурна обумовленість семантики яких виражена особливо яскраво» [4, с. 26].

Таким чином, кожна окрема мова світу має особливу картину світу, і носії мови мають організовувати зміст висловлювання відповідно до цієї картини і саме в цьому проявляється специфічно людське сприйняття світу, зафіксоване в мові.

Фразеологізми, відображаючи життя, побут народу, відіграють важливу роль у створенні мовної картини світу. Фразеологічна картина світу є універсальною та образною системою особливих мовних одиниць, за допомогою яких передаються особливості національного світогляду.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 896 с.
2. Валуєва І.В. Порівняльне дослідження ФО із зоосемічним компонентом у парадигматиці та синтагматиці (на матеріалі англomовних текстів ХХ ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Одеса, 1996. – 15 с.
3. Ларин Б.А. История русского языка и общее языкознание. Избранные работы. – М.: Просвещение, 1977. – 224 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / за ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Большая Рос. Энциклопедия, 2002. – 501 с.
5. Кривенко Г.Л. Зоосемізми в англійській та українських мовах: семантико-когнітивний і функціонально-прагматичний аспекти. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2006. – 20 с.
6. Cowie A.P. Phraseology: Theory, Analysis, and Applications / A.P. Cowie. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 276 p.

В.І. Мірошніченко,

доктор педагогічних наук, доцент,

начальник кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького

ВИХОВНІ АСПЕКТИ У ЗМІСТІ МЕТИ ЗАНЯТТЯ

Кожна дидактична ланка (навчальна дисципліна, модуль, тема, заняття тощо) незалежно від специфіки навчальної дисципліни, крім навчальної та розвивальної, має виховну мету. З урахуванням рівнів вищої освіти [1], а також специфіки такого вищого військового навчального закладу, як Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, нами запропоновано універсальний варіант трактування виховної мети заняття.

Так, для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до виховної мети заняття може бути віднесено таке:

виховувати високоосвічену, соціально активну і глибоко духовну особистість, громадянина, патріота України;

виховувати у курсантів високі моральні якості, шанобливого та поважного ставлення до людей;

виховувати у курсантів відповідальність, професійну надійність, почуття власної гідності, чемності, волелюбності, мужності;

виховувати сумлінне, відповідальне ставлення, чесність до виконання обов'язків;

виховувати у курсантів здатність працювати у колективі та самостійно виявляти ініціативу, уміння відстоювати власну точку зору;

виховувати у курсантів громадянські чесноти, соціальну відповідальності, а також патріотичне піклування розвитком держави і суспільства, прикордонного відомства;

формувати систему мотивації, яка забезпечить підвищення престижу професії прикордонника;

виховувати почуття причетності до соціального, господарського, інтелектуального, етичного, культурного досвіду людства й українського народу;

виховувати правову культуру, високу духовну культуру особистості та створити умови для вільного формування нею власної світоглядної позиції;

формувати соціальну активність та відповідальність особистості;

формувати культуру мислення, мовленнєву культуру;

виховувати у курсантів кращі риси української ментальності: працелюбність, індивідуальну свободу, патріотизм, толерантність, повагу до людини, сім'ї, любов до рідної землі;

формувати в колективі атмосферу активної протидії аморальності, бездуховності, правопорушенням, антигромадській діяльності;

виховувати ініціативність, самостійність у прийнятті рішень, готовність нести відповідальність за власні вчинки;

удосконалити систему професійного добору кандидатів для навчання в Академії;

зміцнювати і розвивати існуючі традиції вищого військового навчального закладу та прикордонного відомства загалом;

виховувати свідомого патріота

виховувати інтерес до минулого, нинішнього й майбутнього країни

виховувати почуття громадянського обов'язку та відповідальності перед Батьківщиною;

формувати готовність служити Батьківщині та захищати державні інтереси України;

виховувати повагу та турботу про рідну мову, піднесення її престижу і функціонування в прикордонному відомстві;

виховувати повагу до державних символів та до символіки прикордонного відомства;

виховувати повагу до традицій і звичаїв прикордонного відомства, гордості за приналежність до нього;

формувати високу громадянську позицію, національну свідомість, любов до рідної землі, свого народу, бажання всіма силами забезпечувати розквіт держави, готовність зі зброєю в руках захищати її суверенітет і незалежність;

виховувати духовну єдність, спадкоємність і тісний зв'язок між прикордонниками всіх поколінь;

виховувати вірність зеленому берету;

формувати готовність до безконфліктного, толерантного спілкування в екстремальних умовах оперативно-службової діяльності

Для другого (магістерського) рівня вищої освіти:

- розвивати та удосконалювати готовність до співробітництва з колегами задля ефективного вирішення поставлених завдань;

- розвивати здатність розробляти і впроваджувати професійні проекти.

Для третього (освітньо-наукового рівня):

- розвивати та удосконалювати у професійному (науковому) співтоваристві норми професійної інтелектуальної відповідальності, чесності, сумління, доброзичливості і товаристськості;

- сприяти утвердженню громадянського покликання, компетентного, відповідального інтелектуала як соціального суб'єкта;

- розвивати здатність брати на себе моральну та правову відповідальність за процес та результати дослідження, не фальшувати їх;

- виховувати волю стійкості і наполегливості, сміливість та рішучість, витримку у невдачах, цілеспрямованість.

Отже, запропоновані нами положення можна використовувати для визначення виховної мети заняття з будь-якої навчальної дисципліни.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

О.І. Муц,

кандидат історичних наук, викладач
Олімпійського коледжу імені Івана Піддубного, м. Київ

І.М. Вінчук,

вчитель Олімпійського коледжу імені Івана Піддубного, м. Київ

І.Ю. Воїнова,

вчитель Олімпійського коледжу імені Івана Піддубного, м. Київ

Ю.П. Самсон,

вчитель Олімпійського коледжу імені Івана Піддубного, м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІДКРИТИХ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНИХ СИСТЕМ

Актуальність теми обумовлена швидкими темпами розвитку функціональних можливостей і технічних характеристик комп'ютерних і комунікаційних технологій, впровадженням Інтернету в навчальний процес. Україна, вступивши до третього тисячоліття як незалежна держава, розбудовує національну освітню систему та модернізує її. Практика реформування освіти виявила цілу низку проблем, які потребують філософського осмислення. Найактуальнішою з них є входження освіти України до європейського простору. Цю проблему плідно досліджують В. Андрущенко, Г. Клімова, В. Кремень, М. Култаєва, В. Огнев'юк та інші. Сьогодні освіта є потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати духовно-інтелектуальний потенціал нації як запоруку її соціально-економічного поступу. «Загально визнано, – пише Є. Марчук, – що майбутня успішна економіка буде економікою домінування якісно нового капіталу, безпосередньо пов'язаного з якістю людської особистості та ефективністю соціальної організації» [3, с. 109].

Досвід високорозвинених країн переконливо свідчить про перехід еволюційної домінанти поступу суспільства від системи господарства до системи освіти й науки. Водночас, оскільки в інформаційному суспільстві все залежить від знань, від інформаційної наповненості соціуму, то й пріоритетним за таких умов виявляється його забезпечення на рівні кожної особистості відповідним рівнем і кількістю інформації, що, у свою чергу, і формує інформаційні потреби особи. Такий діалектичний зв'язок між рівнем інформатизації і рівнем інформаційних потреб особи не є випадковим, оскільки визначений самою природою інформаційного суспільства, існування якого і зумовлене прагненням людства до оволодіння новими знаннями, до покращення умов своєї життєдіяльності, що можливо лише за високого рівня науково-технічного прогресу, який на сьогодні перетворився у справжню комп'ютерну революцію. Інформатизація сфери освіти повинна деякою мірою випереджати інформатизацію інших напрямів суспільної діяльності,

оскільки саме тут закладаються соціальні, психологічні, загальнокультурні, а також професійні передумови інформатизації кожної особистості. Досвід застосування інформаційної технології в процесі практичного навчання показав, що поки ще мало уваги приділено педагогічною наукою питанням розгляду основних форм сполучення традиційної й інформаційної технологій навчання, зокрема має місце відсутність вітчизняних навчаючих комп'ютерних програм. Використання нових інформаційних технологій у сфері освіти націленої не тільки на підготовку фахівців високого рівня, а й на спрощення самого процесу навчання. Централізований збір, обробка та обмін даними, забезпечення доступу всіх бажаючих до інформаційних ресурсів і до мережі Internet – все це дозволяє збільшити наочність навчальної інформації під час формування професійних навичок студентів, значно полегшити роботу викладача та підвищити ефективність навчального процесу [1]. Для підвищення якості навчання при використанні інформаційної технології необхідно враховувати виникаючі при цьому психолого-педагогічні і методичні проблеми, що навчально-контролюючі програми повинні відповідати усім вимогам, пропонованим до навчального програмного забезпечення. Навчальні програми припускають наявність двох складових: демонстраційної, що виводить на екран інформацію згідно із заздалегідь розробленим сценарієм й імітаційно-моделюючої, що дозволяє користувачеві керувати динамікою досліджуваного процесу. Демонстраційна частина програми припускає, що всі числові дані і варіанти відповідей, а також електричні схеми і графіки закладені розроблювачами в комп'ютерну програму. Працюючи з цією частиною програми, користувач (студент) у процесі демонстрації вже не має можливості включатися в технологічний процес і керувати ним. З методичної точки зору найбільший інтерес мають імітаційно-моделюючі програми, що дозволяють студенту, як би “зануритися” у досліджуваний процес, змінюючи ті або інші його параметри, керувати цим процесом і досягати бажаного результату. Тут найбільш яскраво виявляється властива винятково комп'ютерів навчальна функція програм. Треба зазначити, що рівень та якість освіти ООН визнала показниками розвитку людського потенціалу, який забезпечує соціально-економічний прогрес суспільства загалом. Тому високорозвинені країни щораз більше інвестують в освіту, позаяк вона забезпечує формування не лише інтелектуального, а й гуманітарного потенціалу нації. Саме гуманітарний потенціал уможливорює багате та успішне суспільство. Останній визначається рівнем психічного та фізичного здоров'я нації, її соціального благополуччя, моральності, духовності, інтелектуального розвитку, психологічної єдності, гуманітарної активності [3, с. 109].

Відомо, що інформаційні потоки пронизують усі види діяльності людини: соціальну, науково-пізнавальну і практичну. З огляду на сприймання і продукування інформації сюди також потрібно віднести інформаційно-

пошукову як різновид мовно-мисленнєвої діяльності . Іншими словами, макросередовище в інформаційному суспільстві –це інформаційний простір, а мікросередовище – це інформаційне поле кожного споживача інформації. Безперервність освіти зумовлена інформатизацією суспільства, потребою в постійному оновленні знань, технологій та підвищенні кваліфікації. Саме багаторівнева освіта відповідає ідеї її безперервності. Систему безперервної освіти в Україні репрезентує дошкільна, загальна середня, професійно-технічна, вища освіти, а також різноманітні форми підвищення професійної кваліфікації та перекваліфікації: післядипломна освіта, аспірантура, докторантура тощо. Багаторівнева система професійної освіти дає змогу здобути фах і відповідну кваліфікацію. Технікуми, училища та інші освітні заклади I рівня акредитації готують молодших спеціалістів, коледжі та освітні заклади II рівня акредитації – бакалаврів, освітні заклади III та IV рівнів акредитації (інститути, академії, університети) – бакалаврів, спеціалістів та магістрів [4]. Післядипломна освіта дорослих сприяє зростанню їхньої професійної майстерності, оперативній адаптації до нововведень у всіх сферах суспільного життя. Однак основна мета освіти дорослих – це розвиток творчого потенціалу особистості, який забезпечує якість її соціального, культурового та професійного життя. У демократичних суспільствах, на думку відомого американського соціолога П. Сорокіна, багаторівнева та загальнодоступна освіта є «соціальним ліфтом», який рухається від фундаменту суспільства до його горішніх поверхів, створюючи рівні можливості для підвищення соціального статусу кожного, хто може й хоче навчатися [5, с. 409].

Україна, реформуючи класичну освіту в некласичну, вирішує завдання *ренаціоналізації системи освіти* в контексті інформаційно-культурової цивілізації. Некласична парадигма освіти орієнтує на органічне поєднання інструменталістського та смислового змістів культури. Предметом діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу, зазначає Ф. Михайлов, є не тріада «знання, вміння та навички», а культурові потреби та творчі здібності вчителів, учнів, батьків, тобто всіх тих, кого включено до освітнього простору [4, с. 116].

Якщо реформування освіти в Україні спрямовано на її національне відродження, то високорозвинені країни формують нову *постнекласичну модель освіти*, де цінністю стає розвиток потенцій і можливостей людини, процес її *творчої самоактуалізації та самореалізації*. Постнекласична система освіти функціонує на основі її *інформатизації та комп'ютеризації*. Річ у тому, що в інформаційно-культуровому суспільстві виробництво знання надбудовується над індустріальною структурою і стає пріоритетною галуззю економіки. Знання стає найважливішим ресурсом суспільного розвитку, до того ж таким, який у процесі використання відтворюється та збільшується. На базі персональних комп'ютерів, індустрії знання та мереж колективного користування формується цілісний інформаційно-культуровий простір. У

ньому знання функціують у формі інтелектуальних систем, у тому числі й навчальних. Основою їхнього функціювання є банки даних і банки знань. Банки даних включають фактографічні знання, більш або менш адекватний опис об'єктів, подій і процесів у певних предметних середовищах. Банки знань містять концептуально-загальне знання: дефініції понять термінів, формулювання законів, правил, норм; включають також операційне знання (як зробити, як розв'язати задачу, як досягнути успіху тощо), виражене у формі алгоритмів, рецептур, моделей, евристичних правил. Доступ до банків даних і банків знань відкриває індивідові необмежені можливості в опануванні знанням та в оперуванні ним. Функціювання в освіті інтелектуальних навчальних систем зумовлює нові стандарти, згідно з якими типовими рисами освіченої людини є комп'ютерна компетентність та комп'ютерна термінологічна культура [2].

Комп'ютерна компетентність включає знання архітектури персонального комп'ютера, усвідомлення змісту програмного забезпечення та його предметного призначення, навички практичної роботи з комп'ютером, опанування спеціальною термінологією, вміння завантажувати й використовувати комплекси програм та периферійні пристрої. Окрім знання загальних принципів функціонування комп'ютера та оволодіння практичними навичками його застосування, комп'ютерна компетентність включає і вміння користуватися глобальною мережею «Internet» та локальними мережами. Освіта, тестуючи комп'ютерну компетентність користувачів, здійснює їхню інформаційну стратифікацію за ступенем одержання текстової та аудіовізуальної інформації з різних просторово віддалених баз даних та інформаційних джерел. Однак розвиток індустрії знання актуалізував проблему комп'ютерної культури та її ролі в інформаційно-творчій стратифікації індивідів. Комп'ютерна культура є мірою творчого використання потенціалу інтелектуальних систем у різних сферах діяльності, а також опанування наукового знання в процесі навчання, перевідкриття цього знання особисто для себе.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України/ А. М. Богуш, Ж. Д. Горіна та ін. – Одеса : ТОВ Лерадрук, 2012. – 221 с.
2. Кондратюк Т. Інноваційні технології/ Т Кондратюк. – Харків: Фоліо, 2006. – 355 с.
3. Марчук Є. Соціополіс – модель майбутнього суспільства // Національні інтереси. – Львів, 2001. – №4–5. – С. 104–114.
4. Михайлов Ф.Т. Философия образования: ее реальность и перспективы // Вопр. филос. – 1998. – №8. – С. 92–118.
5. Сорокин П.А. Социальная и культурная мобильность // Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992. – С. 295–424.

О.В. Тараненко,
викладач історії, завідувач методичного відділення
КВНЗ «Олександрійський коледж культури і мистецтв»,
м. Олександрія, Кіровоградська область

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

Політичні, економічні, соціальні зміни в Україні, культурна трансформація українського суспільства та розбудова вітчизняної педагогіки є процесом тривалим і таким, що є невід'ємною складовою загальноєвропейських та світових тенденцій. В умовах коли інформація стає загальнодоступною, а культурні трансформації не обмежені політичними кордонами загострюється проблема екзистенціального вибору здобувачів освіти, особливо представників старшого юнацького віку.

Пануючим напрямом світової культури цього часу є постмодернізм, що зароджується в 60-х роках ХХ століття в Західній Європі та США.

Постмодерними установками просякнута не лише мистецька сфера. Їх вплив присутній в політичній, соціальній та економічній сферах. Загалом постмодернізм через інструмент масової інформації повністю формує культурне середовище сучасної людини.

Американський дослідник Іхаб Хассан виділяє такі риси постмодерного твору в літературі, зокрема: фрагментарність, іронічність, деканонізація, деструкція, карнавалізація, гібридизація, невизначеність, зникнення авторського Я, вільне поєднання жанрів і стилів, відсутність самозаглибленості, тощо [1, с. 17].

Кожен із зазначених елементів постмодерністського світогляду функціонує і постійно підкріплюється масовою культурою в свідомості поколінь, утверджуючись як світоглядний вибір. Здобувачі освіти, що знаходяться на різних стадіях соціалізації і формування особистості, через некритичність мислення, є найбільш вразливою частиною суспільства.

Слід зазначити, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, розвиток її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2, с. 1].

За своєю природою постмодерн – це епоха розпаду цілісного погляду на світ, руйнування різноманітних систем (світоглядної, політичної тощо) та

стереотипів. Основними рисами постмодерну є реконструкція, релятивізм, еклектизм, фрагментарність. Для сучасного постмодерного типу суспільства є характерною девальвація традиційних цінностей, різка зміна темпу життя, значне розмежування поколінь, прискорення процесів відчуження [3, с. 400-403].

Складна соціально-економічна і як наслідок суспільно-психологічна ситуація, війна та відверте інформаційно - отруйне середовище, в основі якого лежать постмодерні установки, насилля, зневага до норм моралі та інші фактори мають конкретні наслідки через зростання рівня підліткової злочинності, самогубств, тощо.

За даними Міністерства внутрішніх справ, середній показник самогубств для нашої країни – 22 самогубства на 100 тисяч населення. Україна входить у десятку країн з найвищим рівнем самогубств [4, с.8].

Серед однієї з причин масовості цього явища в Україні є усвідомлення своєї «віртуальності» молоддю, відірваність останніх від конкретних людських цінностей, зокрема цінності життя, що мало б бути закріплене інститутом сім'ї, навчальним закладом, суспільством, як певна психічна домінанта, пріоритет. Проте цьому суперечить постмодерне самоусвідомлення здобувачами освіти. Одним з наслідків проникнення постмодерних установок в соціальне середовище є позаморальне усвідомлення добра і зла молоддю, що виражається у зростанні рівня злочинності в тому числі поширенню серед молоді культу насилля, наркотиків, злочинів проти сексуальної свободи, тощо.

Варто зазначити, що наведені вище явища завжди мали місце в часі, проте на сьогоднішній день девіантна поведінка молодого покоління, що раніше проявлялася, як випадки педагогічної запущеності чи пов'язувалась із проблемами соціально-економічного характеру, тепер отримують підкріплення в пануючій масовій культурі, що стимулює і поглиблює ці згубні соціальні явища.

Людина постмодерну позбавлена цілісності, фрагментована та розщеплена – позбавлена, відповідно, традиційної домінуючої позиції у світі. [5, с. 175].

Головною проблемою є абсолютно некритичне сприйняття догм постмодерну здобувачами освіти, він привабливий відсутністю правил, органічно накладається на юнацький максималізм та нігілізм. Заперечення авторитетів, комфортність розмитих моральних норм і законів держави це прямий чи опосередкований наслідок ідеології постмодернізму.

Через доступність і масовість інформації, вітчизняна педагогічна спільнота стикається із проблемою негативного впливу пануючих в масовій культурі постмодерних установок, що відіграють деструктивну роль у процесі соціалізації особистості: нівелюються громадянські компетенції здобувачів освіти, здійснюється негативний вплив на ціннісно-

екзистенціальний вибір молоді.

Слід зазначити, що педагогічна модель України, що своїм пріоритетом визнає формування психічно здорової, фізично розвиненої особистості, яка має громадянські компетенції, є абсолютним антагоністом з ідеями постмодерного світогляду. Постмодернізм із культурно-мистецького середовища проникає в побут пересічної української родини та через інструмент масової культури формує екзистенціальний вибір здобувачів освіти, негативно впливаючи на розвиток цілісної особистості, безпеки суспільства та в цілому молоді української держави.

Список використаних джерел

1. Hassan I. The dismemberment of Orpheus: Toward a postmodernist literature. Urbana, 1971. – 250 p.
2. Закон України. Про повну загальну середню освіту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Чутора М. Особливості формування ідентичності в постмодерні // Публічне управління: теорія і практика. – 2010. – № 3 – 4. – С. 400–403.
4. Сокурєнко В. Самогубства в Україні: причини та протидія // Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: Збірн. тез всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків 27 квітня 2018 року. – Харків, 2018. – С. 8–10.
5. Денісова Д. Відображення світогляду постмодерної доби у сучасних англomовних літературних текстах / Д. Денісова // Світогляд – Філософія – Релігія. – 2014. – Вип. 6. – С. 173–180.

С.В. Чиркіна,

викладач фортепіано комісії музично-теоретичних дисциплін
Канівського коледжу культури і мистецтв, м. Канів, Черкаська область,

ІННОВАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ ВОКАЛЬНО-ХОРОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Відродження національної культури сьогодні є неможливим без відновлення славних традицій хорового співу в Україні. Мистецька вища освіта сьогодні знаходиться в стадії реформування. Ключова роль у цьому процесі належить майбутнім викладачам музичного мистецтва. Це обумовлює потребу у розробленні принципово нових методик викладання хорового співу на основі застосування сучасних інформаційних та інноваційних технологій.

Розвиток – це невід’ємна частина будь-якої людської діяльності. Однією з засобів такого розвитку є інноваційні технології. Інновація – нововведення в області техніки, освіти, організації праці або управління, ґрунтоване на

використанні досягнень науки та передового досвіду. Інновація повинна серйозно підвищувати ефективність діючої системи [1, с. 30].

Педагогічні інновації – це різновидність соціальних інновацій. Це нові способи та методи навчання та викладання.

Основними напрямками та об'єктами інноваційних перетворень у педагогіці є:

1. розробка концепцій та стратегій розвитку освіти та навчальних закладів;
2. оновлення змісту освіти;
3. вдосконалення управління навчальними закладами та системою освіти;
4. поліпшення підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації;
5. проектування нових моделей освітнього процесу;
6. забезпечення безпеки учнів та розробка технологій навчання;
7. забезпечення успішності навчання та виховання, моніторингу навчального процесу та розвитку учня;
8. розробка навчальних посібників нового покоління та ін. [2, с. 121].

В педагогічній науці виник принципово новий і важливий напрямок-теорія новинок та інноваційних процесів. Реформи представляють систему нововведень, напрямків розвитку навчальних закладів та систем управління ними. Методика вокального виховання в хорі сьогодні спирається на застарілі поняття та факти. Сучасна концепція вокально-хорового виконання повинна виходити з наступних основних положень фізіології фонації:

- всі частини голосоутворюючого комплексу працюють при співі як єдине взаємопов'язане ціле. Якісний вокальний звук може бути сформований лише при їх повноцінній і скоординованій роботі;

- процес співу – складний психо-фізіологічний акт. Виховання вокального звуку – запорука успішного розвитку співочих голосів хору;

- реалізація принципів індивідуального підходу в умовах колективного співу;

- спів складається з послідовності доцільних м'язових рухів, які тренуються, удосконалюються і автоматизуються, формуючи співочі навички. Основне завдання хормейстера – забезпечити оптимальні вимоги для продуктивної вокальної роботи співаків [3, с. 73].

Специфіка роботи вчителя музики полягає в тому, щоб долучити всіх учнів до хорового музикування.

У вокально-хоровій роботі застосовуються наступні засоби навчання, які пов'язані із використанням сучасних інформаційних технологій:

- спів під караоке;
- спів під відео-фонограму;

- спів під перегляд кліпу;
- впізнай пісню за мінусом, за ритмом;
- запис виконання пісні «Студія звукозапису», спів-імпровізація.

Насичене шкільне життя, велика кількість позакласних заходів дозволяють організувати художньо-творчу, виконавську-творчу роботу дітей на уроках музики, і в концертній діяльності. Наявність в репертуарі великої кількості народних творів, різноманітність репертуару дозволяє використовувати класні і об'єднані хорові колективи в концертних виступах.

Інноваційно-педагогічні технології вокально-хорової роботи на уроці музики надають позитивний вплив на формування у дітей та молоді вокально- творчих і хорових навичок- розвиток музичного слуху, навичок багатоголосого співу, дозволяючи комплексно вирішувати завдання вокально-хорового та художньо- естетичного виховання дітей та молоді.

Список використаних джерел

1. Зеленецька І. (2000). Співають діти: Питання репертуару в дитячому хорі, методика роботи.
2. Кишакевич С. (2015). Проблеми та перспективи використання інформаційно- комунікативних технологій на уроках музичного мистецтва в школі.
3. Федюра С. (2015). Хорове виконавство на сучасному етапі.

УДК 373.5.016:811.111

А.Ю. Якімова,

здобувачка вищої освіти ступеня магістра

Криворізького державного педагогічного університету

науковий керівник: **Н.Д. Соловйова,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови з методикою викладання

Криворізького державного педагогічного університету

ВПРАВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРИЙМЕННИКОВИМ ДІЄСЛОВАМ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена прийменниковим дієсловам. У статті представлені класифікації прийменникових дієслів англійської мови у порівнянні з українською. Автором розроблені вправи та методичні рекомендації щодо навчання прийменниковим дієсловам у школі.

Ключові слова: фразові дієслова, прийменникові дієслова, некомуникативні вправи, умовно-комуникативні вправи, комуникативні вправи.

Постановка проблеми. Відомо, що у школі в учнів виникають немало труднощів, пов'язаних з вивченням фразових дієслів англійської мови. Фразові дієслова складають значну частину лексики сучасної англійської

мови [6], в які входить підгрупа прийменникових дієслів. Учні, які складають зовнішнє незалежне оцінювання з англійської мови за чинною програмою [7], мають володіти іноземною мовою на рівні B2. Рівень B2 передбачає знання граматичних тем і перелік певних дієслів з прийменниками, наприклад: *listen to*, *decide on* та інші. Як правило учні заучують їх напам'ять.

Актуальність нашого дослідження обумовлена, з одного боку, надзвичайною різноманітністю типів, поширеністю та частотністю використання фразових дієслів у англійській мові [6], а, з іншого боку, відсутністю комплексу вправ, методів та прийомів для навчання фразовим дієсловам на уроках англійської мови у середньої школі.

Стан дослідження. Вивченню прийменникових дієслів присвячували свої праці такі дослідники як О. Кіржаєва, Дж. Поуви, О. Орловська та інші. В той же час, аналіз робіт з методики викладання іноземних мов свідчить про недостатню кількість досліджень присвячених втіленню прийомів навчання вищевказаних явищ на практиці. Тому, проблема навчання прийменникових дієслів є актуальною для методики викладання англійської мови у школі.

Мета статті. Розробити методичні рекомендації щодо навчання прийменникових дієслів на уроках англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Українська мова є синтетичною, це означає, що зв'язок між словами встановлюється за допомогою закінчень. В той час, англійська мова є аналітичною, функцію зв'язку між словами виконує закріплений порядок слів. Також, для вираження відношення іменних частин мови у реченні до інших слів в українській мові використовуються відмінки, в англійській мові цю додаткову функцію виконують прийменники. Прийменник – службова частина мови і він має помітний вплив на загальний зміст висловлювання, наприклад: *look after* – *дбати*; *look for* – *шукати*. У багатьох випадках дослівний переклад з англійської та навпаки неможливий. Зазначимо, що поєднання дієслів з прийменниками не регулюються жодними правилами.

Фразові дієслова (вони ж усталені дієслівно-прийменникові сполучення) – це дієслова (multi-word verbs), що складаються з декількох слів, одним з яких є дієслово, а іншим (або іншими) – прийменник або прислівник, що збігається з ним за формою. Англійські multi-word verbs підрозділяються на три окремі підгрупи, які зазвичай (для зручності і спрощення) називають одним словом – фразові дієслова.

Ці підгрупи називаються:

- 1) prepositional verbs – прийменникові дієслова;
- 2) phrasal verbs – безпосередньо фразові дієслова;
- 3) phrasal-prepositional verbs – фразово-прийменникові дієслова, що складаються з трьох слів. Фразове дієслово існує як єдина нероздільна

семантична одиниця мови і несе смислове навантаження тільки в такому вигляді: дієслово + прийменник (Verb + Preposition), дієслово + прислівник (Verb + Adverb), дієслово + прийменник та прислівник [3].

Нами були проаналізовані підручники з англійської мови для 10-го та 11-го класів під редакцією О. Карпюк та А. Несвіт.

Аналіз вказує, що у підручниках О. Карпюк кількість вправ на вивчення прийменникових дієслів є недостатньою. У підручниках під редакцією А. Несвіт для 10-го класу подані лише деякі дієслова з прийменниками в таблицях, наприклад «to depend on» [5, с. 246], але вправ на формування навичок застосування цієї категорії дієслів, на наш погляд, також не вистачає.

Труднощі застосування прийменникових дієслів в англійській мові виникають через те, що учні орієнтуються на правила, які вони використовують в рідній мові. Таке явище має назву міжмовної інтерференції.

Для кращого розуміння різниці між прийменниковими дієсловами в англійській мові та українській мові з методичною доцільністю ми розподілили прийменникові дієслова на три групи за певними ознаками.

До першої групи належать дієслова, які на відміну від української мови, в англійській мові вживаються з прийменниками.

Дієслова англійською мовою з прийменниками	Дієслова українською мовою без прийменника
apply for	подавати заяву
approve of	схвалювати
ask for	просити
beg for	просити
comment on	коментувати
belong to	належати
boast about/of	хвастатись
decide on	обирати
disapprove of	не схвалювати
explain to	пояснювати
happen to	траплятись
listen to	слухати
look for	шукати
object to	заперечувати
search for	шукати

До другої групи належать дієслова, які в українській мові вживаються з прийменниками, на відміну від англійської мови.

Дієслова англійською мовою без прийменників	Дієслова українською мовою з прийменниками
affect	впливати на
answer	відповідати на
climb	вилазити на
divorce	розлучатись з
doubt	сумніватись у
enter	вступати / заходити до
follow	слідувати за
join	приєднатись до
leave	поїхати з
need	мати потребу у чомусь
play	грати у щось / грати на чомусь

До третьої групи належать дієслова англійської мови, які набувають різних значень в залежності від прийменника.

Дієслова англійською	Дієслова українською
appeal against	апелювати
appeal to	звертатись із закликом
arrive at	прибувати до якогось місця
arrive in	прибувати до міста/країни
complain about	скаржитись на щось
complain of	скаржитись на здоров'я
connect to	приєднати до
connect with	мати відношення до
convert into	змінити релігію
convert to	переобладнати в
experiment on	проводити досліди
experiment with	спробувати щось нове
interfere in	втручатись у
interfere with	заважати
know about	знати про щось та мати досвід
know of	знати/чути про щось
shout at	кричати на когось
shout to	кричати комусь
throw at	кинути щось з ціллю попасти
throw to	кинути щось з ціллю впіймати
think about	роздумувати про щось
think of	мати власну думку про щось

Засвоєння прийменникових дієслів пропонуємо шляхом виконання комплексу вправ до якого належать: «некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні вправи, спрямованих на набуття відповідних знань, формування навичок і здатності використовувати набуті навички у всіх видах мовленнєвої діяльності» [4, с. 227].

Серед некомунікативних вправ можливі наступні: вправи на переклад (порівняння англійського варіанту з українським), доповнення, комбінування, групування за різними ознаками, вибір з ряду дієслів, поєднання дієслова з прийменниками з його дефініцією, вибір синоніма/антоніма. Наведемо приклади таких вправ:

Вправа 1. Виконати переклад речень з української мови на англійську. Зверніть увагу на сталі вирази:

Речення українською мовою	Переклад англійською
1. Він вступив до університету.	1. He entered the university.
2. Вони просили допомоги.	2. They begged for help.
3. Вони заперечували його вимоги.	3. They objected to his demands.
4. Що ти думаєш про цю сукню?	4. What do you think of this dress?
5. Вона скаржиться на головний біль.	5. She complains of a headache.
6. Завтра вона прибуде до Парижу.	6. She will arrive in Paris tomorrow.
7. Ця книга належить мені.	7. This book belongs to me.

Вправа 2. Доповніть речення необхідними прийменниками, зверніть увагу на різні значення дієслів в залежності від прийменників, які змінюють напрямок дії дієслова.

1. He arrived _ the airport. (*at*)
They arrived _ France. (*in*)
2. He started to shout _ her. (*at*)
I shouted _ him through the window. (*to*)
3. She threw a tomato _ an actor. (*at*)
A player threw a ball _ another one. (*to*)

Вправа 3. Підберіть відповідний прийменник до дієслова, з'єднавши частини речення:

1. I am looking	a) on this car.
2. We arrived	b) about computers a lot.
3. I don't approve	c) to pupils.
4. He knows	d) for a job.
5. A teacher explained the rules	e) at the airport.
6. We decided	f) of smoking.

Keys: 1 d; 2 e; 3 f; 4 b; 5 c; 6 a.

Вправа 4. Закінчіть питальні речення необхідним прийменником:

1. What are you asking	a) to
2. What are you objecting	b) of
3. What are you searching	c) to
4. Whom did you explain	d) for
5. What did you approve	e) about
6. What are you thinking	f) for
7. What are you listening	g) to

Keys: 1 d; 2 a; 3 f; 4 c; 5 b; 6 e; 6 f.

Після некомунікативних вправ пропонуємо виконувати умовно-комунікативні вправи, які використовуються для автоматизації дій учня у ситуативних умовах. Можливі наступні вправи: трансформація, завершення, підстановка, відповіді на різні типи запитань.

Наведемо приклади умовно-комунікативних вправ при роботі з прийменниковими дієсловами:

Вправа 5. Трансформуйте надані розповідні речення, використовуючи приклад: I`m looking. →What are you looking for? Робота в парах.

1. I`m thinking.	What are you thinking about?
2. She`s complaining.	What is she complaining about?
3. She`s always boasting.	What is she always boasting about?
4. He didn`t approve.	What did he approve of?
5. I have decided.	What have you decided on?
6. I am asking.	What are you asking for?
7. I applied.	What did you apply for?

Вправа 6. Уточніть інформацію надану Вашим співрозмовником, починаючи питання зі слів «what» чи «where». Робота в парах.

Стверджувальні речення	Можливі питальні речення
1. She applied for a job .	What did she apply for?
2. He approved of my decision .	What did he approve of?
3. They decided on this flat .	What did they decide on?
4. She is boasting of her exam results .	What is she boasting of?
5. He arrived in New York .	Where did he arrive in?
6. The lawyer appealed against the jail sentence .	What did the lawyer appeal against?
7. She is always commenting on my clothes .	What is she always commenting on?

Вправи на застосування прийменникових дієслів можуть мати ігровий характер. Гра «Знайди собі пару». Правила гри: 7 учнів отримують дієслова, інші 7 – прийменники. Учні утворюють пари дієслово-прикметник та складають речення.

Крім того, можна запропонувати вправу на редагування тексту з неправильно вживаними прийменниками. Наприклад:

Вправа 7. У поданому тексті знайдіть неправильно вживані прийменники та виправте помилки.

*Ann and Kate were thinking **for** their summer trip to France. Kate decided **about** a five-star hotel in Paris. Ann objected **from** it and explained **at** her that it was very expensive. Then girls decided **in** a small flat in suburbs. It belonged **for** Ann`s aunt. After a few days, they arrived **at** France and had a great time.*

Key: about, on, to, to, on, to, in.

Під час виконання некомунікативних та умовно-комунікативних вправ формуються репродуктивні граматичні навички, за допомогою яких людина висловлюється (усно або письмово) на основі раніше сприйнятої інформації. Для того, щоб учень самостійно створював висловлювання необхідно сформулювати продуктивні навички [4, с. 184]. Для досягнення цієї мети пропонуємо комунікативні вправи. Наприклад:

Вправа 8. Скласти та розіграти діалоги з прийменниковими дієсловами. Учні можуть скласти наступні діалоги:

1. – *What are you doing?*

– *I am looking for my ticket.*

2. – *Why are you not asking for my help?*

– *Oh! You are always complaining about lack of time.*

Вправа 9. Учням пропонується продовжити історію.

У реченнях необхідно використовувати подані прийменникові дієслова: *comment on, listen to, object to, boast about*. Робота у мікрогрупах.

Приклад можливого тексту:

I have a best friend. Her name is Mary. She is always commenting on my clothes...

На завершальному етапі можна провести тест на вибір правильного прийменника.

Choose the right option:

1. This old house was converted _ offices

a) into b) to c) of d) about;

2. Some people have complained _ the noise

a) against b) about c) of d) in;

3. I was sure it would happen _ me

a) of b) at c) against d) to;

4. I disapprove _ smoking
a) of b) about c) into d) for;
5. He is divorcing _ his wife
a) with b) – c) from d) of;
6. Answer _ my question!
a) on b) – c) with d) of;
7. Follow _ me
a) – b) with c) of d) at.

Keys: 1 a; 2 b; 3 d; 4 a; 5 b; 6 b; 6 a.

Висновки. Отже, прийменникові дієслова – є мовним явищем суто англійської мови, і тому є складним у вивченні на уроках англійської мови у школі. Для введення вищевказаних дієслів в активний словник їх необхідно засвоювати за допомогою певних граматичних вправ. Подальшу роботу бачимо у розробці додаткових некомунікативних, умовно-комунікативних та комунікативних вправ, які допоможуть подолати явище міжмовної інтерференції.

Список використаних джерел

1. Карпюк О. Д. Англійська мова (10-й рік навчання) ((English (the 10th year of studies)): підручник для 10-го класу закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту / О. Д. Карпюк. – Тернопіль : Астон, 2018. 256 с.
2. Карпюк О. Д. Англійська мова (11-й рік навчання) (English (the 11th year of studies)): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту / О. Д. Карпюк. – Тернопіль: Астон, 2019. 256 с.
3. Кіржаєва О.С. Фразові дієслова як феномен англійської мови / О.С. Кіржаєва; наук.кер. Н.І. Чернюк // Перекладацькі інновації: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Суми, 25-27 листопада 2010 р. / Ред. кол.: С.О. Швачко, І.К. Кобякова та ін. – Суми: СумДУ, 2010. С. 13–15.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Несвіт. А. М. Англійська мова: Ми вивчаємо англійську мову: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (9-й рік навч.): профільний рівень/ А. М. Несвіт. – К. : Генеза, 2010. 304 с.
6. Орловська О.В. Типологічна класифікація фразових дієслів у сучасній англійській мові / О.В. Орловська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства, 2017. – Вип. 12. С. 180–183.
7. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов. – Режим доступу: <https://osvita.ua/doc/files/news/10/1005/Inozemni.pdf>.
8. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (дата звернення: 30.11. 2019).

І.Л. Ясиновська,

заступник директора з НВР, вчитель вищої категорії, «старший учитель»,
Мелітопольська загальноосвітня школа I-III ступенів №15
Мелітопольської міської ради Запорізької області

Н.І. Бабакіна,

заступник директора з НВР, вчитель вищої категорії,
«старший учитель», «Відмінник освіти»,
Мелітопольська загальноосвітня школа I-III ступенів №15
Мелітопольської міської ради Запорізької області

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ ЧЕРЕЗ МОНІТОРИНГ СТАНУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ

Анотація. В статті представлено досвід роботи навчального закладу щодо моніторингу вивчення стану викладання та рівня навчальних досягнень здобувачів освіти з базових предметів. Визначено показники компетентності учнів закладу. Показано невідповідність діючих навчальних програм з фізики та математики.

Ключові слова: діагностування, моніторинг, навчальні досягнення учнів, фізика, математика.

Постановка проблеми. Сьогодні середня освіта в Україні перебуває в стані реформування, потужний імпульс якому дала Концепція Нової української школи, завданням та метою якої є «різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності». Все це вимагає якісних змін в управлінні всіма ланками системи освіти, а це у свою чергу, пошуку оптимальних індикаторів ефективності навчально-виховного процесу й діяльності загальноосвітнього закладу в цілому.

Незаперечним є той факт, що якісна освіта – це основа успішного розвитку науки, економіки, культури будь-якої держави. Отже, освіта починає займати провідне місце в стратегії державної політики щодо суспільного розвитку України. Тому Кабінетом Міністрів України затверджено пропозиції щодо подальшого реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року «Нова українська школа», яка передбачає зміну освітньої парадигми, оновлення змісту загальної середньої освіти, реалізацію реформи з децентралізації та висуває нові вимоги до сучасного педагога, а також адміністрації навчальних закладів. Це вимагає розробки нових показників, що дозволяли б відстежувати ефективність реалізації цих освітніх ідей, запровадження нових напрямків моніторингових досліджень.

Проблема здійснення моніторингу в освіті на сьогодні є надзвичайно актуальною, оскільки саме моніторингові дослідження дають можливість цілісно відстежити реальний стан надання освітніх послуг у закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні велика увага в освіті приділяється питанням запровадження моніторингових процедур. Моніторинг розглядається і як необхідна складова управлінської діяльності, і як інструмент управління якістю освіти. А оскільки забезпечення якості освітніх послуг є одним із пріоритетів держави, то зрозуміло, що важливим напрямом у реалізації завдань формування освіти є здійснення освітнього моніторингу. Цінність моніторингових досліджень також у тому, що вони дозволяють виявити тенденції у змінах, які відбуваються в освіті, та відстежити результати прийнятих управлінських рішень. Дослідженню проблем моніторингу якості освіти та розробці різних його систем присвячено багато публікацій. Про моніторинг інноваційних процесів в освіті писав А.А. Орлов, про психологічні засади моніторингу ефективності праці вчителя в умовах особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу – Л.Р. Кашкарьова тощо.

Мета статті - з'ясувати причини зниження компетентності учнів з фізики за допомогою моніторингу якості освіти в закладі.

Виклад основного матеріалу. В ЗОШ № 15 прийнято положення про внутрішній моніторинг закладу, яке спрямоване на підвищення якості освіти, активізацію й удосконалення діяльності навчального закладу та поширюється на всіх працівників школи та учасників освітнього процесу. Положення визначає єдину систему здійснення внутрішнього моніторингу, а також обов'язки керівників щодо забезпечення системного підходу до організації збору, збереження, обробки і розповсюдження інформації. Є багато напрямів моніторингу, однак найважливішим з них було і залишається визначення результативності навчальних досягнень здобувачів освіти.

Кожного року адміністрацією школи відповідно плану контролю вивчається стан викладання та рівень навчальних досягнень учнів з базових предметів, успішність учнів усіх класів за I, II семестри та рік, а також резерв. Аналіз результатів навчальних досягнень учнів 7-их класів за 3 останні роки показав, що кожного року якість знань учнів різко падає у порівнянні з попередніми роками.

Таблиця 1

Моніторинг успішності учнів 7-х класів закладу за три роки

Рік навчання	Клас	П	%	С	%	Д	%	В	%	Якість знань
2016-17	7	17	20	51	59	16	19	2	2	21%
2017-18	7	9	10	64	73	15	17	0	0	17%
2018-19	7	11	12	67	74	12	13	1	1	14%

Джерело: розроблено авторами

Поточний навчальний рік не став винятком. Найнижчий рівень компетентності знову мають учні 7-х класів (14%). Враховуючи те, що з початкової школи вони прийшли з рівнем навченості в середньому – 56% – у 4 класі, 45% – у 5-му класі. та 42% – у 6 – му класі.

Показники таблиці вказують, що зниження якості знань учнів 7-х класів вже є системою, тому є проблемою для школи.

Таблиця 2

**Рівні успішності навчальних досягнень здобувачів освіти закладу у
2018/2019 навчальному році**

Класи	Уч. на поч. року 2018-19	Прибуло	Вибуло	На кінець семестру, року	Рівні успішності 2018-19								Якість знань 2018-19
					Початко- вий		Середній		Достат- ний		Висо- кий		
Уч	%	Уч	%	Уч	%	Уч	%						
5	104	0	1	103	13	13	39	39	41	40	10	9	50
6	110	0	1	109	8	7	59	54	36	33	6	6	39
7	91	0	0	91	11	12	67	74	12	13	1	1	14
8	89	2	5	86	19	22	44	51	20	23	3	3	26
9	86	1	0	87	16	18	47	54	16	18	8	9	27
10	49	3	3	49	12	24	26	53	10	20	1	2	22
11	26	0	0	26	3	12	19	73	4	15	0	0	15
Всього	936	12	22	926	83	10	419	50	281	34	54	6	40

Джерело: розроблено авторами

Щоб вирішити дану проблему, адміністрація школи проаналізувала багато аспектів щодо навчання учнів 7-х класів. Було виявлено, що одна з причин зниження якості знань учнів у середній школі – це збільшення предметів, які вивчаються. У 7-му класі за Навчальним планом (наказ МОН України від 20.04.2018 № 405) додаються такі предмети природничо – математичного циклу, як геометрія, хімія, фізика – це зовсім нові та дуже складні предмети, які потребують багато уваги та сил від здобувачів освіти.

Після аналізу знань учнів, адміністрацією закладу було складено таблицю резерву учнів (високого, достатнього, середнього рівнів), де фіксуються прізвища учнів, які мають одну або дві оцінки достатнього, середнього або початкового рівнів; учителі, які поставили ці оцінки та предмети.

Таблиця 3

Моніторинг резерву учнів 7-х класів.

Рік навчання	Резерв середнього рівня (кількість учнів)	Резерв достатнього рівня	Резерв високого рівня
2016-17	16 учнів	22 учні	5 учнів
Предмет найбільших резервних оцінок	10 з фізики	12 з фізики	3 з фізики
2017-18	10 учнів	12 учнів	2 учня
Предмет найбільших резервних оцінок	8 з фізики	7 з фізики	2 з фізики
2019-18	14 учнів	7 учнів	4 учня
Предмет найбільших резервних оцінок	9 з фізики	5 з фізики	2 з фізики

Джерело: розроблено авторами

Моніторинг резерву показав, що більшість учнів увійшли в резерв тому, що мають низькі бали з фізики. В кінці семестру та року адміністрація аналізує звіти вчителів з предмету щодо якості знань в кожному класі, в якому вони працюють. Було більше приділено уваги предмету «Фізика» та проаналізовано звітність за три роки вчителя щодо якості знань учнів 7-х класів.

Таблиця 4

Моніторинг якості знань учнів 7-х класів з предмету фізика за три роки

Рік	Клас	Кількість учнів	Середній бал	Якість знань%	Початковий рівень			Середній рівень			Достатній рівень			Високий рівень		
					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2016-17	7-мі	87	6	39%	0	0	0	16	22	15	22	7	0	4	1	0
2017-18	7-мі	87	5,7	29%	0	0	1	28	19	13	8	10	5	3	0	0
2018-19	7-мі	91	5,4	20%	0	1	2	24	22	24	10	3	4	1	0	0

Джерело: розроблено авторами

Аналіз показав, що учні 7-х класів у порівнянні з учнями інших класів мають найменшу якість знань та з кожним роком її показники знижуються. Середній бал навченості складає 5,7 балів (середній рівень).

Учитель фізики стверджує, що учні не мають необхідних знань з математики, тому не можуть розв'язувати задачі з фізики, а також не знають деякий теоретичний матеріал, що викладається на уроках математики.

Адміністрація закладу запросила вчителів математики та вчителя фізики до круглого столу. Було опрацьовано програми з математики та фізики, підручники з цих предметів щодо відповідності тем і виявлено, що степінь із

цілим від'ємним показником розглядається у 8 класі (підручник Алгебра, 8 клас, автор А.Г. Мерзляк), але у параграфі 2 підручника фізики (Фізика 7 клас, за редакцією В.Г. Бар'яхтара, С.О. Довгого, с. 14) розмір стола подається без пояснень у стандартному вигляді $1 \cdot 10^{-10}$ м.

На сторінці 18 (підручник фізики), вправа № 2 (4) автори підручника вимагають записувати числа у стандартному вигляді, але учні ще не знають, що таке стандартний вид числа та робити перетворення зі степенем з від'ємним показником вони ще не вміють.

Сторінка 44, задача № 6. «Акваріум має форму прямокутного паралелепіпеда, довжина якого становлять 0,5 м, ширина – 300 м, висота – 42 см. Якою є місткість акваріуму?

Відповідь подається числами у стандартному виді $6,310^{-2}$ (чого діти ще не знають).

Сторінка 18, задача 6 параграфа 2: «Площа плівки, утвореної на поверхні води краплею олії об'ємом 0,005 мм у кубі, не може бути більшою за 50 см у квадраті. Який висновок щодо розміру молекул олії випливає з цього факту?». Учні не можуть розв'язати цю задачу, бо не вивчали у 6 класі формули об'єму циліндра.

Параграф 5, сторінка 33 тема «Похибки й оцінювання точності вимірювання», розділ «абсолютна та відносна похибка». Дана тема вивчається в алгебрі 9-го класу, тому для учня 7-ого класу не зрозуміла та важка. Сама формула записана грецькими буквами « $\Delta \delta$ — дельта, ϵ — епсилон» для учнів 7-ого класу вони не зрозумілі, так як ніколи з ними не працювали та і зустрічаються вони в математиці не раніше 10-ого класу.

У 9-му класі з фізики у темі «Рівноприскорений прямокутний рух. Прискорення. Швидкість» та у темі «Рух тіла під дією кількох сил» використовуються такі властивості векторів, як сума, різниця, що в математиці 9-го класу вивчається значно пізніше. У 10-му класі в темі «Види механічних коливань», що вивчається на початку I-ого семестру, використовується таке поняття як «похідна» та «властивості похідної», але в алгебрі дана тема вивчається наприкінці року (остання тема алгебри 10 класу).

Дані незрозумілості зустрічаються на початку вивчення фізики. Учнім дуже важко з цим розібратися, що й приводить до зниження зацікавленості до предмету та зниження рівня знань у цілому з предмету.

Так як наш час поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї є одним із головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, умовою реалізації права громадян на освіту та віддзеркалює світову тенденцію інноваційного розвитку освітніх систем, моніторинг є механізмом розвитку системи освіти, що допомагає розкрити сутність і значення

інноваційних підходів до управлінської діяльності, які поліпшують перебіг і результати освітнього процесу.

Висновки і пропозиції. Отже, моніторингове дослідження є дієвим інструментом активізації освітньої діяльності, виявлення прогалин у знаннях учнів та їх причин, оскільки забезпечує оперативне отримання об'єктивної та надійної інформації. Саме з її допомогою адміністрація закладу визначила причини неуспішності учнів, але, на жаль, шляхи усунення їх знайти важко. Тому маємо надію, що Міністерство освіти і науки України перегляне чинні навчальні програми з фізики та математики та приведе їх у відповідність.

Список використаних джерел

1. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII “Про освіту”. Режим доступу: <http://www.osvita-konotop.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html>
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
3. Концепція створення і функціонування Національної системи моніторингу якості освіти України. URL: http://tummen.ucoz.com/konceptija_nsmjao
4. Кашкарьова Л.Р. Психологічні засади моніторингу ефективності праці вчителя в умовах особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу // Рідна школа. – 2003. – № 6(917). – С. 59–61.
5. Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В.М.): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти:/ (Бар'яхтар В.Г., Довгий С.О., Божинова Ф.Я, Кірюхіна О.О.); за редакцією В.Г. Бар'яхтара, С.О.Довгого. – Х.: Вид-во «Ранок», 2018. – 272 с.: іл.
6. Фізика: підручник для 7 кл. загальноосвітніх навчальних закладів./ (В.Г. Бар'яхтара, Ф.Я. Божинова та ін.); за ред. В.Г. Бар'яхтара, С.О. Довгого. – Х.: Вид-во «Ранок», 2015. – 256 с.: іл., фот.

Iryna Yasynovska, Nataliia Babakina,

Management of the educational process through monitoring the status of teaching.

Summary. The article presents the experience of the educational institution in monitoring the study of the state of teaching and the level of educational achievement of the recipients of education in basic subjects. The indicators of competence of students of the institution are determined. The inconsistency of the existing curricula in physics and mathematics is shown.

Keywords: differentiation, monitoring, student achievement, physics, mathematics.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

УДК 327-055.1(437.1) + 94 (437.1)

С.В. Варгатюк,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

**БОРОТЬБА ДИПЛОМАТИЧНОГО КОРПУСУ ДИРЕКТОРІЇ УНР З
ОКУПАЦІЄЮ ПОЛЬЩЕЮ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ**

Мета дослідження: вивчити дії української дипломатії та представників державного проводу Директорії УНР проти окупації польськими військами Західної України. Проаналізувати складне міжнародне становище навколо України останньої доби визвольних змагань, а саме: друга агресія Радянської Росії, бойові зіткнення з Білою армією “єдиної неподільної” Росії, невизнання української державності та небажання допомогти Києву у оборонній війні представниками урядів країн Антанти, агресивна війна з боку Польщі.

Застосовані методи: порівняльний аналіз, історизм.

Основні одержані висновки: такі жорсткі реалії змушували українців використовувати різноманітні методи у відстоюванні незалежної держави.

Ключові слова: дипломатичний корпус, українська делегація, переговори, ускладнення ситуації.

1 листопада 1918 р. на уламках Австро-Угорської імперії у Львові постала українська держава — Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), котра відразу розпочала війну проти поляків, які хотіли взяти під контроль Галичину. Польське повстання у Львові одержало підтримку від уряду новоствореної Другої Речі Посполитої Польської та переросло у міждержавну українсько-польську війну. Ця війна тривала до літа 1919 р. та завершилася поразкою Української Галицької Армії від польської армії під керівництвом генерала Галлера чисельністю біля 80 тисяч солдат,

сформоване на території Франції зусиллями Антанти та США для війни проти більшовицької Росії. Після цього уряд ЗУНР виїхав за кордон, УГА відступила за Збруч на допомогу дієвій армії УНР у війні з більшовиками, а польські війська окупували Західну Україну.

Через такі події український дипломатичний корпус останньої доби визвольних змагань використовував різні способи відстоювання національних інтересів. Зокрема, від налаштування стосунків з Польщею через безпосередні дипломатичні контакти, адже Ю. Пілсудському було вигідно, щоб українська армія знаходилася на Поділлі, виконуючи роль збройної перешкоди між поляками та Червоною армією до діяльності на Паризькій мирній конференції [3, с. 240].

Так, крім визнання України доби Директорії УНР Антантою, отримання від неї матеріальної та збройної допомоги у оборонній війні з Радянською Росією, українська дипломатична делегація намагалася звернути увагу Паризької мирної конференції на воєнні дії Польщі проти Західної України. В ноті українських дипломатів до секретаріату Найвищої Ради повідомлялося про наступ польського війська на Холмщину, Підляшчя, Полісся та Волинь [4, с. 220].

У цій ноті вперше офіційно згадується про події, що відбувалися ще з грудня 1918 року, до часу подання другої ноти щодо агресивних дій Польщі, а саме про терор польських військових проти мирного населення Західної України [4, с. 220].

Через продовження боїв на українсько-польському фронті в рамках Паризької конференції в березні 1919 року в Галичині почала діяти Міжсоюзна комісія під головуванням командуючого французьким експедиційним військовим корпусом у Східній Європі генерала Бартелемі. До її складу входили англійський генерал Кортон де Віарт, американець д-р Лорд та італієць Стабліє [4, с. 220].

Комісія прибула в Галичину прямо на фронтову лінію. Головою української делегації був С. Бурачинський. Комісія відвідала містечко Ходорів, де знаходилася головна квартира УГА на чолі з командуючим генералом М. Омеляновичем-Павленком. До Ходорова приїхали також голова Держсекретаріату Є. Петрушевич та прем'єр уряду ЗУНР С. Голубович, а також голова Директорії УНР С. Петлюра [3, с. 240].

Не проявляючи активності під час офіційної церемонії зустрічі, С. Петлюра побажав вести переговори з Бартелемі окремо. Тема їхньої розмови невідома, але сам факт подвійної дипломатії не справив на представників Міжсоюзної комісії належного враження. Поляки, скориставшись таким становищем, отримали можливість заявити в кулуарах Паризької конференції, що між українцями немає єдності [3, с. 240].

Таке становище вплинуло на рішення комісії, яка в 2-й статті свого проекту перемир'я визначила демаркаційну лінію так: УГА повинна відійти

від Львова до річки Буг, віддавши полякам нафтові джерела. З такої нагоди делегати від УНР на Паризькій конференції 7 квітня 1919 року подали ноту з протестом до секретаріату Найвищої Ради щодо безперспективності переговорів у Ходорові [3, с. 240].

Після невдачі комісії Бартелемі, пропозиції якої українці відкинули, Найвища Рада з початку квітня 1919 року призначила другу комісію, що мала ліквідувати польсько-український конфлікт. Головою цієї комісії був призначений англійський генерал Л. Бота від Південно-Африканського Союзу [2, с. 84].

Проект перемир'я комісії генерала Л. Боти пропонував обом сторонам зменшити армію до 20 тисяч і до закінчення конференції визначити тимчасову «лінію Боти», причому нафтовий басейн Дрогобицького повіту залишався в руках українців, а поляки контролювали б Львів і всю територію на захід від лінії Львів – Сокаль [4, с. 220].

Але польська делегація відкинула умови перемир'я. В заяві на ім'я Л. Боти голова польської делегації Р. Дмовський повідомив, що Польща намагається створити спільний польсько-румунський фронт, лінія якого повинна пролягати в напрямку: Дністер — Золота Липа, а на північ – через Галич і Станіслав до Чернівців [3, с. 240].

Ця заява була написана 13 травня 1919 року, тобто до початку наступу польської армії в Західній Україні та на Волині і в Поліссі. З політичної точки зору польська, заява ігнорувала намагання Найвищої Ради досягти перемир'я між двома сусідніми країнами [3, с. 240].

Українська делегація не знала про негативну оцінку делегацією Р. Дмовського умов перемир'я. В той же час французька преса щодня приносила нові відомості про наступ польського війська на Україну. З такого приводу 20 травня 1919 року було вирішено звернутися до Найвищої Ради, в якій йшлося про безуспішні спроби українських дипломатів отримати допомогу від країн Антанти для боротьби з польським та радянським наступом [7, арк. 166].

Того ж дня голова української делегації на Паризькій мирній конференції Г. Сидоренко отримав запрошення на відвідування українськими дипломатами резиденції президента США В. Вільсона, де в той день проходила нарада Найвищої Ради. Приводом для запрошення послужив лист генерала Л. Боти, зачитаний на засіданні Найвищої Ради англійським прем'єром. В листі була висловлена думка, що коли Найвища Рада не винесе жодного рішення щодо України, то це буде доказом безсилля Паризької конференції [4, с. 220].

Крім Великої четвірки в американській резиденції українських дипломатів очікували члени комісії Л. Боти. Від української сторони на нараду прибули Г. Сидоренко, О. Шульгін, М. Лозинський, В. Панейко та Д. Вітовський. Відповівши на низку питань щодо внутрішнього ладу України

та її ставлення до польського й радянського наступу, делегати від української місії оголосили усну заяву: Директорія вкрай потребує військової допомоги, польському наступові в Галичині значною мірою сприяє допомога країн Антанти. Рада чотирьох повинна негайно припинити наступ польського війська проти народу України [7, арк. 167].

Після того як українці покинули американську резиденцію, Найвища Рада продовжувала дебатовати проблему, пов'язану з польсько-українським воєнним конфліктом. Щодо загальної української справи, то ніхто з членів Великої четвірки до вирішення цього питання більше не повертався.

3 липня 1919 року від секретаріату Паризької конференції до канцелярії української делегації прийшло повідомлення, що підкомісія з польських справ за дорученням Найвищої Ради працює над внутрішнім статусом Східної Галичини. До участі в нараді запрошувалися члени української делегації від ЗУНР [3, с. 240].

Комісія, що займалася польськими справами, була однією з найвагоміших на Паризькій конференції, очолювана членом французької делегації Ж. Камбоном, вона займалася справами, пов'язаними з утворенням Польської держави, яка за планами Антанти мала стати буфером між Західною Європою та Радянською Росією. Одній з її підкомісій Найвищою Радою було доручено розробити внутрішній статус Східної Галичини [7, арк. 169].

Прийняття такого запрошення та участь галичан у діяльності підкомісії означало б згоду об'єднаного представництва УНР і ЗУНР на рішення Найвищою Радою справи щодо Східної Галичини та вказувало на відсутність єдності поглядів самої делегації щодо української державності. Тому 4 липня 1919 року до секретаріату Паризької конференції надійшло повідомлення про відмову від участі українських представників у праці підкомісії [7, арк. 169].

Це було помилкове рішення. Напевно, виходячи з тези, що політика є мистецтвом можливого, українським дипломатам потрібно було взяти участь у праці підкомісії та намагатися впливати на вироблення внутрішнього статусу Східної Галичини на користь її мешканців.

Таким чином, невдала діяльність українських дипломатів на Паризькій мирній конференції налаштувало державний провід Директорії УНР до встановлення приязних стосунків із Польщею заради зняття з порядку денного складнощів зі Східною Галичиною.

Щодо заведення приязних стосунків із Польщею, то перші дипломатичні контакти Директорії УНР з цією державою розпочалися на межі 1918–1919 років, тобто ще до початку роботи Паризької мирної конференції. Так, наприкінці грудня 1918 року в столиці Польщі розпочала свою діяльність українська дипломатична місія на чолі з професором В. Прокоповичем [5, с. 142]. Завдання, з яким ми поїхали від нашого уряду до Варшави, –

пояснював В. Прокопович кореспондентові „Нової Ради”, – це питання кордонів між сусідніми державами та пошуки порозуміння між тісно пов’язаними у різних сферах Польщі та України [5, с. 142]. Місія В. Прокоповича не досягла своєї мети через те, що зовнішня політика Директорії УНР була детермінована прорадянськими поглядами В. Винниченка [6, с. 269]. Сам В. Прокопович дав таку оцінку діяльності його місії у Варшаві: ”Порозуміння між Польщею і Україною - справа складна, але потрібна і можлива. Справа залежить від порозуміння між обома сторонами і врахування інтересів один одного, від доброї волі, такту і витриманості в переговорах” [8, с. 8].

Місія В. Прокоповича полегшила можливість заснування першого дипломатичного представництва УНР у Варшаві на чолі з О. Карпинським, яка почала діяти з 18 січня 1919 року [8, с. 8]. Польський уряд також прагнув нормалізації відносин з Директорією. Так, у січні 1919 року спеціальний польський представник Ванькович провів у Києві консультації з зацікавленими у цих контактах українськими політичними колами [6, с. 269].

В середині лютого 1919 року посаду голови українського МЗС зайняв К. Мацієвич. Він виїхав з Вінниці, де перебував уряд УНР, до Одеси і Бухаресту, щоб особисто взяти участь у переговорах з представниками Антанти. Український міністр мав побачення з послом Польщі в Румунії М. Лінде, який у звіті до І. Падеревського 15 лютого 1919 року виявив занепокоєння тим, що українці пробують укласти угоду з Антантою в Одесі щодо допомоги УНР у боротьбі з наступом Червоної армії [4, с. 162–163]. Укладення такої угоди, на думку польського посла, зміцнювало б становище України і зашкоджувало інтересам Польщі у Галичині [1, с. 9].

В Одесі К. Мацієвич у розмові з польським представником при антантському штабі Б. Кутиловським виклав погляд УНР на сучасне зовнішньополітичне становище і з’ясував дві найважливіші справи в діяльності свого міністерства: 1) договір з французьким командуванням в Одесі про боротьбу з більшовиками; 2) тимчасова угода з Польщею. Саме так основний зміст розмови з українським міністром передав Б. Кутиловський у звіті прем’єрові І. Падеревському [4, с. 158].

Б. Кутиловський, як польський прем’єр, стояв на позиції заперечення існування УНР, навіть в такому випадку, коли вона буде добре озброєна Антантою для боротьби проти спільного ворога Польщі та України – Радянської Росії. Тому Б. Кутиловський відповів українському міністрові такою тезою: „Одна справа – боротьба з РСФРР пов’язана з другою – миром з Польщею, тому що Україна не може вести війну з більшовиками, не відкликавши своїх військ з Галичини, тобто без припинення воєнних дій проти поляків” [6, с. 269].

Б. Кутиловський у розмові з К. Мацієвичем поставив проблему польсько-українських стосунків з ніг на голову. Адже не Польща страждала від українського збройного наступу, а польська армія окупувала землі Західної України. До вимоги відмови від Галичини польський представник додав побажання щодо вільного переїзду польських дипломатів до Одеси і зміни політики УНР щодо польського населення в Україні. Зі звіту Б. Кутиловського польському прем'єрові було відомо, що на всі вимоги на переговорах К. Мацієвич відповів загальною фразою, що всі справи треба вирішити переговорами у Варшаві [6, с. 269].

В останній добі березня 1919 року К. Мацієвич призначив урядовця української місії в Одесі Б. Курдиновського на посаду українського посла у Варшаві, де він вступив у зносини з так званим українським комітетом, до складу якого входили колишні представники українського національного руху та ті, хто повернувся з рядів польської шляхти до українського табору [6, с. 269]. Очолював комітет Г. Тишкевич – брат графа М. Тишкевича, який замінив Г. Сидоренка на посаді голови української делегації на Паризькій мирній конференції [8, с. 8].

Представники комітету в надісланому до І. Падеревського меморандумі вимагали, щоб Польща взяла Україну під свій протекторат, оскільки вона не здатна здобути власну державність без чужої допомоги [6, с. 269].

Очевидно автори меморандуму вже мали розмови з Б. Курдиновським і ознайомили його зі змістом документу. Цю версію підтверджує текст меморандуму: “Умови, на які Б. Курдиновський міг би погодитись від імені тих, хто дав йому повноваження, зводяться приблизно до такого: гарантування особам, які входять до Директорії особистої безпеки..., збереження їх на керівному становищі в уряді того або іншого складу, який створиться за угодою з Польщею на території України, виключаючи Галичину. Передбачувана згода на значні зміни в складі самого уряду не виключає в ньому поляків; відмова від будь-яких претензій на частину Східної Галичини або, в крайньому разі, від всієї цієї території і разом з тим від деяких повітів Волинської та Київської губерній; спільні военні дії лише по Дніпро; спільна торгівельна політика з ліквідацією митного кордону між Україною та Польщею; участь Польської держави в закордонній політиці України; гарантування полякам правових привілеїв у економічній, політичній та культурній галузях” [6, с. 269].

Особливістю цього меморандуму є те, що текст дуже нагадує зміст відомої Варшавської угоди від 22 квітня 1920 року. В обох документах існує гарантія визнання Директорії на чолі з С. Петлюрою. Очевидно, К. Мацієвич давав усні інструкції Б. Курдиновському на підставі порозуміння з С. Петлюрою, який дав згоду на досить значні територіальні поступки на користь Польщі. К. Мацієвич, мабуть, перебільшив поступки, на які

погодився С. Петлюра, коли давав інструкції Б. Курдиновському, а той зі свого боку, пішов далі інструкцій міністра закордонних справ [4, с. 158].

У Варшаві Б. Курдиновський вів з прем'єром І. Падеревським переговори, які завершилися 23 травня 1919 року підписанням угоди, текст якої, за винятком деяких пунктів, нагадував меморандум українського комітету на чолі з Г. Тишкевичем. Згідно з цим договором, Б. Курдиновський віддавав всю Україну під зверхність Польщі. Внутрішня і закордонна політика УНР, збройні сили переходили під керівництво польського уряду [1, с. 9].

Отже, вибір Б. Курдиновського для такої важливої справи з боку українського уряду був кроком необачним. У минулому ця людина була далекою від українського національного руху. Б. Курдиновський більше контактував з російськими консервативними колами. За часів гетьманату він поступив на державну службу і його призначення на посаду посланника від імені Директорії УНР на переговори у Варшаву було приречене на провал, навіть не через навмисні дії, а через його байдужість до української справи.

А невдалий склад української делегації на Паризькій мирній конференції, більшість представників якої не годилася на роль дипломатів, відсутність політичної гнучкості у голови делегації за фахом залізничного інженера Г. Сидоренка, попри його щирий патріотизм, призводили до значних прорахунків у діяльності місії. Так, оскільки делегація від Директорії УНР не була допущена до участі у світовому форумі, українські дипломати обрали не досить вдаль тактику надсилання нот до секретаріату Найвищої Ради, які за своєю формою та змістом нагадували скарги на голів урядів країн Антанти. Такі обставини погіршили і так не дуже добрі стосунки України з союзними державами.

Помилкою в діяльності української делегації на Паризькій конференції була відмова від співпраці в підкомісії з польських справ щодо внутрішнього статусу Східної Галичини. Українським дипломатам потрібно було взяти участь у праці підкомісії та намагатися впливати на вироблення внутрішнього статусу Східної Галичини на користь її мешканців.

З прийняттям умов місії Бартелемі, яка діяла під егідою Паризької мирної конференції, щодо перемир'я між українцями і поляками в Галичині в УНР з'явився б шанс бути визнаною Антантою і отримати, допомогу в оборонній війні на два фронти проти – Польщі й РСФРР. З огляду на безнадійну ситуацію – дипломатичну ізоляцію та внутрішню політичну нестабільність, – відкинення Директорією пропозиції антантських чинників було поспішним.

Список використаних джерел

1. Доценко О. Літопис Української революції 1917-1923. Львів, 1924, Кн. 5, Т. 3, С. 9.
2. Мазепа і. Україна в огні і бурі революцій 1917-1921. К. : 2003. Вид. «Темпора»,

- Т. 1, С. 84.
3. Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ століття. К., 1993, С. 240.
 4. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Скрантон, 1963. Т. 5. С. 220.
 5. Срібник І. С. Петлюра – на чолі держави та війська. С. 142.
 6. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 році. К., 1962, С. 269.
 7. ЦДАВОВУ Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 133. – Арк. 166, 167, 169.
 8. Шелухін С. Лист до С. Петлюри. Ризький договір. Париж, 1948, С. 8.

S.V. Varhatiuk,

The struggle of the diplomatic corruption of the Directory of UPR with the building of Poland of Western Ukraine.

Summary. The article deals with the actions of Ukrainian diplomacy and representatives of the state leadership of the Directory of UPR in connection with the occupation of the Polish troops of Western Ukraine. The difficult international situation around Ukraine in the last days of the liberation struggle: the second aggression of Soviet Russia, the failure to recognize Ukrainian statehood and the reluctance to help Kyiv in the war with representatives of the governments of the Entente countries, was aggravated by the war on the part of Poland. Such harsh realities compelled Ukrainians to use a variety of methods to defend the right to have their own independent state.

Keywords: diplomatic corps, Ukrainian delegation, negotiations, expedited situation.

Л.В. Костюк,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

**ОБРЯД “ЗАПРОСИН” НА ПІВДЕННІЙ ВОЛИНІ
КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТОЛІТТЯ**

Серед передвесільної обрядовості важливе місце займає обряд запросин на весілля. Саме ця церемонія включає в себе вирядження дочки (сина) на село в супроводі дружок, що в минулому виявляло громадське схвалення створення нової сім'ї. Так, у деяких місцевостях Південної Волині запросини відбуваються безпосередньо після обряду вінкоплетин, подекуди – дещо раніше. За два тижні до весілля наречені запрошували своїх друзів та дружок, разом з ними їздили запрошувати родичів, котрі жили в іншій місцевості. Крім, двох старших дружок, наречена запрошувала ще кілька незаміжніх дівчат – молодших дружок (обов'язково непарна кількість). У минулому вірили, що чим більше дружок та друзів (сватів), тим щасливішою буде доля молодят. Традиційно просити на весілля (кланятися) йшли одягнені у традиційний український стрій.

За тиждень (в окремих районах Південної Волині – в п'ятницю або суботу до встановленої дати шлюбу запрошують основну частину гостей. Народна назва запросин у жителів Південної Волині – “йти кланятися”, бо

молода чи молодий кланялися кожному зустрічному та просили в нього благословення. До сьогодні прийнято в досліджуваному регіоні дівчатам ходити просити на весілля в національному одязі із віночком чи квіткою на голові. Цей атрибут і вирізняє наречену із середовища дружок. Для запросин випікали коровайці – невеликі хлібці, прикрашені голубами (від молодого) або шишками (від молодой) з тіста. Коровайці залишали в кожній хаті, куди приходили просити на весілля. Якщо в хаті жила неодружена дівчина і наречена кликала її за дружку, то в хаті залишали два коровайці, щоб дружка якнайшвидше знайшла собі пару.

Сам обряд запросин розпочинався із вирядження матір'ю наречених. Так, мати обсипала дочку (сина) і дружок (сватів) зерном, грішми. Присутні при цьому свахи співали: *“Мати сина (дочку) родила, Місяцем обгородила, Зорьою підперезала Та й на село виряджала”* (с. Глибока Долина Демидівського району Рівненської області) [2]. У середині ХХ століття, коли популярними були людні (великі) весільні гостини, просили всіх, не минаючи жодної хати в селі, а також обов'язково персонально всіх членів сім'ї: *“Мати донечку у село відправляє: – Іди, донечко, у щасливу годиночку, Проси, донечко, найменшу дитиночку”* (с. Теслугів Радивилівського району Рівненської області) [3]. Під час запрошення гостей дружки (свати) виконували весільні обрядові пісні, в яких оспівувалися і звеличувалися молоді, звучав мотив розставання з дівуванням і парубкуванням, або пісні про кохання.

Після того, як запросили усіх гостей, вертаються додому до молодой. Потім йдуть просити молодого і його батьків. Брала короваець, хустку для матері, сорочки для молодого і його батька. Перед домом молодого дружки починали співати (дуже голосно, хоч вже потомилися, але обов'язково голосно, щоб їх почули по селу):

*На городі рута, на городі рута;
Біля рути м'ята. Покажіть сусіди,
Де молодого хата (співали тричі) [5].*

Їм відповідають:

*Здорові ви були,
Що нас не забули,
Що нас не забули,
Добривечір сказали [5].*

Мати молодого виходила з хлібом і хусткою. Після взаємних привітань наречена тричі кланялась свекрусі, цілувала її в руку, потім цілувала хліб. Після цього мати нареченого вводила невістку хусткою (рушником, фартухом) до оселі. У хаті дружки співали *“Добрий вечір тому!”*, а свашки у відповідь – *“Щоб ви здорові були!”* [7].

Після цього молода з дружкою заходить до хати і просить на весілля: *“Просили батько й мати на хліб, на сіль, а я прошу на весілля, тебе, Іване, за чоловіка, Вас за матір й батька”*. Якщо є брат чи сестра то казали: *“Просили*

батько й мати на хліб, на сіль, а я прошу на весілля, тебе, Іване, за чоловіка, Вас за матір й батька, Вас за сестру й брата” [1, с. 84].

У цей момент молода кладе на стіл удвоє сплетений калач, промовляючи: *“Прочу на хліб, на сіль і на весілля!”* Вона тричі кланяється до ніг батькам молодого, усій його родині. Подякувавши, батьки запрошують гостей за стіл. Свекруха підносить чарку до нареченої, ковток випиває, а решту вихлюпує через голову, мовляв, *“щоб молоді брикали”*, згодом чарка проходить по колу гостей. Під час гостини дружки співали жар жартівливих пісень. Після святкового столу батьки молодого випроводжають наречену із хлібом, вона кланяється, цілує кожного з них в руку.

Коли йшли додому, співали:

Ой були ми у свекрухи,

Ой були ми у свекрушечки.

Їли-пили як подружечки.

Їли-пили й випивали.

Хорошенько нас вгощали [3].

Коли в п'ятницю молода закінчувала просити на весілля і поверталась додому, то приходив її наречений (молодий) з дружною і просив молоду за світилку, а батьків на весілля. Наречений з друзями вбраний у святковий одяг, теж урочисто запрошував гостей на весілля. Найближчих родичів запрошують на суботу і неділю. Просив так: *“Добрий вечір! Прочу на хліб, на сіль, вас на весілля, а Олесю (Ніну, Марусю – ім'я молодої) за світилку, та не за ту, щоб світити, а за ту, щоб все життя з нею прожити” [8].*

Батьки дякували за запросини, давали вечеряти гостям, радилися, як будуть проводити день весілля, о котрій годині прийде молодий з друзями та з світилками розплітати молоду, щоб вести до шлюбу. Хлопці йшли додому, а родичі допомагали готуватись до весілля: пекли, варили, прибирали на подвір'ї, в хаті, щоб кругом був порядок.

Сам ритуал запрошення на весілля у різних населених пунктах мав свої варіанти. Так, у с. Вербень та Глибока Долина (Демидівського району Рівненської області [4]) молода йшла до хати тільки із старшою дружною (молодий зі старшим сватом). Решта молоді залишалися за воротами. Лише коли господарі хотіли погастувати молодих, то кликали увесь гурт. В іншій стороні (с. Теслугів Радивилівського району Рівненської області [3], с. Перемиль Горохівського району Волинської області [6]), м. Берестечко (Горохівського району Волинської області) [7], с. Копань Демидівського району Рівненської області) [8] до хати йшов увесь гурт, що ходив із молодію чи молодим. Традиційно хлопців та дівчат господарі частували солодощами, фруктами (*“щоб мали силу співати”*), подекуди пропонували і алкогольні напої. Проте на території усього етнографічного регіону існувало суворе табу на вживання алкоголю під час запросин самими нареченими. Щодо с. Острів (Радивилівського району Рівненської області) [9], то наречені

йшли кланятися лише до хрещених батьків, а решту гостей запрошували батьки молодих.

Таким чином, обряд “запросин” на сучасному етапі зазнав певних змін. Сьогодні здебільшого це зводиться до передачі або розсилань паперових листівок-запрошень, лише в сільській місцевості цей звичай зберігся в спрощеному вигляді. Хоча, варто зазначити, що у сучасної молоді посилюється інтерес до повернення давніх традицій. Сподіваємося, це призведе до певного відродження всіх компонентів досліджуваної тематики.

Список використаних джерел

1. Давидюк В. (2005). Етнологічний нарис Волині. За матеріалами експедиції Полісько-Волинського народознавчого центру “Волиняна – 2003”.
2. Юхимчук Юрій Павлович, 1945 р.н., уродженець і житель с. Глибока Долина Демидівського району Рівненської області, пенсіонер.
3. Якобчук Марія Володимирівна, 1960 р.н., уродженка і жителька с. Теслугів Радивилівського району Рівненської області, Теслугівський сільський голова.
4. Гогой Сергій Васильович, 1970 р.н., уродженець і житель с. Вербень Демидівського району Рівненської області, музикант, вчитель музики Вербенської ЗОШ I – III ступенів.
5. Шаула Сергій Павлович, 1967 р.н., уродженець і житель с. Вербень Демидівського району Рівненської області, водій.
6. Пархом'юк Надія Петрівна, 1972 р.н., уродженка і жителька с. Перемиль Горохівського району Волинської області, вчителька.
7. Стрілець Лідія Петрівна, 1962 р.н., уродженка і жителька м. Берестечко Горохівського району Волинської області, домогосподарка.
8. Гришко Олександра Григорівна, 1949 р.н., уродженка і жителька с. Копань Демидівського району Рівненської області, пенсіонерка.
9. Чмуневич Валентина Володимирівна, 1982 р.н., уродженка і жителька с. Острів Радивилівського району Рівненської області, екскурсовод.

О.П. Мартиненко,

кандидат філософських наук, викладач Коледжу
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТНОСТІ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

Проблема самостійного буття філософії науки, її суб'єктності була сформована І. Касавінім [1]. Вона пов'язана із проблемою автономності науки, але не тотожна їй. Мова не йде про науку, мета дослідження – філософія, що супроводжує її дискурс.

Головна мета науки – досягнення істини. Рефлексія щодо цієї мети – відповідь на запитання «як можна досягти істини» – основне завдання філософії науки. Почавшись із гносеології XVII-XVIII століть (раціоналізму та

емпіризму), вона сформувалася у вчені О. Конта. Історична цінність цього вчення була у визначенні підвалин наукової епістемології. Позитивна філософія поставила питання про відносність, як головний атрибут наукової істини. Завдяки позитивістам наука перестала оглядатися на епістемологічний досвід теології та ідеалістичної філософії, обрала власний шлях. Позитивісти першої хвилі бажали здійснити перегляд існуючого наукового знання – зробити переоцінку, відібравши найбільш придатне для наукової діяльності. Позитивне знання мало володіти високим коефіцієнтом наукової корисності. Позитивізм бажав розповсюдити принципи природничого знання на науку у цілому. Досвідне знання мало замінити метафізичну основу гуманітарних наук – категорії релігії, буденного світогляду, міфології та ідеалістичної філософії.

Стратегія позитивізму полягала у фільтрації накопиченого тогочасною наукою досвіду. Час показав, що поставлена мета досягає цілі. Завдяки позитивізму суттєво зросли досягнення науки. Були здійсненні масштабні відкриття у хімії, фізиці, біології, математиці, медицині тощо. Зокрема, авторитетні вчені-природознавці своєї доби Р. Авенаріус та Е. Мах на основі ідей, що висунув О. Конт, вдосконалили епістемологію позитивізму принципом відносності Галілея: «Фізичні процеси в інерційних системах відліку відбуваються однаково, незалежно від того, чи нерухома система, чи знаходиться у стані рівномірного і прямолінійного руху». Е. Мах, користуючись тезою Галілея, розкритикував ключові твердження класичної механіки І. Ньютона, протиставивши їм власні положення, відомі під назвою «Принцип Маха» [4, с. 133–136]:

1. Існування простору і часу нерозривно пов'язане з існуванням фізичних тіл. Видалення всіх фізичних тіл припиняє існування простору і часу.

2. Причиною існування інерційних систем відліку є наявність далеких космічних мас.

3. Інертні властивості кожного фізичного тіла визначаються всіма іншими фізичними тілами у Всесвіті і залежать від їх розташування.

Завдяки цим положенням, А. Ейнштейн у своїй спеціальній теорії відносності об'єднав поняття простору і часу в єдину сутність (чотиривимірний простір-час Мінковського), давши законам різних галузей фізики, механіки та електродинаміки єдину Лоренц-інваріантну форму. У загальній теорії відносності А. Ейнштейн розкрив зв'язок між матерією і геометрією простору-часу, який дозволив формувати системи відліку у виді релятивістських коваріантних рівнянь [2, с. 192–202]. Принцип відносності А. Ейнштейна – це узагальнення принципу відносності Галілея. Якщо принцип відносності Галілея був сформульований лише для класичної механіки, то принцип відносності А. Ейнштейна стосувався всіх фізичних процесів, що відбуваються в природі.

Але, під впливом нових ідей у філософії науки, зокрема, конвенціоналізму А. Пуанкаре, ідея «фільтрації» наукового знання перестала працювати належним чином. Справа у тому, що думка прибрати метафізику із науки мала свій неочікуваний вимір. Виявилось, що багато наук, зокрема, фізика, використовують «метафізичну термінологію» у основі своїх теоретичних конструкцій. Будь-яке порушення цих понять неминуче призвело би до руйнування їх епістемологічної структури. Розуміння необхідності перегляду вихідних положень позитивної епістемології стало причиною деконструкції течії до низки концептуальних напрямів, що суперечили один одному. Узяті разом, нині, вони відомі під назвою «постпозитивізм».

Постпозитивізм зруйнував класичну модель наукової істини, нівелювавши попередні досягнення позитивної філософії – епістемологія науки повернулася у вихідну точку. Це виразно проявилось у ідеях останнього представника течії – П. Феєрабенда. Філософ закликав поєднати фундаментально-наукові твердження із теоретичним надбанням метафізичних та паранаукових галузей знання: «...перший крок у нашій критиці звичних понять і нормальних реакцій – це крок за межі того кола, в якому ми перебуваємо. Це можна здійснити або шляхом винаходу нової концептуальної системи, наприклад, нової теорії, яка несумісна з найретельніше обґрунтованими результатами спостереження та порушує найправдоподібніші теоретичні принципи, або шляхом запозичення такої системи поза наукою – з релігії, міфології або з ідей простих і навіть не цілком нормальних людей...» [3, с. 80]. Позиція П. Феєрабенда знайшла відгук у частини науковців і стала причиною пошуків шляхів діалогу наукових та паранаукових форм знання. Такий пошук призвів до зменшення власної ролі філософії науки. За останні десятиліття у цій галузі не з'явилося жодної серйозної концепції, здатної повернути філософію науки до вирішення тих завдань, задля яких вона була створена. Елімінація позитивного розуміння поняття «наукова істина» – фактор, що значною мірою вплинув на втрату суб'єктності галуззю. Відповідь на питання «як досягти істини у науці» безглузде, якщо ми не знаємо яким критерієм істинності скористатися, отже, чого саме треба досягати. Після повернення метафізики у філософію науки, почалися дискусії навколо тих чи тих соціальних, історичних, психологічних факторів, як то: цінностей, культурних норм, історичних реалій тощо. Звідси ріст значимості у філософському аналізі науки таких дисциплін як: історія, соціологія, психологія, когнітологія, герменевтика, аксіологія тощо.

Таким чином, актуальним завданням стає повернення самостійності галузі. Філософії науки потрібно нове «Я», за допомогою якого її можна було б відрізнити від інших дисциплін, що досліджують науку.

Список використаних джерел

1. Касавин И.Т. «Философия науки: несчастная дочь, счастливая падчерица?» // Epistemology & Philosophy of Science. – vol. 9, no. 3. – М., 2006. – С. 5–14.
2. Мизнер Ч. «Принцип Маха и происхождение инерции» / Ч. Мизнер, К. Торн, Дж. Уилер // Гравитация. Т. 2. «Gravitation». – Мир, 1977. – 526 с.
3. Фейерабенд П. Против метода. Очерк анархистской теории познания / П. Фейерабенд; пер. с англ. А. Л. Никифорова. – М., 2007. – 413, [3] с. – (Philosophy).
4. Шмутцер Э. Теория относительности – современное представление / Э. Шмутцер. – М.: Мир, 1981. – 232 с.

В.О. Ореховський,

доктор історичних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних наук та права
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ТОРГІВЛЯ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДОБИ ІМПЕРІЇ (І СТ. ДО Н.Е. – V СТ. Н.Е.)

На початку нашої ери Рим досягає вершини своєї могутності, розширивши свої межі довкола всього Середземного моря, яке стало називатися «внутрішнім морем».

«Вічне місто» було не тільки центром неосяжної середземноморської імперії, воно перетворилось на величезний центр споживання. Товари сюди завозяться не тільки з усі римських провінцій, але навіть з Центральної Африки і Китаю [1, с. 186].

Особливо велике значення набувала хлібна торгівля. Забезпеченню пшеницею Риму та інших багатолюдних міст надавалось виключне значення. Недарма найбільші кораблі, що мали перевозити зерно, почали будувати саме за часів Імперії. В одному із своїх звернень до судновласників Александрії імператор Август (27 р. до н.е. – 14 р. н.е.) закликає їх будувати великі кораблі [2, с. 323]. Про імператора Клавдія (41 – 54 рр. н.е.) римський історик Светоній пише, що «Благоустрій та забезпечення міста були для нього завжди предметом найбільшої турботи. А коли із постачанням розпочались труднощі з-за безперервних неврожаїв, і одного разу його самого серед форуму натовп обсипав лайкою і недоїдками хліба, так що йому ледве вдалося чорним ходом врятуватися до палацу,— відтоді він ні перед чим не зупинявся, аби налагодити підвезення продовольства навіть у зимову пору. Торговцям він забезпечив твердий прибуток, обіцяючи, якщо хто постраждає від бурі, брати збиток на себе; а за спорудження торгових кораблів надав великі вигоди для осіб усякого стану...» [3, с. 136].

Одним з найважливіших контрагентів Риму була Іспанія. Тут видобувались різні метали – залізо, мідь, олово, срібло. З Британії вивозили

свинець, худобу, шкури та рабів. Галлія була постачальником лісу та рабів [1, с. 188].

Торгівля із Грецією не мала суттєвого значення для «Вічного міста». Головним предметом вивозу тут слугував мармур [1, с. 188].

Надзвичайно велику роль відігравали торговельні зв'язки із Сирією та Єгиптом. Сирійські купці їздили по всьому Середземномор'ю продаючи фініки, скляні вироби, полотняні тканини та пурпур. Єгипет же був взагалі «житницею імперії», займаючи одне з чільних міст у торгівлі хлібом. Єгипетські кораблі можна було зустріти не тільки у Середземному, але і у Червоному морях і навіть в Індійському океані [1, с. 188–189]. За свідченням давньоримського історика та письменника Плінія Старшого східні товари «...забирають у нашої держави щорічно сто мільйонів сестерціїв - саме в цю суму обходяться нам розкіш і жінки» [4, XII, XLII, 84].

На неосяжних просторах Римської держави торгівля велась не тільки морськими шляхами, але і суходолом. Цьому сприяла розгалужена мережа доріг (довжина їх складала більше 150 тис. км.) [1, с. 190]. Уздовж головних доріг на відстані 25 миль один від одного (більше 40 км.) були розташовані заїжджі двори. Подорожуючі могли скористатись тут широким спектром послуг. Правда, поселення відбувалось за певною градацією. Купці та торговці не могли проживати в одному приміщенні із державними чиновниками, а плебеї не могли бути поселені із представниками вищих верств [5, с. 96].

Отже, за часів панування Риму торгівля досягла найвищого розквіту. Активно розвивається як внутрішня, так і зовнішня торгівля. Цьому сприяла розгалужена мережа доріг із твердим покриттям, що вкрили не тільки територію власне Італії, але і підвладних земель. Перевезення товарів морем забезпечував потужний торговельний флот, загальна вантажопідйомність якого поступово зростала.

Римське Середземномор'я підтримувало торгові стосунки з Північною Європою, Азією та Центральною Африкою.

Список використаних джерел

1. Античная цивилизация / В.Д. Блаватский и [и др.]; отв. ред. В.Д. Блаватский; АН СССР. Ин-т археологии. – М.: Наука, 1973. – 270 с.
2. Кисельников А.Б. К вопросу о классификации греческих и римских торговых судов V в. до н.э. – II в. н.э. / А.Б. Кисельников // Античный мир и археология. – 2006. – Вып. 12. – С. 313-333.
3. Светоний Г. Жизнь двенадцати цезарей / Гай Светоний Транквилл : [перевод М. Л. Гаспарова]. — М.: «Наука», 1964. – 376 с.
4. Гай Плиний Секунд Старший. Естественная история. – Режим доступа: http://annales.info/ant_lit/plinius/index.htm
5. Сандуляк І. Заїжджі двори стародавньої Греції та Риму і обслуговування в них мандрівників / Іван Сандуляк // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – 2012. – Т.1. – С. 91–101.

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

В умовах модернізації освіти в Україні важливого значення набуває проблема реалізації завдань викладання вітчизняної історії засобами історичного краєзнавства.

Актуальність даної теми відзначається зростаючим інтересом підростаючого покоління до історії малої батьківщини.

Історичне краєзнавство базується на тих самих методологічних засадах, що й історична наука. Як зазначає дослідник О.М. Уривалкін: «Без історичного краєзнавства історичній науці загрожує перетворення на абстрактне теоретизування, відірване від конкретно історичної основи. Без історичної науки історичне краєзнавство могло б лише описувати численні факти без узагальнень» [4].

Сучасні історики пропонують пошук альтернативних офіційним архівним документам історичних матеріалів, пояснюючи повернення їхньої уваги від історії політичної, глобальної до історії соціальної, історії повсякденності. Тому з другої половини 1990-х років розгортається робота із збору і публікації матеріалів так званої «усної історії», в чому провідну роль відіграли дослідники-краєзнавці [4]. Саме такий підхід дає можливість одержати відповіді на питання: хто ми, чиї діти, яких батьків та сприяє поєднанню вивчення історії України з історією рідного краю. Регіональну історію, на думку дослідників, мають подавати не в окремих розділах, а як вкраплення до загальної розповіді про певні явища та процеси. Такі зміни «здатні сприяти введенню до свідомості студентів понять «великої» та «малої» батьківщини, адже саме з їхнього гармонійного поєднання народжується усвідомлений патріотизм» [1, с. 79].

Однією з необхідних умов ефективного функціонування краєзнавства у сучасній історичній освіті є висока професійна підготовка викладача. Він має добре володіти: знаннями з локальної історії, методикою дослідження краєзнавчої інформації, методами краєзнавчих досліджень, методикою організації навчально-краєзнавчої роботи в освітньому закладі.

Варто відзначити, що професійна компетентність викладача з історії рідного краю складається з єдності його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності у даному напрямку. В цьому сенсі важливого значення набувають питання щодо специфіки впровадження історичного краєзнавства у освітній процес закладу.

Викладач має усвідомлювати, що історичне краєзнавство спирається на теоретичні положення як загального краєзнавства, так і власне теоретичне підґрунтя, що сформувалося в процесі його функціонування [1, с. 31].

Таким чином, історичне краєзнавство, функціонуючи як складова наукового пізнання історії, має діяти у відповідності з провідними принципами сучасної історичної освіти, якими є:

- психолого-педагогічні підходи, зокрема: особистісно-орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, комплексний;

- змістові принципи, що спираються на поєднання здобутків і вимог історичної та педагогічної наук, зокрема, такі підходи, як загальнонауковий, конкретно-історичний, альтернативно-проблемний, генералізуючий, системний, аксіологічний, полікультурний, світський [2, с. 64].

Досвід роботи засвідчує, що вивчення місцевої історії вважається освітньо-пізнавальною, пошуково-дослідною та суспільно корисною працею студентів під керівництвом викладача. Методисти зазначають, що у краєзнавстві дуже важливе значення має взаємозв'язок теоретичної і практичної роботи студентів [3]. За таких умов історичне краєзнавство відкриває для майбутніх педагогів широкі можливості самостійної, пошукової та дослідницької діяльності, а для викладачів можливості забезпечувати тісний зв'язок освітньої, позааудиторної роботи у різноманітності її форм та методів [1, с. 73].

Протягом останнього десятиріччя методисти та викладачі-практики все частіше звертаються до методу проектів як до найефективнішого засобу системи інноваційного навчання, який знайшов поширення внаслідок раціонального поєднання теоретичних знань студентів і практичного їх застосування для розв'язування конкретних сучасних суспільних проблем.

Таким чином, історія рідного краю має стати не доповненням, а складовою частиною вітчизняної історії.

Список використаних джерел

1. Баханов К.О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти / К.О. Баханов. Х.: Основа, 2005. 128 с.
2. Концепція та програми викладання історії України в школі (проекти): Матеріали IV та V Робочих нарад з моніторингу шкільних підручників історії України / Упорядкування та редакція Н. Яковенко, Л. Ведмідь. К.: ВД «Стилос», 2009. 126 с.
3. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства/ В. Прокопчук // Краєзнавство. 2011. №3.
4. Удод Л.І. Актуальні проблеми дослідження джерельної бази сучасного історичного краєзнавства [Електронний ресурс], Л.І. Удод. – Режим доступу до статті: <http://www.ukrterra.com.ua/researches/23/udoddgherbaz.htm>

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

УДК 159.9:613.8-053.6

В.О. Апухтіна,

студентка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету
науковий керівник: ***О.Й. Янцаловський,***
старший викладач кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

ВПЛИВ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН НА САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

Анотація. Стаття присвячена впливу сімейних взаємовідносин на здоров'я, самозбереження, становлення та формування особистості. Встановлено, що основою духовної та фізичної злагодженості є здорова родина, яка забезпечує сприятливий психологічний клімат, у якому мають змогу розвиватись як батьки, так і діти. Представлено фактори, які впливають на соціально-психологічну адаптацію та здоров'язбереження. Також подані дослідження щодо некомпетентності батьківського виховання та наслідків недбалого ставлення до здоров'я сім'ї. Висвітлено значення залежності внутрішньої картини здоров'я від правильності використання батьками складових сімейного добробуту. Розглянуто сім'ю як соціальний інститут з її цінностями та культурою. Запропоновані рекомендації щодо позитивного та гармонійного співжиття заради щасливого й здорового майбутнього всієї родини.

Ключові слова: здоров'я, самозбереження, внутрішня картина здоров'я, сім'я, батьки, сімейні взаємовідносини, психологічний клімат.

Постановка проблеми. Здоров'я – одне з найважливіших джерел, яке необхідне для розвитку та реалізації потенціалу особистості. Вважається однією з основних людських цінностей, що впливає на якість життя як індивіда, так і суспільства в цілому.

Внутрішня картина здоров'я – складне полідетерміноване явище, що містить в собі різні групи факторів впливу, першим серед яких стає сімейний

і батьківський вплив. Формування внутрішньої картини здоров'я починається з раннього віку, і порушення цього процесу тягнуть за собою глобальні зміни для особистості та здоров'я людини [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці вважають, що здорова родина є фундаментом соціального здоров'я суспільства. У якому у свою чергу реалізуються всі функції сім'ї, до яких належать: репродуктивна, виховна, економічна, матеріально-виробнича, господарсько-побутова, рекреативна, емоційної стабілізації й психологічної терапії, комунікативна, регулятивна.

Учені В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, Л. Мельник, З. Плохій вивчають сприятливі умови для цілісного розвитку дитини як особистості та формування її соціального здоров'я. Особливе місце займає психологічний клімат у сім'ї, рівень педагогічної культури батьків. Оскільки первинним соціумом для дитини є сім'я, то саме в ній і формується соціальне здоров'я. Дане твердження підтримують такі науковці, як О. Ковшова, І. Пахомова, Д. Печкуров, Г. Порецькова, які провели дослідження щодо впливу типу сімейного виховання на шкільну адаптацію молодшого школяра задля виявлення факторів, які впливають на соціально-психологічне пристосування та самозбереження молодших школярів. Результатом проведеного дослідження стало те, що на початковому етапі навчання діти можуть відчувати труднощі в адаптації, спричинені сімейними обставинами. Серед них основними є: перевантаженість батьків на роботі, незабезпеченість, умови проживання, сімейні відносини.

За статистикою, найчастіші порушення закону вчинено на ґрунті пияцтва та неробства. Молоде покоління віком від 14 до 29 років у стані алкогольного сп'яніння скоює більш ніж половину злочинів (56,4%) у країні. Часто причиною виникнення нервових хвороб у дітей є алкоголізм батьків. Для спотворення нормального процесу виховання досить незначних коливань соціально-психологічного добробуту родини. А в сім'ях, де батьки мають алкогольну залежність присутнє вже значне порушення сімейних і дитячо-батьківських відносин.

Одним з досліджень було виявлено, що розлучення є одним із соціальних факторів, який в першу чергу впливає на дітей. Ігнорування потреб дитини, відсутність емоційної взаємодії з батьками, звинувачення дитини в сімейних проблемах, відсутність виховного прикладу у вигляді батька (особливо, тієї ж статі, що і дитина) – дані фактори говорять нам про зниження адекватного формування внутрішньої картини здоров'я.

У сучасному суспільстві сім'я досі є головним соціальним інститутом у становленні дитини. Родині належить основна роль в формуванні життєвих принципів дитини і його моральних започаткувань. Більшість психологів, соціологів і педагогів (Є.С. Аннинський, М.М. Поплавський, О.В. Розіна, Б.С. Ступка та ін.) стверджують, що психологічне здоров'я дитини є

наслідком психологічної атмосфери і взаємин у сім'ї. Не можна не відзначити, що психологічне здоров'я прямо залежить від того, які взаємини між батьками і дитиною складаються в сім'ї. Саме вони закладають основу забезпечення благополучного і позитивного психологічного здоров'я дитини [2].

Мета. Дослідити вплив сімейних взаємовідносин, психологічного клімату в родині на самозбереження та внутрішню картину здоров'я дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Батьки і родина забезпечують дитині первинне уявлення про правильні моделі стосовно здоров'я, демонструючи, навчаючи та зміцнюючи специфічні знання та звички. Від того, наскільки близькі і чесні будуть між собою батьки та їхні взаємини з дитиною, залежить ступінь емоційного зв'язку між членами сім'ї. Це сприятливо позначиться на психологічному кліматі в сім'ї. Дитина повинна з дитинства відчувати гордість за приналежність до своєї сім'ї, адже це безпосередньо впливає на її ставлення до батьків і на те, як сформується психологічне здоров'я. Найменша розбіжність може зіпсувати подальший розвиток дитини. Виділяють і інші складові: почуття захищеності, висока доброзичливість членів сім'ї один до одного, прагнення членів сім'ї проводити вільний час разом, спільні захоплення, зацікавленість у справах близьких. Все це формує такий клімат, який дозволить мати дитині благополучне психологічне здоров'я.

Якщо ж в родині присутні постійні конфлікти, проявляється негатив, то все це може сприяти проблемному формуванню психічного здоров'я і перешкоджати захисту дитини від депресій, стресів, психічної напруженості і дефіциту в позитивних емоціях. Безсумнівно, всі сім'ї різні. У кожній родині психологічний клімат обумовлений багатьма факторами: соціальним, психологічним, економічним, біологічним. Найважливішим фактором, його природничо-науковою основою, є фізичне здоров'я всієї сім'ї. Норма здоров'я особистості (або відхилення від норми) досить суттєво позначається на психологічному здоров'ї не тільки цієї особистості, а й психологічне здоров'я сім'ї в цілому. Негативний клімат сприяє формуванню нездорового психологічного клімату в сім'ї. Нещаслива атмосфера у родині створює основу для неправильного становлення і розвитку дитини. Деякі наслідки можуть привести до психічних відхилень, дитячої злочинності, самогубств. У нестабільному кліматі в сім'ї у дитини формуються такі психічні розлади, як панічні атаки, порушення сну, безпричинні страхи, дезадаптація. Саме тому батькам варто приділити особливу увагу до формування сприятливого психологічного клімату в сім'ї з метою забезпечення гармонійного психологічного здоров'я дитини.

На сімейних відносинах базується психологічний розвиток дітей, їх моральне становлення. Батьки повинні відчувати відповідальність, покладену на них. Стежити за своїми вчинками, словами, а також повинні

пам'ятати, що кожне слово, сказане ними, буде мати величезне значення в процесі виховання і навчання дітей. Це в черговий раз доводить, що основним у формуванні сприятливого психологічного здоров'я дитини є сім'я [3].

Неповнолітні з нещасних сімей схильні брати за зразок спосіб життя і поведінку, які спостерігаються вдома. Відхилення від соціально адекватної поведінки проявляється вже в підлітковому віці.

Для сучасної української сім'ї характерні: певна ціннісна дезорієнтація, коли духовні цінності і ідеали підміняються тимчасовими прагненнями, духовні устремління – волею і бажанням досягти успіху за всяку ціну. Це негативно позначається на духовному здоров'ї молоді та виливається в депресії, неврози, суїциди. Традиції позитивних соціалізаційних потоків, дитяча депривація виступала винятковим явищем, більшою мірою обумовленим об'єктивними соціальними факторами. Мега і макро фактори соціуму прямо або побічно впливають на адаптацію соціального інституту сім'ї, на виконання властивих йому функцій. На сучасному етапі функціонування українського соціуму його макрофактори більшою мірою негативно впливають на соціальну ефективність сім'ї, виконання властивих їй функцій. Сімейна соціалізація неповнолітніх характеризується дихотомічністю, значними структурними та змістовними трансформаціями, які викликають зміну її функціонування як системи. Глибоке вивчення цих трансформацій та їх наслідків є одним з перспективних, маловивчених напрямів психологічних досліджень сім'ї. Зараз все частіше спостерігається зростання девіантної та делінквентної поведінки серед молоді, збільшення кількості малолітніх правопорушників і злочинців. В результаті тривалого ігнорування народного сімейного досвіду виховання, переданого від батьків до дітей, втрачено багато цінностей, які століттями вважалися основою національного виховання [4].

У порівнянні з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, які певним чином впливають на становлення особистості дитини. У дошкільному віці, коли дитина є найбільш вразливою, саме сім'я стає першою єдиною ланкою між дитиною і суспільством, саме вона формує спосіб життя, мікро-культуру, яка базується на цінностях й елементах культури суспільства. Від сімейного благополуччя великою мірою залежать спрямованість активності дитини, її позитивне або негативне самопочуття, характер особистісних очікувань молоді особистості щодо оточення. Дуже негативно позначається на самопочутті дитини розлад у стосунках між батьками. За таких умов у дітей виникають так звані конфліктні переживання. Останні є наслідком зіткнення у свідомості дитини протилежних за своїм емоційним забарвленням ставлень до близької людини [5].

Мета батька й матері зводиться до того, щоб усіма зусиллями позбавити дитину від стресів або хоча б мінімізувати їх вплив на життя та здоров'я. Адже поведінка і самопочуття дитини багато в чому залежить від її реакції на сімейні стосунки. Постійні скандали, сварки між членами сім'ї доводять організм дитини до втрати контролю над хворобами й змушують до тяжких переживань. Це психосоматичні прояви. Інакше, це проекція душевного стану в фізичний, коли проблеми в емоційній сфері провокують проблеми з роботою організму в цілому, порушуючи його захисні функції.

Часто діти в майбутньому живуть копіюючи взаємовідносини батьків. Тому хвороби та психологічні проблеми в дорослому віці можуть брати початок ще з дитинства. Хвороби дітей дуже тісно пов'язані з психологічним кліматом у сім'ї. І коли батьки постійно конфліктують, довго тримають образу один на одного, це не несе ніякої користі для здоров'я малюка. Прослідковується поганий настрій, зниження апетиту, погіршення сну, результатом чого є підключення захисних механізмів і виникнення хвороби. Навіть коли батьківський конфлікт не зачіпає малюка, він все одно відчуває, що в сім'ї коїться щось недобре. Кризові періоди є в кожній сім'ї. Але важливо пам'ятати, що ви несете відповідальність не тільки за себе, а і за здоров'я та життя дитини, яку повинні виховати у добрі й любові до себе та інших. Ви маєте знайти в собі сили пережити трансформацію батьківства безболісно і безконфліктно. Прийняти нові ролі важко, але необхідно навчитися бути не тільки люблячою парою, але і люблячими батьками.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, ми говоримо про те, що батьківське середовище надає істотний вплив на формування внутрішньої картини здоров'я дитини. Батьківські установки і тип поведінки стають для дитини прикладом і зразком для поведінки. Серйозним завданням батьків є забезпечення максимально високого рівня реального здоров'я своїх дітей, виховання валеологічної культури для формування усвідомленого ставлення дитини до здоров'я і життя як власного, так і інших людей. Не у всіх сім'ях культивується здоровий спосіб життя, і в такому випадку дитині доводиться вчитися поведінки самозбереження в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Влияние семейных факторов на формирование внутренней картины здоровья ребенка Шишкова И.М. Рязанский государственный медицинский университет им. акад. И.П. Павлова [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-semeynyh-faktorov-na-formirovanie-vnutrenney-kartiny-zdorovya-rebenka>.
2. Иванова Е. А., Иванова А. Е. Семья как фактор психологического здоровья детей // Молодой ученый. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://moluch.ru/archive/284/63939/>.
3. Коваленко, Н. П. Семья как система в психолого-педагогических исследованиях [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://spiritoftime.su/>

en/psychology-52-2011-10-26-20-02-25.html.

4. Тагієв А. Сім'я як компонент сучасного освітнього простору [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29507/1/Taghiyev_bakalavr.pdf.
5. Вплив сім'ї на дитину. Реферат [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/28168/>.

УДК 159.923

Н.І. Федько,

старший вчитель (вищої категорії)
Герасимівської загальноосвітньої школи I-II ступенів
Роменської районної ради Сумської області

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретичний аналіз основоположних рис акцентуацій характеру підлітків та ідентифіковано зумовлені ними поведінкові проблеми. Встановлено, що кваліфікований психолого-педагогічний супровід, а також належна увага з боку батьків, здатні мінімізувати поведінкові ризики, зумовлені акцентуацією.

Ключові слова: підлітковий вік, акцентуації характеру, акцентуована особистість, криза підліткового віку.

Постановка проблеми. Підлітковий період є важливим етапом психічного становлення індивіда, що характеризується низкою особистісних новоутворень, які знаменують собою своєрідний перехід у дорослість. За несприятливих соціально-психологічних умов виникають труднощі у розвитку особистості, зокрема ті, наслідком яких є формування акцентуацій характеру. Обізнаність вчителів та батьків в особливостях вікового та індивідуального розвитку підлітків дає змогу ефективно керувати навчальним та виховним процесом, попереджати й долати труднощі у взаємодії.

Вираженої проблемоцентрованості це питання набуває у сучасному суспільстві. По-перше у наш час підлітки мають необмежений доступ до інформації, у тому числі тієї, що за своїм змістом є психотравмуючою: деструктивні групи у соціальних мережах, медіа-матеріали, що містять сцени агресії, насилля, аб'юзивної поведінки та ін. По-друге, соціальна ситуація розвитку все більшої кількості дітей характеризується недостатньою увагою з боку батьків, а такою відносною свободою поведінки. Вказані фактори чинять негативний вплив на несформовану психіку підлітка, особливо тоді, коли має місце та чи інша акцентуація характеру. Все це свідчить про

актуальність проблеми взаємозв'язку акцентуацій характеру, особливостей виховання і навчання.

Константний інтерес до проблеми акцентуацій підтверджується низкою фундаментальних напрацювань класиків психологічної науки (Е. Кречмера, П.Б. Ганнушкіна, К. Леонгарда, А.Є. Личка), що, як прямо так і опосередковано, знаходять змістове продовження в роботах сучасних психологів (М.Є. Бурно, М.В. Глушман, Г. Найдьонової).

Метою даної статті є вивчення основоположних рис акцентуацій характеру підлітків та ідентифікація зумовлених ними потенційних поведінкових проблем.

Теоретичні положення і результати дослідження. Під акцентуацією характеру в психології розуміється посилення окремих його рис, що становить собою крайні варіанти норми. При цьому індивід демонструє вразливість до одних стресогенних факторів при стійкості стосовно інших.

Поняття акцентуацій до наукового обігу ввів німецький психіатр Карл Леонгард, вважаючи що у 20–50% людей деякі риси характеру настільки загострені, що за певних обставин це призводить до однотипних конфліктів. К. Леонгард виділив 12 типів акцентуацій особистості [2]. Не менш відомою є класифікація акцентуацій характеру за А.Є. Личко.

Посилаючись на відому монографію К. Леонгарда «Акцентуйовані особистості», А.Є. Личко підкреслив, що правильніше було б говорити про *акцентуації характеру*, оскільки особистість – поняття більш широке, що включає інтелект, здібності, світогляд тощо [3, с. 4–5].

Видатний психіатр сучасності М.Є. Бурно назвав подібне явище «характерологічними радикалами». Вчений описав особливості світовідчуття представників 10 характерологічних типів (радикалів) і зазначив, що для оптимальної соціалізації кожного з них важливо займатися справою, яка б відповідала характерологічному потенціалу особистості [1, с. 7–9].

У шкільному середовищі найбільш поширеним методом збору психолого-педагогічної інформації є спостереження. А серед методик діагностики акцентуацій застосовуються: Методика визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту К. Леонгарда і Х. Шмішека; Патохарактерологічний діагностичний опитувальник М.Я. Іванова і А.Є. Личка; Модифікований патохарактерологічний опитувальник С.І. Подмазіна.

Нижче наведено орієнтовний перелік основних проблем, зумовлених типами акцентуацій, що зустрічаються найчастіше, і бажану стратегію виховання, відповідно до того чи іншого типу.

Підлітки з *гіпертичним* типом акцентуації характеру відзначаються завжди піднесеним настроєм, що супроводжується бажанням діяльності, й підвищеною товариськістю. Прагнучи до всього нового, вони виявляють енергійність, ініціативність, творче мислення. Вказаній категорії підлітків

притаманне гіпертрофоване прагнення до самостійності, наслідком чого може виступати вихід з-під батьківського контролю. Необхідним є скеровування підлітка стосовно певного типу роботи, а також аргументована оцінка результатів його діяльності.

Діти, яким властивий *нестійкий* тип акцентуації характеризуються нездатністю до найменших зусиль: такі учні не можуть організувати себе, уникають труднощів, доручень, відповідальності. Конформні, схильні до наслідування. Їм притаманна девіантна поведінка, оскільки вони постійно прагнуть до нових вражень, розваг (заради нових відчуттів можуть робити хуліганські вчинки, вживати наркотики, алкоголь). Ці діти знаходяться в групі ризику, що вимагає постійного контролю з боку батьків та вчителів (наприклад, вимагати системного виконання домашніх завдань; контролювати відвідування школи і попереджати пропуски уроків без поважних причин, тощо).

Для підлітків з *циклоїдною* акцентуацією характерними є два стани, що змінюють один одного: перший стан характеризується піднесеним настроєм, прагненням до діяльності, активного спілкування з оточуючими, в іншому ж стані спостерігається пригніченість настрою, млявість, сонливість, відчуженість, зниження працездатності (як наслідок, погана успішність, сварки з однокласниками, конфлікти з учителями, батьками). Особливої уваги з боку дорослих потребує субдепресивна фаза.

Діти з *сензитивним* типом акцентуації характеру вирізняються вразливістю, боязкі й сором'язливі серед незнайомих людей або у нових для себе обставинах; люблять проводити час із молодшими, прив'язані до близьких людей; вирізняються слухняністю. У таких дітей добре розвинене почуття обов'язку, відповідальності, високі вимоги до себе й оточуючих. Дуже часто для них є характерним комплекс власної неповноцінності. Враховуючи зазначені характеристики, батькам і вчителям необхідно всіляко сприяти формуванню у таких дітей впевненості у собі, уникати залучення сенситивного підлітка до діяльності, яка передбачає порівняння.

Підлітки з *демонстративною* акцентуацією характеру постійно прагнуть у будь-який спосіб привернути до себе увагу оточуючих. Батькам і вчителям потрібно пам'ятати, що такі учні наділені чудовими акторськими здібностями, а відтак можуть часто брехати, причому дуже мистецьки і правдоподібно. Корисним може бути залучення таких учнів до сценічно-творчої діяльності (напр., у театральному гуртку). При роботі з такими учнями бажано не акцентувати увагу на їхній поведінці. Оцінюючи відповіді на уроках і вчинки, вчителю потрібно дуже чітко й однозначно мотивувати своє ставлення.

Шизоїдний тип акцентуації притаманний дітям з очевидним браком інтуїції, постійним перебуванням у власному уявному світі, побудованому ними та сповненому фантазій і захоплень. Знаходячись в учнівському

колективі такі діти часто страждають від самотності, зумовленої невмінням налагодити контакти з оточуючими, знайти собі товариша. Такому підлітку будуть корисними види інтелектуальної або фізичної роботи. Якщо ж такий підліток не отримує цільових установок діяльності, це найчастіше призводить до пасивності.

Підлітки з *конформним* типом акцентуації характеру вирізняються постійним підпорядкуванням думці більшості. Якщо вплив оточення є конструктивним, такі діти особливих проблем не мають. Але, потрапивши в деструктивне середовище, вони згодом засвоюють усі манери, звички й правила поведінки членів відповідної групи й тоді вимагають особливої уваги з боку дорослих. Вчителям у тісній співпраці з батьками рекомендується обережно скеровувати дітей з конформною акцентуацією. Важливою також є поінформованість про соціальне оточення дитини та її референтну групу.

Висновок. Таким чином, визначальна роль у формуванні адаптивних поведінкових патернів у акцентуйованих підлітків відводиться батькам і педагогам, які, за умови належної обізнаності в феноменології даного типу підліткових проблем, зможуть створити сприятливі умови для навчання й соціалізації акцентуйованих дітей. Робота психолога чи педагога з учнем з акцентуйованим характером полягає в побудові особливого роду педагогічних відносин виходячи зі специфіки його акцентуації.

Список використаних джерел

1. Бурно, М.Е. (2016). *О характерах людей*. Изд-во: Академический проект.
2. Леонгард, К. (2002). *Акцентуированные личности*. Эксмо-Пресс.
3. Личко, А. Е. (2010). *Психопатии и акцентуации характера у подростков*. СПб: Речь.

І.Г. Химич,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Н.С. Тимошик,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ВВП ЯК ПОКАЗНИК ДОБРОБУТУ КРАЇНИ

На даний час існує велика кількість різноманітних фінансово-економічних, фінансово-статистичних, економіко-аналітичних, а також соціально-економічних показників та коефіцієнтів, що відображають саме рівень розвитку та ступінь благополуччя держави.

Проте, все ж найосновнішим з них був і залишається показник валового

внутрішнього прибутку (ВВП), на основі якого можна сформувати порівняльну оцінку тенденцій як рівня розвитку, так і рівня спаду економік всіх існуючих держав світу.

В загальному, валовий внутрішній прибуток є одним із важливих фінансово-економічних показників, що характеризує стан розвитку держави в цілому та відображає сукупну кількість вироблених товарів та продукції, які є виготовленими на певну дату (в більшості, на кінець поточного року), на території держави, рівень розвитку якої досліджується.

За оцінкою динаміки результатів ВВП можна побачити зміни в економічному секторі держави, що дає можливість виявити майбутні перспективи щодо її процвітання, а також усунути визначені недоліки та ризики на шляху до її занепаду.

Варто дослідити тенденції зміни ВВП в різних країнах світу. Так, на рисунку 1 [1] відображено Топ-10 найрозвинутіших країн світу з найбільшим значенням ВВП протягом 2019 року.

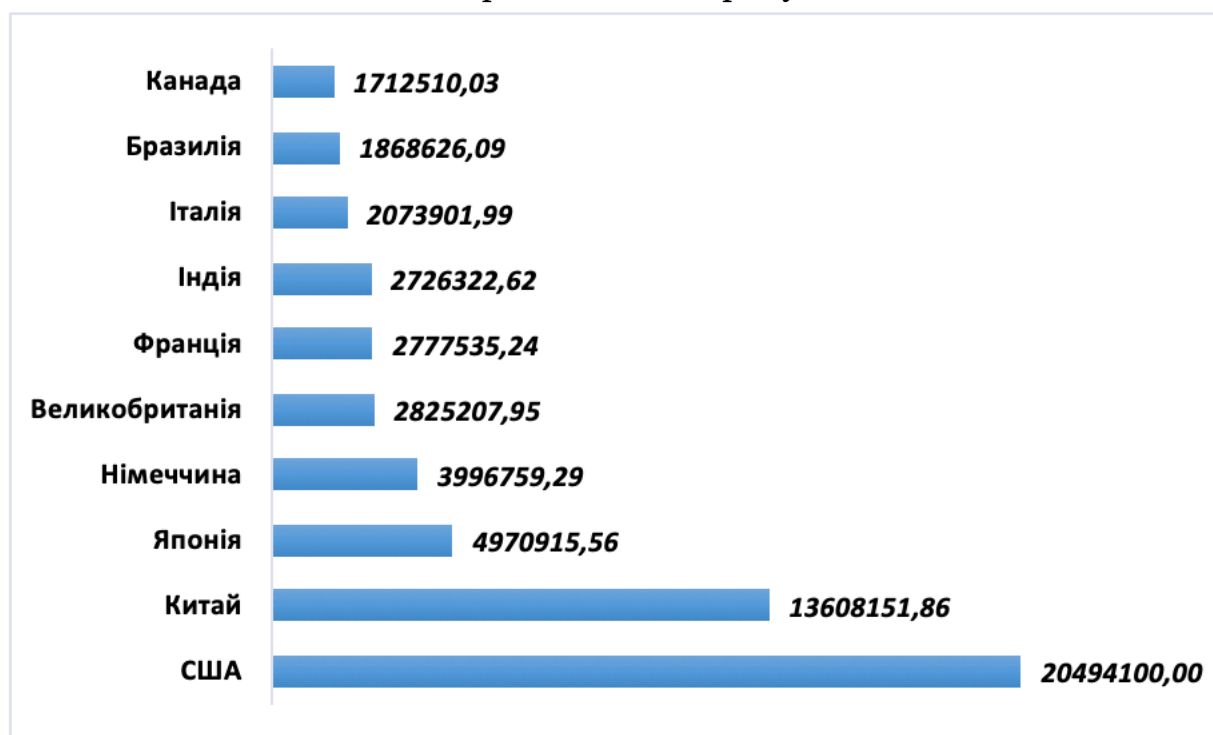

Рис. 1. Топ-10 країн з найвищим рівнем ВВП протягом 2019 року (млн. дол. США)

Як видно з представлених даних, трійку лідерів за 2019 рік очолювали: перше місце належить США з розміром ВВП 20494100,00 млн. дол. США; другу позицію зайняв Китай, ВВП якого за 2019 рік становив 13608151,86 млн. дол. США; на третьому місці розташувалася Японія, сума ВВП якої склала 4970915,56 млн. дол. США.

Далі, відповідно йдуть: Німеччина (3996759,29 млн. дол. США); Великобританія (2825207,95 млн. дол. США); Франція (2777535,24 млн. дол. США); Індія (2726322,62 млн. дол. США); Італія (2073901,99 млн. дол. США);

Бразилія (1868626,09 млн. дол. США) та Канада (1712510,03 млн. дол. США), відповідно.

Необхідним є висвітлення того факту, що протягом 2019 року загальна сума всього світового ВВП становила 85804390,60 млн. дол. США.

Що ж стосується ВВП України, то за даними Світового банку [1], його результат станом на кінець 2019 року дорівнював 130832,37 млн. дол. США, з яким країна зайняла 56 місце в рейтингу з 207 держав світу, що досліджувалися.

Тенденції зміни результатів ВВП України протягом 2014-2018 років показано на рисунку 2 [2].

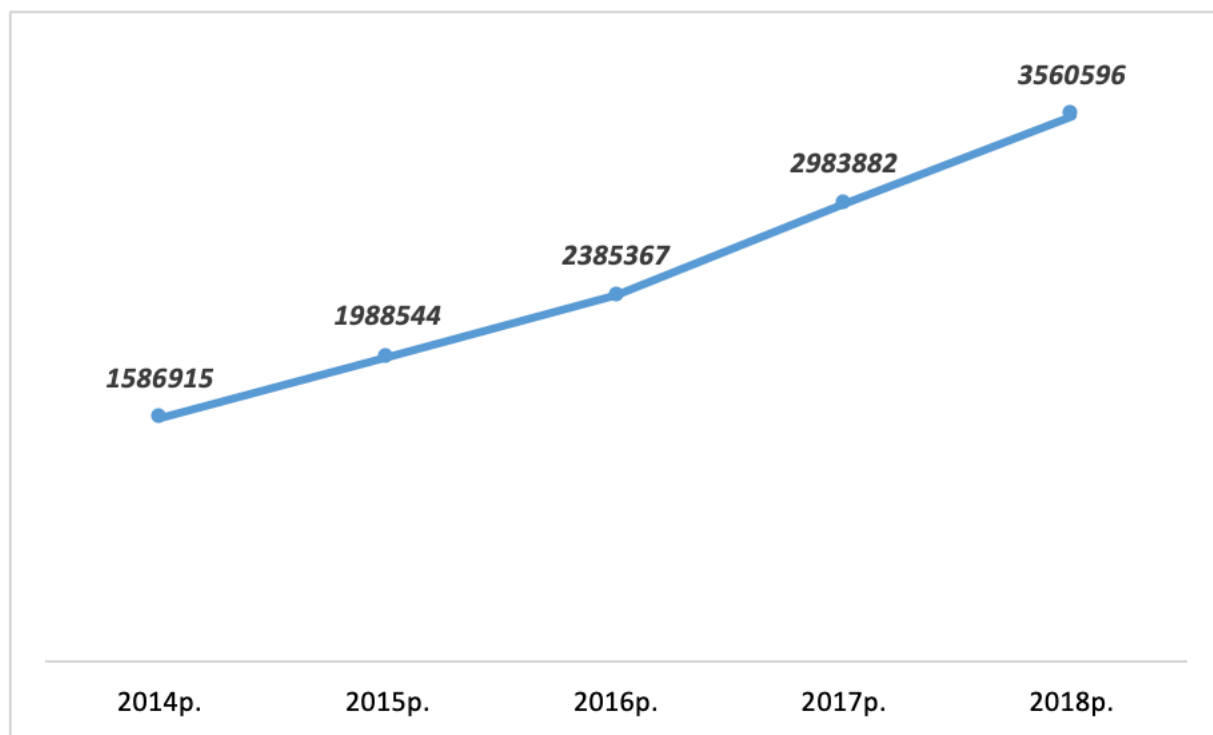

Рис. 2. Динаміка результатів ВВП в Україні протягом 2014-2018 років (млн. грн.)

Дослідження тенденцій зміни значень рівня ВВП в Україні в проміжку від 2014 по 2018 роки, показали позитивну динаміку його росту протягом всього аналізованого періоду. За 2018 рік результат ВВП країни склав 3560596 млн. грн., тобто відбулося зростання на 19,33 % (576714 млн. грн.) відносно результату показника за 2017 рік (2983882 млн. грн.).

Позитивним моментом отриманих даних, виступає щорічне зростання суми ВВП країни від моменту затяжної економічної кризи 2014 року.

Список використаних джерел

1. Gross Domestic Product 2019: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/>.
2. Державна служба статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

О.Й. Янцаловський,

старший викладач кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет

В.С. Вольська,

студентка кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ ДО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ВІД ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Анотація. Розуміння поняття мотивації завжди залишається актуальним питанням. Адже саме мотивація формує людську поведінку та її взаємозв'язки з оточенням. Багато сучасних людей стоять перед вибором – здоров'я чи задоволення своїх потреб, частіше за все вони обирають саме задоволення. Тому що їм простіше витратити свій вільний час на гортання стрічки в соціальних мережах, замість того, щоб зробити в той час незначні фізичні вправи, або просто, прогулятися на свіжому повітрі. Більшість людей не вміють себе мотивувати та не усвідомлюють поняття мотивації, а поняття здорового способу життя для них здається дуже складним та недосяжним. Вони не розуміють того, що для забезпечення збереження свого здоров'я необхідно самостійно мотивувати себе, зрозуміти для чого це, як правильно це робити, та найголовніше – усвідомити, що ніхто окрім них самих їх не зможе зробити здоровими як фізично, так і психічно. А одним із чинників, що впливає на формування мотивації є темперамент.

Ключові слова: темперамент, здоровий спосіб життя, збереження здоров'я, мотивація.

Постановка проблеми. У наш час багато науковців досліджують поняття здорового способу життя та його основних компонентів, за допомогою яких він формується. Мало хто з них звертає увагу саме на те, що тип темпераменту є основою мотивації до збереження здоров'я. Варто зазначити, що саме ставлення людини до свого здоров'я та життя і є поняттям темпераменту.

Стан дослідження. З давніх-давен вчених все більше цікавило питання темпераменту та його впливу на спосіб життя індивіда. Такі вчені, як Гіппократ, Клавдій Гален, І.П. Павлов, В.М. Теплов, В.Д. Небіліцин, В.Л. Русалов та інші поглиблено вивчали походження темпераменту, його основні ознаки та вплив на діяльність людини. Але найменше уваги вони звертали на питання впливу темпераменту на формування мотивацію особистості. Тому це і стало темою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Видатний хірург та вчений Микола Амосов, досліджуючи хвороби зазначив, що більшість із них виникають не через природу, оточення, а через ставлення людини до свого здоров'я. Для того, щоб бути здоровим варто лише прагнути цього, робити конкретні кроки та знаходити в собі мотивацію для того, щоб бути здоровими. В

сучасному світі багато хто знає, що таке здоровий спосіб життя, але мало хто усвідомлює саме те, що основою здорового способу життя є прагнення та відношення до здоров'я та самозбереження. До здорового способу життя відноситься спілкування, ритм життя, звички, особливості роботи та відпочинку. Він полягає в плануванні дня, раціональному харчуванні, здоровому сні, повноцінному фізичному та моральному відпочинку.

Одним з найважливіших факторів формування здорового способу життя є мотивація. Лише позитивна мотивація може сприяти збереженню та підсиленню здоров'я. Мотивація – спонукання до якоїсь конкретної справи, тобто активного втілення цієї справи в життя. Вона формує багато чинників людської поведінки та діяльності загалом. Одним з елементів мотивації є темперамент. Адже він впливає на її відсутність, або наявність в житті індивіда.

Темперамент – особистісна якість, що підпорядковується типу вищої нервової діяльності і формується на власному досвіді. Тип вищої нервової діяльності – це поєднання набутих та вроджених властивостей збудження та гальмування. В залежності від поєднання цих властивостей виділяють чотири види вищої нервової діяльності: сильний врівноважений рухливий, сильний врівноважений інертний, сильний невраїноважений та слабкий тип. Враховуючи, що основою темпераменту є перш за все вид вищої нервової діяльності, можна виділити такі його типи:

1. холеричний тип відповідає сильному невраїноваженому типу вищої нервової діяльності;
2. флегматичний – сильному врівноваженому інертному;
3. сангвінічний – сильному врівноваженому рухливому;
4. меланхолічний – слабкому.

Особливе місце в структурі темпераменту займає загальна психічна активність індивіда. Психічна активність – прагнення особистості до самовираження, за допомогою зовнішньої діяльності. Важливу роль у цьому відіграють інтелектуальні і характерологічні особливості, а також комплекс її відносин. Існують різні ступені цієї активності – від млявості, інертності і пасивного споглядання на одному полюсі, до вищого ступеня енергії, могутньої стрімкості дій і постійного підйому – на іншому.

Тип темпераменту є основою формування і розвитку особистості. Він характеризує відношення людини до життя, діяльності, взаємовідносин та спілкування її з оточуючими.

Людина з холеричним типом схильна до бурхливих емоцій, дуже різких змін настрою, вона здатна до лідерства та енергійності. Вона є дуже запальною та нестримною. Якщо холерика щось зацікавить, буде дуже важко його зупинити. Він бурхливо реагуватиме на невдачі та довге очікування чого-небудь. Його емоції дуже нестійкі. Холерики зазвичай дуже працездатні та витривалі. В той же час можуть проявляти роздратування і нервозність,

але не зважаючи ні на що вони завжди завершать розпочате, якщо їх ця справа заохочує. Тому, можна сказати, що людина з таким типом темпераменту може легко мотивуватися до самозбереження свого здоров'я. Вона, зазвичай, поставивши собі за мету вести здоровий спосіб життя і зберегти своє здоров'я, обов'язково буде дотримуватися поставленої мети і робити все можливе для цього.

Сангвінік – людина, яка вміє володіти собою та своїми емоціями, тобто вона врівноважена. Може дуже легко пристосовуватися до нового. Часто, сангвініки впевнені в собі та своїх силах, тому без особливих зусиль можуть втілювати свої ідеї в життя. Працюють такі люди з самовіддачею, але без метушливості та нервозності. Якщо сангвінік надихається ідеєю, то буде робити все можливе задля її втілення в життя. Люди-сангвініки можуть легко мотивуватися для збереження свого здоров'я. Перш ніж почати щось робити для самозбереження, вони детально вивчать це питання з різних аспектів і будуть легко робити якісь кроки для покращення свого здоров'я.

Людина з флегматичним типом темпераменту зазвичай спокійна, впевнена в собі, рішуча. Невдачі її не зупиняють, вона завжди прораховує всі подальші кроки. Флегматики можуть виконувати монотонну та одноманітну справу. Тому, зазвичай, такі люди можуть терпеливо та спокійно виконувати поставлені завдання. Але мотивація в них може дуже легко згаснути. Демотиваторами для флегматика може бути будь-яка невдача, або ставлення оточуючих до них у той момент, тобто люди з таким типом темпераменту можуть легко знайти в собі мотивацію, щоб покращити стан свого здоров'я, та зайнятися здоровим способом життя. Але, якщо їх хтось образить, спробує вплинути на їх точку зору щодо цього, то вони легко відступають від поставленої мети, та впадуть у відчай.

Меланхоліки ж зазвичай дуже чутливі та вразливі. Вони можуть боятися без реальних підстав. Будь-яка дрібниця їх може засмутити. Зміни в їхньому житті завжди впливають на їх емоційний стан. Меланхоліки дуже часто перегорають та стомлюються від того, що їх оточує. Через страх вони є занадто обачливими. Людині з таким типом темпераменту дуже важко знайти в собі мотивацію для того, щоб розпочати здоровий спосіб життя, тому, що перш за все вони думають за інших, та не можуть відмовити у проханнях оточуючих, через це, зазвичай, у них не вистачає часу для себе. Такі люди часто зневірюються у всьому. Якщо у них щось буде не виходити, вони залишать цю справу незавершеною. Їм важко довгий період мотивувати себе до самозбереження свого здоров'я і будь-яка невдача тоді зупинить їх.

Висновки. Отже, виходячи з усього вище сказаного, можна зробити висновок, що на формування мотивації до здорового способу життя та самозбереження здоров'я впливає тип темпераменту. Адже саме темперамент є невід'ємною характеристикою особистості, її ставлення до

життя, здоров'я та діяльності. Кожен тип має свої особливості у погляді на самозбереження. Відповідно до цього, кожна людина мотивує себе індивідуально, тому одні – можуть тривалий час мотивувати себе, інші – втрачають інтерес до цього за короткий термін.

Список використаних джерел

1. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – Київ, 2000. – 182 с.
2. Покотило. Сутність поняття «темперамент» в диференціальній психології [Електронний ресурс] / Покотило В.О. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://works.doklad.ru/view/7Z0Jlv3cyqI/all.html>.
3. Темперамент як характеристика особистості [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/10144/>.

УДК 159.9.019-056.153

О.Й. Янцаловський,

старший викладач кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет

О.Ю. Повстюк,

студентка кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет

РОЛЬ ДІЯЛЬНІСНО-ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА У ПРОЦЕСІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті представлено поняття здоров'язбереження як складової частини розвитку гармонійної особистості. Встановлено, що невід'ємною частиною процесу збереження власного здоров'я є достатній рівень мотивації до цього процесу. Розглянуто критерії та показники ціннісного ставлення до здоров'я, а саме: когнітивний, ціннісно-мотиваційний та діяльнісно-поведінковий компоненти, кожен з них займає вагоме значення у процесі формування мотивації. Висвітлено їх основні особливості, однак, більш детально досліджено діяльнісно-поведінковий компонент, що представлений мірою ціннісного ставлення до здоров'я через поведінку і діяльність, а також вмінням використовувати набуті навички. Наведено результати дослідження в даній сфері, та визначено основні способи покращення результатів, з метою підвищення усіх компонентів мотивації в процесі самозбереження здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, мотивація, діяльнісно-поведінковий компонент, діяльність.

Постановка проблеми. Мотивація – це ключовий елемент в будь-якому виді діяльності особистості. Ця сукупність психологічних процесів, що спрямовує діяльність людини – це основа психологічної активності, що визначає рівень швидкості, динамічності роботи, скерованість та

результативність її виконання. Мотиваційна сфера особистості формується під дією низки чинників, що утворюють подальший напрямок роботи особистості. Поєднуючи в собі наміри, цілі, переконання, потреби і мотиви, мотиваційна сфера – це система, основною функцією якої є спонукання, скеровування до подальших вчинків.

Здоров'язбереження – це динамічна характеристика процесу життєдіяльності людини, що спрямована на засвоєння та застосування інформації, яка поєднує в собі основні складові у здійсненні здоров'язберігаючої діяльності, а також утворення в майбутньому правильних цінностей, що є фундаментальними для здорової особистості. І як будь-який інший значущий процес, що потребує наполегливості і стійкості, самозбереження здоров'я неможливе без достатнього рівня мотивації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес здоров'язбереження посідає вагоме місце в наукових працях сучасних вчених, зокрема В. Оржеховська, О. Іванюшкін, В. Бобрицька, О. Вакуленко, Д. Вороніна, В. Пегова, В. Петленко. Дослідження особливостей мотиваційної сфери та її вплив на формування здорового способу життя проводили: Л. Даниленко, І. Жадан, В. Ляудіс, О. Бондарчук, Л. Божович, С. Рубінштейна, А. Шиян, В. Колбанов, В. Дубровський.

Враховуючи, що дослідження питань збереження здоров'я особистості шляхом її прямої участі в цьому процесі неможливе без достатнього рівня розвитку мотиваційної сфери, зокрема її діяльнісно-поведінкового компонента, що відповідає за реалізацію набутих знань, умінь та навичок, наша **мета** – дослідити його роль у процесі здоров'язбереження особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'я – це найбільша цінність людини. В сучасному суспільстві на стан здоров'я впливає низка чинників, які включають як позитивні, так і негативні аспекти. Сучасна медицина, нескінченна кількість різних видів вітамінів, харчових добавок, лікувальних засобів, поєднуються зі зміною способу життя, що включає зниження активності, погіршення стану екології, зменшення якості продуктів харчування тощо. Однак, ключовим елементом в цій системі є сама особистість і від її вибору залежить її майбутнє.

Здоровий спосіб життя (ЗСЖ) – це активна діяльність індивіда, що спрямована на збереження і поліпшення стану здоров'я. Здоровий спосіб життя передбачає такий тип поведінки, що демонструє життєву позицію направлену на збереження і зміцнення здоров'я та заснована на виконанні норм, правил і вимог особистої і загальної гігієни, а також є необхідним елементом прогресивного розвитку суспільства [1, 2].

Процес формування здорового способу життя неможливий без поєднання певних критеріїв та показників ціннісного ставлення до здоров'я. Зокрема:

- когнітивний (ключовим елементом якого є знання) – включає в себе ту інформацію, якою володіє індивід про ведення здорового способу життя; зацікавленість станом власного здоров'я та проблемою здоров'язбереження суспільства; ознайомлення з основними нормами та правилами його ведення; правильна оцінка власного стану здоров'я, можливостей та зон розвитку свого організму;

- ціннісно-мотиваційний (основний критерій – ціннісні орієнтації) – цей компонент включає в себе три основні напрямки. Перший – роль здоров'я в житті особистості, тобто його місце в системі власних пріоритетів. Цей компонент також визначає значущість процесу самозбереження здоров'я. Другий – це потреба особистості у веденні здорового способу життя, тобто прагнення не лише не мати хвороб, а й підтримувати свій організм в стані повного фізичного, душевного, морального благополуччя. Даний компонент включає в себе сформовану потребу особистості в зміцненні не лише свого здоров'я, але й оточуючих. Третій – це одна з рушійних сил процесу здоров'язбереження – мотивація на ведення здорового способу життя.

- діяльнісно-поведінковий (його основа – це вчинки, які здійснює людина з метою покращення стану свого здоров'я) – він включає контроль своїх дій і вчинків, серед яких ті, які мають позитивний і негативний вплив на здоров'я; дотримання норм і правил, що сприяють самозбереженню здоров'я, покращенню самопочуття, змінюють фізичний і психічний стан на краще [3].

Діяльнісно-поведінковий компонент представлений мірою ціннісного ставлення до здоров'я через поведінку і діяльність, а також вмінням застосовувати набуті навички. Адже володіти знаннями як в процесі самозбереження здоров'я, так і в будь-якій іншій галузі – це лише частина на шляху досягнення успіху. В психології термін «діяльність» означає специфічний вид активності особистості, що спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, самого себе та умов власного існування. Під час якоїсь діяльності людина розвивається, формує своє ставлення до навколишньої дійсності, адже саме усвідомленість є її основною особливістю [4].

Відповідно до результатів дослідження, яке ми провели на основі анкети «Визначення рівня сформованості ціннісного ставлення до здоров'я» (В.М. Оржеховська, О.О. Єжова), встановлено, що при відносно високому рівні показників ціннісно-мотиваційного компонента, рівень діяльнісно-поведінкового значно нижчий. Дане дослідження було проведено на базі Хмельницького національного університету серед студентів першого курсу спеціальності психологія, у результаті ми побачили, що більше половини (63,3%) мають низький рівень діяльнісно-поведінкового компонента, що свідчить про їх пасивність в процесі здоров'язбереження. Тобто знаючи особливості даного процесу, його виконання, вони не дотримуються

загальновідомих правил збереження і покращення рівня власного здоров'я, при цьому знижуючи рівень фізичної активності, не дотримуються правильного харчування та не намагаються позбутися шкідливих звичок.

Відсутність мотивації в цьому процесі може призвести до негативних наслідків для життя і здоров'я молодого покоління. Основним етапом в процесі формування мотивації до здоров'язбереження є формулювання чіткої мети, в якій враховано всі можливі перспективи розвитку при її досягненні. Це допоможе не лише володіти знаннями, але й застосовувати їх своєму житті, що є особливо актуально у юнацькому віці, адже саме в цей час формується нова система поглядів, змінюється система цінностей, вибір стратегії поведінки [5].

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки зазначимо, що значення діяльнісно-поведінкового компонента надзвичайно вагоме, однак його використання неможливе без поєднання з іншими компонентами (когнітивним, ціннісно-мотиваційним). Процес здоров'язбереження поєднує в собі низку нюансів, однак найефективніше досягнення результатів можливе лише при достатньому рівні розвитку мотиваційної сфери, усвідомленні особистістю особливостей даного процесу та докладанні зусиль для одержання позитивних результатів.

Перспективами подальших досліджень є визначення механізмів та напрямків усунення деструктивних чинників, які є гальмівними в процесі розвитку діяльнісно-поведінкового компонента.

Список використаних джерел

1. Терминологический ювенологический словарь - здоровый образ жизни [Електронний ресурс] // Вокабула. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.вокабула.рф/словари/терминологический-ювенологический-словарь/здоровый-образ-жизни>.
2. Основи валеології Підручник Словник термінів і понять [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://subject.com.ua/valeology/valecka/71.html>.
3. Єжова О.О. Критеріальний підхід до оцінки рівня сформованості ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді / Єжова О.О.. – Київ, 2010. – (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді).
4. Коверзнева И. А. Психология активности и поведения [Електронний ресурс] / Коверзнева И. А. // PSYERA. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://psyera.ru/kategoriya-deyatelnosti-v-psihologii-328.htm>.
5. Чаусова Т. В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків [Електронний ресурс] / Чаусова Т. В.. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://lib.iitta.gov.ua/713428/1/Чаусова_Т._В._Стаття_Visn._п._о._6%2835%29.pdf.

О.Й. Янцаловський,

старший викладач кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет

О.С. Шостка,

студентка кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет

ІНТЕРНЕТ ЯК ПОЗИТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА МОТИВАЦІЮ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Анотація. Дослідження мотивації є актуальним завжди, але мало хто з науковців замислювалися над тим, що змотивувати молодь до самозбереження здоров'я можна через Інтернет. Ми дослідили позитивний вплив Інтернету на мотивацію. Адже молодь все частіше шукає відповіді у всесвітній павутині. У цій статті розглянуто питання позитивного впливу Інтернету на мотивацію ведення здорового способу життя студентів, що таке здоровий спосіб життя та як студенти мотивують себе до самозбереження здоров'я.

Ключові слова: Інтернет, мотивація, здоровий спосіб життя, позитивний вплив, самозбереження здоров'я, здоров'я.

Загальна суть проблеми. Будь-яка діяльність має мотиваційну основу. При вивченні проблеми мотивації користувача Інтернетом виникає питання про те, що дає в мережі для розвитку особистості та її самозбереження здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Мотивована людина – це 50% успіху. Такі вчені як А. Маслоу, М. Альдерфер, Ф. Герцберг та М. Мак-Клелланда, К. Роджерс, С. Адамс вивчали теорії мотивації людини. На жаль, мало хто вивчав позитивний вплив Інтернету на мотивацію людини, тому це і стало темою нашого дослідження. В нашій статті ми представили наукові погляди цих дослідників.

В наш час поняття здорового способу життя не втрачає актуальності. М. Амосов, Г. Шелтон, С. Семенов, Г. Шаталова, В. Жданов зосередили свою роботу на дослідженні цього питання.

Стан системи охорони здоров'я обумовлює в середньому лише близько 10% всього комплексу впливів. Решта відсотків припадає на екологію (20%), спадковість (20%), і найбільше на умови і спосіб життя (50%). Звідси походить загальноприйняте у міжнародному співтоваристві визначення здоров'я, викладене в Преамбулі Статуту ВООЗ (1948 р.): «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [1].

Крім розглянутого підходу, що став базовим для українсько-канадського проекту «Молодь за здоров'я», існує великий спектр підходів до

визначення поняття здоров'я людини. Л.П. Сущенко у своїй праці «Соціальні технології культивування здорового способу життя людини» проводить детальний аналіз відомих поглядів, визначень та підходів до поняття здоров'я.

Якість здоров'я безпосередньо впливає на якість освіти [2], тому чим кращий рівень освіти, тим кращі показники здоров'я. Піклування про власне здоров'я неможливе без елементарних знань про те, як необхідно це робити. Чим більше основних знань природних, наукових, гуманітарних, філософських, тим більший шанс створити у студентів бачення здорового способу життя. В наш час це все можна знайти в Інтернет-мережі.

На думку О.О. Єжової навички здорового способу життя передбачають формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та оточення.

Мета статті. Дослідження позитивного впливу Інтернету на мотивацію студентів до здорового способу життя

Виклад основного матеріалу. Мотивація є важливою ланкою ведення здорового способу життя. Вона виступає, як вид управлінської діяльності, який забезпечує процес спонукання особи до дії, спрямованої на досягнення особистих цілей чи цілей організації. Застосування Інтернет-мережі веде до структурних та функціональних змін у психологічній структурі діяльності людини. Ці зміни зачіпають пізнавальну, комунікативну та особистісну сфери, трансформують операційну (виконавську) ланку діяльності, процеси цілепокладання. Одним з важливих аспектів психологічного дослідження нового виду діяльності є вивчення її мотиваційної регуляції. Одним з проявів позитивного впливу Інтернету на мотивацію є формування правильного розуміння здорового способу життя та мотивацію для початку самозбереження здоров'я.

Здоровий спосіб життя – спрямований на виконання практичних дій, які запобігають утворенню хвороб та зміцнюють весь організм. Підтверджений загальними рекомендаціями щодо харчування, необхідних фізичних навантажень, гігієни, тренування холодом, позбавленні від шкідливих звичок та залежностей, запобіганню захворюванням, що передаються статевим шляхом.

Для формування мотивації до самозбереження здоров'я може впливати не лише навколишнє середовище, а й всесвітня павутина. У сучасному світі важко уявити себе без мережі Інтернет. Він може як негативно впливати на свідомість, так і позитивно. За його допомогою можна вирішити безліч життєвих питань, знайти нові знайомства, розвиватися у сфері спілкування та багато іншого. Але мало хто замислювався над тим, що Інтернет може суттєво впливати на формування мотивації до здорового способу життя.

У наш час студенти проводять багато часу в соціальних мережах та серед інших Інтернет-сайтів, які їм цікаві. Багато людей створюють особисті сторінки у соцмережах, де намагаються допомогти іншим вирішити багато

життєвих питань, а особливо актуальним є розгляд питання мотивації. Заходячи на сторінку людини, яка веде здоровий спосіб життя та займається самозбереженням здоров'я, ми можемо спостерігати за тим, як це впливає не лише на її фізичний, але й емоційний стан. Зазвичай, такі люди життєрадісні, сповнені енергією, вони отримують задоволення від моментів та того, що їх оточує. Спостерігаючи за ними ми можемо простежити, як здоровий спосіб життя впливає на психічний стан, та проводити паралель зі своїм. Люди, які зневажливо ставляться до свого здоров'я, часто дуже роздратовані, нервові, морально та фізично знесилені, швидко втрачають інтерес до всього що їх оточує. Люди, які спостерігають в собі такі ознаки, зазвичай, хочуть щось змінити у своєму житті, покращити його. І, в першу чергу, сучасна особистість буде шукати відповіді в мережі Інтернет, шукати людей, які в минулому теж були в такому стані та, як ці люди досягли кардинальних змін в своєму житті. Особливу увагу привертають блогери, які на особистому досвіді показують нам, що все може змінити, варто лише цього захотіти та почати щось робити для того.

Здоров'я студента насамперед залежить від нього самого та його способу життя. Більша частина студентів несвідомо, а інколи й свідомо, приносять здоров'я в жертву іншим цілям, зокрема отримання задоволення від вживання наркотичних речовин, не задумуючись над наслідками. Коли молоді люди усвідомлюють суть проблеми вони розпочинають пошуки вирішення цього питання і в першу чергу студенти звертаються до Інтернет-ресурсів. Мотивуючись блогами, статтями, YouTube-каналами та іншими джерелами всесвітньої мережі.

В Хмельницькому національному університеті розроблено програму, яка допомагає збереженню здоров'я студентів, що включає: оцінку (фізичний аудит) фізичного здоров'я студента-першокурсника та психологічного здоров'я (психологічний аудит), для цього розроблено електронний паспорт здоров'я (E-pass).

Після оцінки психофізичного здоров'я розробляється індивідуальна програма із рекомендаціями для збереження здоров'я студента, яка поєднує в собі: здорове харчування, фізичні навантаження, психологічні релаксаційні вправи, допомога в подоланні шкідливих звичок, адаптація до навчального процесу. За дотримання всіх рекомендацій у студента формується мотивація для подальшого збереження власного здоров'я.

Висновки. На основі вище сказаного, можна підбити підсумки: мотивація для студентів є великим поштовхом для ведення здорового способу життя. Інтернет може позитивно та негативно впливати на всі фактори студентського життя. Позитивним впливом на мотивацію ведення здорового способу життя є доступ до різних Інтернет-ресурсів. Студенти мотивуються іншою молоддю, заохочують один одного, показують на практиці, що здоровий спосіб життя це реально та в цьому немає нічого

складного. В сучасному світі життя проходить у віртуальній реальності, тобто в Інтернеті, де молодь може ділитися різними проблемами, давати поради один одному, підтримувати та мотивувати. Здоровий спосіб життя – це не складно. Цього потрібно лише захотіти. Зайшовши в Інтернет-мережу можна знайти багато однодумців, які допоможуть відкрити всі аспекти здорового способу життя. Тому важливо сказати, що інтернет – це не завжди погано.

E-pass є прикладом позитивного впливу мережі Інтернет на формування мотивації до початку ведення здорового способу життя. Він допомагає студенту відкрити в собі низку проблем, що створюють перешкоди для початку збереження власного здоров'я. Цей індивідуальний щоденник здоров'я є інноваційним свідченням для всіх вищих навчальних закладів, як варто розпочинати заохочувати молодь до самозбереження здоров'я.

Список використаних джерел

1. Знаменська М.В. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл.. – Режим доступу: [http://www.history.org.ua/?termin= Vsesvitnia_orhanizatsiia_](http://www.history.org.ua/?termin=Vsesvitnia_orhanizatsiia_)
2. Нова парадигма освіти в глобальному світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/109>.
3. Оржеховська В.М. Здоровий спосіб життя: навчально-методичний посібник / В.М. Оржеховська, О.О. Єжова. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010.

УДК 659.111.31:81'221.2(477+560+73)

Н.Є. Манич,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу
Навчально-наукового інституту економіки і управління
Національного університету харчових технологій

Л.О. Горда,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національного університету харчових технологій

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню соціальної реклами, створеної з метою популяризувати жестову мову. Задля цього були проаналізовані зразки зарубіжної та вітчизняної реклами на тему жестової мови та комунікації між людьми, що мають вади слуху, та чуючими людьми. Орієнтуючись на результати аналізу зразків реклами, були сформовані принципи створення соціальної реклами, яка б закликала до вивчення жестової мови чуючими особи.

Ключові слова: жестова мова, особи з вадами слуху, чуючі люди, комунікація, популяризація жестової мови, соціальна реклама, кампанія соціальної реклами.

Постановка проблеми. Глухі та слабочуючі люди в повсякденному житті постійно стикаються з проблемами комунікації, коли чуючі люди або цураються їх або, навпаки, занадто звертають свою увагу. Крім того, ускладнена участь глухих і слабочуючих людей у суспільних процесах, адже для повноцінного сприйняття інформації їм потрібно створювати спеціальні умови – візуалізація інформації, сурдопереклад, які не завжди створюються. Усе це призводить до виключення глухих і слабочуючих з життя суспільства, що в свою чергу веде до зниження мотивації до саморозвитку, погіршення психологічного стану, свідомої соціальної ізоляції людей з обмеженнями слуху. Проблема адаптації глухих людей в суспільстві стає все більш актуальною.

В Україні згідно з законом „Про рекламу” соціальною рекламою вважається інформація будь-якого виду, розповсюджена у будь-якій формі,

яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутків [5].

Г.Г. Ніколайшвілі зазначає, що соціальна реклама – це вид комунікації, що має на меті звернути увагу на найактуальніші проблеми суспільства та його моральні цінності, а також змінити поведінкову модель суспільства, гуманізувати його та сформувати моральні цінності [2].

Українське товариство глухих, засноване в 1993 році спрямувало свою діяльність за боротьбу за права глухих, а саме: за комфортне сприйняття інформації з медіапростору, за підтримку від влади, за розуміння у суспільстві [3].

За даними World Health Organization, в Україні 2,1 млн людей мають вади слуху. Якість їхнього життя значною мірою залежить від подолання мовного бар'єру [1].

Стан дослідження. Наукову і теоретичну основу статті складають публікації щодо використання жестової мови у навчанні глухих дослідників – Кульбіди С. В., Роз'єра Г та Кобеля І., щодо історичних умов популяризації жестової мови дослідників – Скурчинського В.В. та Деслогеса П. Також використані матеріали інформаційного ресурсу Всесвітньої організації охорони здоров'я, та громадської організації „УТОГ”.

Виклад основного матеріалу. Метою нашого дослідження є аналіз соціальної зарубіжної та вітчизняної реклами, реалізованої з метою популяризації жестової мови, а також надання рекомендацій щодо розробки вітчизняної соціальної реклами про проблеми комунікації глухих та чуючих людей в щоденних побутових ситуаціях та висвітлення жестової мови як „ключа” до вирішення цієї проблеми.

Задля досягнення мети були поставлені такі завдання:

- дослідити проблему комунікації між людьми, що мають вади слуху та чуючими людьми;

- проаналізувати українську та зарубіжну соціальну рекламу про жестову мову;

- надати рекомендації щодо розробки соціальної реклами, яка б закликала суспільство долучитися до вирішення досліджуваної проблеми.

Об'єктом дослідження є українська соціальна реклама на підтримку глухих людей – соціальні відеоролики зі зверненнями українських урядовців на мові жестів на підтримку флешмобу до Міжнародного дня жестових мов [9]; українська соціальна кампанія від MEGOGO з роликами навчання жестовій мові [11]; соціальний зарубіжний рекламний ролик про створення зіркової дактильної абетки [8]; соціальний рекламний ролик від Samsung „All for Muharrem to have one day with no barrier” [6]; соціальний зарубіжний рекламний ролик „Make the World Accessible” [10]; соціальний зарубіжний проект від кав'ярні Starbucks [7].

„Протягом тижня – з 23 по 29 вересня 2019 року – українська спільнота проводила заходи для підтримки людей з порушеннями слуху. Представники влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства жестовою мовою зверталися до глухих. Метою цього флешмобу є привернення уваги до жестової мови”, – ідеться на сторінці Міністерства юстиції у Facebook. До цього флешмобу приєдналися українські політики: голова Верховної Ради Дмитро Разумков, міністр юстиції України Денис Малюська та міністр соціальної політики Юлія Соколовська.

Денис Малюсько – міністр юстиції – записав коротке звернення, у якому мовою жестів процитував Ліну Костенко: „Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом”.

Зйомки ролика відбувалися в кабінеті міністра, що створило асоціацію звернення в робочій атмосфері політика, тобто він знайшов кілька хвилин для зйомки в робочий час.

Цитуючи Ліну Костенко: „Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом”, міністр, напевно, хотів зазначити, що нам варто вчити жестову мову, цим ми зможемо „віддати крихітку себе” слабочуючим людям, щоб їхня і наша „душа наповнилася світлом”.

Міністр соціальної політики Юлія Соколовська також записала відеозвернення, опубліковане в YouTube, у якому зазначила: „Сильні не слухом, а духом. З добрим серцем – до глухих людей!”.

Звернення політика також транслюється з її кабінету. А звернення в підтримку слабочуючих людей зі словами „Сильні не слухом, а духом” асоціюється з військовою тематикою, можливо, міністр хотіла зауважити, що слабочуючим людям дійсно потрібно воювати за повноцінність в суспільстві.

До урядовців долучився голова Верховної Ради Дмитро Разумков, який також записав відеоролик жестовою мовою. „Доступність через підтримку жестової мови”, – сказав на відео спікер парламенту [9].

Вище описані ролики дуже схожі. Вони відзняті в робочих кабінетах держслужбовців, які одягнуті в діловому стилі, а на задньому фоні видно прапор України, що надає офіційності звернень. Офіційність притаманна міністрам, а ще варто врахувати, що їх звернення приурочені до Дня жестової мови. Участь політиків в такому флешмобі має велике значення, адже це „підносить” тему жестової мови на державний рівень.

Наступний приклад рекламної кампанії від MEGOGO.

Відеосервіс MEGOGO разом із волонтерами з ООН зробили серію відеороликів з навчання користувачів міжнародному мові жестів. Це дозволить будь-кому навчитися взаємодіяти зі слабочуючими або не чують людьми – допомагати їм або просто спілкуватися [11].

„Зіркова абетка” – це один з багатьох проектів, які Gres Todorchuk реалізовує для в рамках ініціативи „Коли тиша заговорила” ГО „Відчуй”. Її

мета – привернути увагу до теми втрати слуху і адаптації нечуючих людей. За статистикою, кожен дев'ятий українець втрачає слух і часто про це не здогадується.

Абетка зображена в одному стилі – темний фон, зірки на фоні в білому та чорному одязі. Рекламу доповнюють статистичні дані („223 000 українців спілкуються жестовою мовою”) та інші фрази, що написані білим кольором на блакитному фоні, що асоціюється з чистотою та небом.

„Фотопроект створений, щоб звернути увагу на проблему нечуючих людей та тих, хто втрачає слух, – а це понад 3 мільйони українців. Ми хочемо сказати усім нечуючим та тим, хто втрачає слух: „Ми вас чуємо! Ми вас відчуваємо!” [8].

Проаналізувавши рекламні приклади на тему жестової мови в Україні, варто зазначити, що ця тема набула розголосу не так давно, тому рекламних кампаній в Україні дуже мало. Варто розвивати соціальну рекламу щодо проблеми комунікації глухих та чуючих людей, а на державному рівні.

Світовий досвід реалізації соціальних рекламних кампаній значно більший за український. Ролики відомих компаній, зовнішня реклама, реклама шкіл з навчання жестовій мові, соціальні заходи в закладах харчування, направлені на полегшення спілкування з слабочуючими людьми та багато іншого реалізовується за кордоном.

Так, компанія Samsung влаштувала розіграш з використанням прихованих камер для глухого жителя Туреччини, щоб прорекламувати свій сервіс відеоконференцій для людей з порушеннями слуху.

Відео тривалістю трохи менше трьох хвилин розповідає про створення „світу без кордонів” для жителя Стамбула на ім'я Мухаррем.

Щоб здивувати чоловіка і зняти весь процес, Samsung знадобився місяць підготовки. Цей час було витрачено на планування, розміщення прихованих камер і вивчення мови глухонімих сусідів головного героя.

Оскільки жестами вміє спілкуватися лише невелика кількість людей, а інфраструктура для людей з подібними видами інвалідності в Туреччині мало розвинута, щоденні комунікації даються Мухаррем непросто: саме від нерозуміння оточуючих хоча б на один день Samsung спробувала його позбавити.

Коли чоловік вийшов з дому разом з сестрою, всі люди, яких вони зустрічали по дорозі, включаючи кілька перехожих і таксиста, вітали їх на мові глухонімих.

У фіналі відео Мухаррем приїхав на площу, де дівчина з рекламного щитка Samsung повідомила про те, що компанія вирішила показати йому „світ без бар'єрів”, після чого героя ролика привітала вся знімальна група і його сусіди, що вивчили мову жестів.

Ролик повністю передає повсякденне життя слабочуючої людини, завдяки зйомці на вулиці. У фіналі ролика спеціально використано

рекламний екран на вулиці, де жінка звертається до героя ролика, її знімають на сірому фоні в білому одязі, що вже характерно для реклами цієї теми.

Ролик знятий у якості рекламної кампанії кол-центру для глухонімих Duuan Eller, у якому на мові жестів можна звернутися за різними видами соціальної допомоги [6].

В 2011 році був опублікований соціальний ролик від американської школи жестів, який називається „Make the World Accessible” („Зробіть світ доступним”): яке чуючій людині жити в світі глухих, де всі спілкуються тільки жестовою мовою.

Ролик знятий у чорно-білому кольорі і зображує, як чуюча людина потрапила у світ нечуючих людей і намагається попросити в них допомоги, проте їй це не вдається.

Ролик викликає асоціацію німого чорно-білого кіно. Чорно-білий кадр навіює чуттєвість, проте чорно-білий ролик нагадує документальне кіно [10].

Starbucks відкрив першу кав'ярню для глухонімих в США. Співробітники кав'ярні або повністю позбавлені слуху, або частково, і вміють розмовляти на американському мовою жестів. Кав'ярня відкрилася у Вашингтоні біля Галлодетського університету, який навчає глухонімих і слабочуючих.

Усі бариста носять фартухи, вишиті глухим постачальником. Якщо бариста може пояснюватися мовою глухих, на ньому буде значок: „Я говорю знаками”

Фото працівників у кав'ярні для глухонімих було розміщене для реклами кав'ярні. На ньому працівники зображені в зелених фартухах, а зелений колір, це колір працездатності, а також здоров'я, молодості і природи, що створює позитивні асоціації. На стіні закладу написано: „Цей заклад присвячений людям, об'єднаним мовою жестів та глухій культурі”. Тому недарма всі працівники кав'ярні показують щось на мові жестів [7].

Проаналізувавши вітчизняний та зарубіжний досвід соціальної реклами, варто звернути увагу, що інші країни підходять більш відповідально і раціонально до підготовки рекламних кампаній на тему жестової мови порівняно з Україною. Тема набуває актуальності все більше й більше, людей, які знають жестову мову беруть на роботу і зараховують цю навичку як додатковий плюс. Варто надати більшого значення цій темі, щоб слабчочуючі люди почували себе повноцінно в суспільстві і для цього.

Для надання рекомендацій було проаналізовано такі рекламні матеріали: соціальні відеоролики зі зверненнями українських урядовців на мові жестів на підтримку флешмобу до Міжнародного дня жестових мов [9]; українська соціальна кампанія від MEGOGO з роликами навчання жестовій мові [11]; соціальний зарубіжний рекламний ролик про створення зіркової дактильної абетки [8]; соціальний рекламний ролик від Samsung „All for

Muharrem to have one day with no barrier” [6]; соціальний зарубіжний рекламний ролик „Make the World Accessible” [10]; соціальний зарубіжний проект від кав'ярні Starbucks [7].

Опираючись на розглянуті в дослідженні приклади, було виявлено, на які саме ключові елементи необхідно звертати увагу під час розробки соціальної реклами з метою популяризації вивчення жестової мови.

1. Особливості цільової аудиторії. Цільова аудиторія залежить від мети рекламного повідомлення. Якщо це люди, що мають вади слуху, варто візуальну картинку супроводжувати звичним всім текстом та текстом на жестовій мові, згідно дактильної абетки. Такі повідомлення дають змогу привернути увагу як глухих, так і чуючих людей завдяки картинці – візуалізації тексту руками. Якщо рекламне повідомлення має на меті привернути увагу чуючих людей, наприклад, до вивчення жестової мови, то воно має створювати потребу в цьому, якщо, наприклад, мета – привернення уваги до проблем спілкування чуючих та глухих людей, то необхідна візуальна демонстрація того, як нелегко глухим людям знайти порозуміння в суспільстві (яскравим прикладом є ролик, де чуюча людина потрапляє у світ глухих).

2. Для визначення ключових питань, які потребують вирішення варто спілкуватися з глухими людьми. Вони можуть задати напрям, в якому необхідно рухатись, можна визначати, яка саме нагальна проблема потребує вирішення. Наприклад, для експерименту перевірки рекомендації, було проведено опитування серед людей, що мають вади слуху і було визначено, що наразі важливим питанням, яке потребує термінового вирішення на державному рівні є працевлаштування людей з вадами слуху та їх обмежені можливості у разі потреби виклику екстреної служби (наприклад, швидкої допомоги).

3. Необхідно визначати цілі рекламної кампанії, що неабияк важливо для соціальної реклами, адже вона має на меті змінити ставлення суспільства до тієї чи іншої проблеми. При розробці соціальної реклами, яка має на меті змінити ставлення суспільства до глухих людей, можуть ставитися такі цілі:

- формування у суспільстві поважного ставлення до глухих людей;
- сприяння розвитку потенціалу глухих людей у суспільстві;
- антипропаганда зневажливого ставлення до глухих людей.

4. Варто зауважити, що технологічний прогрес також підтримує глухих людей, тому варто розповсюджувати інформацію про те, що існують мобільні додатки, наприклад, додаток „Сурдофон” та додаток „BeWarned”, які здатні допомогти в комунікації між глухими та чуючими в побутових та екстрених ситуаціях.

Висновки. Проаналізувавши приклади вітчизняної та зарубіжної соціальної реклами на тему популяризації жестової мови було встановлено, що світовий підхід до створення такого роду реклами відрізняється від

українського. В Україні мало соціальних рекламних роликів, які б демонстрували складнощі повсякденного життя людей, що мають вади слуху, за кордоном такі ролики викликають співчуття та закликають до вивчення жестової мови.

Щоб соціальна реклама на тему жестової мови була успішна, необхідно створювати таку рекламу, яка б викликала необхідність у її вивченні, демонструвала б, що знання жестової мови забезпечить відсутність бар'єрів у комунікації між людьми з вадами слуху та чуючими людьми та максимально інформувала, як необхідно діяти чуючій людині у разі потреби допомоги глухим людям в буденних та в екстрених ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я „World Health Organization”. URL: <https://www.who.int/ru> (дата звернення: 10.02.2020).
2. Николайшвили Г.Г. Социальная реклама: теория и практика: учеб. Пособие для студентов вузов. URL: www.gd-obshestvo.ru/ (дата звернення: 10.02.2020).
3. Офіційний сайт УТОГ. URL: <https://utog.org/> (дата звернення: 10.02.2020).
4. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. № 4572-VI. Дата оновлення: 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12> (дата звернення: 10.02.2020).
5. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. №271/96-ВР. Дата оновлення: 14.05.2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96-вр> (дата звернення: 10.02.2020).
6. Рекламний ролик від Samsung. URL: <https://youtu.be/Vhy-9vfqkPg> (дата звернення: 10.02.2020).
7. ТБН Всемирное телевидение. URL: <https://tbn-tv.com/kofejnya-dlya-gluhonemyh/> (дата звернення: 10.02.2020).
8. Українські зірки стали обличчям унікальної абетки жестової мови. *ТСН*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=L4ij8WrlSMo> (дата звернення: 10.02.2020).
9. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2786314-uradovci-dolucilisa-do-flesmobu-z-nagodi-miznarodnogo-dna-zestovih-mov.html>
10. Make the World Accessible. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yzTT7fKjexY> (дата звернення: 10.02.2020).
11. Megogo. URL: <https://megogo.net/ru/view/3820211-kurs-zhestovogo-yazyka-na-ukrainskom-yazyke.html> (дата звернення: 10.02.2020).

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

В.М. Бордюк,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документальних комунікацій та бібліотечної справи Рівненського державного гуманітарного університету

В.М. Предко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Важливою та багатогранною сферою діяльності є управління, або менеджмент – від якого значною мірою залежать і ефективність виробництва товарів і послуг та обслуговування населення. В умовах світового соціально-економічного розвитку, особливо важливим стає інформаційне забезпечення процесу управління, що реалізується через збір та обробку інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Саме ефективна та якісна система інформаційного забезпечення діяльності органів державної влади є невід'ємною складовою професійного функціонування влади. Впровадження та всебічне використання можливостей інформаційного менеджменту в технології управлінської діяльності забезпечить інформаційно-аналітичну підтримку прийняття рішень на всіх її рівнях, забезпечуючи можливість соціально-економічного розвитку держави та окремих її регіонів, задовольняючи інформаційні потреби державних службовців та громадян, створюючи умови для об'єктивного формування громадської думки щодо діяльності влади, а також послуг які вони надають.

Орієнтуючись на основні завдання, що визначає держава, у рамках адміністративних реформ, маємо за мету вивчення технологій інформаційного менеджменту для їх ефективного запровадження в системі діяльності державної влади. При цьому враховуються загальні закони управління, а саме: закон єдності і цілісності системи управління; закон забезпечення необхідного числа ступенів свободи системи управління; закон забезпечення необхідної різноманітності систем управління; закон

співвідношення керуючих та керованих підсистем; закон участі населення в соціальному управлінні, підвищенні його ефективності та відповідальності [1, с. 27].

З позиції системного підходу інформаційний менеджмент має охоплювати планування, організацію, координацію та контроль інформаційної діяльності і процесів, а також комунікації всередині підприємства з метою поліпшення його роботи. При цьому передбачається цілеспрямоване використання інформації як ресурсу [2].

Інформаційний менеджмент в органах державної влади є необхідною передумовою прийняття управлінських рішень. Без інформації її аналізу та правильної подачі неможливе ефективне функціонування і розвиток діяльності того чи іншого органу влади.

Можемо стверджувати, що прийняття управлінських рішень, інформаційне забезпечення системи інформаційного менеджменту дає змогу вирішити значні труднощі, що зв'язані не тільки з технічними аспектами. Для успіху такої системи украй важливі є і людські передумови, такі як: здатність до навчання, культура групової праці, відкритість стосовно нововведень тощо.

Таким чином, інформаційний менеджмент в органах державної влади - це сукупність правил, технічних засобів і систем, які визначають інформаційну та комунікаційну структуру державної влади; комплекс завдань управління на всіх етапах життєвого циклу державної влади, охоплюючи всі дії та операції, пов'язані як з інформацією в усіх її формах і станах, так і з підприємством у цілому на основі даної інформації.

Для інформаційного менеджменту, як науки, характерна багатоваріантність, зумовлена тим, що, з одного боку, об'єктом його дослідження виступає поняття інформації, яке є родовим для сукупності наукових дисциплін, з іншого – загальноуправлінська проблематика, пов'язана із документаційно-інформаційним забезпеченням управління. До того ж, інформаційний менеджмент є наукою, яка знаходиться в стадії становлення і оформлення. Широке трактування змісту об'єкта дослідження інформаційного менеджменту дає можливість розглядати його як комплексну дисципліну в межах інформаційно-управлінських наук.

Інформаційний менеджмент у сучасному інформаційно-комунікативному середовищі, яким мають стати усі структурні компоненти органів державної влади, неможливо уявити без використання новітніх інформаційних технологій. На сьогодні впровадження інформаційних технологій в структурні підрозділи влади є одним із першочергових завдань держави в напрямі сприяння підвищенню якості інформаційного зв'язку управлінської діяльності. Веб-сайти органів державного управління перетворюються на сучасному етапі в основну інформаційно-технологічну форму комунікації в електронному урядуванні. На сьогоднішній день

громадяни мають доступ в мережі Інтернет до офіційного урядового веб-порталу, тобто до офіційних центральних органів виконавчої влади, такі як міністерства та інші центральні органи[3, с. 133].

У рамках нашого дослідження ми звернули увагу на сайти органів влади в Україні. В цілому, контент, навігаційно-пошукові можливості та технічні характеристики інтернет-представництва відповідають вимогам функціонування сайтів органів державної влади у порівнянні з аналогічними сайтами інших країн (Польщі, Угорщини, Німеччини). На сьогодні сайти більшості органів державної влади України надають можливість своїм користувачам отримати доступ до відомостей щодо структури самого органу, офіційних документів, нормативно-правової бази, конкурсних проектів, положень тощо.

Серед головних недоліків веб-сайтів, на наш погляд, є їх недостатня інтерактивність. Інтернет-представництво не забезпечує громадян можливістю повною мірою обговорювати актуальні питання політичного життя, у тому числі з відомими, авторитетними особами.

Представникам апарату державної влади наявність інтерактивних сервісів надала б можливість отримувати об'єктивну інформацію, яка не пройшла фільтр адміністративних бар'єрів.

Для більш ефективного функціонування, потрібно внести ряд змін, а саме, забезпечити обов'язкове розміщення на сайтах органів влади зразків документів, потрібних для звернення громадян, сприяти системному оновленню інформації на інтернет-ресурсах (новини, вакансії, конкурси); запровадити рубрикацію на сайтах поточних новин про діяльність відповідного органу влади, зробити більш відкритою інформацію для користувачів щодо фінансового забезпечення органів влади, щоб це дало змогу відкрито відслідковувати діяльність ради всім користувачам.

Вирішення вищезазначених проблем у поєднанні з удосконаленням традиційних методів інформаційного менеджменту в органах влади дозволить здійснювати процес управління більш ефективніше та якісніше.

Список використаних джерел

1. Бережной О.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень / О.А. Бережной // Інформаційні технології в економіці та управлінні. – 2007. - №4. – С.26-29.
2. Матвієнко О.В. Інформаційний менеджмент: схеми і таблиці / О.В. Матвієнко, М.Н. Цивін. – К., 2006. – 162 с.
3. Несторенко О. Інформаційно-аналітичні системи органів державної влади як основа забезпечення відкритості влади / О. Несторенко // Інформатизація та відкритість влади як засоби демократизації суспільства (Київ, 17 грудня 2002 року): зб. матеріалів «круглого столу». – К.: Альтерпрес, 2003. – С. 132-138.

М.С. Зінюк,

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сучасних тенденцій в корпоративному управлінні, а саме тенденцій його розвитку. Проаналізовано сучасні тенденції, які висвітлюють науковці.

Ключові слова: тенденції розвитку, корпоративне управління, тенденції корпоративного управління, менеджмент.

Постановка проблеми. Сучасні корпоративні об'єднання в процесі свої операційної діяльності стикаються із проблемами становлення та закріплення своєї позицій на ринках збуту в умовах сучасної економіки. Необхідно аналізувати тенденції саме корпоративного управління задля прийняття ефективних управлінських рішень в сучасних реаліях.

Виклад основного матеріалу. Інституційні інвестори провели останні кілька років, в очікуванні покращення ситуації навколо рад директорів публічних компаній – це одна з тенденцій, які будуть посилюватись найближчим часом. Попит на якість роботи рад директорів, їх ефективність та підзвітність перед акціонерами буде продовжувати зростати на всіх світових ринках. В кінці кожного року «Russell Reynolds Associates» проводить інтерв'ю з багатьма інституційними інвесторами та інвесторами, які керують пенсійними фондами, довірених осіб та інших фахівців з корпоративного управління щодо тенденцій і проблем, з якими можуть зіткнутися ради директорів публічних компаній найближчі роки. В цьому році «Russell Reynolds» опитали більше 40 експертів, щоб розвинути свої ідеї і визначити тенденції розвитку корпоративного управління (див. рис. 1).

Експерти «Russell Reynolds» провели масштабне опитування та оприлюднили свої очікування щодо появи нових або розвитку вже існуючих тенденцій розвитку корпоративного управління.

Було виявлено декілька тенденцій. Якість роботи ради директорів та її склад. Оскільки у інвесторів обмежений доступ до зали засідань ради директорів, у них немає іншого вибору, окрім як покладатися на різні критерії управління, такі як критерій якості ради директорів: чи дійсно правління є незалежним, чи є його склад компетентним і регулярно переглядається, а також компетенції ради директорів і те як узгоджується і підтримується довгострокова стратегія компанії її членами. Члени ради директорів стикаються з підвищеною увагою до того, наскільки сильні, рада директорів, має знання у відповідних галузях, володіє навичками розподілу капіталу і досвідом трансформації та впровадження інновацій.

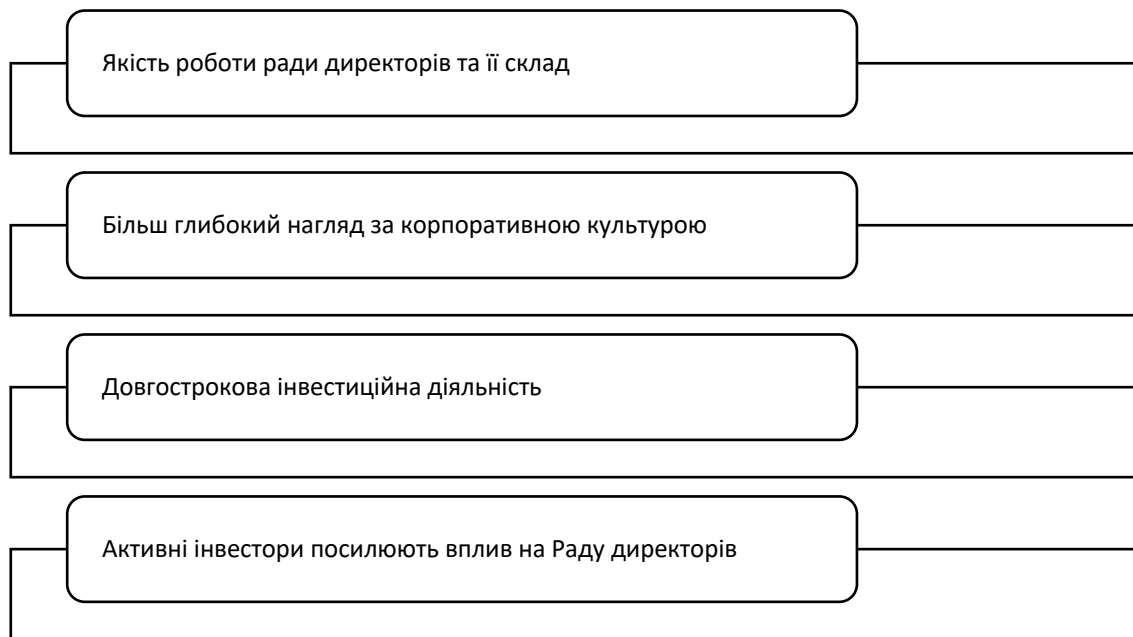

Рис. 1. «Тенденції розвитку корпоративного управління в світі», розроблено автором на основі [1]

Членам ради директорів необхідно бути пильними, оскільки вони враховують індивідуальне перебування на посаді, заміщення директорів і гендерний дисбаланс – все це може спровокувати голосування проти необхідних їм рішень.

Більш глибокий нагляд за корпоративною культурою. Людський капітал та нематеріальні активи, включаючи організаційну культуру і репутацію, є важливими аспектами цінностей підприємства, оскільки вони безпосередньо впливають на здатність залучати та утримувати найкращі кадри.

Довгострокова інвестиційна діяльність. Роль корпорацій в багатьох країнах змінюється і включає задоволення потреб більш широкого кола зацікавлених сторін. Великі гравці інвестиційного бізнесу все частіше обговорюють соціальну відповідальність у довгостроковій перспективі, крім того зміни у навколишньому середовищі, соціумі, державі витискають корпорації із примітивних моделей організації ради директорів.

Інвестори-активісти посилюють вплив на Раду директорів. Інвестори-активісти використовують різні стратегії для досягнення своїх цілей. Сьогодні питання до ради директорів більше не в тому, наскільки довгостроково, а коли і чому інвестори-активісти втручаються в бізнес. Характеристика інвесторів-активістів як ворожих противників слабшає, оскільки деякі активісти стають більш конструктивними в управлінні. Інституційні інвестори все більшою мірою відкриті поглядам активістів і використовують тактику активістів для досягнення бажаних змін [1].

На сьогодні науковці ще не дійшли єдиного бачення того, які тренди корпоративного управління та економіки загалом є більш або менш значущими. Так, Майкл Перегрін, американський науковець та вчений опублікував в журналі Форбс США статтю, в якій виділив десять основних трендів корпоративного управління на 2020 рік.

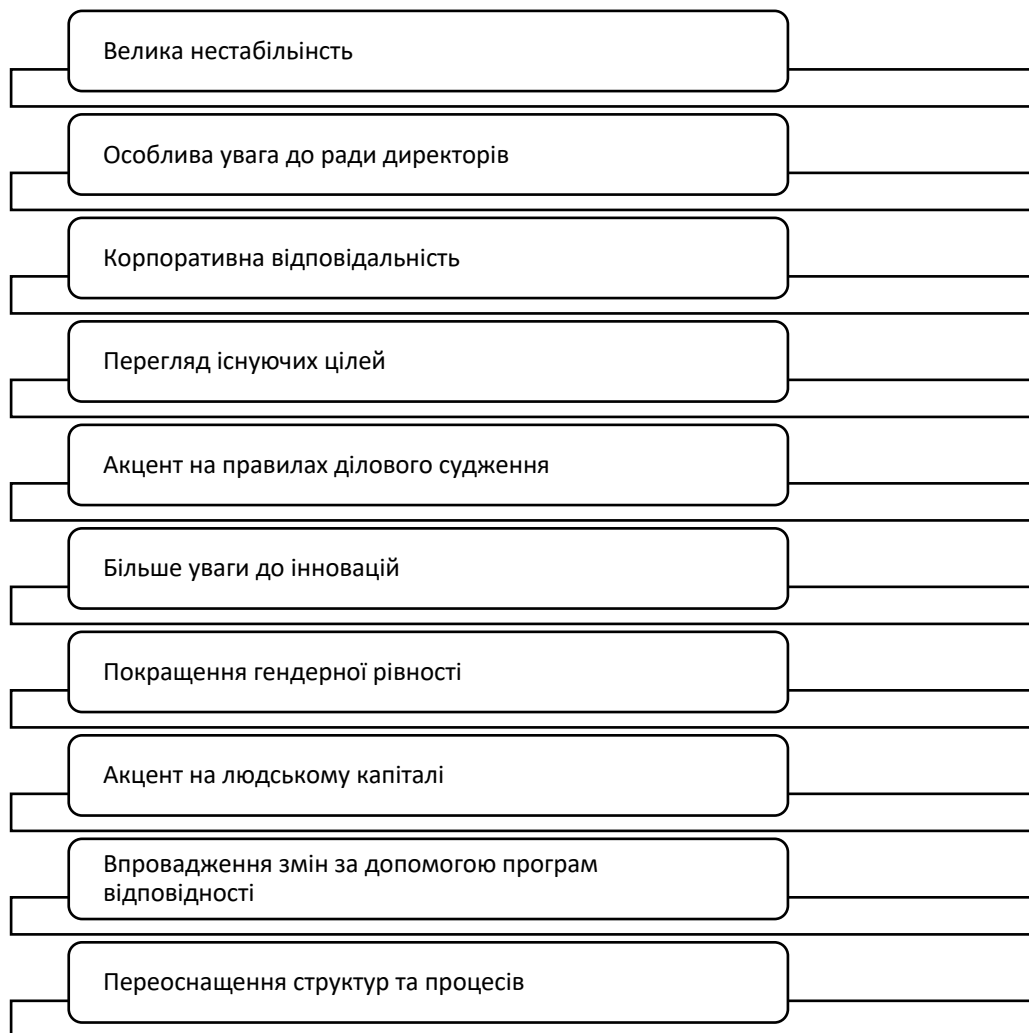

Рис. 2. «Десять основних трендів корпоративного управління на 2020 рік Майкла Перегріна», розроблено автором на основі [2]

Аналізуючи думки науковців можна виділити схожі тенденції. Цікаво те, що вони між собою не контактували в процесі визначення вищезазначених тенденцій, а лише спостерігали за розвитком сучасного корпоративного управління.

Висновки. Отже бачимо, що виділення як тенденцій великої уваги до ради директорів та корпоративної культури носить є досить важливими чинниками у розвитку підприємств.

Сучасні ради директорів мають досить багато влади, що може мотивувати її членів приймати рішення на користь власних цілей, а не цілей

акціонерів та інших стейкхолдерів. Зосередження уваги на даному органі управління є не думку автора ключовим фактором для стало довгострокового розвитку, адже всі рішення йдуть від директорів і від того наскільки успішними є ці управлінські рішення залежить майбутнє підприємства, а якщо вони є монополістами то від них може залежати уся галузь.

Корпоративна культура сильно впливає на настрій усередині підприємства, впливає на те як працівники сприймають рішення керівництва і навіть як вони відносяться до змін в організації. Тому цей фактор і виділили вищезазначені науковці, з чим автор повністю згоден і підтримує визначення корпоративної культури як однієї з ключових тенденцій розвитку корпоративного управління на найближчі роки.

Список використаних джерел

1. 2019 Global & Regional Trends in Corporate Governance [Electronic resource]: article // Harvard Law School Forum on Corporate Governance / Rusty O'Kelley, Anthony Goodman, and Melissa Marti – Electronic data. – Mode of access: World Wide Web: <https://corpgov.law.harvard.edu/2018/12/30/2019-global-regional-trends-in-corporate-governance/>
2. A Twist On Top Ten Governance Trends For 2020 [Electronic resource]: article // Forbes / Michael Peregrine – Electronic data. – Mode of access: World Wide Web: <https://www.forbes.com/sites/michaelperegrine/2020/01/02/a-twist-on-top-ten-governance-trends-for-2020/#24f8270b6a28>

В.С. Дідик,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Житомирський національний агроекологічний університет

І.В. Дідик,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Житомирський національний агроекологічний університет

В.Г. Шубан,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Житомирський національний агроекологічний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У сучасних умовах в усіх сферах суспільного життя зростає роль інноваційної діяльності, медицина не є виключенням. Під інноваціями в медицині, як правило, розуміють оригінальні технології виробництва, використання лікарських засобів, виробів медичного призначення, приладів, а також нові способи діагностики, лікування, профілактики та реабілітації [2, с. 107].

Поняття інноваційної діяльності в охороні здоров'я містить всі види НДР (фундаментальні, прикладні, пошукові тощо), а також діяльність по освоєнню нововведень та впровадженню їх у практичну роботу закладів охорони здоров'я України, тобто реалізацію інновацій. Виходячи з кінцевого продукту в медичній сфері інноваційний цикл має притаманну специфіку.

В медицині фундаментальні дослідження інноваційної діяльності представлені вивченням закономірностей та базових принципів життєдіяльності, що у свою чергу змінюються та коригуються в залежності від мети розвитку та завдань і пріоритетних напрямів медичної науки.

Інновації у сфері охорони здоров'я – це процес створення, одержання та комерціалізації результатів, який спонукає до матеріалізованих змін у сфері. Отже, інновації у сфері охорони здоров'я – це результат інноваційної діяльності, що реалізується у вигляді забезпечення модернізації матеріально-технічної бази, впровадження новітніх прогресивних засобів і методів лікування, медичних технологій, виробів медичного призначення і лікарських засобів, удосконалення існуючих методів діагностики та лікування (медичні інновації), розробленні програмних засобів опрацювання інформації, створення нових моделей функціонування сфери охорони здоров'я і розвитку персоналу; має вплив на покращення здоров'я населення та економічних показників суб'єктів господарювання сфери охорони здоров'я [3, с. 57].

Розкриття поняття інновації зумовлене практичним застосуванням у контексті здійснення інноваційного розвитку. Інноваційний розвиток сфери охорони здоров'я доцільно охарактеризувати як нову модель організації та забезпечення доступного медичного обслуговування населення, що ґрунтується на інноваціях, характеризується ухваленням стратегічних рішень в інноваційній діяльності на всіх ієрархічних рівнях національної економіки. Інноваційний розвиток сфери охорони здоров'я – динамічний процес структурного удосконалення сфери завдяки втіленню новітніх знань задля покращення якості надання медичних послуг, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання сфери охорони здоров'я з орієнтацію на інноваційні перетворення [2, с. 109].

Питання інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я мають бути спрямовані на формування зрозумілих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання коштів.

Важливим у цьому напрямі є вирішення проблем кадрової політики удосконалення інноваційної політики з метою підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу у сфері охорони здоров'я, розгляд і реалізацію напрямів інноваційної діяльності.

Основні напрямами є посилення ролі державних інститутів досліджуваного напрямку у провадженні пріоритетних фундаментальних і прикладних досліджень, забезпечення розв'язання науково-практичних

проблем охорони здоров'я, запровадження багатоканальності фінансування медичної науки за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, забезпечення їх раціонального використання для першочергового фінансування конкурентоспроможних фундаментальних наукових розробок, планування наукових досліджень на конкурентних засадах та спрямування їх на отримання конкретних результатів, підвищення вимог до підготовки наукових кадрів, активізація роботи спрямованої на забезпечення розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, яке сприятиме підвищенню авторитету вітчизняної медичної науки та її інтеграції у світову спільноту, реформування кадрової політики в сфері охорони здоров'я, здійснення підготовки фахівців за новими спеціальностями: медичний психолог, спеціаліст з експлуатації медичної техніки, розширення підготовки сімейних лікарів — лікарів загальної практики, розроблення нових державних стандартів вищої медичної та освіти, удосконалення системи підготовки медичних сестер, розроблення та реалізація програми розвитку медсестринства, розширення функцій медичних сестер відповідно до світового досвіду, що знизить потребу в лікарях у державі [4, с. 65].

З метою досягнення належного рівня здоров'я населення держава повинна забезпечити контроль за механізмами покращення обсягу та якості медичної допомоги, які поступово повинні збільшуватися за рахунок бюджетного фінансування та залучення додаткових джерел фінансування. Система охорони здоров'я потребує інноваційних перетворень, що торкаються усіх сфер діяльності, здатних підняти її на якісно новий рівень функціонування та розвитку. Важливим для вирішення постає удосконалення системи державного регулювання інноваційного розвитку, програмно-цільового управління інноваційним розвитком сфери охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Корнійчук О. Стратегія побудови сучасної української системи охорони здоров'я. Вільне слово. 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vilneslovo.com>.
2. Петрух О.А. Інноваційний розвиток сфери охорони здоров'я. Економіка та держава. № 11/2018. С. 107–110.
3. Артамонова Н.О. Інформаційне забезпечення трансферу медичних технологій як сучасний комунікаційний механізм інноваційної діяльності. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. 2009. № 3. С. 56–66.
4. Князевич В.М. Охорона здоров'я України: стан, проблеми, перспективи. К. : Вид-во «Київ», 2009. 437 с.

В.А. Колесник,

старший викладач кафедри публічного адміністрування,
ПАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

науковий керівник: **Т.С. Яровой,**

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування
ПАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ СПІР ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У практиці та теорії публічного управління, адміністративного права актуалізовано ознаки публічно-правових спорів, які впливають на природу формування та реалізації повноважень органів публічної влади. Здійснивши узагальнення напрацювань щодо даної проблематики можна стверджувати, що адміністративно-правовий спір у вузькому розумінні – це спір, який виникає у площині адміністративно-правових відносин, а у широкому розумінні – як публічно-правовий спір, який виникає з усіх відносин, які виникають у площині публічного адміністрування та мають публічно-правовий характер.

У ст. 4 Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) визначено, що публічно-правовий спір - це спір, у якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [1].

Відомо, що місією адміністративного судочинства є захист прав та свобод громадян, юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. І хоча не усі питання чітко врегульовані у даній площині, ще більшого врегулювання потребують спори між органами влади. На сьогодні комплексного дослідження з позиції застосування норм права щодо вирішення окресленої проблематики немає.

Узагальнюючи процедурне, інституційне та функціональне забезпечення публічно-правових спорів можемо запропоновувати схему, за якою стає зрозумілим алгоритм його інституціонування, а саме: «публічно-правовий конфлікт – публічно-правовий спір – досудовий/судовий розгляд –

прийняття рішення». Вирішення публічно-правових спорів можливе як у досудовому порядку (адміністративний порядок розгляду скарг, медіація, адміністративні договори тощо), так і в судовому порядку за допомогою адміністративного судочинства.

Узагальнюючи наслідки розгляду публічно-правових спорів, можна дійти до висновку, що як спосіб регулювання діяльності органів публічної влади як суб'єктів владних повноважень, публічно-правові спори націлені на:

- законодавче закріплення органів публічної влади як інституцій публічно-правових правовідносин;
- забезпечення автономності діяльності органів публічної влади як суб'єктів владних повноважень;
- інституційну самостійність органів публічної влади;
- компетенційне збалансування органів публічної влади;
- гарантування виконання функцій публічного управління.

Публічно-правові спори регулюють питання повноважень органів публічної влади як у площині внутрішніх розподілів впливу між суб'єктами, сторонами спору, так і з позиції взаємодії з зовнішніми суб'єктами (наприклад, інституціями громадянського суспільства).

Орган публічної влади у досудовому порядку в межах своєї компетенції приймає рішення щодо розгляду скарг, здебільшого у такому порядку:

- прийняття скарги;
- оцінка скарги, збір необхідної інформації;
- прийняття рішення за скаргою – прийняття відповідного правового акта, яким задокументовано висновки й рішення у справі;
- виконання прийнятого рішення – вчинення дій, спрямованих на відновлення порушених прав громадянина чи юридичної особи;
- порушення питання (у разі встановлення факту правопорушення) про притягнення винних осіб до відповідальності [2, 3];
- оскарження рішення, прийнятого в результаті звернення громадян чи скарги юридичної особи [4].

За функціональним критерієм зазначимо, що за допомогою публічно-правових спорів: уточнюються, встановлюються, розмежовуються повноваження сторін спору, зокрема органів публічної влади; якісно виконуються управлінські функції, надаються публічні послуги; формуються передумови до інституалізації компетенцій органів влади.

Аналіз теоретичних положень та практики застосування публічно-правових спорів у площині регулювання компетенційного забезпечення діяльності органів публічної влади дає підстави стверджувати, що повноваження органів публічної влади перебувають у постійній динаміці та під постійним впливом низки чинників. Серед таких формотворчих чинників знаходяться публічно-правові спори, адже виступають способом врегулювання публічно-правових конфліктів; сприяють захисту прав сторін

та публічного інтересу; підвищують рівень надання публічно-управлінських послуг; сприяють підвищенню рівня публічного управління загалом.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Бахрах Д.Н. Административное право России : [учеб. для студ. вузов., обуч. по спец. «Юриспруденция»] / Д.Н. Бахрах. – М. : НОРМА : ИНФРА-М, 2000. – 624 с.
3. Легеза Ю.О. Оскарження результатів діяльності суб'єктів публічного управління сферою використання природних ресурсів / Ю.О. Легеза // Jurnalul juridic national : teorie și practică. – 2016. – № 5. – С. 59–64.
4. Грибок І.О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І.О. Грибок ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2006. – 220 с.

О.Ю. Амелін,

здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук

ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИМОГ ДО ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Наразі в Україні відбуваються процеси, в теорії спрямовані на отримання синергетичного ефекту – формування інформаційного суспільства, розвитку громадянського суспільства, становлення постіндустріальної економіки, орієнтованої на високотехнологічну сферу діяльності, що в сукупності своїй означатиме входження нашої держави до кола найбільш розвинених. Водночас, постановка високих цілей, декларування концепцій та побудова відповідних теоретичних конструкцій зовсім не означає незворотності чи хоча б неодмінності їх практичної реалізації. Процеси трансформації органів державної влади посилюються одночасним проведенням реформ адміністративно-територіального устрою, судової та правоохоронної системи (в тому числі – органів прокуратури). Особливий науковий інтерес в цьому контексті для нас має реформування органів прокуратури, зокрема – зміна функцій органів прокуратури та вплив цих змін на інформаційні повноваження працівників цих органів.

Починаючи з перших років незалежності України, постала потреба реформування правоохоронних органів загалом та органів прокуратури зокрема, в контексті переорієнтації їх діяльності з карального та наглядового формату (орієнтованого на служіння державі), на сервісний та правозахисний формат (орієнтований на служіння громадянинові, захист його прав і свобод). Доволі детально цю проблематику досліджував один з апологетів новітньої доктрини українського адміністративного права В.Б. Авер'янов, який наголошував на потребі переходу від «державоцентристської» до «людиноцентристської» ідеології, як необхідній умові на шляху України до Європейського Союзу [1, с. 13–14].

Сьогодні інформаційні повноваження органів прокуратури, окрім Закону України «Про прокуратуру» [2], регулюються Законами України «Про інформацію» [3], «Про доступ до публічної інформації» [4], «Про науково-

технічну інформацію» [5], «Про державну таємницю» [6], не кажучи вже про численну кількість підзаконних та відомчих нормативно-правових актів. Оскільки інформаційні повноваження прокурорів органічно пов'язані з функціями органів прокуратури, обмеження останніх призвели до суттєвого скорочення відповідних повноважень.

Зокрема, із прийняттям у 2014 році Закону України «Про прокуратуру», органи прокуратури, серед іншого, позбавилися функції досудового слідства та «загального нагляду» (нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами) [2]. І якщо функція досудового (попереднього) слідства від прокуратури поступово перейшла до Державного бюро розслідувань, то функція загального нагляду, в теорії, повинна реалізовуватися судовою системою. Свого часу, О.Ф. Андрійко, з цього приводу зазначав, що «проблема здійснення загального прокурорського нагляду за дотриманням і виконанням законів у сфері виконавчої влади має місце лише у тій частині, що стосується тривалості виконання цієї функції прокуратурою. Коли завершиться процес побудови демократичної держави з усіма інститутами забезпечення прав і свобод громадян та створення відповідної правової бази досягне рівня, коли функція нагляду за дотриманням законодавства в повному обсязі буде законодавчо закріплена за судовою владою (яка здійснюватиме і контроль за додержанням законності в діяльності контролюючих органів у сфері виконавчої влади), тоді відпаде і сама необхідність прокурорського нагляду» [7]. Наразі ми навряд чи можемо констатувати фінал побудови описаної держави, однак, скорочення функції «загального нагляду» відбулося, що обумовило суттєве скорочення інформаційних повноважень працівників прокуратури.

Водночас, зростання обсягів інформації породжує посилення інформаційного тиску на систему прокуратури, що у свою чергу висуває нові вимоги до працівників прокуратури, в контексті зростання вимог до професійної етики, технічної обізнаності (володіння гаджетами, сучасною комп'ютерною технікою в цілому та окремими програмними комплексами зокрема). Такі тенденції неодмінно мають бути враховані в процесі фахової підготовки юристів (з огляду на поступовий відхід від вузькоспеціалізованої підготовки прокурорів), а також заслуговують окремої уваги вітчизняної наукової спільноти.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В.Б. Нова доктрина українського адміністративного права на етапі становлення. *Актуальні проблеми держави і права*, 2007 С. 10-16.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Офіційний Веб-портал URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18>

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. №2657-ХІІ *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992. № 48. Ст. 650.
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.02.2011 р. № 2939-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011 р. № 32. Ст. 314.
5. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-ХІІ *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 33. Ст. 345.
6. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
7. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. К., «Наукова думка», 2004. С.119.

І.Є. Бабченко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

науковий керівник: **Є.П. Людвіг-Коломієць,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри підприємницького та корпоративного права

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ КОРПОРАЦІЙ ТА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Питанням пошуку ефективних моделей корпоративного управління присвячені роботи від класиків політичної економії до марксизму, а також розкриваються в теоріях неокласицизму, монетаризму, кейнсіанства, неоіндустріального розвитку.

Дослідженням правових проблем, пов'язаних з розвитком корпоративного права та корпоративного управління, займаються, зокрема, такі вітчизняні науковці А.Г. Бобкова, О.М. Вінник, Н.С. Глусь, В.В. Долінська, Д.В. Задихайло, Т.В. Кашаніна, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатеева та ін. Однак потребують подальшого дослідження питання історичного розвитку корпоративного управління в Європі та удосконалення наявної української моделі корпоративного управління з урахуванням європейського досвіду.

Метою дослідження є аналіз історичних передумов появи корпорацій та корпоративних правовідносин у країнах Європи.

Як вказує І.В. Савенкова, на сьогоднішній день існує кілька точок зору з питання про те, коли виникли перші корпорації, а, точніше, перші корпоративні структури, що стали у наслідку прообразом майбутніх корпорацій [7, с. 299].

На погляд М.І. Недбави, початок процесу становлення корпоративних відносин було покладено в стародавній Греції. Як відомо, в Греції було досить добре розвинене морське сполучення, а це значить, що швидше за все греки

у своїй діяльності зверталися до цієї форми колективної співпраці. Після Греції, в силу спадкоємності, корпоративні форми ведення справ виникли і в Стародавньому Римі. Як показують дослідження, спочатку це були союзи з релігійними цілями (*sodalitates, colleg appariorum*), яким закони XII таблиць. Набули право створювати для себе статuti за умови, що вони не суперечать закону і професійні спілки ремісників (*fabrorum, pistorum*). За часів Республіки до них приєдналися корпорації служителів при магістратах (*colleg appariorum*), об'єднання взаємодопомоги. Зачатки перших корпоративних організацій (*strustur*), що сформувалися в Стародавньому Римі втратили своє значення за часів падіння Римської держави, але досвід і ділові традиції, що накопичилися до того часу були збережені і сприйняті народами, що з'явилися після розпаду Великої імперії [4, с. 31].

Я.В. Кудря також зазначає, що перші згадки про спілки зустрічаються вже у літописах древніх греків, ассирійців та фінікійців. Ними були своєрідні товариства за участю купців та їх позичальників для ведення морської торгівлі. Римському праву були вже відомі: договірне товариське об'єднання – *societas*, організація корпоративного типу, що стала прообразом інституту юридичної особи – *universitas corpus*, а також товариство публікантів – *societas publicanorum (vecigalium)* як змішана форма *societas* і *universitas*. Саме в прадавньому світі, й насамперед, у Римській імперії, було покладено початок процесу корпоратизації у сучасному розумінні [2, с. 18].

Ґрунтуючись на сказаному, можна зробити висновок, що саме в римському приватному праві був зроблений перший крок на шляху створення та подальшого розвитку перших термінологічних позначень для корпоративних структур, а отже і корпоративного права.

Я.С. Марущак також зазначає, що що у Римі здавна існували приватні об'єднання, що іменувались *universitas*. До таких належали, наприклад, союзи, які об'єднували осіб однієї професії, скажімо, корпорації хлібопеків (*collegia pistorum*), майстрових (*collegia fabrorum*), мореплавців (*collegia naviculariorum*) та ін. У подальшому кількість таких об'єднань зростала. Виникли поховальні товариства (*collegia funeraticia*), що мали на меті надання коштів для поховання своїх членів. У Римі також була створена система урядових позик із віддачею збору побічних податків на відкуп товариствам із певною внутрішньою організацією.

Уже з класичного періоду римського права спільне майно *universitas* вважалося таким, що належить корпорації, а не її членам. Із плином часу самотійність виступу в суді була за аналогією до муніципій поширена і на приватні корпорації [3, с. 29].

Уперше подібні до сучасних юридичних осіб утворення почали з'являтися в Стародавньому Римі. За часів республіки всім громадянам дозволялося створювати нові об'єднання, чіткої процедури їхньої легалізації водночас не було. Основним правилом було лише одне - статут компанії не

мав суперечити чинним на той час законам. За часів імперії для створення компанії необхідно було отримати спеціальний дозвіл від сенату. Крім того, у той час з'являються різноманітні релігійні спілки та спілки ремісників, які отримали правове регулювання на законодавчому рівні. Так, наприклад, у Законах XII таблиць зазначалось, що члени таких союзів мали право створювати свої статuti та правила, але вони повинні були відповідати закону. Оскільки розвиток подібних союзів набирав значного розвитку, імператор Августин видав закон «Lex Julia de sociis», у якому було визначено процедуру запиту в сенату дозволу на створення союзів. Важливе значення для розвитку корпоративних відносин у Римській імперії мали положення Інституцій Гая, у яких було закладено початок сучасного розуміння «права на частку (пай) у статутному фонді» [5, с. 11].

О.С. Поважний обґрунтовано доводить, що у законодавстві Древнього Риму епохи Цицерона зустрічається товариське об'єднання публікантів (*societas publicanorum*), яке багато дослідників називають першим прообразом АТ. Організаційна структура *societas publicanorum* відповідала сучасним формам управління АТ. Отже, римське право заклало підвалини для формування сучасного корпоративного права. Створювані в той час спілки були прообразом сучасних юридичних осіб, члени яких на законодавчому рівні наділялися низкою прав, у тому числі правом на затвердження власних статутів, що по суті означало можливість самостійно регулювати внутрішні відносини на локальному рівні з дотриманням водночас вимог закону [6, с. 29].

На переконання Д.В. Задохайло, однією з визначальних рис розвитку Київської Русі було те, що її діяльність як зовнішньоекономічна, так і внутрішньоекономічна була досить комерційно спрямованою. Так, новгородські купці об'єднувалися в певні товариства, які на той час носили назву «Сотні». Заможні купці, які вели активну зовнішню торгівлю, утворювали своє власне товариство. Звертає на себе увагу наявність певних умов прийому до складу купців зазначеного товариства. Так, задля набуття статусу члена цього товариства необхідно було зробити вступний внесок, який складав до п'ятдесяти гривень сріблом та певну кількість полотна [1, с. 34].

Загальновизнаною вважається точка зору, що на розвиток корпорацій як організаційних структур та розвиток корпоративних зв'язків вплинула поява торгових гільдій. Останні створювалися для організації подорожей у найвіддаленіші країни з торговими цілями. І хоча вони ще не були цілісними господарськими одиницями і не ставили перед собою мету ведення загальної справи, але вже мали свої певні правила [5, с. 11].

Отже, після аналізу історичних передумов появи корпорацій та корпоративних правовідносин у країнах Європи можна зробити висновок, що більшість науковців сходяться на тому, що початок процесу становлення

корпоративних відносин було покладено в стародавній Греції. Після Греції, в силу спадкоємності, корпоративні форми ведення справ виникли і в Стародавньому Римі, саме в римському приватному праві був зроблений перший крок на шляху створення та подальшого розвитку перших термінологічних позначень для корпоративних структур, а отже і корпоративного права.

Список використаних джерел

1. Задыхайло, Д.В. Корпоративное управление: учеб. пособие / Д.В. Задыхайло, О.Р. Кибенко, Г.В. Назарова. – Х.: Еспада, 2003. – 688 с.
2. Кудря Я.В. Развитие корпораций: засади, тенденції, інструментарій : монографія / Я.В. Кудря [наук. ред. д.е.н., проф. С.О. Іщук]; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. – Львів, 2015. – 188 с.
3. Марущак Я.С. Зародження основ корпоративного права в Римській Імперії / Я.С. Марущак // Римське право як підґрунтя сучасного права Європи: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Римське право і сучасність» : актуальна проблема (м. Одеса, 27 травня 2016 р.). С. 29–31.
4. Небава М.І. Теорія корпоративного управління: вузлові питання : навч. посібник / М.І. Небава. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 295 с.
5. Немного истории о корпоративном управлении [Електронний ресурс]// Вестник корпоративного управления. Казахстан. – 2006. – Выпуск 1 (октябрь) – С. 10–11. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ifc.org/ifcext/cacgp.nsf/AttachmentsBy Title/Bulletin 1.pdf>
6. Поважний А.С. Понятие «корпоративное управление»: анализ различных подходов / А.С. Поважний // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2001. - № 99. – С. 29–35.
7. Савенкова, И.В. К вопросу о понятии и сущности корпоративного управления / И.В. Савенкова, Н.В. Ивнева // Молодой ученый. – 2013. – №4. – С. 298–301.

Є.О. Бутирін,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та філософії права
Одеського державного університету внутрішніх справ

РЕФОРМА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПІСЛЯ ТРЕТЬОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Унаслідок третього поділу Речі Посполитої Австрійська імперія приєднала до себе Холмщину та Підляшшя. Холмщину було включено до складу Варшавського воєводства. Проте після Віденського конгресу (1815 р.) Росії було передано Варшавське Князівство без Познанщини та Галичини, а Австрія повернула собі Тернопільський округ, без Хотинського повіту, який залишився за Росією. У підсумку вся територія Галичини була закріплена за Габсбургами. Фактично Віденський конгрес став четвертим переділом Польщі.

Взявши під свій суверенітет ціле королівство та герцогство Габсбурги не забарилися зі змінами форм державного та місцевого управління, що існували у попередників. Будучи, на той час, неоднорідним конгломератом Австрійська імперія постійно перебувала у стані економічних та політичних криз. Саме в другу половину XVIII ст., коли відбулися приєднання українських земель, в Австрійській імперії набирають обертів реформи «освіченого абсолютизму». В основу цієї політики було покладено погляди філософів на державу, як на форму суспільного договору, укладеного між державною владою та населенням. Виходячи з цього дороговказу реформи цісарів імперії були спрямовані, насамперед, на централізацію державного управління, яка дозволяла спростити й уніфікувати цю систему та зробити її ефективною. Показовим у проведенні зазначених реформ в імперії було те, що Йосиф II сприймав свій коронний край – Галичину, як своєрідний експериментальний полігон для випробування засобів перебудови суспільства. Тому Габсбурги, щодо приєднаних земель (а це були саме землі з власною системою місцевого управління, а не держава в цілому), ставили собі за мету, по-перше, ліквідувати стару систему управління, де при владі була польська шляхта, замінивши її новою генерацією австрійських чиновників, вірних короні та запровадити дію загального австрійського права, а по-друге, покращити соціально-економічне становище галицького населення [1, с. 30].

Реалізуючи свою програму, відразу після окупації, цісар, декретом від 16 жовтня 1772 р., скасував всі польські органи державної влади на теренах Галичини та механічно поширив діючу в імперії модель державного управління – губернаторства (Gubernium, Regierung, Landeschaupmannschaft), яка існувала в Австрійській монархії починаючи з 1748 р. [2, с. 13–16]

3 травня 1773 р., у австрійській провінції Королівство Галіції та Лодомерії, було створено центральний орган політичної, адміністративної та судової влади – Галицьке губернаторство. Уся повнота влади, за виключенням фінансової, в королівстві, як і в інших провінціях, покладалась на губернське правління на чолі з губернатором. Саме губернатор і був фактичним очільником коронного краю, наділеним широкими адміністративними повноваженнями. Він призначався та усувався з посади виключно по велінню імператора. За час існування цього інституту в Галичині (1772–1849 рр.) на посаді перебувало 14 губернаторів, всі вони призначались з впливових австрійських німців, виняток становить лише останній губернатор – польський магнат В. Залеський. Проте незалежно від свого походження всі очільники перебували під постійним прискіпливим контролем австрійського уряду, а саме Надвірної канцелярії, яких попервах в державі було стільки ж скільки й країв. Зокрема Галицьку Надвірну канцелярію було створено у 1774 р. [3, с. 60]. з метою впровадження на

новоприєднаних землях австрійської загальнодержавної внутрішньої політики.

У віденській Надвірній канцелярії щотижня очікували від губернатора розлогого звіту (протоколу) про соціальне, економічне та політичне становище в королівстві та ті дії, які було вжито владою за звітний період. У 1801 р. канцелярія формалізувала функціональні обов'язки губернаторства видавши інструкцію, за якою останнє було зобов'язане виконувати доручення канцелярії, своєчасно звітувати, доглядати за релігією та звичаями, опікуватись добробутом та безпекою підданих, керувати державним майном, запроваджувати в дію правові норми. У разі виникнення нештатних ситуацій треба було звертатися до надвірної канцелярії та очікувати коли питання буде вирішене цісарем [4]

Губернське правління, яке допомагало губернаторові в реалізації його функцій, за своєю структурою складалося з президії (або бюро, яке об'єднувало власне губернатора, директора бюро та радників губернатора) та департаментів, кількість яких постійно змінювалась, в залежності від поточних потреб. Але губерніальне правління виконувало допоміжну функцію, вся відповідальність за прийняті рішення покладалася персонально на губернатора.

Перед тим як стати до організація влади на місцевому рівні треба було запровадити австрійський адміністративно-територіальний поділ провінції. У 1773 р. територію Королівства Галиції та Лодомерії було поділено на 6 циркулів (нім. *Kreishauptmannschaft*) – Белзький, Любельський, Краківський, Подільський, Сандомирський та Червоно-руський [5, с. 10] та 59 дистриктів (від лат. «*districtum*», що означає тягнути, розтягувати, руською мовою – «волесть») [6, с. 101].

Утім вже протягом наступного року Надвірна канцелярія з'ясувала, що такий адміністративно-територіальний поділ є занадто витратним та потребує значної кількості чиновників. На кінець 1774 р. галицький губернатор спрямував до м. Відня проект нового поділу провінції, який отримав згоду 14 березня 1775 р. Кількість циркулів залишалась незмінною, а чисельність дистриктів скоротилась до 19 [7, с. 57–65].

Список використаних джерел

1. Тищик Б.Й. Історія держави і права: акад. курс : підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с. С. 30.
2. *Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae promulgata. Rozkazy y ustawy powszechne Krolestwom Galicyi y Lodomeryi ogłoszone. A Die 11. Mensis Septemba. Anno 1773. T. I : obejmuje okres od 11.IX.1772 do 19.VI.1773. Leopoli : Pillerowa, Józefa Druk. 1773. 86 s. S. 13–16.*
3. У 1776 р. Галицьку придворну канцелярію було ліквідовано, а справи, що стосувалися Галичини передано у відання Об'єднаної придворної чесько-австрійській канцелярії. У 1797 р. було знову відновлено Окрему канцелярію для

- королівства Галичини і Лодомерії. У 1802 р. галицькі справи повернулися до Об'єднаної придворної канцелярії, яка проіснувала до революційних подій. Докл. див.: Grodziski S. Postulaty szlachty Galicji Zachodniej z okazji holdu w 1796 roku. *Czasopismo prawno-historyczne*. 1968. T. 20. Z. 2. 391 s. S. 60.
4. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848. Wrocław : Ossolineum, 1971. S. 157.
 5. Głabiński S. Ludność polska w Galicyi wschodniej : referat prof. dra Stanisława Głabińskiego wygłoszony na I. Wiecu narodowym we Lwowie dnia 1. czerwca 1903 r. Lwów : Nakładem autora, 1903. 84 s. S. 10.
 6. Крикун М. Витоки повітового устрою Подільського воєводства. *Подільське воєводство у XVII-XVIII століттях. Статті і матеріали*. Львів, 2011. 733 с. С. 101.
 7. Barwiński E. Pierwsze podziały administracyjne Galicji. *Ziemia Czerwieńska*, 1935. № 1. S. 57–65

О.В. Ваніна,

експерт відділу криміналістичних видів досліджень

Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТРАСОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДІВ

З криміналістичної точки зору, аналіз діяльності правоохоронних органів у сфері розкриття, розслідування та попередження злочинів вказує на те, що найбільш часто при проведенні оглядів місць подій вилучаються сліди трасологічного походження. Саме ці сліди є речовими доказами, які дають змогу встановити особу, яка скоїла злочин, та зрозуміти механізм її дій.

Трасологія – розділ криміналістичної техніки, який вивчає теоретичні основи слідоутворення, закономірності виникнення слідів, що відображають механізм скоєння злочину, а також розробляє рекомендації щодо застосування методів і засобів вивчення слідів, їх вилучення та дослідження з метою встановлення обставин, суттєвих для розкриття, розслідування та попередження злочинів.

Як правило, скоєння злочину супроводжується певними змінами в навколишньому середовищі. Такі зміни прийнято називати слідами злочину. У криміналістиці, в широкому значенні, поняття «слід» розуміють, як будь-яке відображення, зміну, зникнення, появу будь-чого на місці події; у вузькому – як відображення зовнішньої будови одного об'єкта на другому внаслідок їх взаємодії. Тому вчення про сліди в широкому значенні слова називають слідознавством, а у вузькому – власне трасологією.

Зважаючи на те, що теоретичними основами трасології є філософські концепції матеріалістичної діалектики: у світі немає двох однакових речей, тобто кожний об'єкт матеріального світу індивідуальний; слід-відображення не може існувати без явища, речі, предмета, який він відображає, тобто якщо

є слід, то є й об'єкт, що його залишив; під час дії твердих тіл слід-відображення є конформним до об'єкта, з яким контактує тіло – в практичній діяльності індивідуальність матеріальних об'єктів і конформність їх слідів-відображень дають змогу ототожнювати об'єкт за його слідом (пальці, долоні, взуття, зуби, канал ствола на кулі, тощо).

Основними принципами трасології є: 1) індивідуальність об'єктів матеріального світу. Кожний об'єкт індивідуальний і тотожний тільки самому собі. Індивідуалізація об'єкта здійснюється за збігом загальних і окремих ознак; 2) здатність зовнішньої структури предмета відображатися на інших об'єктах. Точність відображення залежить від фізичних властивостей слідоутворюючого та слідосприймаючого об'єктів, механізму слідоутворення; 3) відносна стійкість об'єктів. Об'єктами механічної контактної взаємодії можуть бути тільки тверді тіла, які мають достатньо стійкі зовнішні ознаки; 4) негативний характер відображення в сліді зовнішньої будови об'єкта. В сліді ознаки зовнішньої будови предмета завжди отримують негативне (обернене) відображення.

Отже, слід в трасології – це матеріальне відображення одного предмета на іншому, що виникає внаслідок їх взаємодії. У механізмі взаємодії беруть участь два об'єкти: той, що утворює слід, і той, що його сприймає. Взаємодія може бути контактною та безконтактною, тому й сліди поділяють відповідно на контактні (локальні), що утворюються в місці контакту (наприклад, слід пальця, взуття, знаряддя злочину), і безконтактні (периферичні) (пиловий слід від склянки, сліди кіптю навколо предмета, що був на підлозі в кімнаті під час пожежі).

Причиною взаємодії об'єктів є будь-яка енергія: механічна, термічна, хімічна, біологічна. Під дією механічної енергії сліди утворюються внаслідок переміщення об'єктів у просторі, відокремлення частини від цілого, поділу цілого на частини, залишкової деформації. Під дією термічної енергії сліди утворюються унаслідок закопчування, обвуглювання, спопеління. Хімічна енергія сприяє утворенню слідів через окислення, розкладання та сполучення. Під дією біологічної енергії сліди виникають внаслідок розмноження, відмирання, розкладання, гниття тканин.

У зв'язку з великим різноманіттям слідів і механізмів їх утворення, в криміналістичній літературі наводиться кілька їх класифікацій.

Найзагальніша з яких – це поділ слідів на три групи:

- сліди-відображення – передають зовнішню будову тієї частини слідоутворюючого об'єкта, яка контактує з матеріалом, що сприймає сліди;
- сліди-предмети – матеріальні об'єкти особистого, побутового, виробничого призначення, залишені на місці події чи винесені звідти;
- сліди-речовини – частинки лакофарбових покриттів, потожирової речовини, сипких, рідких та газоподібних тіл, які залишаються на предметах на місці події чи зникають звідти.

За видом об'єктів, що утворюють сліди, розрізняють: сліди людини, зброї, знарядь, інструментів, виробничих механізмів, транспортних засобів.

За механізмом утворення: сліди нашарування, відшарування, локальні, периферичні, об'ємні та поверхневі. Слід нашарування виникають в результаті відокремлення частинок від об'єкта, що утворює сліди та нашарування їх на об'єкті, який сприймає сліди. Слід відшарування утворюється внаслідок відокремлення частинок від об'єкта, що сприймає сліди.

За зоною взаємодії (контакту) об'єктів сліди поділяють на локальні та периферичні. Локальний слід утворюється в місці контакту (наприклад, слід босої ноги в межах контакту з поверхнею дерев'яної підлоги), периферичний — за його межами (наприклад, слід від забрудненого борошном (цементом, пилом) верху взуття, утворений «на периферії», навколо взуття, за межами підошви).

За ступенем деформації поверхні, що сприймає сліди, розрізняють сліди поверхневі та об'ємні. Об'ємні сліди утворюються в разі руйнування об'єкта або його пластичної деформації. Поверхневі сліди поділяються на забарвлені та безбарвні. Забарвлені можуть бути нанесені барвником; вони бувають слідами нашарування та відшарування. Безбарвні сліди утворюються безбарвною речовиною (наприклад, потожировою).

Безбарвні сліди, у свою чергу, поділяються на видимі, маловидимі (слабовидимі), тобто такі, що спостерігаються за певних умов (наприклад, на просвіт при боковому освітленні), і невидимі, тобто такі, які неможливо виявити не тільки візуально, а й за допомогою оптичних засобів (лупи, мікроскопа). Маловидимі сліди виникають на полірованій поверхні (склі, нікельованому металі, полірованому дереві тощо), невидимі — на шорсткій (папері, картоні, фанері, струганому дереві, пофарбованих стінах тощо).

Сліди, виявлені на місці події, можуть бути різними: і видимими, і невидимими, і мікроскопічними, і об'ємними, і поверхневими, і локальними..., але абсолютно всі вони мають однаково важливе значення для встановлення обставин вчинення злочину та особи злочинця.

Список використаних джерел

1. Алексеев А.А., Капитонов В.Е. Предварительные криминалистические исследования материальных следов на месте происшествия. — М.: 1987.
2. Грановский Г.Л. Основы трасологии (Особенная часть). — М.: 1974.
3. Пророков И.И. Криминалистическая экспертиза следов (трасологические исследования). — В.: 1980.
4. Криміналістика.: Підручник. / П.Д. Біленчук, О.П. Дубовий, М.В. Салтевський, П.Ю. Тимошенко. За ред. Акад. П.Д. Біленчука. — К.: 1998.
5. Криминалістика. / Под ред. Р.С. Белкина. — М.: НОРМА, 1999.
6. Справочник криминалиста — трасолога / авт.-сост.: Ю.П. Фролов, Г.Н. Степанов. — Волгоград: ВА МВД России, 2007.

Б.А. Гаврилюк,
старший судовий експерт сектору трасологічних досліджень
Рівненський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

МІКРОТРАСОЛОГІЯ

Одним з важливих розділів трасології як науки є мікротрасологія. Як самостійний розділ вона виникла на основі ідей, які розвилися в трасології разом із приладами і засобами, що призначені для дослідження невеликих слідів і часток, та сформувалась у 80-ті роки минулого сторіччя. Виробивши за час розвитку особисті поняття й класифікації, методики дослідження різних мікрооб'єктів та мікрочасток, в теперішній час мікротрасологія претендує на роль самостійного розділу криміналістичної техніки – «мікротрасології» [1, с. 44].

Цьому напрямку присвятили свої праці багато вчених, серед яких М.Б. Вандер, Г.Л. Грановський, А.І. Дворкін, Є.П. Іщенко, А.А. Кириченко, А.В. Кочубей, Н.П. Майліс та багато інших. Відомо, що мікрооб'єкти неминуче залишаються на місці події, на людині, одязі, знаряддях злочину та інших предметах, що пов'язані з подією злочину. Оскільки вони практично непомітні, злочинцю важче їх знищити, навіть якщо він ретельно готується до вчинення злочину або після нього намагається приховати сліди своєї присутності на місці події.

Мікротрасологія, як розділ трасології засновується на сукупності базових наук, знання яких визначають методику мікротрасологічних експертних досліджень.

Якщо макротрасологія засновується на чотирьох основних вченнях: вчення про сліди, вчення про слідову взаємодію, теорія трасологічної ідентифікації та трасологічної діагностики, то в мікротрасології також сформовані окремі (власні) напрямки. Це вчення про об'єкти – мікросліди, мікроознаки та мікрочастинки, які містять дані про особливі ознаки механізму формування мікрослідів; розроблені класифікації мікрочастинок і мікроознак, математичні методи оцінки мікроідентифікаційних та мікродіагностичних ознак.

Відображення мікрорельєфу сліду має свої особливості: воно лише в незначній мірі залежить від умов взаємодії та властивостей слідоутворюючого і слідоприймаючого об'єктів.

Основне завдання мікротрасології – вивчення закономірностей виникнення особливих речових доказів – невеликих мікроскопічних об'єктів: мікрослідів й мікрочастинок. Ці закономірності відрізняються від закономірностей, що характеризують звичайні – достатньо великі об'єкти. Вони обумовлені або незвичайними способами вчинення злочину (наприклад використання в якості знаряддя злочину для відкриття замка чи

замикаючого механізму тоненького предмету чи відмички або незвичайними властивостями слідоутворюючих об'єктів, від яких відокремлюються та нашаровуються на слідоприймаючий об'єкт мікрочастинки (наприклад з одягу злочинця, що контактував з одягом потерпілого).

Інше, не менш важливе завдання мікротрасології полягає в розробці засобів, прийомів (методів) виявлення, фіксації, вилучення і дослідження мікрооб'єктів.

Так, важливою проблемою є своєчасне виявлення, правильна фіксація та вилучення різних мікрослідів та мікрочастинок, що мають безпосереднє відношення до вчиненого злочину. На початковому етапі слід пам'ятати про особливості цього виду речових доказів, їх можливих змін. Зміни можуть відбутися в результаті необережного поводження з ними, навмисного знищення зацікавленими особами, впливу погодних умов та ін. Хоча про це багато пишуть в літературі, і в різних інструкціях, але, нажаль, не завжди ці рекомендації виконуються, що в подальшому призводить до негативних наслідків – втраті слідової інформації, необхідної для вирішення ідентифікаційних завдань.

Одним із факторів на цьому етапі є також взаємодія слідчого та спеціаліста. Вона важлива в силу ряду обставин. Перш за все, спеціаліст, залучений до проведення слідчих дій, може звернути увагу на виявлення мікрослідів, надати допомогу в пошуку прихованих мікрослідів (об'єктів) спеціальними засобами та, в подальшому надати допомоги в формулюванні запитань та отриманні зразків для порівняльного дослідження. На місці вчинення злочину можливо вирішити також ряд питань, які будуть важливі не тільки для висування слідчих версій, але і в подальшому сприятимуть ефективному експертному дослідженню.

Як мікротрасологія так і трасологія – це галузі криміналістики, які здійснюють дослідженням слідів. Однак як власне об'єкти (в першу чергу сліди), так і методи, які використовуються при їх вивченні – різні. Як відомо, в трасології розрізняють чотири основні види досліджуваних (таких, що підлягають ідентифікації та діагностиці) об'єктів:

- сліди людини;
- тварин;
- знарядь, механізмів та інструментів і транспортних засобів.

Незалежно від виду трасологічної експертизи розрізняють наступні види мікрооб'єктів, в яких відображаються властивості об'єктів, що слугують засобами ідентифікації та діагностики:

- мікросліди та мікроознаки звичайних (макро) слідів, які вилучаються в процесі огляду місця події чи речових доказів;
- сліди-зразки та експериментальні сліди об'єктів, що порівнюються, із відображенням їх мікрорельєфу;

- мікрочастинки, при дослідженні яких вирішуються питання про ототожнення цілого, факту контактної взаємодії чи механізму слідової взаємодії.

До мікроскопічних об'єктів трасологічної експертизи відносяться, в першу чергу, дрібні нерівності поверхонь слідоутворюючого об'єкта – виступи і впадини, що часто відображаються в мікрослідах або утворюють окремі мікросліди. Їх взаємне розміщення, форма і розміри являються тією ідентифікаційною та діагностичною інформацією, для вилучення якої необхідно застосовувати методи мікроскопічного дослідження, а для фіксації – методи мікрозйомки. Мікроскопічні ознаки можуть мати окремий характер або можуть бути виділені при дослідженні відображень порівняно великих деталей рельєфу.

До мікроскопічних об'єктів відносяться і мікрочастинки. При їх дослідженні часто вдається вирішити експертні завдання, пов'язані із встановленням факту контактної взаємодії або ідентифікації цілого. На практиці прийнято відносити до мікрочастинок всі ті частинки, жоден із вимірів яких не перевищує 2 мм. Коли мова йде про ознаки, що відображаються в слідах мікроскопічних нерівностей поверхонь чи про сліди в цілому, які повинні йменуватись мікрослідами, доводиться обмежуватись якісним визначенням [2, с. 34].

Тому, мікросліди – це такі відображення об'єктів, форма і розміри яких можна визначити тільки за допомогою мікроскопічної техніки (луп, мікроскопів тощо).

Крім того, до мікротрасології відносяться не тільки мікро-, але й ультрамікрооб'єкти. Від мікрооб'єктів їх відрізняють межі невидимого, тобто всі, що менше 0,1-0,08 мм, відносяться до ультрамікрооб'єктів.

Природа мікро- й макроознак різна. Якщо походження макроознаки (наприклад форма й розмір деталі рельєфного малюнку підошви взуття) відповідає певним закономірностям і зазвичай обумовлюється функціональним призначенням об'єкта, то походження мікроознаки (наприклад невелика частина краю підошви) випадкове. Для вивчення мікрослідів необхідна своя система методів і засобів виявлення і фіксації, заснованих на закономірностях відображення мікродеталей. Разом з тим, закономірності мікротрасології в значній мірі обумовлені загальними закономірностями формування та дослідження слідів, які вивчаються в трасології.

Таким чином, ми ще раз переконуємося, що не дивлячись на достатність розробки вчення про мікрооб'єкти в цілому, мікротрасологія потребує подальшого вдосконалення – як в теоретичному, так і в методичному аспектах.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Природа экспертизы микрообъектов. Сб. «Экспертная практика и новые методы исследования». – М., 1983. Вип. 20.
2. Майлис Н.П. Судебно-трасологическая экспертиза. Учебно-метод. Пособие для экспертов. – М., 1975.
3. Трасологические методы исследования микроследов и микрочастиц : метод. пособие для экспертов / под ред. Г.Л. Грановского. – М. : ВНИИСЭ, 1987.

К.В. Гуменюк,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

науковий керівник: **В.М. Панькевич,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК

Податкова система нині – це велика кількість податків та зборів і складність їх адміністрування, що негативно впливає на інвестиційну привабливість української економіки, сприяє її тінізації [4, с. 13].

Державна податкова служба України за допомогою перевірок здійснює контроль за правильністю нарахування та своєчасністю сплати податків та зборів фізичними і юридичними особами. Суб'єктом виступає система органів Державної податкової служби. Предметом – декларації, звіти, бухгалтерські книги, показники електронно-касових апаратів та комп'ютерних систем, свідоцтво про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, спеціальні дозволи на її здійснення, тощо. Об'єктом – фізична особа, організація, установа, підприємство.

Питання проведення податкових перевірок регулювалось та регулюється й досі такими документами:

- Податковий кодекс (ст. 75–86);
- Господарський кодекс;
- Закон від 06.07.95 р. № 265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»;
- Закон від 23.12.98 р. № 351-XIV «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності»;
- Закон від 19.12.95 р. № 481/95-ВР «Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного та плодового,

алкогольних напоїв і тютюнових виробів»;

- Закон від 08.07.10 р. № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

- Порядок оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків – юридичними особами та їх відособленими підрозділами, затверджений наказом Мінфіну від 20.08.15 р. № 727;

- Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.17 р. № 148 [1].

Ревізії проводяться за планом-графіком, який формує та затверджує центральний орган Державної податкової служби. Цей план має бути відкритим та сформованим на весь рік.

Проекти річних планів-графіків складаються не пізніше 01 грудня року, що передуює року, в якому будуть проводитися документальні планові перевірки. У графіку контрольних перевірок обов'язково мають бути додатки з обґрунтуваннями підстав включення платника податків до плану-графіка[2].

Основна мета плану-графіка полягає у тому, щоб попередити платників податків про здійснення перевірки, мету та період її проведення. До плану включаються ревізії платників податків, які мають ризик несплати податків та зборів. Про проведення такої перевірки платник повинен бути попереджений не менше ніж за 10 календарних днів. (Пп. 75.1.2, ст. 77 ПК) [2]. Формування плану-графіка проведення документальних планових перевірок платників податків регламентується «Порядком формування плану-графіка проведення документальних планових перевірок платників податків» затверджений Наказом Міністерства Фінансів України від 02.06.2015 року №524. Те, як часто будуть проводитися податкові перевірки платників залежить від ступеня ризику в їхній діяльності. Існує три ступені ризику – високий, середній та незначний. Відповідно, платників податків з незначним рівнем ризику включають до плану-графіку не частіше, ніж раз на три роки, з середнім рівнем ризику – не частіше, ніж раз на два роки, а з високим рівнем ризику – не частіше одного разу на рік. Планова перевірка не повинна тривати більше 10 робочих днів для малих підприємств, а для середніх та великих підприємств – не більше 20 робочих днів.

План-графік опубліковується на офіційному сайті Державної податкової служби України не пізніше 25 грудня року, що передуює року, в якому будуть проводитися документальні планові перевірки [2].

Але з дня опублікування він може зазнавати змін. План-графік 2018 року був змінений 15 разів з моменту його оприлюднення на сайті. Відзначимо, що оновлення плану податкової перевірки є підставою для позову до суду

щодо протиправності та скасування наказу про проведення документальної ревізії податківцями. Закон України:

- не регламентує порядок коригування чи оновлення плану-графіка;
- не надає відповідного права органам ДПС України,
- не передбачає можливості формування місячних, квартальних та інших різновидів планів перевірок;
- не встановлює строки їх оприлюднення.

Дозволено лише вносити зміни, пов'язані зі зміною найменування господарюючого суб'єкта або виправлення технічних помилок [2]. Зважаючи на це, ми можемо дійти висновку, що зміни дати проведення ревізії, кількості платників, які підлягають перевірці є протиправними.

Проаналізувавши план-графік 2018 року, можна побачити, що початковий план містив інформацію про проведення контрольних заходів щодо 8 040 платників податків, але станом на кінець жовтня він збільшився на 600 позицій. Такі дії податкових інспекторів є неприйнятними, адже це створює проблеми для самих платників та суперечить Закону України [3].

Платник податків виявив, що у результаті внесення змін до плану-графіка у нього планується проведення перевірки органами ДПС. У такому разі суб'єкт господарювання може подати заяву до суду та оскаржити наказ податкової служби. Якщо ж платник допустив податкового інспектора до перевірки, то він не має права оскаржувати наказ про призначення ревізії.

Недопущення податківця до перевірки має свої наслідки для платника податків:

-відбувається арешт майна, відмінного від коштів, платника на підставі прийняття рішення керівником (заступником керівника) органу ДПС, обґрунтованість якого повинна бути перевірена судом протягом 96 годин (ст. 94 ПКУ);

- звернення органів ДПС о адміністративного суду із позовом (поданням) про застосування арешту коштів на рахунках у банку платника податків, зокрема, щодо зупинення видаткових операцій (пп. 94.6.2 ПКУ).

Податківець складає акт ,що засвідчує факт відмови суб'єкта господарювання від проведення документальної перевірки(відповідно до пункту 81.1 ПКУ)[2].

Отже, Державна податкова служба України здійснює планування перевірок платників податків, складаючи та оприлюднюючи план-графік. Даний план контрольних заходів органами ДПС має бути складений на рік і не може змінюватися. У разі зміни графіку податковий інспектор може бути не допущений до перевірки, а наказ про дану перевірку буде оскаржений в суді.

Список використаних джерел

1. Податкові перевірки: що потрібно знати платнику податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uteka.ua/>.
2. Податковий кодекс України податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
3. Чи може ДПС змінювати свій план-графік перевірок? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.dtki.ua/>.
4. Гороховська Ю.І., Кровіцка Я.А., Панькевич В.М. (2015). Проблеми податкового реформування в Україні на сучасному етапі.

УДК 347.73

А.О. Давидюк,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
науковий керівник: **В.М. Панькевич,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ ЗУСТРІЧНОЇ ЗВІРКИ

Анотація. В даній статті висвітлено поняття, послідовність проведення та проблеми здійснення зустрічних звірок. Визначено необхідність внесення змін до законодавства.

Ключові слова: зустрічна звірка, контролюючий орган, довідка, акт про неможливість проведення зустрічної звірки.

Постановка проблеми. Необхідність розгляду даної теми зумовлена тим, що в Україні останнім часом спостерігається поширення порушення норм права, що визначають підстави, порядок і наслідки проведення зустрічних звірок як способу податкового контролю. Все це пояснюється тим, що контролюючі органи часто ототожнюють та підмінюють поняття «звірка» і «перевірка», що сприяє для формування у платників податків деформованого уявлення щодо цих двох правових явищ та їх можливих результатів.

Стан дослідження. Питання особливостей зустрічних звірок як способу податкового контролю є достатньо цікавою темою, яку, зокрема, досліджували і досліджують представники юридичної сфери, а саме: В. Злобін, В. Панькевич, М. Діба, Ю. Вертипорох, А. Коротких, Н. Літвіна, Е. Мороз, О. Хрімлі та інші.

Виклад основного матеріалу. Зустрічна звірка – зіставлення первинних даних бухгалтерської звітності та інших документів суб'єктів господарювання, яка здійснюється контролюючими органами для документального

підтвердження господарських відносин з платником податків та зборів, а також підтвердження відносин, виду, обсягу і якості всіх операцій та розрахунків, які були між ними з метою з'ясування їх достовірності в обліку платника податків, а також між платником податку та неприбутковими організаціями

Під метою проведення зустрічної звірки розуміють отримання податкової інформації, яка є необхідна для того, щоб контролюючі органи могли виконувати свої функції. Зустрічна звірка – не є перевіркою, відповідно на неї не поширюються основні вимоги та обмеження, які передбачені Податковим кодексом України в частині проведення перевірок, проте інформація, яка була отримана процесі даної звірки, в майбутньому може слугувати підставою для позапланової перевірки [3].

Порядок проведення контролюючими органами зустрічних звірок затверджено постановою КМУ від 27.12.2010 р. №1232. Отже, якщо виникла необхідність проведення зустрічної звірки, контролюючий орган (ініціатор) надсилає контролюючому органу (виконавцю), до компетенції якого віднесено реалізацію повноважень щодо здійснення податкового контролю стосовно суб'єкта господарювання, запит про проведення зустрічної звірки для підтвердження даних, отриманих від платника податків та інших суб'єктів інформаційних відносин [2].

Зустрічна звірка може бути здійснена контролюючим органом, який є ініціатором самотійно, якщо здійснення податкового контролю з приводу даного суб'єкта господарювання входить у рамки його компетенції. В свою чергу, зустрічна звірка проводиться у суб'єктів господарювання, з приводу здійснення операцій, з якими під час перевірки платника податків та зборів виникають:

- сумніви стосовно факту здійснення таких операцій;
- якщо існують розбіжності задекларованих у деклараціях з податку на додану вартість показників податкового кредиту та податкових зобов'язань.

Зазначимо, що в процесі проведення зустрічної звірки висвітлюються лише ті питання, які чітко визначені у письмовому запиті контролюючого органу щодо проведення зустрічної звірки. Повторне здійснення зустрічних звірок контролюючими органами з одного і того ж питання заборонено. Форма запиту контролюючого органу на проведення зустрічної звірки встановлена наказом Міністерства Фінансів України від 28.02.2017 р. №299, згідно якої передбачено, що контролюючий орган на підставі пп. 20.1.2, 20.1.4 ПКУ та п. 73.3 ПКУ у разі проведення зустрічної звірки платники податків та інші суб'єкти інформаційних відносин зобов'язані подавати інформацію, визначену в запиті контролюючого органу, протягом 10 робочих днів з дня, наступного за днем отримання запиту. Документальне підтвердження цієї інформації на вимогу контролюючого органу може бути надано в електронному або паперовому вигляді на вибір платника податків. У разі якщо

запит складено з порушенням вимог, визначених ст. 73 ПКУ, платник податків звільняється від обов'язку надавати відповідь на такий запит [3].

Під час проведення зустрічної звірки, яка була виконана відповідним контролюючим органом, складається довідка за наявності інформації, що була вказана в запиті ініціатором, та її документального підтвердження. У випадку відсутності запитуваної контролюючим органом інформації виконавець надсилає завірений печаткою запит про подання інформації та її документального підтвердження суб'єкту господарювання у порядку, визначеному ст. 42 ПКУ [2].

Якщо суб'єкт господарювання надав необхідну інформацію та її документальне підтвердження, у встановлені Податковим кодексом України строки, то контролюючий орган може проводити зустрічну звірку. За результатами проведеної зустрічної звірки складається довідка у двох примірниках, що підписується суб'єктом господарювання або його законним представником і посадовими особами контролюючого органу, які її проводили, та є зареєстровані в контролюючому органі.

Під час встановлення фактів, які не дають змогу провести зустрічну звірку суб'єкта господарювання через зняття з обліку, встановлення відсутності суб'єкта господарювання або його посадових осіб за місцезнаходженням, ненадання визначеної у запиті контролюючого органу інформації та її документального підтвердження для проведення зустрічної звірки, контролюючий орган (виконавець) складає акт про неможливість проведення зустрічної звірки суб'єкта господарювання, який підписується посадовими особами контролюючого органу (виконавця). Після чого необхідно зареєструвати довідку про проведення зустрічної звірки або ж акт про неможливість проведення зустрічної звірки. Цю процедуру здійснює як контролюючий орган виконавець, так й контролюючий орган ініціатор. Також всі матеріали, акти надсилаються до контролюючого органу (ініціатора).

Тобто процес проведення зустрічних звірок, є лише визначеним процедурним заходом зі збору контролюючим органом інформації щодо дотримання платником податкового законодавства у рамках податкового контролю.

Розглядаючи справи, які пов'язані із зустрічними звірками, можна спостерігати те, що не тільки самі платники податків, а й деякі органи державної влади не розуміють самої суті даної процедури. Це чітко видно на прикладі однієї із справ: на думку одного з платників податків, контролюючим органом було грубо порушено норми чинного законодавства при проведенні звірки та оформлення її результатів, що у свою чергу, є безумовною підставою для визнання дій зазначеного органу протиправними, адже було встановлено, що органом ДПС з метою проведення зустрічної звірки даного підприємства щодо підтвердження господарських відносин з платниками податків вручено

керівнику підприємства відповідний запит на надання матеріалів і документів. Однак останній у встановлені строки до органу ДПС нічого не надав, адже за податковою адресою не перебуває. В наслідок чого, було складено акт про неможливість проведення зустрічної звірки та підтвердження господарських відносин суб'єкта господарювання з його контрагентами.

Розглядаючи справу, суд першої інстанції, задовольнив вимоги підприємства і визнав дії ДПС протиправними, дійшовши до висновку щодо наявності порушень в діях контролюючих органів при проведенні зустрічної звірки та складанні акта перевірки.

Суд апеляційної інстанції змінив лише резолютивну частину постанови і вирішив, що суд першої інстанції правильно встановив обставини та висновок у даній справі, проте резолютивну частину рішення було сформульовано нечітко.

У свою чергу Вищий адміністративний суд України (ВАСУ) повністю скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, адже в адміністративному суді можуть оскаржуватись лише ті рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, тобто правові акти, що призводять до виникнення юридичних наслідків у вигляді виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків у певних осіб. Тобто позивач на власний розсуд має визначити, чи порушено його права рішеннями, дією або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень. Разом з тим належний захист прав та інтересів особи можливий тільки у випадку існування спірних правовідносин. Важливим фактом є те, що при цьому правові акти (рішення, дії або бездіяльність), які оскаржуються повинні бути юридично значимими, тобто мати безпосередній вплив на суб'єктивні права й обов'язки або шляхом позбавлення можливості повністю чи частково реалізувати належне цій особі право, або шляхом безпідставного покладення на цю особу будь-якого обов'язку. Як свідчить стаття 17 Кодексу адміністративного судочинства предметом розгляду по суті в порядку адміністративного судочинства є не будь-які рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень, а лише ті, що породжують права та обов'язки учасників спірних відносин. Розглядаючи раніше сутність зустрічної звірки, нам відомо, що висновки, що викладені в акті податкової перевірки, не являються предметом оскарження в адміністративному суді, адже не обов'язкові ані для платника податків, ані для керівника контролюючого органу. Так як останній оцінює викладені в акті перевірки доводи й у разі наявності податкових порушень приймає податкове повідомлення-рішення, яке і визначає грошові зобов'язання платникові податків, висновки, викладені в акті перевірки, є лише відображенням фактичних дій податкових інспекторів-ревізорів та їх особистої думки, а тому не створюють жодних правових наслідків. Відповідно, акти перевірки не порушують права платників податків безвідносно до змісту таких актів,

у зв'язку з чим відсутні підстави для задоволення позову щодо протиправності акта перевірки, а так само дій щодо включення до акта перевірки будь-яких даних.

Діяльність контролюючого органу з оформлення результатів перевірки, зокрема із складання акта перевірки та формування його змісту, не може порушувати права та/або охоронювані законом інтереси особи в публічно-правових відносинах. У зв'язку з цим у судів відсутні підстави для задоволення позовів платників податків, якщо змістом позовних вимог є визнання протиправними актів перевірки та/або дій контролюючого органу зі складання таких актів чи включення до їх змісту певних висновків.

Підсумовуючи дані наведеної справи, дії органу ДПС щодо складання акта про неможливість проведення зустрічної звірки даного підприємства не впливають на коло прав, свобод, законних інтересів чи обов'язків позивача, а також установлених законом умов їх реалізації. Саме тому колегія суду прийняла рішення, що позовні вимоги підприємства є необґрунтованими та не підлягають задоволенню. На перший погляд здається те, що обставини у справі судами першої та апеляційної інстанцій досліджено повно, проте суди порушили та неправильно застосували норми матеріального права, що призвело до ухвалення незаконних судових рішень.

Висновки. Отже, зустрічна звірка надає можливість контролюючим органам отримати податкову інформацію, яка є необхідною для проведення перевірок платників податків, та перевірити достовірність звітної документації. Необхідно пам'ятати, що акт зустрічної звірки не є рішенням органу владних повноважень і акт про неможливість проведення зустрічної звірки не може бути предметом для оскарження в суді. На мою думку, необхідно чіткіше оформити вимоги щодо зустрічної звірки, а саме, розглянути наслідки, які очікують платників податків особливо після складання акту про неможливість проведення зустрічної звірки та слід наголосити на необхідності проведення контролюючими органами зустрічних звірок з дотриманням особливостей їхньої правової природи.

Список використаних джерел

1. Про затвердження форми запиту контролюючого органу на проведення зустрічної звірки: Наказ Міністерства Фінансів України від 28.02.2017 р. №299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0370-17> (дата звернення: 26.11.2019).
2. Про затвердження Порядку проведення контролюючими органами зустрічних звірок: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2010 р. №1232. Дата оновлення: 07.04.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1232-2010-п> (дата звернення: 26.11.2019)
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 20.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1091> (дата звернення 26.11.2019).

О.В. Коротюк,

кандидат юридичних наук, докторант кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗАХУДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ, ЩО ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ ПОЛЬЩІ

У сучасному світі об'єкти права інтелектуальної власності займають особливе місце у суспільному житті. У зв'язку з цим, актуальним видається питання дослідження становлення і розвитку концепції кримінально-правової охорони цих об'єктів, що має здійснюватися з урахуванням того, що українські землі входили до складу різних держав у різні історичні періоди. Деякі питання, пов'язані із цим були розглянуті у роботах Берзіна П.С.², Нерсесяна А.С.³, Харченка В.Б.⁴ та деяких інших науковців. Утім, кримінально-правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності на західноукраїнських землях, що входили до складу Польщі, на даний час досліджено недостатньо. Тому його дослідження виявляється актуальним і доцільним.

У літературі вказується про те, що новоутворена у 1918 р. Польська держава отримала у спадщину й кримінальне законодавство держав-окупантів, яке залишалося чинним упродовж тривалого часу у міжвоєнний період. На колишній російській території чинними залишалися російський кримінальний кодекс 1903 р. М. Таганцева; на колишній прусській території – кримінальний кодекс Німецької імперії 1871 р.; на колишній австрійській території – австрійський кримінальний кодекс 1852 року⁵. За таких умов кримінальне законодавство відзначалося розрізненістю, а практика його застосування – непослідовністю.

Ця ситуація потребувала швидкого врегулювання. 28.01.1920 року Польща приєдналася до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року⁶, що поставило для країни чіткі вимоги щодо швидкого створення єдиного кодифікованого законодавства. Згідно з

² Берзін П.С. Джерела карного законодавства Австрійської та Австро-Угорської імперій, що застосовувались на українських землях / П.С. Берзін // Вісник кримінального судочинства. – 2018. – №1. – С. 68–76.

³ Нерсесян А.С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності: Монографія. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. – 192 с.

⁴ Харченко В.Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія / В.Б. Харченко. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 480 с.

⁵ Липитчук О.В. Польський Кримінальний кодекс 1932 р. та його характеристика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2010/lovtyh.pdf.

⁶ Довгань Г.В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність – 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Довгань Галина Віталіївна; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2008. – 222 с. – С. 101.

розпорядженнями Президента Польщі, виданими 11.07.1932 року, набрали чинності Кримінальний кодекс (Kodeks karny)⁷, а також Закон про правопорушення (Prawo o wykroczeniach)⁸. У Кримінальному законі містилося кілька норм, які встановлювали кримінальну відповідальність за розповсюдження заборонених відомостей у різних формах, у тому числі шляхом випуску друкованих видань, а саме:

- незаконне розповсюдження відомостей, що можуть «ослабити військовий дух» (ст. 104);
- готування, переховування чи перевезення листів, друкованої літератури або зображень, які спонукають до вчинення злочину або таких, що схвалюють злочин (ст. 155);
- готування, переховування чи перевезення листів, друкованої літератури або зображень, які спонукають до не послухання або перешкоджання закону чи законним розпорядженням (ст. 157);
- публічне розповсюдження неправдивих відомостей, які можуть викликати неспокій у суспільстві (ст. 170).

Крім того, згідно із ст. 272 Карного кодексу, передбачалася відповідальність за відібрання у іншої особи, привласнення собі або ушкодження чужої речі, яка представляє собою нематеріальну вартість⁹.

У той же час, кримінально-правові норми, що встановлювали відповідальність за порушення авторських прав, прав на винаходи та інші об'єкти права інтелектуальної власності, розміщувалися у спеціальних законах, які були невід'ємною частиною кримінального законодавства.

Законом про авторське право від 26.03.1926 року визначалися основоположні засади правової охорони об'єктів авторського права. У ст. 1 цього Закону зазначалося, що «предметом авторського права є, незалежно від форми вираження (усним словом, письмом, друком, малюнком, кольором, формою, звуком, мімікою, ритмом), будь-який прояв духовної діяльності, що має властивість особистої творчості». У зв'язку із цим закон включав у себе широкий перелік охоронюваних об'єктів авторського права, до яких відносилися: твори, виражені усно, на письмі, друком; промови, лекції, проповіді, імпровізації, щоденники; надруковані і не надруковані книги, брошури, статті, підготовлені матеріали, плани, схеми та ескізи; уся область літературного, наукового і практичного виробництва, якщо воно має відбиток індивідуальної творчості; музичні композиції усіх видів, як пов'язані із словом, так і без нього; роботи в області усіх графічних та

⁷ Kodeks karny. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>.

⁸ Prawo o wykroczeniach. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600572/O/D19320572.pdf>.

⁹ Kodeks karny. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>.

художніх мистецтв: малювання, живопис, гравюра, літографічне, скульптурне, гравюрне, архітектурне, декоративне мистецтво, що використовується для ремісничого виробництва і промисловості, незалежно від типу, розміру і вартості матеріалу; фотографічні зображення або зображення, отримані у подібний до фотографічного спосіб; наукові ілюстрації, карти ті інші посібники. Вони підлягали правовій охороні як у закінченому вигляді, так і в ескізах, кресленнях, планах, моделях і проектах. До об'єктів авторського права також відносилися твори мімічного мистецтва (пантоміма), ритмічного мистецтва (хореографія), живі картини, кінематографічні постановки тощо, що зафіксовані у сценаріях, малюнках, фотографіях або навіть у пам'яті певної кількості людей¹⁰.

У ст. 4 Закону визначалися об'єкти, які не охоронялися: закони, постанови судів та інших органів влади, офіційні листи і бланки, видані органами влади для загального інформування; інформація преси (новини) тощо. За загальним правилом авторські права належали творцю об'єкта. При відсутності доказів іншого автором вважалася особа, чие ім'я було визначено на роботі чи об'явлено під час виконання твору або виступу (ст. 6)¹¹.

Кримінальні покарання за посягання на об'єкти авторського права передбачалися у статтях 68–70. До караних діянь відносилися наступні:

- вступ у права творця або його правонаступника всупереч положенням Закону, підлягало покаранню у вигляді тюремного ув'язнення на строк шість місяців або штрафу у розмірі до десяти тисяч злотих, або обом цим покаранням; незаконне виготовлення копії з чужого твору образотворчого мистецтва підлягав покаранню тільки у разі виготовлення такої копії з комерційною метою (ст. 68);

- замовлення редактором видання без відома автора і підготовка видання, виготовлення копій видання більше, ніж дозволено, підлягало покаранню у вигляді тюремного ув'язнення на строк два роки або штрафу у розмірі до п'ятдесяти тисяч злотих, або обом цим покаранням (ст. 69);

- присвоєння чужого авторства каралося тюремним ув'язненням на строк до одного року або штрафом у розмірі до десяти тисяч злотих, або обома цими покараннями одночасно¹².

Список використаних джерел

1. Берзін П.С. Джерела карного законодавства Австрійської та Австро-Угорської імперій, що застосовувались на українських землях / П.С. Берзін // Вісник кримінального судочинства. – 2018. – №1. – С. 68–76.
2. Довгань Г.В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну

¹⁰ Prawo autorskie (ustawa z 29 marca 1926 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://pl.wikisource.org/wiki/Prawo_autorskie_\(ustawa_z_29_marca_1926_r.\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Prawo_autorskie_(ustawa_z_29_marca_1926_r.)).

¹¹ Там само.

¹² Там само.

- власність (історико-правовий аспект): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність – 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / Довгань Галина Віталіївна; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2008. – 222 с.
3. Липитчук О.В. Польський Кримінальний кодекс 1932 р. та його характеристика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/04_2010/lovtjh.pdf.
 4. Нерсисян А.С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності: Монографія. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. – 192 с.
 5. Харченко В.Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія / В.Б. Харченко. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 480 с.
 6. Kodeks karny. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>.
 7. Prawo autorskie (ustawa z 29 marca 1926 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://pl.wikisource.org/wiki/Prawo_autorskie_\(ustawa_z_29_marca_1926_r.\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Prawo_autorskie_(ustawa_z_29_marca_1926_r.)).
 8. Prawo o wykroczeniach. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600572/O/D19320572.pdf>.

С.В. Масловський,

здобувач Інституту економіко-правових досліджень НАН України

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Повноваження є нерозривною єдністю певних прав та обов'язків судових органів. Поряд з цим вони визначають юридичне положення судді, його взаємовідносини зі всіма іншими учасниками процесу. У свою чергу, реалізація повноважень має своїм безпосереднім результатом рух справи – виникнення, розвиток і завершення процесуальних правовідносин [1, с. 24-25]. Кожне право є одночасно й обов'язком, та навпаки, обов'язок суду є в той же час і його правом. Разом взяті вони складають повноваження [2, с. 52]. Повноваження господарського суду першої інстанції – це система прав та обов'язків, які здійснюються судом відповідно до законодавства. Повноваження господарського суду першої інстанції мають владний характер та є однією із обов'язкових ознак судової влади. Слід підкреслити, що рішення суду, розпорядження суддів при здійсненні ними своїх повноважень обов'язкові для всіх без винятку державних органів, організацій, інших юридичних осіб, громадян. З аналізу процесуального законодавства можливо зробити висновок щодо множинності повноважень суду, тому з метою систематизації їх необхідно класифікувати.

Класифікація повноважень господарського суду першої інстанції має не лише науковий інтерес, але й практичну значущість, тому, що в процесі забезпечення ефективного та справедливого судочинства роль суду є однією з основних. В юридичній літературі існують різні підстави класифікації. В умовах прагнення уніфікації процесів розглянемо погляди вчених незалежно від того до якого виду судочинства відносяться повноваження суду першої інстанції. Так Н.В. Козлова поділяє повноваження за ступенем обов'язковості на: обов'язкові – для яких вживається слово «обов'язок» та факультативні - для яких вживається слово «право» і залежать від судового розсуду і волевиявлення учасників процесу [3, с. 32]. Окремо вона виділяє повноваження суду щодо затвердження мирової угоди. Але з цією думкою навряд чи можна погодитися тому, що важко чітко розмежувати права та обов'язки суду. Характерною рисою процесуального становища суду те, що процесуальні права суду є одночасно і його обов'язками. Суд не тільки має право вчиняти певні дії при наявності указаних в законі умов, але і зобов'язаний це зробити [4, с. 625]. О.В. Колісник розглядала повноваження суду залежно від ступеня узагальненості мети на кожному етапі судочинства: 1) інтегруючі, спрямовані на справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд та вирішення справ із метою захисту порушених чи оспорюваних прав; 2) проміжні, пов'язані з рухом провадження в напрямку вирішення справи та захисту прав й інтересів осіб, які можна поділити на імперативні та диспозитивні; 3) завершальні, пов'язані із закінченням провадження у справі; 4) допоміжні, що супроводжують і сприяють реалізації інших повноважень [5, с. 9]. Деякі вчені (Н.В. Козлова, М.А. Гурвіч) поділяли повноваження суду першої інстанції в залежності від стадій розгляду справи. Ця думка має право на розвиток, тому в залежності від стадій визначених Господарським процесуальним кодексом України повноваження суду першої інстанції можливо поділити на повноваження:

- при відкритті провадження по справі;
- у підготовчому провадженні;
- у наказному провадженні;
- при врегулюванні спору за участю судді;
- при укладенні мирової угоди;
- при розгляді справи по суті, які в свою чергу поділяються на повноваження:
- при відкритті судового засідання;
- при з'ясуванні обставин справи та дослідженні доказів;
- у судових дебатах;
- при ухваленні та проголошенні судового рішення;
- при розгляді справ у порядку спрощеного позовного провадження.

В галузі адміністративного судочинства І.І. Діткевич та А.О. Неугодніков поділяють повноваження суду на предметні та функціональні. Під

предметними повноваженнями розуміють такі повноваження органу судової влади, які визначають межі юрисдикції названого суб'єкта правовідносин, а під функціональними – різного характеру дії зазначеного судового органу у процесі здійснення правосуддя, пов'язані з вирішальними діями суду щодо керівництва процесом [6, с. 11; 7, с. 10].

К.В. Гусаров, предметні повноваження визначає як повноваження органу судової влади, які визначають межі компетенції певного судового органу, а функціональні як такі, що пов'язані з вирішальними діями суду по керівництву цивільним процесом у межах існуючих судових проваджень як структурних компонентів судочинства. До предметних він включає підвідомчість та підсудність цивільних справ та вказує, що, враховуючи необмежену судову юрисдикцію, про підвідомчість слід говорити як про функцію розмежування компетенції між судами загальної юрисдикції, арбітражними судами та КСУ, оскільки сама підвідомчість зумовлює межі судової влади різних судових установ [8, с. 10].

Враховуючи наскільки різноманітні підходи, для детальнішого розуміння класифікації повноважень суду першої інстанції вважаємо, що неможливо наголосити на вичерпному переліку підстав класифікації, особливо в умовах коли продовжується реформа господарського судочинства та законодавства. Враховуючи вищезазначене, наголошуємо на доцільності спиратися на класифікацію в залежності від стадій розгляду справи.

Список використаних джерел

1. Васильев С.В. Полномочия судьи арбитражного суда // Всеукраїнський науково-практичний семінар «Судово-правова реформа»: тези доп. та наук. повідомл., 23 травня 1995 р. Х., 1995. С. 24–25.
2. Козлов А.Ф. Суд первой инстанции как субъект советского процессуального права. Томск : Изд-во Том. ун-та, 1983. 165 с.
3. Козлова Н.В. Полномочия суда первой инстанции в исковом производстве: Дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право». Саратов, 2000. 161 с.
4. Васильковский Е.В. Курс гражданского процесса. Т. 1: Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. М.: Бр. Башмаковы, 1913. 691 с.
5. Колісник О.В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2008. 20 с.
6. Неугодніков А.О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Одеська національна юридична академія. О., 2006. 20 с.
7. Діткевич І.І. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 20 с.
8. Гусаров К.В. Проблеми цивільної процесуальної правосуб'єктності: автореф. дис... канд. юрид. наук; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2000. 19 с.

Ю.С. Носенко,

судовий експерт групи технічних досліджень документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень Кіровоградського НДЕКЦ МВС

АНАЛІЗ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ДОКУМЕНТІВ ВІД ПІДРОБКИ

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку та поширення поліграфічної й оргтехніки багато документів дуже легко можна підробити за використання сучасної друкарської, копіювальної та іншої техніки. Захист документів від підробки завжди був одним із найважливіших завдань у будь-якому суспільстві. Про це свідчить Програма боротьби зі злочинністю, у якій визначено основні принципи й напрями такої боротьби: розроблення системи захисту документів, грошей, цінних паперів і предметів, які мають історичну й художню цінність, від їх підробки та крадіжок, а також експрес-методик для виявлення підробок.

Поняттю «захист» найчастіше надається значення як процесу, так і результату, тобто сукупності певних заходів та засобів. У більшості випадків криміналісти застосовують це поняття без його тлумачення або обмежуються переліком елементів певної групи цих засобів [1, с. 100; 2, с. 157].

Не менш важливим питанням є диференціація таких понять, як «засоби захисту» та «спеціальні засоби захисту». На нашу думку, спеціальні засоби захисту – це засоби, призначені безпосередньо для перешкоджання несанкціонованому виготовленню (повній підробці) документів та істотному ускладненню внесення до них будь-яких змін (частковій підробці). Засобами захисту документів від підробки можуть бути певні реквізити документа, виконані відповідним способом і розташовані у визначеному місці на документі.

Спеціальними засобами захисту документів від підробки є такі явища:

- 1) спеціальні елементи захисту (голографічний захисний елемент, захисна стрічка, захисні волокна тощо);
- 2) спеціальні матеріали, що використовуються для виготовлення певної категорії документів (спеціальний папір, фарби тощо);
- 3) спеціальні технології виготовлення документів, які унеможливають їх підробку (спеціальні прийоми дизайну, виготовлення, оздоблення документа тощо).

Спеціальний елемент захисту – це характерна ознака документа, що містить певну інформацію для ідентифікації документа або сертифікований та зареєстрований у встановленому порядку вибір, призначений для ідентифікації документа шляхом визначення його справжності та цілісності, порівнянням самого елементу захисту чи композиції за критеріями

відповідності характерним ознакам інструментальними та іншими методами [2, с. 206].

Під справжністю елементів захисту варто розуміти відповідність зовнішнього вигляду та наявності в елементах захисту сукупності характерних ознак, передбачених технічними умовами. Характерні ознаки – це сукупність заданих явних і прихованих деталей та властивостей спеціального елемента захисту, що підлягає обов'язковій ідентифікації під час встановлення справжності захисного елемента.

Під цілісністю необхідно розуміти незмінність зовнішнього вигляду елементів захисту а сукупності характерних ознак, встановлених технічними умовами.

Стійкість захисних властивостей елементів захисту, характеризується здатністю до утворення комплексу стійких ознак, що сигналізують про факти впливу на елементи захисту (підробку), а також спроможністю зберігати весь комплекс характерних ознак справжності й цілісності елементів захисту за регламентованого використання документів («природне зношення»).

Спеціальні засоби, методи та заходи, спрямовані на захист документів, відіграють важливу роль у захисті документів від підробки. Їх суть, на наше переконання, полягає в тому, що вони безпосередньо перешкоджають підробці або заздалегідь створюють передумови найшвидшого виявлення її ознак. Найбільший ефект у захисті документів досягається тоді, коли всі вони об'єднуються в єдиний механізм, яким є система захисту документів від підробки.

Під системою захисту документів варто розуміти єдиний, цілісний механізм, що складається із сукупності засобів, методів і заходів захисту документів від підробки. Створення та впровадження систем захисту документів від підробки, які виникають на шляху порушників, є завданням державного масштабу. Для його вирішення прийнято низку законів і підзаконних нормативних актів. Основними напрямками в розв'язанні цієї проблеми є вдосконалення нормативно-правової бази, розроблення організаційних заходів і технічних рішень, пов'язаних зі створенням систем захисту документів. Сучасні системи захисту документів повинні відповідати комплексу вимог, серед яких основними є можливість реалізації на практиці, гнучкість структури й модульність побудови, економічна доцільність і сумісність з іншими системами.

З огляду на викладене рівень захисту документів зі спеціальними засобами захисту можемо визначити як показник, який характеризується сукупністю елементів захисту, що забезпечує визначений рівень надійності захисту документів, та можливістю їх ідентифікувати певними особами. Аналіз сучасного стану технічних засобів захисту дає змогу констатувати, що їх ефективність нині визначається успішним вирішенням таких завдань:

а) можливістю візуальної (суб'єктивної) оцінки справжності й цілісності документа;

б) можливістю об'єктивної та однозначної ідентифікації за допомогою спеціальних приладів;

в) створенням для шахраїв таких технічних, фінансових та інших труднощів, які позбавляють їхні зусилля економічного смислу.

Будь-який засіб захисту створюється лише тому, що він виконує ті чи інші необхідні суспільству функції. Функція засобів захисту – це їх роль, призначення, мета й завдання. Засоби захисту – це багатофункціональні об'єкти, які виконують взаємозалежні функції. На засоби захисту покладаються такі основні функції: захищати документ від фальсифікації, ідентифікувати його, виявляти несанкціонований доступ до документа та інформувати про походження й рух останнього. Крім того, засіб захисту повинен містити інформацію про виробника та інформацію, що дає змогу вести незалежний контроль стану, походження й руху документа, бути відмінною ознакою справжності документа, а також мати достатню стійкість від підробки.

Список використаних джерел

1. Орловський В.А. Види імітаційних захисних елементів на цінних паперах / В.А. Орловський // Криміналістичний вісник: науково-практичний збірник. – К. : Держ. наук.-дослід. експертно-криміналістичний центр МВС України ; НАВС України, 2004. – Вип.
2. Техніко-криміналістичне дослідження документів [Текст]: навч. посіб. / [авт. Кол. : О.В. Воробей, А.В. Кофанов]. – К. : Нац. Акад. внутр. Справ, 2011. – 312 с.

А.А. Рачинська,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

науковий керівник: **О.К. Намясенко,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри підприємницького та корпоративного права

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВВЕДЕННЯ В ДІЮ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Торговельні відносини посідають важливе місце в системі ринкових відносин, оскільки забезпечують зв'язок між виробником товарів та їх споживачем. На сьогодні, особливо актуальним є дослідження прав та обов'язків суб'єктів господарювання у зв'язку з введенням в дію реєстраторів розрахункових операцій (РРО), що на практиці супроводжується рядом проблемних питань, які потребують вирішення.

В загальному вигляді торговельна діяльність може здійснюватися всіма суб'єктами господарювання незалежно від їх організаційно-правової форми чи форми власності. Однак, відмінність між цими суб'єктами полягає лише в тому, що для одних здійснення торговельної діяльності – це основний вид, а для інших – лише допоміжний [6, с. 56].

На сьогодні діє Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» (далі – Правила), якою визначаються загальні права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері здійснення торговельної діяльності. Відповідно до п. 10 Правил на суб'єкта господарювання покладаються такі загальні обов'язки як: 1) забезпечення куточку покупця на видному та доступному місці з обов'язковим зазначенням інформації про номери телефонів та адреси тих органів, обов'язком яких є забезпечення захисту прав споживачів, а також зазначення інформації про найменування власника чи того органу, який ним уповноважений; 2) внутрішнє приміщення, у якому здійснюється торговельна діяльність повинно відповідати санітарним нормам, а зовнішнє – вимогам НПА щодо зберігання, продажу і виробництва товарів та охорони праці; 3) обов'язок розмістити ліцензію, якщо для певного виду діяльності вона передбачена; 4) обов'язок продажу товарів та їх обміну відповідно до встановлених правил [4, п. 10]. Ці умови суб'єкт торговельної діяльності зобов'язаний виконати ще до початку безпосереднього здійснення торговельної діяльності.

Разом з тим, вказані Правила мають певні недоліки. Зокрема, ст. 3 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» встановлює обов'язок для тих суб'єктів господарювання, які здійснюють продаж товарів у сфері торгівлі або в готівковій, або в безготівковій формі проведення розрахункових операцій на повну суму з використанням РРО, які у встановленому законом порядку є зареєстрованими, опломбованими та переведеними в фіскальний режим роботи. Також, вони зобов'язані видати покупцям відповідні розрахункові документи, які будуть підтверджувати факт виконання розрахункової операції [3, ст. 3]. Однак, певні суб'єкти господарювання не зобов'язані встановлювати такі РРО.

Наприклад, п. 296.10 ст. 296 Податкового кодексу України встановлено, що платники єдиного податку не застосовують РРО, якщо вони зареєстровані як: 1) платники першої групи єдиного податку; 2) платники 2-4 групи (мова йде про фізичних осіб-підприємців), якщо обсяг їх доходу не перевищує 1 мільйон гривень протягом календарного року. Однак, у тому випадку, якщо відбувається перевищення такого доходу понад 1 млн. гривень, то такі РРО застосовуються обов'язково [2, ст. 296].

Крім того, статтею 9 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» встановлений перелік деяких видів діяльності, коли не застосовується РРО. Наприклад – здійснюється торгівля продукцією власного виробництва; торгівля фізичними особами промисловими або продуктовими товарами за готівкові кошти на ринку; якщо в місці отримання товарів здійснюються лише безготівкові розрахунки (оптова торгівля) та інше [3, ст. 9].

З вище зазначеного вбачається, що деякі суб'єкти господарювання зобов'язані встановити РРО, а на інших такий обов'язок може не покладатися. Однак, відповідно до п. 11 Правил суб'єкту господарювання надається право самостійно вирішити питання про встановлення таких РРО [4, п. 11]. Дана норма порушує вимоги законодавства щодо обов'язковості встановлення РРО для певних суб'єктів господарювання, які здійснюють торговельну діяльність.

У зв'язку з цим, пропонуємо з п. 11 даних Правил виключити можливість самостійного вирішення питання про встановлення РРО, та доповнити п. 11 абзацом третім наступного змісту: «Суб'єкт господарювання, що здійснює торговельну діяльність зобов'язаний встановити РРО у відповідності до вимог законодавства, крім випадків, якщо здійснювана ним діяльність підпадає під перелік видів, щодо яких законодавством не передбачено обов'язкове встановлення РРО».

Також, вважаємо, що норма п. 22 Правил є недосконалою як для суб'єктів господарювання, так і для споживачів. Відповідно до положень цієї норми – суб'єкт господарювання зобов'язаний надати споживачеві разом з товаром розрахунковий документ на повну суму проведеної операції, чим підтверджується факт купівлі даного виду товару [4, п. 22]. Однак, є досить поширеною практика продажу товарів з розстроченням платежу, або оплати частинами. Фактично, наведена норма забороняє таке розстрочення.

Так, розстрочення платежу являє собою таку умову оплати, за якої платежі за певним різновидом договорів здійснюються через певний час після виконання іншою стороною зустрічного зобов'язання та розподіляється на певні частини. Відстрочення платежу передбачає оплату за товар через певний час після виконання контрагентом свого зобов'язання, один раз у повному розмірі [5, с. 201].

Суб'єкти торговельної діяльності зобов'язуються проводити розрахункові операції з використанням режиму програмування цін на товари, найменування та обліку їх кількості [3, ст. 3]. На думку Зубар Г. у випадку здійснення розрахунків за відстроченим платежем вони мають проводитися через РРО з використанням режиму попереднього програмування «погашення кредиту» [1]. З цього слідує, що остаточні розрахунки за реалізовані товари за відстроченням або розстроченням

платежів будуть здійснюватися за допомогою передбаченого законом режиму попереднього програмування.

Таким чином, суб'єкти торгової діяльності мають право здійснювати розрахунки не лише на повну суму, але й з розстроченням та відстроченням платежів. Тому, пропонуємо у п. 22 Правил слово «повну» виключити, оскільки це призводить до порушень чинного законодавства та прав суб'єктів, що функціонують у даній сфері.

Висновки. Аналізуючи права та обов'язки суб'єктів торговельної діяльності, особливо ті, які пов'язані з впровадженням РРО, ми можемо дійти до висновку, що законодавство містить ряд колізій, які потребують усунення. Зокрема, запропоновано: 1) у п. 11 Правил покласти обов'язок (а не можливість вибору) на суб'єктів господарювання встановити РРО, якщо вони не підпадають під категорію тих осіб, для яких не передбачено обов'язковість встановлення таких РРО; 2) у п. 22 Правил виключити необхідність видачі суб'єктом, який здійснює торговельну діяльність, розрахункового документа на «повну» суму проведеної операції у зв'язку з передбаченою законодавством можливістю розстрочення та відстрочення платежів. Усунення вказаних недоліків більшою мірою захистить права та інтереси не тільки суб'єктів господарювання, але і споживачів.

Список використаних джерел

1. Зубар Г. Продаж товару з відстроченням платежу: чи можливі розрахунки через РРО? Бухгалтер&Закон. 2015. № 15. URL: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ007746
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI зі змінами від 29.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06 липня 1995 р. № 265/95-ВР зі змінами від 20 жовтня 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80>
4. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833 зі змінами від 13.03.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/833-2006-%D0%BF>
5. Тупицька Є. О. Особливості укладення договорів з умовою про відстрочення або розстрочення платежу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2012. № 12. С. 200-204.
6. Хрімлі К. О. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. *Інститут економіко-правових досліджень НАН України*. К., 2015. 203 с.

А.Ф. Савченко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

науковий керівник: **В.Б. Марченко,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри підприємницького та корпоративного права

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Слід зазначити, що на даний час існує ціла низка проблемних питань, що стосуються правового регулювання здійснення публічних закупівель. Це обумовлено тим, що чинна нормативно-правова база і правозастосовна практика щодо здійснення публічних закупівель постійно оновлюються і відповідно потребують ґрунтовного теоретичного осмислення.

Дослідженням питань, що пов'язані із правовим регулюванням функціонування системи електронних закупівель займалися О. Бандурка, Ю. Битяк, І. Бойко, В. Галуцько, Ю. Гаруст, С. Діденко, О. Єщук, А. Ковальчук, Т. Коломонець, В. Колпаков, О. Критенко, Д. Мартинович, О. Меліхова, О. Мельников, О. Міняйло, Є. Сердюк, Ю. Фролов, О. Шатковський та ін. Проте ці вчені розкривали лише окремі аспекти функціонування системи електронних закупівель, майже не звертаючись до правових засад її функціонування, що обумовлює необхідність подальшого дослідження.

Метою дослідження є надання загальної характеристики системи нормативно-правових актів, що регулюють здійснення електронних публічних закупівель.

Слід зазначити, що нині головним нормативно-правовим актом, який регулює здійснення публічних закупівель є Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 (далі – Закон). Цей Закон установлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади. Метою його є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції [7].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» від 29.08.2019 р., який набув чинності з 01.01.2020 року вніс цілу низку суттєвих змін до процедури публічних закупівель, зокрема: у статті 11 Закону України «Про публічні закупівлі» визначено, що відповідальною за організацію та проведення процедури закупівлі є уповноважена особа, яка повинна мати необхідний рівень знань в галузі

публічних закупівель і підтвердити його; новацією також є електронні каталоги, які працюють за принципом онлайн-магазину; є обов'язковим використання електронної системи ProZorro для державних закупівель вартістю від 50 тис. грн, а звітувати у системі ProZorro потрібно за всі закупівлі (навіть від 1 копійки) [7].

Правовою базою для здійснення електронних закупівельних процесів також є низка Європейських Директив: 2014/23/ЄС, 2014/24/ЄС та 2014/55/ЄС. У вищеназваних Директивах електронні закупівлі розглядаються як компонент електронного урядування та окреслені відповідно до принципів вільного переміщення товарів, свободи розміщення та свободи надання послуг, рівноправного ставлення, недискримінації, взаємного визнання, пропорційності та прозорості [1].

Окрім цього, в окремих сферах та спеціальними нормативними актами регулюються також особливості державних закупівель. Наприклад, Законом України від 03 березня 1999 року № 464 «Про державне оборонне замовлення», Постановою Кабінету Міністрів України від 09 грудня 1999 року № 2244 «Питання державного оборонного замовлення». Даними нормативно-правовими актами врегульовано важливі питання щодо формування, розміщення і обсягів поставок (закупівель) продукції, виконання робіт і надання послуг у сфері оборонного замовлення [2].

З метою впорядкування використання електронної системи закупівель під час здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, вартість яких є меншою за вартість, що встановлена в абзацах другому і третьому частини першої статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі», Державним підприємством «ПРОЗОРРО» було видано Наказ № 10 від 19.03.2019 «Про затвердження Інструкції про порядок використання електронної системи закупівель у разі здійснення закупівель, вартість яких є меншою за вартість, що встановлена в абзацах 2 та 3 частини 1 статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі».

Ця Інструкція визначає порядок використання електронної системи закупівель (далі – ЕСЗ) під час здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, вартість яких є меншою за вартість, що встановлена в абзацах другому і третьому частини першої статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі» (далі – Закон), з метою відбору постачальника товару (товарів), надавача послуги (послуг) та виконавця робіт для укладення договору, або оприлюднення звіту про укладені договори в системі електронних закупівель відповідно до Закону у разі здійснення закупівель товарів, робіт і послуг без її використання [4].

Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 166 «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» визначає вимоги до функціонування електронної системи закупівель, процедуру проведення авторизації електронних майданчиків, умови підключення та випадки

відключення електронних майданчиків від електронної системи закупівель, вимоги до електронних майданчиків та відповідальність операторів авторизованих електронних майданчиків [5].

Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.03.2016 № 473 «Про визначення веб-порталу Уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель та забезпечення його функціонування», веб-порталом Уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель, визначеної пунктом 6 частини першої статті 1 Закону, визначено інформаційно-телекомунікаційну систему "Prozorro" за адресою в мережі Інтернет: www.prozorro.gov.ua (далі - веб-портал). Цим же наказом відповідальним за забезпечення функціонування та наповнення веб-порталу було визначено Державне підприємство «ПРОЗОРО» [3].

Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.03.2016 № 477 «Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі» визначено процедуру розміщення інформації про публічні закупівлі (далі – Порядок), яка оприлюднюється на веб-порталі Уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель (далі – Веб-портал), подання інформації, документів, звернень та скарг і одержання повідомлень через електронну систему закупівель [6].

Отже, проведений аналіз системи нормативно-правових актів, що регулюють здійснення електронних публічних закупівель дав змогу зробити наступні висновки щодо її вдосконалення.

1) Доречним видається оновлення чинної на сьогодні в Україні процедури конкурентного діалогу відповідно до положень ст. 30 Директиви 2014/24/ЄС. Така зміна дасть змогу замовникам попередньо проводити переговори для того, щоб прийняти оптимальне рішення при здійсненні процедури закупівлі.

2) Запровадження такої процедури, як переговори з кількома учасниками стосовно початкової і всіх подальших пропозицій ціни (ст. 29 Директиви 2014/24/ЄС) покращить умови договору про закупівлю, адже в цьому разі забезпечуватиметься спроможність проводити більш ґрунтовне оцінювання тендерних пропозицій.

3) Введення процедури попередньої кваліфікації учасників, але при цьому зробити участь у закупівлях безкоштовною для учасників.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо розробку рекомендацій щодо запровадження системи моніторингу виконання стратегії розвитку публічних закупівель у процесі реалізації Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС.

Список використаних джерел

1. Збірник Директив ЄС з питань державних закупівель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf
2. Пономаренко М. Правове регулювання допорогових закупівель в державах-членах ЄС: порівняльний аспект / М. Пономаренко // Журн. європ. і порівнял. права. – 2017. – № 3. – С. 55–68.
3. Про визначення веб-порталу Уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель та забезпечення його функціонування : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.03.2016 № 473
4. Про затвердження Інструкції про порядок використання електронної системи закупівель у разі здійснення закупівель, вартість яких є меншою за вартість, що встановлена в абзацах 2 та 3 частини 1 статті 2 ЗУ «Про публічні закупівлі» Наказ ДП «ПРОЗОРРО» № 10 від 19.03.2019
5. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF>.
6. Про затвердження Порядку розміщення інформації про публічні закупівлі: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.03.2016 № 477
7. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2019 р. № 846-р «Про визначення державної установи «Професійні закупівлі» централізованою закупівельною організацією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/846-19>.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Г.П. Гайдар,

доктор фіз.-мат. наук, завідувач відділом радіаційної фізики
Інституту ядерних досліджень НАН України

НАДҐРАТКА ВАКАНСІЙНИХ ПОР У КРЕМНІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ

Кластеризація простих вакансійних дефектів можлива в певному температурному інтервалі при відпалі кластерів дефектів у n -Si, опроміненному швидкими нейтронами реактора [1], а також при опроміненні n -Si протонами з енергією 24 GeV, коли завдяки їх резерфордівському розсіянню створюються зародки конденсації первинних дефектів [2].

Обговоримо перспективи створення надґратки вакансійних пор у кремнії. Спробуємо відповісти на запитання: чи можливо попередньо створити такі вакансійні зародки, які будуть рівновіддаленими один від одного, тобто створити в кремнії надґратку вакансійних пор малого радіуса. У випадку металів надґратка вакансійних пор спостерігалася експериментально [3].

Однією з основних умов утворення надґратки є необхідність створення за допомогою опромінення дуже високого рівня генерації дефектів (вакансій і міжвузлових атомів). Опромінення кристалів призводить до виникнення первинних дефектів. Згодом ці дефекти або анігілюють, або захоплюються різними стоками. При однорідному опроміненні й однорідному розподілі стоків дефекти рівноймовірно розміщені по кристалу. Внаслідок пружної далекодіючої взаємодії між дефектами за деякої їх концентрації, яка буде вищою ніж граничне значення, однорідний розподіл густини дефектів стає нестійким [4]. У системі утвориться стаціонарний стан з періодично розподіленою густиною дефектів. При цьому система є термодинамічно нерівноважною. Спонтанну появу просторових структур у неупорядкованих системах під опроміненням (так зване явище самоорганізації в кристалах) досліджували в [5]. Ґратку вакансійних пор також було виявлено в полікристалічному молібдені, опроміненному швидкими нейтронами [6].

Нехай під дією ядерного опромінення в кристалі створена деяка

концентрація дефектів. Дефекти взаємодіють між собою через пружні поля деформацій. Розглянемо дефекти одного типу з густиною n . Тоді координатна й часова залежності густини дефектів описуються дифузійним рівнянням Больцмана:

$$\frac{dn}{dt} = -\operatorname{div} \bar{j} - \frac{n}{\tau} + k, \quad (1)$$

де k – число дефектів, які з'являються за одиницю часу в одиниці об'єму завдяки зовнішньому джерелу; τ – час життя дефектів по відношенню до захоплення на стоки; j – густина струму дефектів.

На противагу дифузійній теорії, яка базується на взаємодії пор через далекодіючі дифузійні поля, у роботі [4] враховано взаємодію між вакансіями. Це дозволило пояснити ріст і зародження пор, не віддаючи перевагу захопленню міжвузлових атомів на стоки у порівнянні з вакансіями, а також виявити зв'язок орієнтації осей надгратки пор і кристала та її виникнення в певному інтервалі температур. Як впливає з розвинутої теорії, поява структури зумовлена динамічною взаємодією між дефектами. Дефекти з однаковою ймовірністю створюються в кожній точці системи. За час життя дефектів, який є меншим, ніж час встановлення рівноваги в системі, завдяки притяганню між ними встигає встановитися неоднорідний розподіл. Дефекти, які з'явилися в наступні моменти часу, натомість зниклих, підтримують структуру, що утворилася. Оскільки взаємодія починає відігравати роль лише за певної концентрації дефектів, явище утворення надгратки дефектів носить пороговий характер. Унаслідок анізотропії взаємодії орієнтація надгратки залежить від орієнтації осей кристала.

Основні передумови розрахунків базуються на наступних положеннях. Дефекти, створені ядерним опроміненням кристала напівпровідника, взаємодіють між собою через пружні поля деформацій. Ця взаємодія враховується введенням сил у рівняння дифузії дефектів. У загальному випадку треба враховувати всі можливі взаємодії: вакансія–вакансія, вакансія–міжвузловий атом, міжвузловий атом–міжвузловий атом. Але, оскільки коефіцієнт дифузії міжвузлових атомів у процесі опромінення на багато порядків перевищує коефіцієнт дифузії вакансій, а за рахунок виходу атомів на стоки концентрація їх набагато нижча від концентрації вакансій, тому в [4] розглядалися тільки вакансії, які пружно взаємодіють між собою. Таким чином, було отримано [4], що період надгратки (в одномірному випадку) дорівнює

$$a_L = 2\pi \alpha_c^{1/4} (l_0 R_0)^{1/2}, \quad (2)$$

де α_c – критичний параметр накачки (швидкість); $l_0 = \sqrt{D\tau}$ – довжина вільного пробігу дефекту; D – коефіцієнт дифузії дефекту; τ – час життя дефекту; R_0 – величина, яка дорівнює декільком періодам ґратки і є радіусом

захоплення вакансією міжвузлового атома. Параметр накачки (α) дорівнює $\alpha = n_0 V_0 \frac{1}{kT}$, де $n_0 = k \tau$ – середня концентрація дефектів. У моделі ізотропних

силових диполів $V_0 = (\Delta V)^2 \left(\frac{\bar{K}}{\bar{C}_{11}} \right)^2 |C_a|$, де ΔV – зміна об'єму кристала при введенні дефекту; C_a, C_{11}, K – виражають через пружні модулі: $C_a = C_{11} - 2 C_{44}$; $\bar{K} = \frac{1}{3} (C_{11} + 2 C_{12})$; $\bar{C}_{11} = C_{11} - \frac{2}{5} C_a$.

З метою проведення оцінок оберемо Si, опромінений протонами з енергією 2 МеВ при температурі 1000 °K і струмі протонів 10 мкА. Виконані розрахунки для такого кремнію дають швидкість накачки $\alpha_c = 1,3 \cdot 10^{-10}$. При цьому швидкість генерації зміщень при протонному опроміненні дорівнює $6,3 \cdot 10^{16}$ см⁻³/с. У роботі [7] показано, що радіус захоплення (R_0) вакансії на міжвузловий атом, наприклад, кисню, дорівнює чотирьом сталим ґратки кремнію. Тому, щоб створити надґратку вакансійних пор у кремнії з періодом $a_L \cong 100$ Å і радіусом пор $r_c \cong 6$ Å, потрібно, щоб вакансії в кремнії мали вільний пробіг порядку 100 мкм. Однак у легованому кремнії вакансія пробігає тільки 0,5 мкм, тоді як у високоомному досконалому кристалі кремнію довжина вільного пробігу вакансії становить уже ~ 3 мкм [8], але ніяк не 100 мкм. Тоді виходить, що надґратка вакансійних пор у Si неможлива. Однак врахуємо такий момент. Добре відомо, що в хімії, наприклад, для прискорення реакції застосовують каталізатор. При вирощуванні досконалих кристалів Si, з метою прискорення цього процесу, використовують затравку. У нашому ж випадку кластери, в яких уже організувалася кластеризація дефектів переважно вакансійного типу, можна використати в якості зародків для створення надґратки, причому вести опромінення необхідно в тій області температур, де відбувається кластеризація й концентрація кластерів не змінюється. При цьому ми матимемо декілька позитивних чинників. По-перше, тепер уже нам не потрібно створювати настільки високу швидкість генерації дефектів, як у випадку відсутності зародків, а щоб створити центри анігіляції для первинних дефектів, можна їх увести в певному інтервалі температур. Приміром, кластери, створені при відпалі в інтервалі температур 400–500 K, можуть слугувати затравкою, тими зародками, на яких почнеться кластеризація дефектів для створення надґратки вакансійних пор. По-друге, оскільки нам не потрібно створювати затравочну пору з малим радіусом, а радіус захоплення вакансії в кластери дорівнює $R_{eff} = 0,726 \exp(-0,41/kT)$ [7], то виникає думка, що надґратку вакансійних пор у кремнії все-таки можна отримати, причому з різними періодами. Регулюючи температуру опромінення, можна змінювати й радіус пор, а пора, що складається із шести

вакансій, не буде мати глибоких рівнів у забороненій зоні кремнію [9].

Таким чином, якщо створити кремній з надграткою вакансійних пор, то такий матеріал, імовірно, матиме не тільки високу радіаційну стійкість, але також і інші корисні властивості. Однак, це питання майбутнього, хоча вже зараз можна сказати, що стабільною така надгратка має бути до 500 °С, адже саме за цієї температури в нейтронно-опромінену Si створені скупчення вакансій виходять на поверхню зразка.

Список використаних джерел

1. Gaidar G.P. Thermal annealing of radiation-induced defects in *n*-Si irradiated with fast reactor neutrons / G.P. Gaidar, A.P. Dolgolenko, P.G. Litovchenko // Ukr. J. Phys. – 2008. – V. 53, No. 7. – P. 688–693.
2. Долголенко А.П. Влияние облучения 24 ГэВ протонами на электрофизические свойства высокоомного кремния *n*-типа / А.П. Долголенко, П.Г. Литовченко, А.П. Литовченко // Матер. наук. конф. ІЯД НАНУ. Збірник наукових праць. – 1998. – С. 184–186.
3. Evans J.H. Observations of a regular void array in high purity molybdenum irradiated with 2 MeV nitrogen ions / J.H. Evans // Nature. – 1971. – V. 229. – P. 403–404.
4. Сугаков В.И. О сверхрешетках плотности дефектов в облученных кристаллах / В.И. Сугаков. – Киев, 1984. – 30 с. (Препр. / АН УССР. Институт теоретической физики).
5. Nicolis G. Self-organization in non-equilibrium systems / G. Nicolis, I. Prigozhin. – New York: Wiley, 1997. – 207 p.
6. Isochronal annealing study of neutron induced defects in single and poly crystals of molybdenum / [S.V. Naidu, A. Sen Gupta, R. Roy, P. Sen] // Phys. Lett. A. – 1984. – V. 101, No. 9. – P. 512–513.
7. Термический отжиг кластеров и точечных дефектов в *n*-Si (Cz), облученном быстрыми нейтронами реактора / [А.П. Долголенко, М.Д. Варенцов, Г.П. Гайдар, П.Г. Литовченко] // Ядерна фізика та енергетика. – 2008. – № 2(24). – С. 73–80.
8. Masters B.J. Proton-enhanced diffusion and the diffusion length of vacancies in silicon / B.J. Masters // Proc. of the X Intern. Conf. on Defects and Radiation Effects in Semiconductors. Nice, 1978. – Bristol & London & New York: Inst. of Phys., 1979. – Conf. Ser. 46. – P. 545–550.
9. Identification of the hexavacancy in silicon with the B804 optical center / B. Hourahine, R. Jones, A. N. Safonov [et al.] // Phys. Rev. B. – 2000. – V. 61, No. 19. – P. 12594–12597.

А.О. Стецьків,

доктор хімічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний медичний університет

В.В. Павлюк,

доктор хімічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СИНТЕЗ І КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА СПОЛУКИ

$\text{DyLi}_{1-x}\text{Zn}_x\text{Sn}_2$ ($x = 0,21$)

Багатокомпонентні системи на основі рідкісноземельних металів широко застосовуються в накопичувачах водню та металогідридних джерелах струму, а також для виготовлення магнітних матеріалів. Під час вивчення потрійних систем Dy-Li-Sn і Dy-Zn-Sn встановлено існування нової інтерметалічної сполуки $\text{DyLi}_{1-x}\text{Zn}_x\text{Sn}_2$ ($x = 0,21$), результати дослідження якої наведено в даній праці.

Сплави виготовляли методом тигельного синтезу, використовуючи метали наступної чистоти: Диспрозій – 0,9999, Літій – 0,999, Цинк – 0,999, Олово – 0,9999 масових часток основного компоненту. Наважки чистих металів у стехіометричному співвідношенні $\text{Dy}_{25}\text{Li}_{20}\text{Zn}_5\text{Sn}_{50}$ були спресовані в таблетки, укладені в танталовий тигель і поміщені в піч з термопарою. Швидкість нагріву від кімнатної температури до 670 К склало 5 К в хвилину. При цій температурі сплав був витриманий протягом 2 діб, а потім температура була збільшена з 670 до 1070 К протягом 10 годин. Тоді сплав, відпалений при температурі 670 К протягом 120 годин, повільно охолодили до кімнатної температури. Після плавлення і процедури відпалу, загальна втрата ваги склала менше 2%.

Для уточнення кристалічної структури новоутвореного дистаніду використали метод монокристалу. Кристалічну структуру нової тернарної сполуки, відібраної із вищезгаданого сплаву, було досліджено на автоматичному монокристальному дифрактометрі XCALIBUR3 CCD (MoK α -випромінювання, графітовий монохроматор, ω - 2θ метод сканування). Обробка масиву та уточнення структури здійснювали за допомогою програми SHELX-97 [1]. Проведений експеримент показав, що сполука $\text{DyLi}_{1-x}\text{Zn}_x\text{Sn}_2$ утворюється в результаті часткового заміщення атомів Літію на атоми Цинку в позиції 4с. Здатність атомів Літію замінити атоми перехідних металів спостерігалась раніше при вивченні сполук складу $\text{RELi}_x\text{Cu}_{2-x}\text{Si}_2$ і $\text{RELi}_x\text{Cu}_{2-x}\text{Ge}_2$ [2] (де RE - рідкісноземельні метали).

Отримані монокристалічні дані показують, що сполука $\text{DyLi}_{1-x}\text{Zn}_x\text{Sn}_2$ ($x = 0,21$) належить до ромбічної просторової групи *Smct* і кристалізується в структурному типі CeNiSi_2 (символ Пірсона oS16). Параметри комірки мають наступні значення: $a = 0,4431(1)$ нм, $b = 1,7623(5)$ нм, $c = 0,4381(1)$ нм.

Кристалічна структура інтерметаліду була підтверджена також методом порошку.

Розрахунки електронної структури були використані для з'ясування причин і можливості взаємного заміщення Літію та перехідних металів. Позитивні щільності заряду спостерігаються навколо рідкісноземельних атомів і атомів Li та Zn, негативна щільність заряду в безпосередній близькості від атомів Sn. Беручи до уваги ці дані, а також близькість радіусів Цинку і Літію в інтерметалічній сполуці, можна зробити висновок, що ніщо не заважає їх взаємному заміщенню.

Список використаних джерел

1. Sheldrick G.M. SHELXL-97. Program for crystal structure refinement.-University of Göttingen, Germany, 1997.
2. Павлюк В.В., Бодак О.І., Кеворков Д.Г., Печарський В.К. Дослідження твердих розчинів $\text{LaLi}_x\text{Cu}_{2-x}\text{Si}_2$ та $\text{LaLi}_x\text{Cu}_{2-x}\text{Ge}_2$ в системах {La, Ce}-Li-Cu-{Si, Ge} при 470 К. // Доп. АН України. – 1993. – № 9. – С. 87–89.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 004.94

Р.С. Сербул,

аспірант кафедри математичних методів системного аналізу
Інституту прикладного системного аналізу Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІМІТАЦІЙНИЙ ПІДХІД В МОДЕЛЮВАННІ СКЛАДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. В роботі запропонована архітектура інтелектуальних імітаційних програмних засобів для моделювання складних організаційно-технічних систем, розглянуті функції окремих елементів такої системи, а також процес її функціонування. Побудовані подібним чином програмні засоби можуть застосовуватися як самостійно для моделювання складних організаційно-технічних систем, так і в складі програмних комплексів в умовах автоматичного взаємодії різних моделей між собою.

Ключові слова: мережу Петрі, бізнес-процес, інтерпретатор діаграм, моделювання нечітких бізнес-процесів.

Вирішенню завдань моделювання складних систем присвячено безліч робіт, як вітчизняних [1], [2], [3], так і зарубіжних авторів [4], [5]. Однак, в сучасних умовах, на перший план, при проектуванні імітаційних програмних засобів виходить не ефективність рішення задачі моделювання конкретного типу системи, а можливість гнучкого налаштування системи моделювання аж до вибору потрібних бібліотек моделей, реалізованих сторонніми фахівцями.

Рішення такого завдання вимагає застосування в ході реалізації інтелектуальних імітаційних програмних засобів для моделювання складних організаційно-технічних систем єдиних стандартів, патернів або програмних інтерфейсів, які, по-перше, будуть досить універсальними і забезпечать програмну реалізацію різних видів інтелектуальних моделей, що мають розрізняються способи застосування. По-друге, забезпечать різні види гібридизації інтелектуальних моделей.

За останній рік був розроблений ряд моделей, що реалізують можливості по моделюванню складних систем з абсолютно нових точок зору.

Модель нечітких зростаючих мереж Петрі [6] дозволяє моделювати систему, кожен елемент якої, по-перше, володіє індивідуальною поведінкою, описаним деяким процесом (наприклад, роботизований конвеєр), а по-друге взаємодіє з іншими елементами системи. При цьому, сама модель має закладені механізми адаптації як структури, так і процесів до зовнішніх умов функціонування, системним факторів і факторів, що носять непередбачуваний характер (наприклад, відмов).

Модель нечітких бізнес-процесів [7] відкриває абсолютно нові можливості по моделюванню нечітких бізнес-процесів, що характеризуються комплексним впливом ріскообразуючих чинників, невизначеністю системних і зовнішніх параметрів. Перехід до моделювання нечітких бізнес-процесів дозволяє оцінювати, як стан окремих елементів системи, так і системи в цілому з урахуванням зазначених вище факторів.

Перераховані моделі є взаємодоповнюючими і не можуть в повній мірі замінювати одна одну. На прикладі представлених моделей, можуть бути сформовані вимоги до архітектури інтелектуальних імітаційних програмних засобів для моделювання складних організаційно-технічних систем (ІПЗ). Архітектура ІПЗ повинна відповідати таким вимогам:

- забезпечувати можливість застосування довільних моделей в якості імітаційних моделей (за умови реалізації моделей на базі чітко визначеного інтерфейсу взаємодії моделей з засобом моделювання);
- мати можливість налаштування імітаційної моделі з використанням деяких стандартизованих даних;
- мати відкритий для зовнішніх систем інтерфейс взаємодії (як за даними, так і за структурою моделей);
- не повинна виконувати функції інтерпретації результатів моделювання, ця функція повинна лежати на тій системі, яка забезпечує вирішення прикладних завдань, наприклад, на системі управління ефективністю або системі управління ризиками.

ІПЗ, таким чином, повинна включати інтерфейс взаємодії, інтерпретатор, графічний редактор, безпосередньо засоби моделювання.

Графічне представлення архітектури системи приведено на рис. 1. (див. стор. 175).

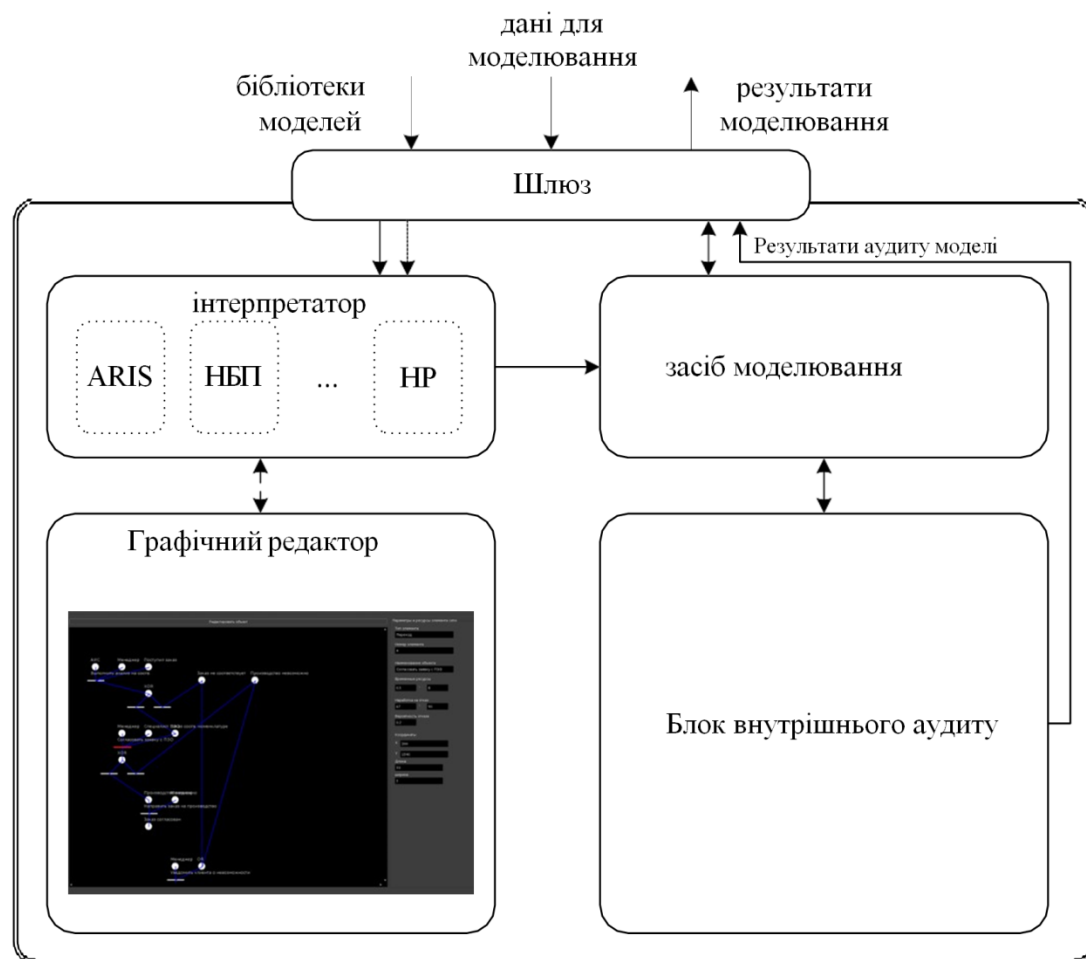

Рис. 1. Графічне представлення архітектури системи

Розглянемо функції, способи взаємодії і особливості окремих елементів архітектури ІПЗ. Шлюз є засобом взаємодії ІПЗ із зовнішніми системами і призначений для передачі:

- бібліотеки, що містить інтелектуальну імітаційну модель;
- формалізованих вихідних даних для настройки моделі;
- вихідних даних для проведення моделювання.

Програмний інтерфейс бібліотеки, що містить інтелектуальну імітаційну модель, як уже було відзначено вище, повинен забезпечувати єдині інтерфейси взаємодії ІПЗ з моделлю.

Вихідні ж дані, як для настройки моделі, так і для виконання моделювання на її основі повинні бути також стандартизовані, однак, така стандартизація може обмежуватися стандартними засобами для вирішення конкретних прикладних задач, наприклад, формалізованим описом графічної нотації ризиків [8, 9] або формалізованим описом нечітких бізнес-процесів [10].

Дані з шлюзу потрапляють в інтерпретатор, основним завданням якого є пов'язування бібліотеки моделі, даних, отриманих для її налаштування або навчання і графічного представлення моделі. Інтерпретатор видає структуру

моделі в графічний редактор.

Графічний редактор призначений для візуального представлення користувачеві моделі, а також, при необхідності, динамічного відображення процесу функціонування моделі (якщо це передбачено бібліотекою моделі). Крім того, графічний редактор дозволяє змінити структуру моделі шляхом додавання в неї (або видалення) окремих елементів і / або зв'язків між ними.

Отримана модель передається в засіб моделювання, що володіє можливостями по запуску моделювання з використанням отриманих даних і знань.

Перед проведенням моделювання, блок внутрішнього аудиту повинен провести тестування моделі. Мета такого тестування – переконатися в «функціональності» моделі, а також оцінити оперативність її функціонування.

Розглянемо процес функціонування такої системи.

Етап 1. Підготовка до моделювання

Крок 1. На шлюз подається програмна бібліотека моделі, яка передається в усі блоки системи в необхідній їм частині.

Крок 2. На шлюз подаються дані для настройки імітаційної моделі. Як уже було відзначено вище, ці дані повинні бути передані в єдиному стандартизованому форматі, будь то нотація ризиків або нотація нечітких бізнес-процесів. На підставі даних, будується імітаційна модель.

Користувач може в ручному режимі відредагувати модель з використанням графічного редактора.

Крок 3. Внутрішнє тестування моделі. Модель повинна бути протестована перед початком моделювання. Для цього спеціалізований блок внутрішнього аудиту виконує тестування моделі: заповнення її даними, що задовольняють вхідним вимогам моделі (сформованими, наприклад, за xsd схемою, а також по додатковим параметрам, які закладені в модель), завантаження даних в модель і її тестування шляхом моделювання системи. Цей крок призначений оцінити, по-перше, ступінь працездатності моделі, а по-друге, її інтерактивність, в результаті чого, користувачеві можуть бути видані пропозиції по організації взаємодії засоби моделювання з зовнішнім середовищем, наприклад, в інтерактивному режимі з видачею результатів моделювання в міру їх отримання, або ж у відкладеному режимі, коли результати видаються після закінчення моделювання.

Крок 4. Перевірка коректності настройки моделі користувачем. Користувач може провести незначне моделювання, для цього він вводить або завантажує вихідні дані для моделювання в рамках графічного редактора, після чого дані передаються в засіб моделювання. Якщо модель реалізована таким чином, що забезпечує графічне представлення процесу моделювання, таке уявлення пред'являється користувачеві. Після закінчення моделювання користувачеві видаються результати моделювання.

Крок 5. Адаптація моделі. За результатами графічного моделювання, користувач може зробити висновок про необхідність додаткового налаштування моделі. Таку настройку він може виконати або змінивши файл вихідних даних для настройки моделі (поза рамками ІПЗ), або в рамках графічного редактора налаштувати параметри моделі або змінити її структуру.

Кроки 4 і 5 можуть повторюватися до отримання користувачем задовільних результатів попереднього моделювання.

Етап 2. Проведення моделювання.

Крок 1. На шлюз подаються дані для проведення моделювання. Як і дані настройки, вихідні дані повинні бути передані в рамках одного з визначених раніше форматів.

Крок 2. Безпосередньо моделювання. Дані надходять в блок моделювання, де виконується моделювання. При цьому саме по собі моделювання може бути інтерактивним, тобто видавати результати моделювання на шлюз в міру їх отримання, або не інтерактивним, тобто дані будуть видані по досягненню моделлю точки зупину.

В ході безпосереднього моделювання, система повинна залишатися до зовнішніх сигналів переривання моделювання.

Крок 3. Видача даних моделювання на шлюз.

Видані в зовнішнє середовище дані можуть бути представлені в будь-якому особливому форматі, зручному для розробника бібліотеки, однак, доцільною є видача результатів в тому ж стандартизований форматі, що і отримання.

Таким чином, в роботі розглянута архітектура інтелектуальних імітаційних програмних засобів для моделювання складних організаційно-технічних систем, розглянуті функції окремих елементів такої системи, а також процес її функціонування. Архітектура забезпечує незалежність засобів моделювання від застосовуваних моделей. Побудовані подібним чином програмні засоби можуть застосовуватися як самостійно для моделювання складних організаційно-технічних систем, так і в складі програмних комплексів в умовах автоматичної взаємодії різних моделей між собою.

Список використаних джерел

1. Советов, Б.Я. Моделирование систем. Практикум : учебное пособие для бакалавров / Б.Я. Советов, С.А. Яковлев. 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 295 с.
2. Кобелев Н.Б. Основы имитационного моделирования сложных систем. – М.: Дело, 2003. – 336 с.
3. Горелова Г.В. Когнитивный подход к имитационному моделированию сложных систем. Известия ЮФУ. Технические науки. 2013. № 3 (140). С. 239-250.
4. Vemuri, V. Modeling of Complex Systems: An Introduction. Academic Press, 1978.
5. Sayama H. Introduction to the Modeling and Analysis of Complex Systems. Geneseo: State University of New York at Geneseo, 2015. – 498 p.
6. Senkov A.V. Application of growing nested Petri nets for modeling robotic systems operating under risk / Senkov A.V., Sorokin E.V. // IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 87 (2017) 082046 doi :10.1088/1755-1315/87/8/082046
7. Senkov A. Risk assessment in fuzzy business processes based on High Level Fuzzy Petri net / Senkov A., Borisov V. // International Journal of Applied Engineering Research Volume 11, Number 16 (2016) pp. 9052–9057
8. Сеньков А.В. Формат базы знаний системы поддержки принятия решений для интеллектуального управления комплексными рисками в сложных организационно-технических системах // Международный журнал информационных технологий и энергоэффективности. – 2017. – Т.2 №3(5). С. 23–34.
9. Сеньков А.В., Графическая нотация для представления процесса управления комплексными рисками // Современные наукоемкие технологии. – 2016. – № 12-1. – С. 72–81.
10. Сорокин Е.В. Формальный язык описания нечетких бизнес-процессов / Сорокин Е.В., Сеньков А.В., Марголин М.С. // Научный альманах. – 2016. – № 10-3(24). С. 278–284.

R.S. Serbul,

Intelligent and immediative approach in modeling of complex organizational-technical systems.

Summary. The paper proposes the architecture of intellectual simulation software for modeling complex organizational and technical systems, considers the functions of individual elements of such system, as well as the process of its functioning. The software tools constructed in this way can be used both independently for modeling complex organizational and technical systems, and as part of software complexes in the conditions of automatic interaction of different models.

Keywords: Petri net, business process, diagram interpreter, modeling environment of fuzzy business processes.

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

В.Г. Єфімова,

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізичної хімії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВИЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПОВЕРХНЕВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КОСМЕТИЧНИХ ЕМУЛЬСІЙ З ДВОМА ТИПАМИ ЕМУЛЬГАТОРІВ

Емульсійні системи є основою сучасних косметичних засобів. Одним з показників стабільності таких систем є поверхневий натяг. В якості стабілізаторів таких систем виступають поверхнево-активні речовини (ПАР) та їх суміші. Сучасна розробка рецептур косметичних продуктів ґрунтується на експериментальних даних, що ускладнює і здорожує випуск косметичної продукції [1]. Тому розробка наукового підходу на основі вивчення поверхневих явищ емульсійних систем є актуальною задачею.

В цьому дослідженні у якості стабілізатора емульсійної системи використовувався емульгатор Олівем 1000 та Натурмульс природного походження та випускаються у промислових масштабах, при цьому їх колоїдно-хімічні характеристики у відкритих джерелах відсутні. Знання цих характеристик необхідно для обґрунтованого підходу при розробці рецептур косметичних продуктів на їх основі, тому далі ми представляємо експериментальні результати по їх визначенню..

В якості колоїдно-хімічних характеристик суміші ПАР ми розглядали такі параметри як товщина адсорбційного шару, площу, що займає одна молекула ПАР в адсорбційному шарі на межі поділу фаз водний розчин ПАР – масло.

Поверхневий натяг на межі водний розчин ПАР-масло визначався методом ваги-об'єму краплі за відомою методикою [2].

Значення величини максимальної адсорбції визначалося з використанням класичного рівняння Гіббса [3]:

$$\Gamma = -\frac{c}{RT} \cdot \frac{d\sigma}{dc}, \quad (1)$$

де Γ – питома адсорбція речовини, моль/м², тобто надмірна концентрація розчиненої речовини в поверхневому шарі розчину порівняно з його об'ємною концентрацією c ; σ – поверхневий натяг розчину, мН/м; R – універсальна газова стала; T – абсолютна температура, К.

Площа, яку займає одна молекула в адсорбційному шарі, буде складати:

$$S_0 = \frac{1}{\Gamma_{\infty} \cdot N}, \quad (2)$$

де N – число Авогадро ($6,023 \cdot 10^{23}$ моль⁻¹); Γ_{∞} – величиною граничної адсорбції, моль/м².

Товщина адсорбційного моношару (довжина молекули) відповідно визначалась як:

$$l = \frac{M \cdot \Gamma_{\infty}}{\rho}, \quad (3)$$

де M – молярна маса адсорбованої речовини, г/моль; ρ – густина адсорбованої речовини, кг/м³.

Розрахунок параметрів адсорбційних шарів проводився з використанням рівнянь (1), (2) і (3). Параметри адсорбційних шарів наведено у табл. 1.

Аналіз даних, представлених в таблиці, свідчить про те, що на міжфазній поверхні розчин Олівею 1000 – адсорбується краще з утворенням більш щільного моношару, тому що посадочний майданчик його молекул істотно менше, ніж у натурмульс.

Таблиця 1.

Значення параметрів адсорбційних шарів водорозчинних ПАР на межі поділу фаз розчин-масло

ПАР	$\Gamma_{\infty} \cdot 10^6$, ммоль/м ²	S_0 , нм ²	l , нм
АПАР	1,85	1,25	1,25
НПАР	3,57	8,31	3,54

Рис. 2. Ізотерма гіббсовської адсорбції АПАР(1) та НПАР (2)

З метою визначення найкращого співвідношення обраних емульгаторів було отримано ізотерми поверхневого натягу з різним співвідношенням. Поверхневий натяг визначалося на межі поділу фаз розчин – масло. Результати досліджень наведені на рис. 1.

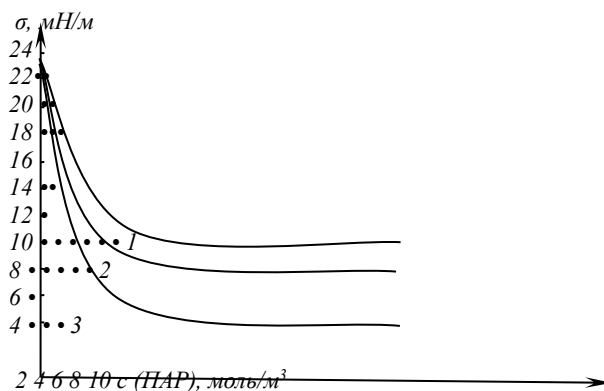

Рис.1. Ізотерми поверхневого натягу суміші Олівем 1000 та Натурмульс: 1 – 1:4; 2 – 1:1; 3 – 4:1

Дані Рис. 1. свідчать, що найкращі результати спостерігаються при співвідношенні емульгаторів як 4:1.

Список використаних джерел

1. Кутц Г. Косметические кремы и эмульсии: состав, получение, методы испытаний/ Г. Кутц. – М.: Косметика и медицина, 2004. – 267 с.
2. Cattley K. Pre-clinical formulation screening, development and stability of acetyl aspartic acid for cosmetic application/ K. Cattley, L. Duracher, P. Camattari, A. Mavon, S. Grooby// International Journal of Cosmetic Science. – 2015. –Vol. 37. – P. 28–33.
3. Гомонай В.І. Фізична та колоїдна хімія – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 496 с.

ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Ю.С. Яцко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національного університету «Чернігівська політехніка»

Ж.В. Замай,

кандидат технічних наук, доцент кафедри харчових технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ЗБАГАЧЕННЯ ХЛІБА ПШЕНИЧНОГО МІКРОНУТРІЄНТАМИ ЗВИЧАЙНОГО І ПРОРОЩЕНОГО НАСІННЯ ГАРБУЗА

Хлібопекарська промисловість України є однією з основних галузей харчової промисловості, однак для останніх десятиліть характерні значні коливання властивостей сировини, тенденції до поширення ресурсозберігаючих прискорених технологій, що ускладнюють роботу хлібопекарських підприємств, зумовлюють зниження якості хлібобулочних виробів, призводять до необхідності використання поліпшувачів і консервантів, в основному імпортного виробництва і часто синтетичного походження, що викликає занепокоєння споживачів.

Відомо, що вміст вітамінів групи В (тіаміну, ніацину, вітаміну В6, фолієвої кислоти), заліза і кальцію в процесі приготування хліба, починаючи від розмелювання зерна і закінчуючи випіканням, знижується у 2-6 разів [1].

Перспективним напрямком є пошук способів вирішення зазначених проблем шляхом удосконалення технології виробництва хлібобулочних виробів за рахунок використання природної сировини з високим вмістом біологічно активних речовин [2].

І прихильники збагаченого харчування, зважаючи на складну екологічну ситуацію та щорічне зменшення у природних продуктах вмісту мікронутрієнтів стверджують, що на нинішньому етапі розвитку цивілізації нам потрібна не просто їжа, а «їжа-ліки». Наукова стратегія і практика збагачення харчових продуктів ґрунтується на принципах, сформульованих у матеріалах комісії Codex Alimentarius ВООЗ [3]: Зокрема, збагачувати вітамінами і мінеральними речовинами необхідно насамперед продукти масового споживання, які доступні для всіх груп дитячого і дорослого населення і регулярно використовуються в щоденному харчуванні.

Враховуючи необхідність того[3], що ефективність збагачених продуктів повинна бути переконливо підтверджена апробацією, яка демонструє не тільки їх повну безпеку, відповідні смакові властивості, але також сприяє суттєвому поліпшенню забезпеченості організму вітамінами і мінеральними речовинами, які введені до складу збагачених продуктів, було розроблено технологію збагачення мікронутрієнтами хліба «Урожайний», який містить борошно пшеничне вищого ґатунку; сіль кухонну харчову; олію соняшникову; дріжджі хлібопекарські пресовані

Джерелом мікронутрієнтів було обрано гарбузове насіння в двох варіаціях- звичайне і пророщене. Звичайне насіння вже неодноразово досліджувалось в цій якості. Воно в достатній кількості містить магній, корисний для нормальної роботи серця, а фітостероли, що містяться в гарбузовому насінні, сприяють зниженню рівня холестерину в крові. Гарбузове насіння стабілізує кров'яний тиск, завдяки чому особливо корисне для гіпертоніків. Пророщене насіння гарбуза містить до 28% рослинних білків та до 46% жирів. Насіння рекомендується при дефіциті фосфору, магнію, марганцю, заліза, цинку, селену. У насіння також містяться також вітаміни В₁, В₂, С, Е [4]. Згідно з [5,6] у насінні гарбуза звичайного міститься 65,37 мг/100 г каротину, вітаміни: С (1,9 мг), тіамін (0,273 мг), рибофлавін (0,153 мг), ніацин (4,987 мг), В₆ (0,143 мг), А (0,005 мг), пантотенову кислоту (0,75 мг), фолати (58 мкг), холін (63 мг), токоферол (35,57 мг), К (7,3 мкг). Серед білків переважають глобуліни, досить високий вміст альбумінів, незначна кількість лужнорозчинних білків.

З метою розробки технології збагачення хліба «Пшеничного» звичайним і пророщеним зерном гарбуза було досліджено вплив ряду концентрацій сухого порошку насіння на активність хлібопекарських дріжджів. Досліджено вплив різних концентрацій порошку на вологість та кислотність тіста, а також проведено порівняння органолептичних та фізико-хімічних показників готових виробів з хлібом «Українським», випеченим за традиційною рецептурою. Доведено перспективність застосування порошку з пророщеного насіння гарбуза в технології пшеничного хліба, збагаченого біологічно активними речовинами.

Список використаних джерел

1. Сирохман І.В., Лозова Т.М. Якість і безпечність зерноборошняних продуктів.: навч. посібник.– К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Кожевнікова В.О. Удосконалення технології хлібобулочних виробів з використанням лікарської та пряно-ароматичної сировини: дис. на здобуття наукового ступеню канд. техн. наук: 05.18.01 / Одеська національна академія харчових технологій. Одеса, 2016. 310 с.
3. Рішення № 0019/0004-1 Щодо можливості використання ряду харчових добавок та затвердження гігієнічних нормативів стосовно рівня включень таких харчових добавок у певних видах харчових продуктів [Електронний ресурс] / Національна комісія України з Кодексу Аліментаріус. – Режим доступу www.codex.co.ua. – 20.10.2010 р.
4. Шаскольская Н. Чудо прорастания [Текст] / Н. Шаскольская, В. Шаскольский // Будь здоров!: Москва, 2003. – № 9. – С. 7-10.
5. Lim, T. K. Edible medicinal and non-medicinal plants / T. K. Lim. – New York, London : Springer, 2012. – Vol. 2, Fruits. – P. 266–280.
6. Mihranian, V. H. Extraction, detection, and estimation of cucurbitin in Cucurbita seeds / V. H. Mihranian, Ch. I. Abou-Chaar // Lloydia. – 1968. – Vol. 31, № 1, – P. 23–29.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

УДК 7.02

Н.Р. Кубриш,

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки
Одеської державної академії будівництва та архітектури

Л.І. Олешко,

асистент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки
Одеської державної академії будівництва та архітектури

А. Гурська,

студентка архітектурно-художнього інституту
Одеської державної академії будівництва та архітектури

ВПЛИВ МЕТОДІВ ФОРМОУТВОРЕННЯ НА ХУДОЖНІ ТА ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ГРАФІКИ В ПРОЦЕСІ ПРОЕКТУВАННЯ

Анотація. У статті зазначається важливість впровадження механізму нових освітніх програм як важливого чинника оптимізації навчального процесу та підвищення якості освітнього та кваліфікаційного рівнів відповідно міжнародних стандартів підготовки фахівців. Доведено, що використання відповідних методів формоутворення в творчій діяльності архітектора впливають на художньо-естетичні, конструктивно-пластичні, концептуальні характеристики архітектурного об'єкта, визначають застосування різноманітних видів графіки в процесі проектування.

Ключові слова: архітектор, проектування, методи формоутворення, види графіки, професійна та художньо-естетична культура.

Постановка проблеми. Головний вектор модернізації освітнього середовища України, що окреслює нові шляхи розвитку архітектурно-художньої освіти, активно впливає на формування нових освітніх програм, які найбільшій мірі сприяли б оптимізації навчального процесу, підвищенню якості освітнього та кваліфікаційного рівнів відповідно не тільки до державних, але й міжнародних стандартів підготовки фахівців. Вирішення окресленого завдання вимагає кардинального переосмислення не тільки сучасного концепту професійної підготовки майбутніх архітекторів, але й глибокого аналізу і трансформації існуючих освітніх стандартів і навчальних програм. В структурі освітніх технологій та програм архітектурних вузів

України дуже часто використовуються науково та інженерно неперспективні, технологічно застарілі методи архітектурного проектування та формоутворення, між художньо-творчою та архітектурно-інженерною складовою підготовки майбутніх фахівців можна помітити нерівномірне співвідношення. Наприклад, архітектурні вузи інженерно-технологічного спрямування в навчальному процесі розвиток та візуалізацію творчої ідеї архітектурного образу повністю підкоряють процесу автоматизованого проектування та вимогам техніцизму, нехтуючи художньо-естетичними та гуманістичними принципами, і навпаки, в архітектурно-художніх вузах творчі ідеї мають недостатньо переконливу трансформацію через науко-технологічну та інженерно-методологічну призму професійного проектування. Тому в процесі підготовки майбутніх здвчх виникають чинники, які перешкоджають формуванню високого рівня професійної та художньо-естетичної культури: низький рівень розвитку художньо-образотворчих здібностей та науково-технічної компетентності, соціально-комунікативна інерція, відсутність творчої ініціативи, недостатньо сформоване почуття громадського обов'язку та відповідальності. Слід пам'ятати, що професія архітектора є творчою, а значить вимагає від фахівця володіння образотворчої грамотою, методами і засобами гармонізації та художньої виразності, знань законів композиції і формотворення. Від архітектора потрібні вміння зображати з натури предмети, архітектурні форми і об'єкти, простір образотворчими засобами, створювати за уявою творчої фантазії нові архітектурні образи. Творче мислення архітектора здійснює синтез візуальних і вербальних форм ідеї проєктованого об'єкта, принципів формоутворення, що знаходять своє втілення в різноманітних художніх та інженерних методах графічного зображення [1, с. 8].

Метою статті є визначення впливу методів архітектурного формоутворення на художні та технічні засоби графіки, що формують художньо-естетичні та конструктивно-пластичні характеристики архітектурного образу в процесі проектування.

Стан дослідження. Вивчення художніх та творчих методів, що застосовуються в архітектурній діяльності включає ряд значних досліджень наступних авторів: В. Єжова, К. Кудряшова, М. Шубенкова, Б. Бархіна, В. Глазичева, А. Гутнова, І. Лежави, М. Нечаєва, А. Степанова, В. Шимко, А. Акіна, А. Єфімова, Д. Мелодінського, С. Рибіна. Вплив методів архітектурного проектування на розвиток творчого потенціалу розглянуті в статтях А. Акіна, К. Александера, Л. Арчера, С. Гідеона та інш. Теоретичним проблемам, основам і методам формоутворення присвячені праці Ю. Лебедева, О. Раппапорта, Н. Шаповала, Є. Проніна, В. Рабиновича. У наукових працях вище зазначених авторів мало поділяється уваги визначенню впливу методів архітектурного формоутворення на вибір архітектором художньо-виразних засобів і технік графіки, що формують

художньо-естетичні та конструктивно-пластичні характеристики архітектурного образу проектування.

Виклад основного матеріалу. Робота над проектом – складний багатоступінчастий процес, який включає в себе художньо-творчий підхід, так і раціональне планування, науковий та інженерно-конструктивний і технологічний аспект подальшої роботи над реалізацією архітектурної ідеї в матеріалі. Але одне з найважливіших вимог, що постає перед архітектором при проектуванні – урахуванням всіх факторів, що впливають на архітектурно-конструктивне та пластичне формоутворення. Успішна реалізація архітектурного проекту залежить не тільки від грамотного ретельного вивчення умов місця будівництва, нюансів ландшафту і клімату, урахування їх в проектуванні, але й від реалізації проекту на рівні розуміння життєвих і загальнокультурних завдань суспільства в гармонійному поєднанні з художньо-естетичною культурою та творчими здібностями автора. У творчому процесі діяльності архітекторів найважливішим є використання новітніх методів та технологій проектування в нерозривному зв'язку зі світовою, національною історично-культурною та архітектурною спадщиною, архітектурно-художніми традиціями, досвідом визначних майстрів мистецтва архітектури. Тому в сучасній архітектурній практиці використовують як традиційні методи формоутворення (класичний «ордерна система», «накладний фасад», еkleктичний, комбінаторний), так й інноваційні методи, наприклад, конструктивний, функціонально-структурний, нелінійний, біонічний, метод деконструктивізму [3, с. 83].

Кожний сучасний архітектор в своєму арсеналі може використовувати різноманітні методи при створенні архітектурного об'єкту, якщо вони виправдані логікою формоутворення, закріплені професійним рівнем виконання, враховують чинники, які активно пливають на якості і процес проектування. Історична панорама розвитку мистецтва архітектури доводить, що основою проектування об'єктів архітектури є гармонійний симбіоз функціональних, художньо-образних, конструктивно-пластичних особливостей і принципів. Будь-які комбінації форм, що гармонійно поєднуються з навколишнім архітектурним та природним середовищем, у формуванні якого вони беруть участь, гармонійно і естетично співвідносяться і між собою. Ретельний професійний науково-інженерний та художньо-естетичний аналіз території і місця майбутнього будівництва, розуміння принципів і особливостей методів архітектурного формоутворення в кінцевому результаті підвищує комфорт середовища проживання, і навіть може породжувати нову сучасну форму в архітектурі.

Процес формотворення на етапі архітектурного ескізу (клаузури) – це багаторівневий шлях від «осяяння» в творчій свідомості – до втілення різноманітними художніми методами і засобами. Саме графіка відіграє важливе значення складному у процесі архітектурного формування на

первинному етапі пошуку та розвитку творчої ідеї. Слід зазначити, що на художні якості і технічні прийоми архітектурної графіки, впливають, перш за все, методи архітектурного формоутворення, що застосовується в творчій діяльності архітектора. Наприклад, використання функціонально-структурного методу при розробці ескізу архітектурного проекту буде визначати більшій мірі якості інженерної графіки, а застосування традиційних методів формоутворення («ордерна система», «накладний фасад») буде вимагати від архітектора використання художньо-естетичних якостей графіки. Методи архітектурного формоутворення активно впливають також і на художньо-стилістичний характер графіки. Так, біонічний метод, заснований на вивченні живих форм та образів в природі, дозволяє вирішувати художньо-естетичні та конструктивно-функціональні завдання в сучасній архітектурі. Наприклад, архітектурний стиль модерн, що формувався в кінці XIX – початку XX століття під впливом філософії віталізму, в арсеналі художньо-естетичного і архітектурно-пластичного формоутворення широко використовував форми, запозичені з живої природи: елементи будівлі (вікна, двері, металева огорожа балконів, козирків, даху) нагадують зігнуті стебла квітів, плавні лінії хвилі води, фантастичних рослин та тварин (наприклад, А. Гауді, Ф. Шехтель, Е. Гимар). Архітектурно-біонічне моделювання на сучасному етапі розвитку включає в себе не тільки принцип копіювання та вивчення живої природи, але й подальше абстрагування від біологічних прототипів на рівні вирішення складних комплексних архітектурно-конструктивних, інженерних, екологічних, соціально-культурних завдань [2]. Творчість відомого сучасного іспанського архітектора Сантьяго Калатрави є яскравим прикладом такого методу. Так, архітектурно-пластичний образ проекту Художнього музею Мілуокі в штаті Вісконсін (США) нагадує своєю абстрактною формою велетенського птаха, що стрімко здіймається в височінь. Футуристичні архітектурні форми будівлі створюють враження неймовірної експресії, легкості, подолання сили тяжіння землі. Графічні ескізи проектів, рисунки, етюдів архітекторів біонічного напрямку демонструють вишуканість, елегантність і плавність графічної лінії і форми, глибоке розуміння різноманітних форми живої природи з урахуванням художньо-естетичних, конструктивно-пластичних якостей, прагнення до гармонійного поєднання архітектури з природою.

Протилежним біонічному методу формоутворення є конструктивізм, історія формування якого тісно переплітається з мистецтвом модернізму – головним і масштабним вектором новітньої архітектури першої половини XX століття. Конструктивний метод формоутворення заснований на використанні простих геометричних форм, які є ідеальними конструкціями, що відповідають головним вимогам формування життєвого простору людини – раціональності, простоті, економії, функціональності та

утилітарності. Відомі майстри конструктивізму В. Татлін, К. Малевич, Ле Корбюзьє, Е. Май, А. Шпеєр, В. Гропіус архітектурний проект розглядали через призму абстрактного мистецтва і формалізму, уникаючи фігуративних форм живої природи [4, с. 78]. Графічні ескізи проектів конструктивістів, більшість з яких стали шедеврами футуристичних фантазій, – це втілення грандіозних і сміливих революційних ідей, науково-технічних звершень сучасників, символ визволення творчої енергії людини. Кожний із авангардних митців сформував унікальний графічний стиль, що відображав активний пошук нових засобів вираження архітектурних ідей, форм і художньо-естетичних та інженерних принципів. Суворий і величний абстрактний образ архітектури, що формується із правильних геометричних форм, об'ємів, прямих ліній, різноманітних фактур, наповнений творчою енергією і експресією, втілює в собі не тільки нові інженерні ідеї, методи і технології будівництва майбутнього, але й нову естетику життєвого простору. Для майстрів авангарду процес проектування став творчою лабораторією пошуку, розвитку і втілення нових методів архітектурного формоутворення, нових графічних засобів, прийомів, технік, які в більшій мірі відповідали технічно-інженерним та художньо-естетичним вимогам візуалізації та подачі проекту.

Висновки.

1. Впровадження інноваційних європейських та національних технологій і методів навчання, стандартів освітніх програм покликане допомогти майбутнім фахівцям якомога швидше адаптуватися до вимог міжнародного ринку праці, правил етики професійної конкуренції і зайняти гідну нішу в складній ієрархії архітектурно-будівельних відносин.

2. Використання відповідних методів формоутворення в практичній діяльності архітектора активно впливають на художньо-естетичні, конструктивно-пластичні, концептуальні характеристики архітектурного об'єкта, визначають застосування різноманітних видів і художньо-виразних особливостей графіки, спонукають до пошуку нових виразних графічних засобів, прийомів, технік, які б відповідали сучасним науковим, технічно-інженерним та художньо-естетичним вимогам візуалізації та подачі проекту.

Список використаних джерел

1. Ермолаев А. П., Шулика Т. О. Основы пластической культуры архитектора – дизайнера. Москва : Архитектура, 2005. 464 с.
2. Лебедев Ю. С. Архитектурная бионика. Москва : Стройиздат, 1990. 269 с.
3. Павленко О. А. Методи формоутворення в архітектурі. *Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник*. Київ : КНУБА, 2012. Вип. 45(2). С. 82–90.
4. Сидорина Е. В. Конструктивизм без берегов : исследования и этюды о русском авангарде. Москва : Прогресс-Традиция, 2012. 659 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Є.А. Захарчук,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського університету імені Бориса Грінченка

науковий керівник: **В.П. Лютий,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Київського університету імені Бориса Грінченка

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В САНАТОРНИЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТ

Сьогодні в системі освіти України досить скромне місце за чисельністю і дуже важливе за значенням посідають загальноосвітні школи-інтернати різних типів, вихованцями яких є діти і підлітки з певними соціально-психологічними проблемами в житті і такі, які мають вади у фізичному та розумовому розвитку. Ідея суспільного виховання підростаючого покоління виникла в ранню пору людської історії і на різних етапах розвитку суспільства набувала різного змісту. В Україні ще за часів Київської Русі були спроби виховання знедолених і аномальних дітей. А в «Палацової школі», яка утримувалася за рахунок князівської казни, виховувалися діти київської знаті, які були повністю ізольовані від домашнього впливу батьків і з них готували кадри для державного управління, церковної організації, розвитку культури [1, с. 22].

Масове відселення людей із зони, що постраждала внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році, зумовило необхідність створення на базі санаторіїв, окремих шкіл повного дня і шкіл-інтернатів реабілітаційних центрів для дітей і підлітків, в яких у режимі дня здійснюється контроль за станом здоров'я, перебігом оздоровлення вихованців, провадяться необхідні охоронно-відновлювальні, лікувальні і педагогічні заходи [2, с. 256].

Серед існуючих інтернатних закладів основними є:

- загальноосвітні школи-інтернати, розраховані на дітей-сиріт і таких, яких батьки з певних причин не можуть утримувати;
- санаторні школи-інтернати, створені з метою тимчасового лікування чи оздоровлення дітей (на практиці переважно діють як звичайні інтернати, де діти перебувають весь час);

- спеціальні школи-інтернати, розраховані для дітей з важкою формою інвалідності;

- спеціалізовані школи (як правило, розраховані на талановитих дітей і таких, що бажають поглиблено вивчати певний напрям у навчальних програмах): мистецькі, спортивні, військові, наукові школи [3, с. 336].

Санаторні школи-інтернати належать до числа тих закладів освіти, становлення яких відбувалося у період існування СРСР. На виконання Закону України «Про освіту», поліпшення умов навчання і лікування дітей 13 травня 1993 р. Міністерством освіти було ухвалено Положення про загальноосвітній інтернатний заклад України. Цей документ втратив чинність 12 червня 2003 р., згодом був підписаний указ «Про затвердження Положення про загальноосвітню школу-інтернат та загальноосвітню санаторну школу-інтернат», який втратив чинність. З метою реалізації державної політики в галузі освіти та виконання Закону України «Про загальну середню освіту» Кабінет Міністрів України постановляє від 21 листопада 2018 р. № 1026 р. ухвалити Положення про санаторну школу.

Згідно з Положенням, санаторна школа є закладом загальної середньої освіти з відповідним профілем для дітей, що потребують тривалого лікування, який забезпечує здобуття загальної середньої освіти та відновлення і зміцнення здоров'я учнів (вихованців), а також надання їм медичної допомоги.

Санаторна школа може мати у своєму складі структурні підрозділи, у тому числі філії, дошкільні групи, інтернат з частковим або повним утриманням учнів (вихованців).

Наразі в Україні санаторні школи – це єдиний тип закладу загальної середньої освіти, де діти можуть поєднувати реабілітацію з навчанням. Там одночасно працюють медичні та педагогічні працівники. У них передбачено режим подовженого дня, що дає кожній дитині можливість і підтримувати здоров'я, і набувати потрібні знання та компетентності. Причому, це може бути на різних рівнях освіти – від дошкільної до профільної.

До суб'єктів надання соціальних послуг, а саме для працівників системи передбачено правову основу, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг. А також працівники санаторних шкіл керуються напрямами державної політики у сфері надання соціальних послуг до яких належать:

1) визначення правових засад профілактики потрапляння осіб/сімей у складні життєві обставини, подолання або мінімізації негативних наслідків таких обставин;

2) управління системою надання соціальних послуг;

3) створення умов для формування та розвитку ринку соціальних послуг;

4) розроблення та виконання державних та місцевих цільових програм;

- 5) визначення переліку соціальних послуг;
- 6) організація надання соціальних послуг;
- 7) здійснення науково-методичного, інформаційного, кадрового забезпечення системи надання соціальних послуг;
- 8) забезпечення дотримання державних стандартів соціальних послуг;
- 9) залучення громадських об'єднань, благодійних та релігійних організацій до участі в реалізації Закону України «Про соціальні послуги» [4, ст. 7].

Діяльність соціального педагога в закладах освіти передбачає створення умов для успішної соціалізації дитини, як процесу набуття нею соціальної компетентності, формування і ствердження її як особистості, входження в активне громадське життя. Соціальний педагог - ключова фігура в закладі освіти, яка покликана об'єднати зусилля сім'ї, школи, громадськості, для надання допомоги дитині.

Діяльність соціального педагога в таких установах ґрунтується на таких принципах підготовки дітей до самостійного життя: відповідність потребам (задоволення потреби дітей); комплексність (співпраця з іншими інститутами); реалістичність (виконання посильних завдань); спрямованість на розвиток власної активності (робота в напрямку зміцнення власної здатності вирішувати проблеми в самостійному житті); практичність (використання набутих знань та вмінь) [5, с. 122].

Соціальний педагог виступає одночасно у двох іпостасях: з одного боку, з'ясовує потреби дітей, класифікує відповідні факти, оцінюючи їх причини та наслідки; з іншого – надає підтримку дітям, мобілізує і координує їх зусилля, сам ініціює соціальні зміни у державних та громадських структурах. Під особливий контроль беруться діти, котрі щойно прибувають до закладу.

Соціальний педагог, працюючи у складі служби професійної орієнтації та адаптації, попередньо значну увагу приділяє професійній діагностиці на основі особистісно-орієнтованого підходу. Щоб робота виявилася плідною, йому необхідна допомога психолога, вихователів груп та вчителів-предметників.

Найголовніші соціально-педагогічні функції інтернатних закладів становлять діаду – формування інтелектуального потенціалу для оновлення суспільства з метою просування його на вищий щабель розвитку та збереження і збагачення його гуманістичних засад, що визначають здатність цивілізації до власного відтворення, розвитку і життя [6].

Соціальний педагог використовує інформацію, спеціальні знання для надання допомоги дітям у розв'язанні їх життєвих проблем, а також організаціям, установам для налагодження ефективної взаємодії, розробки та реалізації різних соціальних програм.

Отже, в рамках системи надання соціальних послуг в санаторній школі, а до неї ми відносимо – правову основу, принципи, способи і форми надання

соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг, реалізуються напрями державної політики. А на основі напрямів державної політики у сфері надання соціальних послуг здійснюється соціально-педагогічна робота з вихованцями. Санаторна школа є закладом загальної середньої освіти з відповідним профілем для дітей, що потребують тривалого лікування, але медичні показники це лише частина особливостей роботи, з якими доводиться працювати працівникам такого закладу. Серед них це наявність деприваційного синдрому, втрата інтересу до навчання, порушення загального психічного розвитку дітей, труднощі у спілкуванні з оточуючими людьми, агресивність, схильність до нервових зривів, депресія, пасивність, підвищена вразливість тощо. Така специфіка контингенту вихованців потребує правильна організація діяльності, яка детермінується рівнем педагогічної майстерності педагогів шкіл-інтернатів. Але найважливішими напрямками в роботі з окремими категоріями дітей, які перебувають у санаторній школі-інтернаті є створення умов для успішної подальшої соціалізації. Завдяки особистісно-орієнтованому підходу, який повинен включати комплексне педагогічне спостереження, індивідуальну та групову інформаційно-консультативну роботу, змістовну виховну, позаурочну діяльність з вихованцями.

Список використаних джерел

1. Джафарова, О.С. Активізація творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / Джафарова Оксана Сергіївна ; Ін-т проблем виховання НАПН України. – Київ, 2016. – 22 с.
2. Капська А.Й. Соціальна педагогіка / Капська А.Й. – К.: Цент навч. літ-ри., 2003. – 256 с.
3. Підготовка учнів інтернатних закладів до життєдіяльності у відкритому суспільстві : навч.-метод. посібник / [Л.В. Канішевська, Л.В. Кузьменко, С.О. Свириденко та ін.]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 336 с.
4. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. –2019. – № № 18, ст. 73 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
5. Підготовка учнів інтернатних закладів до життєдіяльності у відкритому суспільстві : навч.-метод. посібник / [Л.В. Канішевська, Л.В. Кузьменко, С.О. Свириденко та ін.]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 336 с.
6. Артюшкіна Л.М. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Л.М. Артюшкіна, А.О. Паляничко // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – №2. – С. 42–47.

Т.В. Кузьмич,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Київського університету імені Бориса Грінченка

науковий керівник: **В.П. Лютий,**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Міграційні процеси в Україні стають звичним явищем. Внутрішні переселенці стають кризовою групою, соціальна робота з якою має відповідати сучасним вимогам та застосовувати інноваційні засоби фахової діяльності професіоналів соціальної сфери. Актуальним стає регулювання соціальної інтеграції та адаптації. За даними міністерства політики України, станом на 11 листопада 2019 року зареєстровано 1 419 285 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та Криму.

Причиною виїзду з окупованих територій є бажання врятувати власне життя і запобігти шкоді здоров'ю. За результатами проведеного ІЕП НАН України експертного опитування з проблем ВПО, на цей мотив вказали 82,2 % експертів. Намагання зберегти життя близьких стало другим за значущістю мотивом до вимушеного переміщення (так зазначили майже 70 % експертів). Ці чинники стали провідними до масового виїзду з охоплених бойовими діями тимчасово окупованих територій [1, с. 331].

Більшість ВПО кожного дня стикаються з побутовими, матеріально-економічними, соціальними, психологічними, юридичними проблемами та проблемами, пов'язаними зі здоров'ям, що унеможливорює достатній рівень задоволення навіть базових потреб.

Першочерговими проблемами всіх вимушено переміщених осіб, сімей з дітьми є реєстрація, їжа, житло, соціальні виплати, освіта дітям, особливо в дитячих садках, послуги з охорони здоров'я, працевлаштування працездатних членів родини і забезпечення певного рівня життя родини для виховання, догляду і розвитку дітей, життя членів сім'ї. Відзначимо, що не всі переселенці шукають роботу, а ті, хто влаштувався не в місцях компактного проживання, по допомогу вже не звертаються після реєстрації і рішення названих першочергових задач.

Окремо стоїть проблема психологічної адаптації до нових умов життя і психологічний стан переселенців, яка навіть за умов розв'язання всіх першочергових соціальних проблем довго ще дає про себе знати і позначається на самопочутті, поведінці, спілкуванні, стосунках переселенців, вимагає на своє вирішення професійними методами [2, с. 322].

Одними з ключових понять, що описують стан соціальних проблем ВПО та рівень їх розв'язання, є поняття "адаптація" та "інтеграція". Проблема

полягає в тому, що попри вживання в науковій і прикладній літературі точний зміст понять “адаптація ВПО” та “інтеграція ВПО” залишається невизначеним. Адаптація – це процес пристосування суб’єкта міграції до об’єктивних умов оточуючого середовища. Залежно від об’єкта адаптації процес пристосування мігрантів відбувається відносно нової культури, політико-правового порядку і загалом до оточуючого середовища [3, с.36]. Відмінність культур є фактором для визначення тривалості періоду адаптації.

Адаптація тривалий процес і може загальмуватися на певних стадіях, особливості сучасної соціальної адаптації такі: тимчасові міграційні переміщення зростають, як результат – неповна адаптація в новому середовищі; мас-медіа, мігранти формують об’єднуючий транснаціональний рівень культури. Виникає тенденція до швидкої адаптації і виникає актуалізація мобільного світосприйняття [4].

Фахівці психолого-педагогічної сфери зауважують, що діти, які, на жаль, не тільки опинилися у гущині подій, а й відчувають себе або насправді були їх безпосередніми учасниками, свої переживання почали програвати в іграх, більшість з яких демонструє підвищений рівень агресії та нетерпимості не тільки до «чужинців», але й часто до тих, хто був серед числа друзів та рідних. Як показує досвід країн, які перебували в конфліктних ситуаціях, значне зростання насильства в протистояннях призводить до збільшення випадків домашнього насильства, насильства стосовно жінок і дітей як у період розгортання самого конфлікту, так і по його завершенні. У досить складній ситуації опиняються діти, які втратили батьків внаслідок воєнних дій. Відсутня можливість для призначення пенсії із втрати годувальника, оскільки немає документів, які б засвідчили подібний факт. Та фінансова допомога не врятує дитину від тяжких психологічних переживань, пов’язаних із втратою найближчої людини. Перебування в зоні воєнних дій, втрата батьків, чуже оточення є психотравмуючими факторами, ситуаціями підвищеного ризику виникнення реакції дезадаптації.

Д. Ісаєв під реакціями дезадаптації розуміє відносно короткочасні психогенні розлади, які виникають при зіткненні особистості зі складними або нездоланими обставинами і які порушують нормальне пристосування до умов існування. У складних випадках вони представлені хворобливими станами з переважно психічними, психомоторними і психосоматичними розладами, або ж їх поєднанням у структурі неврозів, аномального розвитку особистості або психопатій. Тому соціальний педагог у взаємодії з психологом та лікарем повинні надати таким дітям невідкладну соціально-психологічну та медичну допомогу [5, с. 35].

Створення у дитини почуття захищеності, психологічного комфорту, виявлення її потенційних фізичних та психічних ресурсів, активізація адаптаційного потенціалу, пред’явлення вимог, які співвідносяться з її можливостями, найважливіший напрям роботи соціального педагога з

попередження реакції дезадаптації у дітей. Крім того, складна економічна ситуація в Україні, наслідки конфліктного періоду можуть призвести до посилення пошуків працевлаштування за кордоном або випадків нелегального працевлаштування, що підвищує ймовірність ризиків потрапляння в тенета торгівлі людьми. Варто враховувати, що особливо вразливою групою вважаються жінки та діти із соціально незахищених категорій, сім'ї, члени яких загинули або були поранені в ході трагічних подій, зокрема, вдови, які залишилися єдиними годувальниками родин, сім'ї військовослужбовців, які стають внутрішніми мігрантами.

У діяльності недержавних організацій оцінка потреб дітей та сімей з дітьми є надзвичайно важливою умовою якості соціальних послуг вразливим категоріям населення. Виділяють два рівні оцінки потреб: первинний рівень – *початкова оцінка*; вторинний рівень – *комплексна оцінка*. По суті, оцінка передбачає аналіз належності особи/сім'ї до вразливих груп населення, перебування її у складних життєвих обставинах та визначення індивідуальних потреб особи/сім'ї, переліку та обсягу соціальних послуг, яких потребує особа/сім'я. Для вимушених переселенців, що безперервно зазнають психоемоційного напруження, відчуття тривоги і депресії, соціальної фрустрованості, турбота про власне здоров'я відіграє важливу роль. Саме в цей період людина, що вимушено вирвала себе зі звичного середовища опиняється наодинці з кризою ідентичності.

Таким чином для стабілізації та стійкого розвитку сімей вимушених переселенців держава вживає певних заходів, проте все ще не вироблено чіткої системи їхньої соціальної підтримки. Для успішного вирішення проблем, що виникають, необхідні спільні зусилля фахівців у різних галузях діяльності, зокрема професійних соціальних працівників та соціальних педагогів, які володіють різними технологіями вирішення соціальних проблем різних категорій клієнтів.

Список використаних джерел

1. Новікова О.Ф., Амоша О.І., Антонюк В.П. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2016. 448 с.
2. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. С. 434–446.
3. Гьокхан Д. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі. *Філософські науки*. 2016. С. 35–44.
4. Преображенская Н. М. Миграция в условиях глобализации (социально-философские аспекты) : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Москва, 2007. 190 с.
5. Андреевкова В.Л., Бандурка І.О, Бочкор Н.П. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. Київ, 2015. 176 с.

В.О. Мельничук,
аспірантка Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
науковий керівник: **Р.Х. Вайнола,**
завідувач кафедри соціальної педагогіки, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЗАЛУЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Поняття «комерційний секс» застосовується в Україні нещодавно. Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДУ (ЮНЕЙДС) (2011 р.) не рекомендує використовувати поняття «проституція», а натомість пропонує наступні: «сексуальні послуги», «секс-працівники», «комерційний секс», «працівники комерційного сексу», «особи, які надають сексуальні послуги за винагороду». Така позиція міжнародної спільноти обґрунтовується тим, що поняття «проституція» наділяє осіб, які мають цей вид діяльності, негативними рисами та, як наслідок, виправдовує неправомірні дії щодо них, включаючи усі види насильства. Поняття «проституція» може вживатися тільки по відношенню до ювенальної проституції. Хоча в адміністративному кодексі є поняття «проституція», в інших нормативно-правових актах України, зокрема, у Загальнодержавній цільовій соціальній програмі протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 рр., використовується поняття «особи, які надають сексуальні послуги за винагороду» [1].

З'ясувавши ключове питання нашого дослідження, зупинимось на особливостях підлітків як окремої категорії секс-працівників. Зазначимо, що сексуальна експлуатація дітей у сучасному світі стала однією зі сфер особливо небезпечної злочинної діяльності. Дитяча міжнародна організація ЮНІСЕФ наголошує, що мільйони дітей у світі потерпають від сексуальної експлуатації і страждають від насильства [2]. Проблема залучення підлітків до комерційного сексу стає все складнішою та болючішою і водночас залишається досі мало досліджуваною в Україні.

Зазвичай підлітковий вік охоплює період від 11–12 до 15 років. Цей період є одним із найскладніших у житті людини, часто його називають «критичним», «переломним» або «перехідним» віком. Це час посиленого формування моральних почуттів. Завдяки яким, засвоєні підлітками норми поведінки стають ефективним керівництвом до дії. Проте в поведінці підлітків не завжди поєднуються слова, почуття і справи. Деякі підлітки не усвідомлюють зв'язку між відомими їм загальними нормами і власною поведінкою в тій чи іншій конкретній ситуації. Знаючи ці норми, деякі підлітки часом залишаються байдужими до порушень дисципліни, грубощів своїх ровесників, до горя, переживань інших, самі виявляють злість,

агресивність тощо [2]. Саме у підлітковому віці відбувається знайомство із сексуальною сферою життя та втягнення у комерційні сексуальні відносини.

Для розуміння причин та особливостей залучення підлітків до комерційного сексу, наведемо дефініцію О.Р. Кушнірчук, яка проституцію неповнолітніх тлумачить як антисоціальну, асоціальну, саморуйнуючу поведінку, прояв масштабної дезадаптації особистості неповнолітніх, критичний прояв статевої деморалізації, що зумовлено певними психолого-педагогічними причинами, основними ознаками яких є відчужені, платні сексуальні послуги, які особа надає невизначеній кількості сексуальних партнерів [3].

Визначення стосується і підлітків, які також належать до категорії неповнолітніх суб'єктів (у юридичному розумінні). Окрім, загальних рис, що окреслені вище, комерційним сексуальним відносинам підлітків притаманні такі особливості: 1) правовий нігілізм секс-працівника, що пов'язаний із асоціальним оточенням (відсутність усвідомлення загрози криміналізації своєї поведінки та способу життя); 2) одержання плати за секс-послуги не лише в грошовому еквіваленті (харчі, речі, косметика, наркотики, алкоголь тощо); 3) відсутність постійного місця для надання секс-послуг (автомобілі, під'їзди, підвали, горища, парки, вокзали тощо); 4) підвищений рівень тривожності; 5) шантаж і залякування підлітків розголошенням таємниці їхньої статевої поведінки з боку клієнтів, сутенерів та ін.; 6) вчинення статевого контакту у стані сп'яніння; 7) неусвідомленість небезпеки негативних наслідків такого стилю життя для фізіологічного, психологічного і духовного здоров'я молодої людини (на основі дослідження А.В. Шиделко) [5, с. 436].

Наступним аспектом досліджуваної проблеми є аналіз залучення підлітків до комерційного сексу як соціальної проблеми та узагальнення наслідків цього явища.

Порушення суспільного порядку та моральності, за залучення до комерційних статевих стосунків підлітків передбачена кримінальна (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301), створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304) та адміністративна відповідальність (ст. 181-1).

Вплив на зниження рівня суспільної моралі. Особи, які в підлітковому віці займаються сексом на комерційній основі руйнують норми суспільної моралі в цілому, моральні засади, що регулюють відносини між статями, зокрема в рамках у сім'ї, відкидаючи важливість почуттів, любові, вірності. Секс перетворюється на одну із форм дозвілля, а секс-індустрія для них стає частиною індустрії розваг. Цьому процесу сприяє засилля еротичного та

порнографічного контенту у загальному доступі, а також можливість знайомств та пошуку клієнтів через соціальні мережі.

Злочинність. Сексуальні послуги комерційного характеру тісно пов'язані із такими злочинними діяннями як крадіжки, розповсюдження порнографії і наркотиків, утримання будинків розпусти, звідництвом, зараженням венеричними захворюваннями і СНІДом. Часто підлітки, що залучені до комерційних сексуальних послуг, контактують із злочинцями, переймаючи у них стереотипи поведінки, стиль життя, засвоюючи деформовані етичні установки та погляди. Також простежується тісний зв'язок між торгівлею дітьми, дитячою проституцією та порнографією. Таким чином, проституція, не будучи сама кримінальним злочином (у чинному Кримінальному кодексі України скасована стаття, яка передбачає кримінальну відповідальність за заняття проституцією), провокує злочинну поведінку.

Неадекватне розуміння підлітками суспільно-корисної праці та подальше виключення цієї категорії працівників із категорії суб'єктів суспільно-корисної праці. Заняття комерційним сексом є паразитичною формою існування, що виражається, насамперед, в ухиленні (або повному виключенні) від суспільно корисної праці, тобто формою, яка створює свого роду альтернативний спосіб життя, який не передбачає в якості основної норми трудовий процес. Підліткам, які спробували вести такий спосіб життя важко в майбутньому займатись «нормальною» трудовою діяльністю, працювати повний робочий день та сплачувати податки.

Фінансові витрати суспільства в зв'язку із значними видатками із державного бюджету на лікування як від інфекційних і соматичних хвороб у самих суб'єктів проституції, так і їх клієнтів. Фінансування державних програм боротьби з наркоманією і забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД, утримування закладів пенітенціарної системи, а також спеціальних підрозділів правоохоронних органів, що займаються проблемами підліткової злочинності – усе це лише частина проблем, видатки на які виділяє держава.

Відволікання трудових ресурсів на вирішення проблем залучення підлітків до комерційного сексу, а це – лікарі, працівники правоохоронних органів, соціальні працівники, педагоги, психологи та ін., праця яких є суспільно важливою для інших соціально незахищених верств населення.

Розповсюдження інфекційних захворювань, зокрема ВІЛ-інфекції, туберкульозу і гепатитів, що створює реальну загрозу здоров'ю суспільства в цілому.

Погіршення генофонду нації. Частина підлітків, що займаються комерційним сексом втягується у міжнародну торгівлю людьми, тобто відбувається насильницька міграція з України частини населення. Також платні послуги сексуального характеру сприяють різним порушенням

репродуктивного здоров'я підлітків (аборти, ранні вагітності, інфікування ВІЛ чи іншими хворобами, що передаються статевим шляхом, нарко- та алкозалежність) і таким чином впливають на демографічну ситуацію в країні [4, с. 34].

Отже, можна зробити висновки, що явище залучення підлітків до комерційного сексу має негативні взаємопов'язані соціальні, психологічні, медичні і правові наслідки як для окремої особистості, її мікросоціального оточення, так і для держави і суспільства в цілому. Займаючись проституцією, підлітки не бажають здобувати освіту, професію, вдосконалювати особистісний розвиток, пояснюючи це тим, що матеріально забезпечені краще, ніж кваліфіковані працівники. Іншою вагомою проблемою виступає руйнування нормальних міжстатевих стосунків, які повинні прямувати до шлюбу та створення міцної сім'ї.

Оскільки сексуальна експлуатація дітей становить суттєву загрозу для суспільства, у Конвенції ООН про права дитини вказано, що країни-учасники зобов'язані захищати їх від всіх форм сексуального насильства та розбещення. І перед нашою державою стоїть завдання подолання цього негативного явища, тому подальші наукові розробки щодо профілактики та запобігання комерціалізації сексуальних відносин підлітків є актуальними та необхідними.

Список використаних джерел

1. Ісаєва Н. Дотримання прав жінок, які належать до вразливих верств населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Prava-ginok-for-web.pdf>
2. Коваль Г.В. Необхідність створення профілактичних та психокорекційних програм попередження проституції серед неповнолітніх / Г.В. Коваль, І.М. Мерненко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Педагогіка. – 2016. – Т. 270, Вип. 258. – С. 42–46. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2016_270_258_10.
3. Кушнірчук О.Р. Поняття проституції: міжкатегоріальний аналіз // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mino.esrae.ru/160-1271>
4. Протопопов А.О. Проституція як соціально-педагогічна проблема / За заг. ред. Н.М. Савельєвої. – Полтава: Дивосвіт, 2009. – 120 с.
5. Шиделко А.В. Проституція як крайній прояв статевої деморалізації / А.В. Шиделко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. – 2011. – №50. – С. 434–441.

Т.В. Посунайко,

викладач правових дисциплін, голова циклової комісії
соціально-гуманітарних дисциплін Черкаського коледжу харчових технологій та бізнесу

ЖЕБРАЦТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

На вулицях міста досить часто ми зустрічаємо людей, які, молячись, просять милостиню на ліки, їжу та квиток додому... Однак, чи справжні їхні біди, чи це просто спосіб заробити легкі гроші?

На жаль, проблема жебрацтва сьогодні стоїть досить гостро. Для цього є різні причини: і об'єктивні, і суб'єктивні. Іноді буває дуже важко відрізнити людину, яка опинилася у скрутній ситуації, і яка потребує допомоги від тих, хто «заробляє гроші». Особливо прикро, коли до такого «бізнесу» залучаються діти. Але і тут теж одразу приходить на думку: «Хіба вони не перебувають у складній ситуації?» В обох випадках жебрацтво є показником економічного розвитку країни – це наслідок певних дій та подій, а не їх причина. Зрештою, вибір давати чи не давати залишається у кожного з нас.

Але у сучасному світі існує також вид жебрацької діяльності під назвою «Професійне жебрацтво».

У XIX столітті французький вчений Людовік Полпана протягом 10 років переодягався у лахміття і вивчав життя волоцюг. Опісля він зробив такий висновок: «Більшість із жебраків має стійку відразу до праці. Варто їм запропонувати роботу, і вони негайно зникнуть»[1].

Але поруч з «професійними жебраками» на вулицях нашого міста є люди, які перебувають у реальній складній життєвій ситуації, у яких немає інших способів заробітку, і саме тому вони змушені виходити на вулиці, щоб знайти будь-які засоби для існування.

З кожним роком жебраків стає все більше. Найчастіше це люди, які забуті своїми дітьми, онуками і, зрештою, самою державою.

Це тому, що ми ніколи не маємо достатньо часу для своїх батьків, не допомагаємо їм або просто забуваємо про їх існування, і вони змушені знаходити вихід через жебрацтво.

Поняття «жебрак» завжди мало подвійне значення. З одного боку, в православному християнстві жебраки представляли праведність, були «Божими людьми», а з іншого – їх завжди підозрювали в шахрайстві.

У цій галузі є навіть спеціалізовані злочинні угруповання, які змушують жебракувати бездомних та неповнолітніх. Це явище називається «Професійне жебрацтво».

На жаль, зараз жебрацтво процвітає. Світ жебраків – це не те, що здається на перший погляд. Під його часом занадто незабрудненим брудом досить часто ховається справжній статок. Між тихими, здавалося б, безсилими бабусями і дідусями, які просять крихти хліба, весь час існує

жорстка конкуренція, а іноді і криваві бійки. У царині жебрацтва постійно вдосконалюються старі та з'являються нові методи і технології отримання грошей. Багато жебраків, працюючи наодинці, не можуть змагатися, і їм доводиться залишати бізнес. Звичайно, така прибуткова справа, як жебрацтво, не може існувати без своїх покровителів – «могутніх цього світу» [2].

В основі бідності лежить не тільки соціальна свідомість, але й причини, які носять соціальний та економічний характер.

Варто задуматись – як бідна людина стає жебраком, як живе, збираючи милостиню.

Основна умова – позитивне сприйняття суспільством образу жебрака - об'єкта піклування, підтримки та милостині як форми соціальної допомоги. Повинна бути реальна можливість забезпечити його існування шляхом подачі. Якщо це неможливо, жебраків не буде.

Зрештою, суспільство саме визначає, чи дозволяє воно, завдяки своєму соціально-економічному статусу, присутність прошарку громадян, працездатних чи немічних, що займаються жебрацтвом; це соціально прийнятно чи ні; чи можна віддати перевагу в економічному аспекті збирання милостині для громадського обслуговування? А для недієздатних чи є суб'єктивно прийнятна альтернатива жебрацтву?

Сьогодні важливо протистояти жебрацтву в громадських місцях, зокрема, допомагати людям у складних життєвих обставинах, спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним статусом, життєвими звичками чи способом життя, кожен зі своєю історією та лихом. З цією метою створюються і функціонують нічні будинки.

Поряд з цим існує і протизаконна сторона жебракування. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за залучення неповнолітніх до жебрацтва (ст. 304 ККУ) та використання неповнолітньої дитини для участі в жебрацтві (ст. 150-1 ККУ) [3].

Зокрема, під втягненням у заняття жебрацтвом ми розуміємо умисне схиляння неповнолітнього у будь-який спосіб до систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб як самотійно неповнолітнім, так і спільно з дорослими особами. Схиляння може проявлятися в підбурюванні або примушуванні неповнолітнього до самотійного заняття такою антигромадською діяльністю або в залученні його до участі у такій діяльності разом з дорослим.

Основна мета цього законодавчого акту – встановити кримінальну відповідальність за втягнення дітей у злидарювання. Вітчизняні законодавці раніше виступали за права дітей. Ще в 2005 році Верховна Рада затвердила Закони «Про дитячу безпритульність в Україні та шляхи подолання цього явища» та «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» тощо.

Було прийнято багато інших законодавчих ініціатив – понад десяток постанов Кабміну і постанов, виданих Міністерством сім'ї, молоді та спорту, які займаються виключно бездомністю.

Ці нормативно-правові акти мають на меті, по-перше, захистити підростаюче покоління від шкідливого впливу дорослих, забезпечити нормальний та моральний розвиток неповнолітніх, по-друге, запобігти вчиненню таких злочинів дорослими, а також усунути можливість повторного скоєння протизаконних дій з боку тих, хто їх уже вчиняв. Адміністративне та кримінальне законодавство створює ефективну основу для здійснення заходів загального та індивідуального запобігання залученню неповнолітніх до злочинної та іншої асоціальної діяльності [4].

Життя не однаково райдужне для всіх. З моменту народження суспільство почало ділитися на багатих і бідних.

Тому жебрацтво не є забороненою діяльністю в Україні, але держава має обов'язок захищати права людей, які часто змушені просити. У той же час боротьба з цим соціальним явищем в Україні, порівняно з іншими країнами, недостатньо ефективна.

Важливим компонентом у боротьбі з жебрацтвом у суспільстві є допомога людям у складних життєвих обставинах, спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним статусом, життєвими звичками та способом життя.

Список використаних джерел

1. Данина із жебрака [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2007/03/22/122848>.
2. Швидкий В.П. Бродяжництво й жебрацтво як елементи соціального життя України. *Український історичний журнал*. 2007. № 1. С. 149-169.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122

Л.І. Шульгіна,
аспірант Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ДОСТУПНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ОТГ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Нині в Україні послідовно проводиться робота щодо соціального захисту інвалідів, спрямована на поліпшення їх соціального стану, підвищення доходів і якості життя. Незважаючи на заходи, що вживаються, й супроводжуються значними, щорічно зростаючими обсягами фінансування з бюджетів усіх рівнів, залишається невирішеним найважливіше соціальне завдання – створення рівних можливостей для інвалідів у всіх сферах життя суспільства шляхом забезпечення доступності фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, інформації і зв'язку. Доступність для інвалідів різних структур суспільства і навколишнього середовища є однією з найважливіших передумов та умов забезпечення їх прав і свобод. Громадськість підійшла до розуміння інвалідності як соціального феномена в 80-ті роки ХХ ст. Перший взаємозв'язок інвалідності з відносинами людини з навколишнім середовищем знаходимо в тлумаченні ООН поняття непрацездатності. Виявляються ці відносини в зіткненні людей-інвалідів з культурними, фізичними або соціальними бар'єрами, що перешкоджають їх доступу до різних сфер життя суспільства, які доступні іншим громадянам.

Згідно «Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів», прийнятих резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року, державам слід: а) здійснювати дії для того щоб зробити матеріальне оточення доступним для інвалідів; б) вживати заходів для забезпечення доступу людей з обмеженими можливостями до інформації та комунікацій.

Важливим кроком у забезпеченні рівності прав людей з інвалідністю в Україні за допомогою зміни соціального середовища стало прийняття Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

У 2006 році Україна підписала Конвенцію ООН «Про права осіб з інвалідністю» (далі – Конвенція). Ухвалення Конвенції стало історичним кроком у напрямку сприяння забезпеченню прав інвалідів на міжнародному договірному рівні. Підписання Конвенції Україною фактично затвердило принципи, на яких повинна будуватися політика держави щодо інвалідів. Водночас, для України підписання Конвенції було показником готовності країни до дотримання міжнародних стандартів економічних, соціальних, юридичних та інших прав інвалідів. Конвенція встановлює, що держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення інвалідам доступу,

нарівні з іншими, до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, а також інших об'єктів і послуг, відкритих або надаються для населення. В науковій літературі термін забезпечення доступності в контексті вирішення проблем комфортної життєдіяльності осіб з інвалідністю (маломобільних громадян) часто ототожнюють з безбар'єрністю. Термін безбар'єрне середовище є синонімічним терміном доступного середовища, але виходячи з формулювання першого терміну, ми акцентуємо свою увагу, перш за все, на присутності «бар'єрів. Необхідність створення безбар'єрного середовища для маломобільних громадян диктується всією логікою суспільного розвитку. Це вимагає об'єднання зусиль і держави, і бізнесу і, звичайно, участі громадськості. Підкреслимо, що під час прийняття конкретних рішень для здійснення значущих змін в цій сфері необхідно розуміти процеси, що відбуваються сьогодні в громадянському суспільстві, а також основні тенденції його розвитку. Це дасть змогу спроектувати максимально ефективне доступне середовище для осіб з інвалідністю. Соціальне проектування доступного середовища для маломобільних громадян недостатньо представлено в загальному обсязі заходів, реалізованих державою. Це знижує їх статус у вирішенні проблем соціального розвитку. У зв'язку з цим важливість нашого дослідження пов'язана з наступними обставинами:

- зростанням значення діяльності держави в сфері забезпечення безбар'єрного середовища для маломобільних груп громадян;
- необхідністю розвитку теорії та практики функціонування суб'єктів соціального проектування в інтересах гармонійного розвитку суспільства і держави в цілому;
- актуальністю вдосконалення методики і соціальних технологій соціального проектування доступного середовища для маломобільних громадян.

Проблема створення доступного середовища життєдіяльності вже протягом багатьох десятиліть є однією з найактуальніших для всієї світової спільноти. Тоді як на теренах нашої держави тема створення безбар'єрного середовища отримала особливу пріоритетність лише в останні десятиліття. В даний час в українському суспільстві поки що не склався чіткий стійкий механізм формування доступного середовища для маломобільних категорій населення, що забезпечує реалізацію всіх прав і свобод людей з обмеженими можливостями.

Нині в науковій літературі використовують різні поняття, що характеризують комфортне середовище проживання для інвалідів: доступне середовище, безбар'єрне середовище, універсальний дизайн, інклюзивне середовище та ін. Спробуємо розглянути кожен з них.

Доступне середовище – це така організація навколишнього простору, при якій будь-яка людина, незалежно від свого стану, фізичних можливостей

і інших обмежень, має можливість безперешкодного доступу до будь-яких об'єктів соціальної, громадської, транспортної та іншої інфраструктури, а також може вільно пересуватися по будь-якого обраного маршруту.

Наприклад, у правилах з проектування та будівництва будівель і споруд з урахуванням доступності для маломобільних груп населення, доступність визначається як властивість будівлі, приміщення, місця обслуговування, що дозволяє безперешкодно досягти місця і скористатися послугою.

Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю» дає наступне трактування поняття доступності як необхідної передумови для соціальної інтеграції та реалізації прав людини: «... важлива доступність фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, а також інформації та зв'язку, оскільки вона дозволяє інвалідам в повній мірі користуватися всіма правами людини і основними свободами».

Таким чином, виходячи з представлених визначень, доступним є таке середовище, яке створює умови для вільного переміщення, комфортного функціонування, успішної реабілітації та самореалізації громадянина. У широкому аспекті термін доступне середовище відображає комфортну міську інфраструктуру, доступні послуги, доступність зв'язку, толерантність з боку населення, можливість для інваліда використовувати будь-який транспорт, навчатися, займатися трудовою діяльністю, безперешкодно відвідувати культурні, освітні, спортивні, медичні та інші масові установи.

Ідея забезпечення доступного середовища і розробки механізмів реалізації концептуальних ідей безбар'єрного доступу осіб з інвалідністю вперше була висунута К. Лінчем в роботі «Образ міста». Інтерес для нашого дослідження складає ідея про створення механізмів зв'язку між проектувальниками, користувачами і середовищем, що служить об'єктом діяльності. Актуальність створення таких механізмів зв'язку посилюється, якщо мова йде про людей, які мають особливі потреби до якості і характеру міського простору. На думку автора, механізм формування доступного середовища включає установи, ресурси, засоби розробки і проведення політики доступності, правові регулятори, що забезпечують формування безбар'єрного середовища, а також форми і методи їх контролю.

Даний механізм формується на базі політики доступності – системі безперервних заходів, що здійснюються на основі єдиної стратегії і зацікавленості всіх суб'єктів політики, й реалізуються на різних територіальних рівнях. Нині формування доступного середовища є обов'язком регіональних і місцевих органів влади. Говорячи про доступність середовища в містах, відзначимо деяку позитивну динаміку організації комфортного існування осіб з інвалідністю. Тоді як ситуація в маленьких містечках, селах та селищах є дещо іншою. Вирішення цієї проблеми вбачаємо у використанні потенціалів об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), які стали результатом процесу децентралізації влади, що

розпочався в Україні у 2014 році. Вважаємо, що ОТГ спроможні стати базовим елементом ефективної системи влади в Україні.

Розвиток процесів інтеграції та інклюзії людей з інвалідністю поставив проблему доступності середовища в фокус соціальних змін. Рівень доступності соціальних середовищ для людей з інвалідністю в нині є своєрідним барометром розвитку кожної конкретної ОТГ і всього суспільства. Від того, наскільки в суспільстві враховується потреба участі в соціальних процесах даної категорії населення, можна судити про дотримання в ньому законодавчо закріплених прав людини, а також про домінуючі суспільні цінності.

Таким чином, забезпечення рівних можливостей людям з інвалідністю та усунення існуючих бар'єрів соціального середовища є одним з найважливіших соціально-економічних завдань сучасної України. Однак бар'єри як і раніше залишаються суттєвою проблемою сучасного суспільства, перешкодою до забезпечення його цілісності. В сучасному суспільстві, поряд з усвідомленням наявності в ньому бар'єрів, відбувається безперервний процес бар'єризації інвалідності, оскільки в ході науково-технічного і соціального розвитку суспільства конструюються нові бар'єри, що перешкоджають задоволенню нових соціальних потреб, зумовлених суспільним прогресом.

Список використаних джерел

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України № 676-VIII від 04.09.2015. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 2249-VIII від 19.12.2017}. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 21, ст.252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

М.А. Гринчешен,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України
науковий керівник: **О.В. Шенета,**
кандидат юридичних наук, доцент СК-32
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки
Національної академії Служби безпеки України

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАСЕКРЕЧУВАННЯ СЕКРЕТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

Система охорони державної таємниці Великої Британії має багато ідентичних компонентів з системою охорони державної таємниці Сполученими Штатами. Однак система охорони державної таємниці Великої Британії заслуговує окремої уваги. Ідентично до американської, в британській, присутня класифікація секретної інформації. Вона регламентується набором політик в сфері безпеки, які стосуються уряду Великобританії і має назву «Security Policy Framework». Прийнятий документ є досі чинним. Головними критеріями класифікації інформації британський законодавець представляє критерії чутливості і шкоди національній безпеці.

На основі них виділяється три рівні класифікації інформації: «official» – службова, «secret» – секретна, «top secret» – надсекретна: «Цей документ використовує класифікаційну політику для ідентифікації та оцінки інформації відповідно до критеріїв чутливості і шкоди національній безпеці для забезпечення належного захисту інформації, їх є три рівні: службова, секретна, надсекретна, для яких існують чіткі заходи безпеки» [2, с. 8].

Документ є рамковим і не уточнює процедур і заходів, які мають бути впроваджені для охорони інформації (у тому числі державної таємниці), однак охоплює основні заходи для її охорони, зокрема фізичний захист, контроль доступу, забезпечення інформаційної безпеки, управління, (що

включає в себе управління ризиками), персонал, який відповідає за інформаційну безпеку.

Службова інформація – рівень інформації, що, згідно з «Security Policy Framework», охоплює більшу частину комерційної діяльності, повсякденну діяльність уряду і надання послуг та розробку політики. Службова інформація може керуватися за допомогою правильних управлінських рішень, які мінімізують ризики, пов'язані з великими юридичними особами [2, с. 8].

Головний акцент в цьому документі британський законодавець робить на управлінні інформаційними активами як основному засобі захисту інформації.

Секретна та надсекретна інформація охороняється в особливому порядку.

Секретна інформація («secret») – рівень класифікації, згідно з «Security Policy Framework», який використовується для інформації, розголос якої може становити загрозу для життя, громадського порядку або завдати шкоди дипломатичним відносинам з дружніми країнами [2, с.7].

Надсекретна інформація («top secret») – рівень класифікації, згідно з «Security Policy Framework», втрата якої може призвести до значних людських жертв, міжнародних дипломатичних інцидентів або поставити під удар розвідувальну операцію [2, с. 8].

Однак, крім Security Policy Framework, у Великій Британії досі діє Закон про державну таємницю 1990 року. Він визначає головні галузі державної таємниці та пояснює та конкретизує відомості, що її становлять.

До відомостей, що становлять державну таємницю належить: відомості про службу безпеки і розвідку, відомості в сфері оборони, міжнародних відносин, відомості про карні і спеціальні слідчі органи, інформація, яку отримали шляхом незаконного розголошення свідчень або конфіденційної інформації, а також та, що засекречена для інших держав і міжнародних організацій [3, с. 1–10].

Для наочності приведемо приклад статті з Закону про державну таємницю, у ній йтиметься про відомості в сфері оборони:

1. Особа, яка є або була державним службовцем, здійснює правопорушення, якщо, без законних на те підстав, здійснює розголошення інформації, що завдає шкоди, документу чи іншої статті, що стосуються оборони, які є або були в його розпорядженні в силу його службового становища і тому подібного.

2. Відповідно до параграфу першого, розголошення завдає шкоди, якщо:

(А) заважає виконанню завдань, поставлених перед Королівськими Збройними Силами або будь-яким їх підрозділом, або призводить до втрат, каліцтв серед особового складу збройних сил, або до серйозного збитку військового обладнання або установок;

(Б) відмінним від згаданого вище в пункті (а) способом загрожує інтересам Великобританії за кордоном, серйозно ускладнює протекцію або захист Великобританією своїх інтересів, або загрожує безпеці британських громадян за кордоном; [3, с. 2].

Список використаних джерел

1. Security Policy Framework. URL : <https://www.gov.uk/government/publications/security-policy-framework/hmg-security-policy-framework> (Дата звернення 18.02.2020)
2. Official Secrets Act 1990 URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/section/10> (Дата звернення 18.02.2020)

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 657

А.О. Постой,

студент факультету економіки та менеджменту
Житомирський національний агроекологічний університет

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Створення всеохоплюючої і поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та Європейським союзом дає можливість розширити доступ продукції агропромислового комплексу на європейський ринок, що, в свою чергу, потребує підвищення її рівня конкурентоспроможності та якості. Проблема щодо конкурентоспроможності продукції аграрного сектору на європейському ринку полягає здебільшого у невідповідності її стандартам ЄС. Підписання угоди про асоціацію між ЄС та Україною означає й певні вимоги до стандартів якості сільськогосподарської продукції. Узгодження українських національних стандартів з європейськими особливо важливе в процесі євроінтеграції України. В цих умовах приведення українських стандартів у відповідність до європейських можна розглядати як один з основних механізмів підвищення конкурентоспроможності та якості продукції на європейському ринку.

Питанням гармонізації українських національних стандартів з європейськими присвячено праці таких науковців, як Ю. Бережна, С. Литвинська, Н. Пархоменко, Є. Нестеренко, Ю. Ульянченко.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи якість продукції, часто звертають увагу лише на технічні фактори, які впливають на якість. Але слід пам'ятати, що якість продукції необхідно аналізувати на всіх рівнях.

Досягти необхідного рівня якості та конкурентоспроможності реалізовуваних на відповідних ринках товарів можна різними способами, скоординованими в часі і просторі. Сукупність найважливіших конкретних

напрямів підвищення якості та конкурентоспроможності всіх видів продукції:

1. Використання досягнень науки і техніки в процесі проектування виробів, запровадження новітньої технології виробництва

2. Удосконалення застосовуваних стандартів і технічних умов у відповідності до міжнародних стандартів та сертифікатів.

3. Запровадження сучасних форм і методів організації виробництва та управління.

4. Удосконалення методів контролю й розвиток масового самоконтролю на всіх стадіях виготовлення продукції.

5. Узагальнення й використання передового вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі підвищення якості продукції.

6. Застосування узгодженої системи прогнозування і планування необхідного рівня якості виробів.

У розвинених країнах світу проблема підвищення якості займає провідне місце у забезпеченні конкурентоспроможності продукції та послуг, побудові нових відносин між споживачем і виробником, задоволенні матеріальних потреб, соціальних інтересів і духовних запитів суспільства.

Японські методи керування якістю, не вносячи принципово нічого нового, повністю базувалися на теорії комплексного керування якістю. На відміну від інших країн, у Японії основні положення теорії керування якістю набули практичного поширення в масштабах країни.

Можна виділити такі особливості японського підходу:

- 1) багаторічне, послідовне і цілеспрямоване вирішення проблем якості на основі всього передового і сучасного;

- 2) послідовна і наполеглива робота з налагодження системи вивчення запитів споживачів;

- 3) прагнення до загальної участі;

- 4) розуміння того, що навіть відмінно працююча система керування якістю згодом втрачатиме ефективність;

- 5) організація робіт із забезпечення високої якості безпосередньо майстрами і бригадами;

- 6) необхідність загострення особливої уваги на мобілізації фізично-го й інтелектуального потенціалу робітників (гуртки якості);

- 7) широко розвинута і постійно діюча система пропаганди значення високої якості продукції для забезпечення стійких темпів економічного росту;

- 8) державний вплив на кардинальних напрямках поліпшення якості продукції.

Аналізуючи американський досвід у сфері управління якістю, можна визначити такі його особливості:

- пов'язування проблем якості з конкурентоспроможністю товарів, фірм і країни в цілому;
- зростання обсягу бюджетного фінансування освіти науки і розвитку людського чинника;
- удосконалення системи управління фірмою (менеджменту);
- увага до процесу планування виробництва за обсягом і якісними показниками;
- жорсткий контроль якості продукції з боку адміністрації фірми, вибіркового контролю з боку місцевих і федеральних органів управління;
- застосування економіко-математичних методів до управління якістю.

Прийняті в США заходи для постійного підвищення якості продукції позначилися на ліквідації розриву в рівні якості між Японією і США, що посилює конкурентну боротьбу на світовому ринку.

Європейський досвід управління якістю – широке впровадження систем якості на основі стандартів ІСО серії 9000. Прийняття нових концепцій щодо забезпечення безпеки і надійності, на підставі належних стандартів, сертифікації.

Для функціонування європейського ринку, що поставляється продукція сертифікується незалежною організацією. Проводиться акредитація випробувальних лабораторій та працівників, що здійснюють контроль і оцінку якості продукції.

У світовій індустрії давно йде боротьба за ринки збуту. Одним з основних напрямків підвищення якості продукції є проведення різних конкурсів і присудження премій міжнародного масштабу. Світові премії в області якості давно вийшли за рамки конкурсів. Тепер вони, перш за все, моделі вдосконалення бізнесу на основі повсюдного управління якістю – *Total Quality Management*. До таких моделей з повною підставою можна віднести Європейську премію якості (ЕПК) *European Quality Award* – найпрестижніша європейська нагорода за досягнення досконалості в бізнесі.

Організації, що отримали Європейську премію якості, вважаються еталонними і одержують загальне визнання використовуваних підходів і досягнутих результатів. Крім того, вони отримують право використовувати логотип переможця ЕПК на бланках, візитках, в будь-яких рекламних матеріалах тощо. Всіма цими перевагами компанії можуть користуватися безстроково, проте з часом, природно, відбувається моральне старіння статусу переможця.

Висновок. Отже, для підвищення якості продукції в умовах зовнішньоекономічної діяльності підприємствам необхідно використовувати досягнення науково-технічного прогресу, запроваджувати сучасні методи і системи управління якістю, узагальнювати та використовувати передовий вітчизняний і закордонний досвід в галузі підвищення якості продукції. Таким чином, реалізація на підприємстві

вищенаведених заходів з удосконалення якості продукції дасть змогу виробляти більш конкурентоспроможну продукцію, збільшити ринкову частку та розширити клієнтську базу, завоювати лояльність споживачів, створити позитивний імідж підприємства.

Список використаних джерел

1. Анісімова Л. Удосконалення систем менеджменту якості в умовах глобалізації ринку / Л. Анісімова // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – № 110. – С. 30–37.
2. Безродна С.М. Управління якістю : навч. посіб. для студентів економічних спеціальностей / С.М. Безродна. – Чернівці: ПВКФ «Технодрук», 2017. – 174 с.
3. Безродна С. М. Управління якістю продукції на основі досвіду радянських та зарубіжних систем / С. М. Безродна // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №7 (17). – С. 351–355.
4. Гапоненко Т.М. Міжнародний досвід впровадження систем управління якістю продовольчої продукції / Т.М. Гапоненко // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 88–92.
5. ISO 9004:2009 «ДСТУ ISO 9004:2012» «Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=41014.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>Л.В. Ансєєва,</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК» НА ЗАНЯТТЯХ ХІМІЇ	3
<i>О.М. Березенко,</i> ОЛЕКСАНДР КОШИЦЬ – ЧАРОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ	6
<i>Ю.О. Блудова,</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	9
<i>В.В. Горлач,</i> КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ВМІНЬ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ	12
<i>О.А. Горобець,</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ.....	14
<i>А.А. Данильчук, Г.О. Тупальська,</i> ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПРО ІМЕННИК УЧНІВ 1 ТА 2 КЛАСУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	18
<i>А.А. Дмухяр, А.В. Гамза,</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ «ТЕКСТ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	21
<i>О. Holub, O. Drogoman, O. Sushko,</i> APPLICATION OF GAME TECHNOLOGY LEARNING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES	24
<i>Л.П. Дубровська,</i> ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	26
<i>І.А. Дуляк, А.В. Гамза,</i> СИСТЕМА РОБОТИ НАД ЗАСВОЄННЯМ ГРАМАТИЧНОГО ПОНЯТТЯ «ДІЄСЛОВО» УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ТЕКСТОТВОРЕННЯ.....	31
<i>Н.О. Конончук,</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МООС В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ	33
<i>С.І. Лябик,</i> ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	37

О.І. Малаш, Г.О. Тупальська, ФУНКЦІЇ ГРИ В ЖИТТІ ДИТИНИ	39
О.П. Мартинюк, А.В. Гамза, ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА	41
О.А. Михайленко, АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ ЗООНІМОМ	44
В.І. Мірошніченко, ВИХОВНІ АСПЕКТИ У ЗМІСТІ МЕТИ ЗАНЯТТЯ.....	46
О.І. Муц, І.М. Вінічук, І.Ю. Воїнова, Ю.П. Самсон, ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІДКРИТИХ ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНИХ СИСТЕМ	49
О.В. Тараненко, СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ	53
С.В. Чиркіна, ІННОВАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ ВОКАЛЬНО-ХОРОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ	55
А.Ю. Якимова, Н.Д. Соловійова, ВПРАВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРИЙМЕННИКОВИМ ДІЄСЛОВАМ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	57
І.Л. Ясиновська, Н.І. Бабакіна, УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ ЧЕРЕЗ МОНІТОРИНГ СТАНУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ	65

Розділ 2

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

С.В. Варгатюк, БОРІТЬБА ДИПЛОМАТИЧНОГО КОРПУСУ ДИРЕКТОРІЇ УНР З ОКУПАЦІЄЮ ПОЛЬЩЕЮ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	71
Л.В. Костюк, ОБРЯД “ЗАПРОСИН” НА ПІВДЕННІЙ ВОЛИНІ КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТОЛІТТЯ	78
О.П. Мартиненко, ПРОБЛЕМА СУБ’ЄКТНОСТІ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ.....	81
В.О. Ореховський, ТОРГІВЛЯ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДОБИ ІМПЕРІЇ (І СТ. ДО Н.Е. – V СТ. Н.Е.)	84

О.Д. Степанюк, ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ	86
---	----

Розділ 3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

В.О. Апухтіна, О.Й. Янцаловський, ВПЛИВ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН НА САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ	88
Н.І. Федько, ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	93
І.Г. Химич, Н.С. Тимошик, ВВП ЯК ПОКАЗНИК ДОБРОБУТУ КРАЇНИ	96
О.Й. Янцаловський, В.С. Вольська, ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ ДО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ВІД ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ	99
О.Й. Янцаловський, О.Ю. Повстюк, РОЛЬ ДІЯЛЬНІСНО-ПОВЕДІНКОВОГО КОМПОНЕНТА У ПРОЦЕСІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	102
О.Й. Янцаловський, О.С. Шостка, ІНТЕРНЕТ ЯК ПОЗИТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА МОТИВАЦІЮ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ	106

Розділ 4 ЖУРНАЛІСТИКА

Н.Є. Манич, Л.О. Горда, ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ	110
--	-----

Розділ 5 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

В.М. Бордюк, В.М. Предко, ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	117
М.С. Зінюк, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	120
В.С. Дідик, І.В. Дідик, В.Г. Шубан, ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	123

В.А. Колесник, Т.С. Яровой, ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ СПІР ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	126
---	-----

Розділ 6 ПРАВО

О.Ю. Амелін, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИМОГ ДО ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА	129
І.Є. Бабченко, Є.П. Людвіг-Коломієць, ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ КОРПОРАЦІЙ ТА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН У КРАЇНАХ ЄВРОПИ	131
Є.О. Бутирін, РЕФОРМА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПІСЛЯ ТРЕТЬОГО ПОДІЛУ РЕЧІ ПОСПОЛІТОЇ.....	134
О.В. Ваніна, КРИМІНАЛІСТИЧНА ТРАСОЛОГІЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДІВ	137
Б.А. Гаврилюк, МІКРОТРАСОЛОГІЯ.....	140
К.В. Гуменюк, В.М. Панькевич, ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК.....	143
А.О. Давидюк, В.М. Панькевич, ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ ЗУСТРІЧНОЇ ЗВІРКИ	146
О.В. Коротюк, ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗАХУДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ, ЩО ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ ПОЛЬЩІ	151
С.В. Масловський, КЛАСИФІКАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ	154
Ю.С. Носенко, АНАЛІЗ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ДОКУМЕНТІВ ВІД ПІДРОБКИ	157
А.А. Рачинська, О.К. Намясенко, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВВЕДЕННЯ В ДІЮ РЕЄСТРАТОРІВ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	159
А.Ф. Савченко, В.Б. Марченко, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	163

Розділ 7
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

<i>Г.П. Гайдар,</i> НАДГРАТКА ВАКАНСІЙНИХ ПОР У КРЕМНІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ	167
<i>А.О. Стецьків, В.В. Павлюк,</i> СИНТЕЗ І КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА СПОЛУКИ $\text{DyLi}_{1-x}\text{Zn}_x\text{Sn}_2$ ($x = 0,21$)	171

Розділ 8
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Р.С. Сербул,</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІМІТАЦІЙНИЙ ПІДХІД В МОДЕЛЮВАННІ СКЛАДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ	173
---	-----

Розділ 9
ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

<i>В.Г. Єфімова,</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПОВЕРХНЕВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КОСМЕТИЧНИХ ЕМУЛЬСІЙ З ДВОМА ТИПАМИ ЕМУЛЬГАТОРІВ	179
--	-----

Розділ 10
ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Ю.С. Яцко, Ж.В. Замай,</i> ЗБАГАЧЕННЯ ХЛІБА ПШЕНИЧНОГО МІКРОНУТРІЄНТАМИ ЗВИЧАЙНОГО І ПРОРОЩЕНОГО НАСІННЯ ГАРБУЗА	182
---	-----

Розділ 11
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

<i>Н.Р. Кубриш, Л.І. Олешко, А. Гурська,</i> ВПЛИВ МЕТОДІВ ФОРМОУТВОРЕННЯ НА ХУДОЖНІ ТА ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ГРАФІКИ В ПРОЦЕСІ ПРОЕКТУВАННЯ	185
--	-----

Розділ 12
СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<i>Є.А. Захарчук, В.П. Лютий,</i> ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В САНАТОРНІЙ ШКОЛІ-ІНТЕРНАТ	190
<i>Т.В. Кузьмич, В.П. Лютий,</i> СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ	194

В.О. Мельничук, Р.Х. Вайнола, ЗАЛУЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	197
Т.В. Посипайко, ЖЕБРАЦТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....	201
Л.І. Шульгіна, СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ДОСТУПНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ОТГ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ	204

Розділ 13 ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

М.А. Гринчешен, О.В. Шепета, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАСЕКРЕЧУВАННЯ СЕКРЕТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ.....	208
--	-----

Розділ 14 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

А.О. Постой, ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	211
---	-----